

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**YARATICI MUHASEBE KAPSAMINDA MANİPÜLASYONA
UĞRAMIŞ VERİLERİN FİNANSAL TABLOLARDAKİ GERÇEK
DURUMU ENGELLEMESİ VE BAĞIMSIZ DENETİMİN KALİTESİNE
ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Selim CENGİZ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ**

Kırıkkale – 2015

ONAY

Selim CENGİZ tarafından hazırlanan “Yaratıcı Muhasebe Kapsamında Manipülasyona Uğramış Verilerin Finansal Tablolardaki Gerçek Durumu Engellemesi ve Bağımsız Denetimin Kalitesine Etkisinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, [] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Azzem ÖZKAN (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ

Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Emre AKSOY

Kişisel Kabul Sayfası

Doktora Tezi olarak sunduğum "Yaratıcı Muhasebe Kapsamında Manipölasyona Uğramış Verilerin Finansal Tablolardaki Gerçek Durumu Engellemesi ve Bağımsız Denetimin Kalitesine Etkisinin İncelenmesi" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih:

Selim CENGİZ

İmza:

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında, desteklerini esirgemeyen ve değerli görüşleri ile yol gösteren tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Yusuf Dinç'e, her konuda destek olan hocalarım Sayın Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU'na ve Yrd. Doç. Dr. Emre AKSOY'a teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamda değerli katkılarını esirgemeyen ve bana rehberlik eden tez jürisinde bulunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Azzem ÖZKAN ve Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ'ye şükranlarımı sunarım. Ayrıca analiz kısmında sağladığı katkıdan dolayı Öğr. Gör. Rıfat KARAKUŞ'a, doktora çalışmam boyunca manevi desteklerinden dolayı anne ve babama, özellikle eşim Gürcühan CENGİZ'e ve oğlum Yavuz Selim CENGİZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Selim CENGİZ

05/06/2015

ÖZET

CENGİZ, Selim

YARATICI MUHASEBE KAPSAMINDA MANİPÜLASYONA UĞRAMIŞ VERİLERİN FİNANSAL TABLOLARDAKİ GERÇEK DURUMU ENGELLEMESİ VE BAĞIMSIZ DENETİMİN KALİTESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Kırıkkale, 2015

Bu çalışma, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerinde etkili olup olmadığını test etmeyi amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın kapsamı, muhasebe manipülasyon yöntemlerinden olan yaratıcı muhasebe uygulamalarının teorik sınırlarını çizerek, bu uygulamaların, nedenleri, stratejileri, sonuçları, nasıl ölçüleceği ve bu uygulamaların bağımsız denetimle ilişkisi olarak belirlenmiştir. Çalışmada, 2010-2013 yılları arasında BİST'te işlem gören 60 adet imalat işletmesinin dönem sonu ve ara dönem finansal tabloları ile denetim raporları kullanılmıştır. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak ihtiyari tahakkuklar bağımlı değişken; bağımsız denetim kalitesi ölçüsü olarak denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişmesi bağımsız değişken; aktif karlılık oranı, kaldıraç oranı, kardaki değişim, piyasa değeri/defter değeri ve işletme büyüklüğü ise kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında, Düzeltilmiş Jones Modeli kullanılarak işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarındaki yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise, çalışma kapsamında oluşturulan hipotezler ve kurulan modeller yardımıyla, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi panel veri regresyon analizi yöntemiyle test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kontrol değişkenlerinden, aktif karlılık oranı, kardaki değişim ve işletme büyüklüğü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İşletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarında, yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından önemli farklılıkların olmadığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Muhasebe Manipülasyonları
2. Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları
3. Bağımsız Denetim
4. Denetim Kalitesi
5. Düzeltilmiş Jones Modeli

ABSTRACT

CENGİZ, Selim

**MANIPULATED UNDER THE SCOPE OF CREATIVE ACCOUNTANCY,
OBSTRUCTING THE FACTS IN FINANCIAL STATEMENTS, AND EXAMINING
THE ITS EFFECT ON THE QUALITY OF INDEPENDENT AUDIT**

PhD Dissertation

Kırıkkale, 2015

This study has aimed to determine whether creative accountancy applications have any effects on independent audit quality. In line with this purpose, and by drawing it's theoretical borders, the scope of the study has been defined as the reasons, strategies, outcomes, methods of measurement and the relation with independent auditing of creative accounting applications, which is one of the accountancy manipulation methods. The study material has been the end of year and interim financial reports as well as the audit reports of 60 manufacturing enterprises trading in BIST between 2010 and 2013. As an indication of creative accountancy applications, voluntary accruals have been used as dependent variable; size, perspective of the auditing company, changing of the auditing company and chief auditor have been used as independent variables, as the measurement of independent audit quality; and return on assets ratio, leverage ratio, profit change, market value/book value and enterprise size have been used as control variables. In the first phase of the study, Corrected Jones Model has been used to calculate the creative accountancy applications in the end of year and interim financial reports of enterprises. During the second phase, by using the hypotheses and models established under the scope of the study, the effect of creative accountancy applications on independent audit quality has been tested by panel data regression analysis method. Following the analyses, no statistically meaningful relation has been observed between creative accountancy applications and independent audit quality. From the control variables, a return on assets rate, statistically meaningful relation has been observed between creative accountancy applications and profit change and enterprise size. It has also been observed that there are no important differences in the end of year and interim financial reports of enterprises, in terms of creative accountancy applications.

Key Words

1. Accounting Manipulations
2. Creative Accounting Practices
3. Independent Audit
4. Audit Quality
5. Modified Jones Model

KISALTMALAR LİSTESİ

AA: Arthur&Andersen

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BİG4: Dört Büyük Denetim Firması

BİST: Borsa İstanbul

DAC: Discretionary Accruals (İhtiyari Tahakkuklar)

GKGMİ/S: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri/Standartları

İŞLBÜYÜK: İşletme Büyüklüğü

KAL: Kaldıraç Oranı

KAR: Kardaki Değişim

KGK: Kamu Gözetim Kurumu

NDAC: Non-Discretionary Accruals (İhtiyari Olmayan Tahakkuklar)

PCAOB: Kamu Gözetim Kurumu (ABD)

PD/DD: Piyasa Değeri/Defter Değeri

PPE: Gross Property, Plant and Equipment (Brüt Maddi Duran Varlıklar)

REC: Change in Trade Receivables (Ticari Alacaklardaki Değişim)

REV: Net Change in Sales (Net Satışlardaki Değişim)

AKO: Aktif Karlılık Oranı

SOX: Sarbasnes Oxley Kanunu

SPK: Sermaye Piyasası Kurumu

TAC: Total Accruals (Toplam Tahakkuklar)

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

UDS: Uluslararası Denetim Standartları

VUK: Vergi Usul Kanunu

YTTK: Yeni Türk Ticaret Kanunu

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekiller Listesi

Şekil 1.1: Kaliteli Muhasebe Bilgilerinin Taşınması Gereken Özellikler	2
Şekil 1.2: Yaratıcı Muhasebe Sonucunda Ortaya Çıkan Refah Transferi	3
Şekil 1.3: Muhasebe Manipülasyonlarının Sınıflandırılması	13
Şekil 1.6: Muhasebe Manipülasyon Yöntemleri Arasındaki Farklılıklar	19
Şekil 2.1: Hileli Finansal Raporlama ve Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları Ayrımı	36
Şekil 2.2: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Süreci	37
Şekil 2.3: Özel Amaçlı İşletmelerin İşleyişi	52
Şekil 3.1: Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu Genel Çerçevesi ve Başlıca Tartışma Konuları	85
Şekil 3.2: Denetçi Bağımsızlığını Etkileyen Diğer Unsurlar	93

Tablolar Listesi

Tablo 1.1: Muhasebe Manipülasyonlarının Etkileri ve Sonuçları	12
Tablo 1.2: Muhasebe Manipülasyon Yöntemleri	13
Tablo 1.4: ABD’de Gerçekleştirilen Başlıca Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri	18
Tablo 1.5: Türkiye’de Gerçekleştirilen Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri	19
Tablo 2.1: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarına Farklı Bakış Açıları	33
Tablo 2.4: Yaratıcı Muhasebenin Koşulları ve GÜdüleyicileri	43
Tablo 2.5: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Amaçları ve Araçları	44
Tablo 2.6: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarına Başvurma Nedenleri	45
Tablo 2.8: Denetim ve Danışmanlık Ücretleri Dağılımı	50
Tablo 2.9: Temel Yaratıcı Muhasebe Uygulama Stratejileri	61
Tablo 2.10: Satışlara veya Gelirlere Ait Yaratıcı Muhasebe Uygulama Stratejileri	64
Tablo 4.1: Sektörlere Göre Denetim Raporları ve Görüşleri	125
Tablo 4.2: Panel Birim Kök Testi Sonuçları	141

Tablo 4.3: Hausman Testi Sonuçları	142
Tablo 4.4: Regresyon Analiz Sonuçları (Dönem Sonu)	145
Tablo 4.5: Regresyon Analiz Sonuçları (Ara Dönem)	146
Tablo 4.6: İhtiyari Tahakkuklar (Dönem Sonu)	148
Tablo 4.7: İhtiyari Tahakkuklar (Ara Dönem)	150
Tablo 4.8: Dönem Sonu Mali Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler	153
Tablo 4.9: Ara Dönem Mali Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler	154
Tablo 4.10: Dönem Sonu ve Ara Dönem Karşılaştırmalı Tanımlayıcı İstatistikler	155
Tablo 4.11: Dönem Sonu Korelasyon Değerleri	159
Tablo 4.12: Ara Dönem Korelasyon Değerleri	159
Tablo 4.13: 1. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları	164
Tablo 4.14: 2. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları	168
Tablo 4.15: 3. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları	170
Tablo 4.16: 4. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları	172
Tablo 4.17: Dönem Sonu Tüm Değişkenler Arasındaki Regresyon Sonuçları	174
Tablo 4.18: Ara Dönem Değişkenler İçin Regresyon Sonuçları (Denetim Değişkenlerini İçermeyen)	176

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE MANİPÜLASYLARI

1.1. GENEL OLARAK MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI.....	4
1.1.1. Manipülasyon Kavramı ve Türleri	7
1.1.1.1. Hareket Temelli Manipülasyonlar	7
1.1.1.2. Bilgi Temelli Manipülasyonlar	8
1.1.1.3. İşlem Temelli Manipülasyonlar	8
1.1.2. Muhasebe Manipülasyonları ve Türleri.....	8
1.1.2.1. Gider Manipülasyonları	12
1.1.2.2. Gelir Manipülasyonları	13
1.1.2.3. Varlık ve Borçların Manipülasyonu.....	13
1.2. MUHASEBE MANİPÜLASYONLARININ NEDENLERİ, AMAÇLARI VE SONUÇLARI	14
1.3. MUHASEBE MANİPÜLASYONU YÖNTEMLERİ	17
1.3.1. Hileli Finansal Raporlama	19
1.3.2. Kar Yönetimi	19
1.3.3. Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi.....	20
1.3.4. Agresif Muhasebe.....	20
1.3.5. Büyük Temizlik Muhasebesi	20
1.3.6. Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları	21

1.4. MUHASEBE MANİPÜLASYONU TEKNİKLERİ	22
1.5. MUHASEBE MANİPÜLASYONLARIYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ve ULUSAL DÜZENLEMELER.....	24
1.5.1. Muhasebe Manipülasyonlarıyla İlgili Uluslararası Düzenlemeler	25
1.5.1.1. Sarbanes - Oxley Kanunundaki (SOX) Düzenlemeler	25
1.5.1.2. COSO Raporlarındaki Düzenlemeler	26
1.5.1.3. Uluslararası Denetim Standartlarındaki Düzenlemeler	28
1.5.1.4. Avrupa Birliği Düzenlemeleri.....	29
1.5.2. Türkiye’de Yapılan Düzenlemeler	29
1.5.2.1. SPK Tarafından Yapılan Düzenlemeler.....	30
1.5.2.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunundaki Düzenlemeler	31
1.5.2.3. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu’nun Düzenlemeleri.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI

2.1. GENEL OLARAK YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI	33
2.2. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI İLE FİNANSAL RAPORLAMA HİLELERİ ARASINDAKİ FARKLAR.....	38
2.3. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ LİTERATÜRDEKİ GELİŞİMİ	40
2.4. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ AMAÇLARI İ.....	43
2.5. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ ETKİLERİ VE SONUÇLARI	46
2.5.1. İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları	47
2.5.2. Yatırımcılar Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları.....	48
2.5.3. Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları.....	48

2.6. FİNANSAL RAPORLAMA SKANDALLARI VE YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI AÇISINDAN SONUÇLARI	49
2.6.1. Enron Skandalı ve Sonuçları	49
2.6.2. World Com Skandalı ve Sonuçları	54
2.6.3. Parmalat Skandalı Sonuçları.....	55
2.7. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN MUHASEBE KAVRAMLARI	56
2.7.1. Tahakkuk Esasına Dayalı Muhasebe Sistemi.....	56
2.7.2. Erteleme.....	58
2.7.3. Değerleme (Ölçüm)	60
2.7.4. Dağıtma (Tahsis)	61
2.8. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ STRATEJİLERİ	62
2.8.1. Kurabiye Kavanozu Rezervi Stratejileri.....	69
2.8.2. Büyük Temizlik Stratejisi.....	71
2.8.3. Gelecek İçin Büyük Bahis Stratejileri	72
2.8.4. Yatırım Portföyünü Kabartma Stratejileri	74
2.8.5. Problem Çocuğu Dışarı At Stratejisi	75
2.8.6. Sat/Daha Sonra Leasingle Geri Al Stratejileri.....	75
2.8.7. Faaliyet Karı – Faaliyet Dışı Kar Stratejileri.....	76
2.8.8. Borcun Vadesinden Önce Ödenmesi Stratejisi.....	77
2.9. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ TAHMİNİNDE KULLANILAN MODELLER.....	77
2.9.1. Healy Modeli	78
2.9.2. DeAngelo Modeli	79
2.9.3. Jones Modeli.....	79
2.9.4. Endüstri Modeli	81
2.9.5. Beneish Modeli.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI ve BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. BAĞIMSIZ DENETİM.....	83
3.2. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ	85
3.3. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİN GEREKLİLİĞİ	88
3.4. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	89
3.4.1. Bağımsız Denetim Firmasının Büyüklüğü	91
3.4.2. Sektörel Uzmanlık	92
3.4.3. Bağımsız Denetçinin Kalitesi ve Deneyimi	93
3.4.4. Denetim Firmasının Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına Uyması	95
3.4.5. Bağımsız Denetçi Rotasyonu	96
3.4.6. Bağımsız Denetim Ücreti	98
3.4.7. Bağımsız Denetim Firmasının Kalite Kontrol Politika ve Prosedürlerinin Etkinliği	100
3.4.8. Denetim Komitesinin Varlığı	101
3.4.9. Bağımsız Denetim Firmalarının Meslek Kuruluşları ve Düzenleyici Otoriteler Tarafından Denetlenmesi.....	102
3.4.10. Bağımsız Denetim Firmasının Ulusal veya Uluslararası Olması	103
3.4.11. Bağımsız Denetimin Gözetimi ve Denetimi.....	103
3.5. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI VE BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİSİ: BİST'TE KAYITLI İŞLETMELERDE BİR UYGULAMA

4.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ ve ÖNEMİ.....	107
4.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI	109
4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	110
4.4. ARAŞTIRMANIN DİZAYNI.....	112
4.4.1. Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının ve Bağımsız Denetim Kalitesinin Ölçülmesi	113
4.4.2. Literatür Taraması	118
4.4.3. Araştırmanın Hipotezleri	121
4.4.4. Araştırmada Kullanılacak Model ve Değişkenler	129
4.4.5. Modele Dahil edilecek Kontrol Değişkenleri ve Çok Değişkenli Test	134
4.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI... ..	138
4.5.1. İhtiyari Tahakkukların/Yaratıcı Muhasebe Uygulamaların Hesaplanması .	143
4.5.2. Tanımlayıcı (Açıklayıcı) İstatistikler	154
4.5.3. Tüm Örneklem İçin Korelasyon Değerleri.....	160
4.5.4. Modellerin Regresyon Sonuçları	164
4.5.4.1. Birinci Modelin Sonuçları	165
4.5.4.2. İkinci Modelin Sonuçları	171
4.5.4.3. Üçüncü Modelin Sonuçları	172
4.5.4.4. Dördüncü Modelin Sonuçları.....	174
4.5.4.5. Beşinci Modelin Sonuçları.....	176
4.5.4.6. Altıncı Modelin Sonuçları (Ara Dönem)	178
SONUÇ VE ÖNERİLER	182
KAYNAKLAR.....	193

GİRİŞ

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe manipülasyon yöntemlerinden birisi olup, muhasebe ilke ve standartlarında var olan esnekliklerden ve boşluklardan kaynaklanmaktadır. Önceleri muhasebe literatüründe etik olmayan faaliyetler olarak eleştirilen bu uygulamalar, artık günümüzde muhasebe meslek etiği açısından etik dışı uygulamalar görünümünden çıkıp, işletmeler açısından bilgi yönetiminin en önemli araçlarından birisi haline gelmiştir. Günümüzde finansal tabloların güvenilirliği ve gerçeğe uygunluğu, işletme çevreleri için çok önemli bir konudur. Ancak finansal bilgilerin güvenilirliği, muhasebe kayıtlarına yapılan bazı müdahaleler veya yaratıcı muhasebe uygulamaları nedeniyle doğruluktan ve gerçeklikten uzaklaşabilmektedir. Bunların tespit edilmesinde bağımsız denetim kalitesiyle sağlanabilir. Ancak Enron, WorldCom, Adelphia ve Parmalat gibi finansal skandallarla birlikte, bağımsız denetim kalitesinin tam anlamıyla oluşmadığı kaanati de yaygınlaşmıştır. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, gerek ülke ekonomilerinde gerekse işletme dünyasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetimin kalitesi konularını tartışmalı konular haline gelmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen problem bu kapsamda ortaya çıkmaktadır. Bağımsız denetim firmalarının kalitesinin sorgulandığı, bağımsız denetim firmaları ve denetçilere yönelik ceza mekanizmasının yeterli ve etkili olmadığı ya da mevcut cezaların pratikte tam olarak uygulanmadığı Türkiye'deki mevcut denetim ortamında, gelişmiş ülkelerin aksine, bağımsız denetimin kalitesi, işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlayamamaktadır.

Bu problem çerçevesinde çalışmanın kapsamı, yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bu uygulamaların bağımsız denetimin kalitesi üzerindeki etkisi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışma, teorik ve uygulama araştırması olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın teorik kısmında, muhasebe manipülasyonları, yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetimin kalitesi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetimin kalitesi BİST'te faaliyet gösteren imalat sektöründeki işletmeler üzerinden test edilmiştir. Çalışmada, ilk olarak konuyla ilgili literatür incelenmiş ve daha sonra çalışmanın yöntemi, hipotezleri ve modeli ortaya konularak, analiz sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, muhasebe manipülasyonlarına, bunların nedenlerine, amaçlarına, sonuçlarına, yöntemlerine ve muhasebe manipülasyonu ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılan düzenlemeler anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, yaratıcı muhasebe uygulamalarına ve bu uygulamaların literatürdeki gelişimine, etki ve sonuçlarına, oluşmasında etkili olan muhasebe kavramlarına, stratejilerine, ölçümünde kullanılacak modellere yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, bağımsız denetim, bağımsız denetim kalitesinin gerekliliği, bağımsız denetime etki eden faktörler ve bunların yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ilişkisi açıklanmaktadır.

Dördüncü bölüm, bağımsız denetim kalitesinin, yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerine etkisinin Türkiye örneğinde istatistiksel olarak test edildiği uygulama bölümüdür. Bu bölümde ilk olarak, analiz kapsamındaki işletmelerin muhtemel yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanmıştır. Daha sonra ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi test edilmiştir. Bu kapsamda, araştırmanın hipotezi, modeli ve yöntemi belirlenmiştir. Son olarak, oluşturulan modeller test edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, teorik ve uygulama çalışması ile elde edilen sonuçlar değerlendirilerek, işletmelere ve konuyla ilgilenen diğer çevrelere önerilerde bulunarak çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında Türkiye'deki denetim firmalarıyla ilgili bazı değişkenlerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlayıp kısıtlamadıklarının belirlenmesi araştırılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda, BİST'te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 60 işletmenin 2010-2013 yıllarına ait dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerden faydalanılarak yaratıcı muhasebe uygulamaları ölçülmüş ve bu uygulamaların bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi test edilmiştir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kullanılan ihtiyari tahakkuklar (yöneticilerin takdir yetkisine bağlı olarak ya da beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan tahakkuklar) bağımlı değişken; denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişmesi bağımsız değişken; aktif karlılık oranı, kaldıraç oranı, kardaki değişim, piyasa değeri/defter değeri ve işletme büyüklüğü kontrol değişkeni olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler dikkate alınarak 4 adet hipotez ve 5 adet model oluşturulmuş, bu değişkenler arasındaki ilişki panel veri analiziyle test edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, örneklem kapsamındaki işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma sayısı olarak, dönem sonu ve ara dönem finansal tablolar bakımından önemli farkların olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca bağımsız denetim kalite ölçüleriyle ve bağımsız denetimin kalitesi arasında istatistiki olarak anlamlı ilişki de bulunamamıştır.

Diğer taraftan, yapılacak çalışmaların akademik bir yaklaşıma uygun bir şekilde sınırlandırılması ve kurgulanması önem taşıdığından, bu çalışma, önemli rapor ve düzenlemeler gözardı edilmeden, teorik tartışmalar çerçevesinde oluşturulmuştur. Ayrıca bağımsız denetim firmalarının yüksek kalitede bağımsız denetim faaliyeti yapmalarını teşvik edici faktörlerin sınırlı olduğu gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde, söz konusu nitelikte çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışma öncelikle, literatürde bu alandaki boşluğu doldurarak, konuyla ilgili araştırmacılara ve akademisyenlere yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca ülkemizde yapılan diğer çalışmaların aksine bu çalışmada dönem sonu ve ara dönem verileri birlikte kullanılarak, yeni bir uygulama özelliği kazandırılmıştır.

Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda bağımsız denetim kalitesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları ayrı ayrı incelenirken, bu çalışmada iki konu birlikte incelenmiştir. Aynı şekilde diğer çalışmalarda, denetimin kalite ölçüsü olarak dört büyük denetim firması kullanılırken, bu çalışmada bağımsız denetimin kalitesiyle ilgili yeni ölçüler (denetim görüşü, denetim firmasının değişmesi ve baş denetçinin değişmesi) kullanılmıştır. Son olarak ülkemizde muhasebe alanında yapılan çalışmalarda çoğunlukla anket yöntemi kullanılırken, bu çalışmada işletmelerin finansal tablolarından faydalanılarak istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Böylelikle, bağımsız denetimin kalitesi ve yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

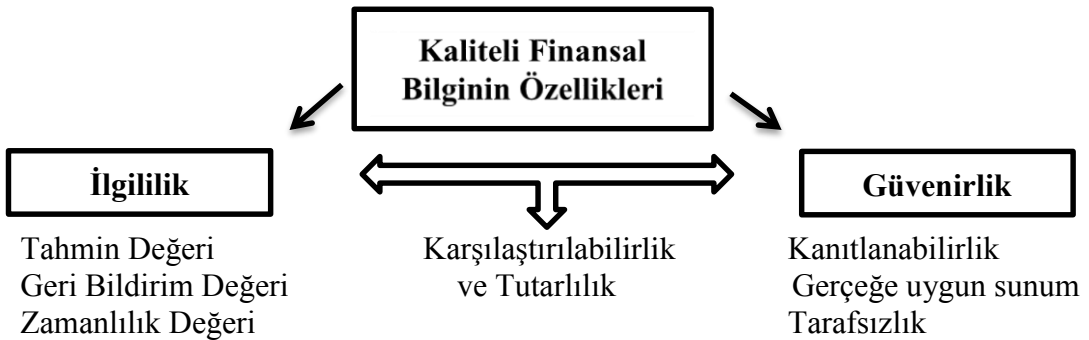
MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI

Temel amacı yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisini araştırmak olan bu çalışmanın birinci bölümünde, manipülasyon kavramı, muhasebe manipülasyonlarının türleri, nedenleri, amaçları, sonuçları, yöntemleri, teknikleri ve muhasebe manipülasyonlarıyla ilgili uluslararası ve ulusal düzenlemeler açıklanmıştır.

1.1. GENEL OLARAK MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI

Muhasebe uygulamalarının kaynağını, yasal düzenlemeler, muhasebenin temel kavramları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GKGMİ) ve muhasebe standartları oluşturmaktadır. Muhasebenin oluşturduğu bilgilerin kullanılabilirliği için; bilgilerin gerçek, güvenilir ve karşılaştırılabilir olması şarttır (Elitaş ve Elitaş, 2010: 1). Kullanıcıların bu bilgilerden faydalanması muhasebe bilgilerinin kaliteli olmasına bağlıdır. Çünkü birçok bilgi kullanıcısı, işletmeler hakkında karar alırken veya yatırım yaparken, muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bu bilgilerden faydalanır. Muhasebe bilgilerin kaliteli olabilmesi bazı özellikleri taşımalarına bağlıdır. Bu özellikler, Şekil 1.1’de gösterilmiştir.

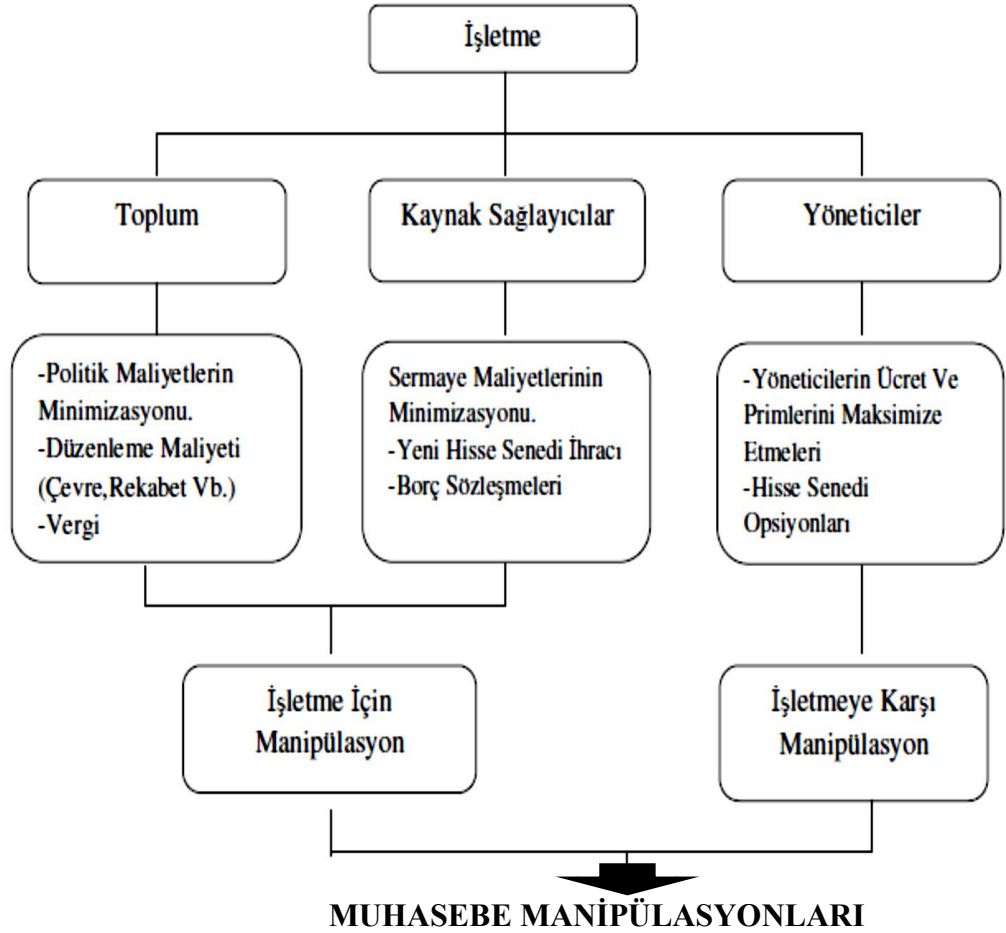
Şekil 1.1: Kaliteli Muhasebe Bilgilerinin Taşınması Gereken Özellikler

Kaynak: Arı, 2007: 30.

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi, muhasebe bilgilerinin kaliteli olması, bu bilgilerin gerçek, doğru, karşılaştırabilir, kanıtlanabilir, tarafsız, tutarlı, tahmin edilebilir, geri bildirim özelliği vs. olmasına bağlıdır. İşletmelerin, finansal bilgilerini ilgili kullanıcılara doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde raporlamaması, işletmeler tarafından bilinçli olarak oluşturulan bir muhasebe manipülasyonu olarak düşünülmektedir. Muhasebe bilgileri veya finansal raporlar üzerinde yapılacak herhangi bir olumsuz faaliyet (manipülasyon, hile, yaratıcı muhasebe uygulamaları vs.) sadece yatırımcıları değil, tüm toplumu veya ekonomik çevreleri etkilemektedir (Stolowy ve Breton, 2004: 17). Bu durum Şekil 1.2’de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: Muhasebe Manipülasyonları Sonucunda Ortaya Çıkan Refah Transferi

Kaynak: Stolowy ve Breton, 2004: 7.

Şekil 1.2’de görüldüğü gibi, muhasebe manipülasyonları; yönetici, işletme, toplum ve kaynak sağlayıcılar arasında refah transferini etkileyecek işlemlerden oluşmaktadır. Refah transferinden, işletme ile toplum ve işletme ile kaynak sağlayıcılar fayda sağlarken, işletme ile işletme yöneticileri zarar görmektedir. Muhasebe manipülasyonları, işletme performansının ve finansal yapının, gerçekte olması gerektiğinden farklı gösterilerek işletme çevresindeki aktörler arasındaki refah transferinin gerçekleştirilmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Stolowy ve Breton, 2004: 6).

Muhasebe manipülasyonlarının, ekonomik değerler ve işletmeler üzerinde olumsuz etkileri olduğu bir gerçektir. Bu nedenle manipüle edilmiş bilgiler, işletme çevreleri tarafından kabul edilmemektedir. Bu durum işletmelerin, piyasa değerlerinin düşmesine ve hatta iflaslarına neden olmaktadır. Ancak muhasebe standartlarındaki yorum farklılıkları ve işletme faaliyetlerinin gün geçtikçe karmaşıklaşması, işletme yöneticilerinin finansal tabloların sonuçlarını kısmen de olsa kendi istedikleri yönde değiştirebildikleri bilinmektedir (Yükseltürk, 2006: 2).

Muhasebe manipülasyonu uygulamalarına, SPK ve SEC gibi düzenleyici kurumlar ile akademisyenler farklı açılardan bakmaktadır. Düzenleyici kurumlar olaya işlem ya da uygulamanın aldatıcı olup olmadığı açısından bakmaktadır. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir şekil ya da yöntemle işletmenin finansal durum ya da faaliyet sonuçları ilgililere gerçek durumdan farklı bir şekilde sunulmuş ise, bu tür işlem ve uygulamalar muhasebe manipülasyonu olarak değerlendirilmekte ve ilgililer hakkında gerekli idari, hukuki ya da cezai işlemler uygulanmaktadır. Oysa akademisyenler olaya, yöneticilerin karar ve uygulamalarının muhasebe manipülasyonu amaçları ile uyumlu olup olmadığı açısından bakmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 42).

Bu bölümde, kısaca manipülasyon kavramı ve türleri üzerinde durarak konunun daha iyi anlaşılması ve ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.1.1. Manipülasyon Kavramı ve Türleri

Manipülasyon kavramının sözlük anlamı, hareket verme veya harekete geçirmedir. Diğer bir ifadeyle, diğer insanların düşünemediği şekilde birini yönlendirme, etkileme veya onun hareketlerini kendi istediği şekilde yönetme ve kontrol etmektir (English-Turkish Modern Business World Dictionary, 1994).

Manipülasyon kavramı yerine literatürde, piyasa araçlarının veya menkul kıymetlerin değerini artırıcı veya azaltıcı davranışlarda bulunmak ya da piyasa muvazaası gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Ancak bu ifadelerin kavram olmanın dışında bir tanımlama olduğu ve muhasebe manipülasyonunu ifade etmekte yetersiz kaldığı bilinmektedir. Aynı şekilde, piyasa muvazaasının daha çok özel hukukta kullanıldığı, yani muhasebe manipülasyonlarını açıklamada yetersiz kaldığı da bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada, artık evrensel bir boyut kazanan ve uygulamada daha çok rastlanılan “manipülasyon” terimi kullanılmıştır (Kütük, 2010: 69).

Manipülasyon kavramının birçok çeşidi olmasına rağmen bu çalışmada manipülasyonlar kısaca üç başlık altında ele alınmıştır.

1.1.1.1. Hareket Temelli Manipülasyonlar

Hareket temelli manipülasyonlar, piyasada işlem gören hisse senetlerinin veya menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarını ve diğer sermaye piyasası araçlarının gerçek değerini etkilemeye yönelik olarak faaliyetlerdir (Allen ve Gale, 1992: 504). Diğer bir ifadeyle, hareket temelli manipülasyonlar, işletmelerin piyasa değerini olumlu veya olumsuz etkileyen faaliyetlerdir. Burada yapılan asıl faaliyet, hisse senetlerini satın alma faaliyetlerinde fiyat tekliflerini yükseltmektir. Manipülasyon yapmak isteyen işletme, hisse senetlerini satın aldıktan sonra, bu hisse senetlerini satmak için piyasadan fiyat teklifleri alır. Bu durum işletmenin sahip olduğu hisse senetlerinin fiyatının yükselmesini sağlamaktadır. Fiyatlar yükseldikten sonra manipülasyon yapan işletme, elindeki hisse senetlerini yüksek fiyattan satıp menfaat sağlamaktadır (Chambers, 2004: 64).

1.1.1.2. Bilgi Temelli Manipülasyonlar

Sermaye Piyasası Kanununa göre bilgi temelli manipülasyonlar, piyasa araçlarının veya menkul kıymetlerin değerini olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilemek için, işletmeler hakkında gerçeği yansıtmayacak şekilde yanlış ve yanıltıcı bilgi verilmesi veya haber yayılmasıdır. Bu manipülasyon şeklinde ilk önce, hisse senetleri satın alınır, daha sonra işletme hakkında piyasaya gerçek dışı bilgiler verilerek, hisse senetleri tekrar karlı şekilde satılır. Ayrıca artık günümüz teknolojilerindeki gelişmeler ve internetin daha da yaygınlaşması ile hisse senedi fiyatları veya finansal varlıklar ile ilgili yalan, yanlış ve yanıltıcı bilgi yayılması konusunda manipülatörlerin işleri bir bakıma daha kolay hale gelmiştir (Seyman, 2010: 10-11).

1.1.1.3. İşlem Temelli Manipülasyonlar

Sermaye Piyasası Kanununa göre işlem temelli manipülasyon, gerçeğe uygun olmayacak şekilde, sermaye piyasası araçlarının veya menkul kıymetlerin fiyatını veya değerini artırmak veya azaltmak için alım ve satımın yapılmasıdır. Bu manipülasyon şeklinin diğer manipülasyonlardan farkı ise, hisse senedine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanmasında eksik ve yanlış bilgilere göre hareket etmek yerine, sadece alım-satım faaliyetiyle finansal bilgi kullanıcılarını yanıltma faaliyetidir. Ancak işlem temelli manipülasyonunun karlı olabilmesi veya menfaat sağlaması için, hayali ve danışıklı alım-satım faaliyetlerle birlikte, yanlış ve yanıltıcı beyanlar gibi bilgi temelli manipülasyonun da kullanılması gerekmektedir (Tezcanlı, 1996: 25).

1.1.2. Muhasebe Manipülasyonları ve Türleri

Muhasebe uygulamaları, muhasebe standartları ve ilkelerindeki bazı boşluklardan veya eksiklikler nedeniyle birçok esnek uygulamaya sahiptir. Bu uygulamalar yanında işletme yöneticileri için finansal piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan muhasebe konusundaki yenilikler veya uygun standartların

olmaması veya hazırlanmasındaki gecikmeler nedeniyle finansal bilgileri manipüle etmek için fırsat doğmaktadır. Ayrıca yasal olmayan uygulamalara başvurarak da manipülasyon yapabilmektedir. İşletme yöneticileri, amaçlarına ulaşmak için GKGMİ'nin kuralları içinde çok sayıda fırsat bulabilirler. Çünkü muhasebe uygulama kuralları hem çok spesifik değildir hem de kabul edilebilir alternatif uygulamaların pek çoğuna izin vermektedir. Bu durumu, bir dönem Financial Accounting Standards Board (FASB)'ın başkanlığını yapmış D. R. Beresford'un (1987–1997) şu sözlerinde görmek mümkündür (McKee, 2005: 25):

“Uygulanmasında yargı (takdir) özgürlüğü olmayan FASB tarafından yazılmış hemen hemen hiçbir standart yoktur”.

Buradan anlaşılacağı gibi, finansal tablo ve raporlar farklı durumlara uyum sağlayabilmek için bazı esneklikler içermektedir. Muhasebe standartlarından kaynaklanan bu esneklik, işletmelerin finansal durumları ve faaliyet sonuçları hakkındaki bilgilerden faydalananları yanıltmamak üzere kullanılmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2002: 19-20).

Muhasebe sistemindeki bu esneklik iş hayatının yeniliklere uyum sağlaması amacıyla getirilmiştir. Ancak bu esnekliğin kötüye kullanılması halinde muhasebe manipülasyonu söz konusu olmaktadır. Bu durum yöneticilerin almış olduğu kararların gerçek sonuçlarının görülmesini engellemektedir (Levitt, 1998: 22). Finansal bilgi kullanıcılarını yanıltmak amacıyla hazırlanmış, muhasebe kayıt ve işlemlerinde bilinçli olarak meydana getirilen bu düzensizliklere, muhasebe manipülasyonu denilmektedir. Bu uygulamaların asıl hedefi işletmenin durumunun olduğundan başka şekilde gösterilmek istenmesidir (Bayırlı, 2006: 28).

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle muhasebe manipülasyonları, finansal bilgilerin oluşturulması sürecinde veya muhasebe ilkelerinin ve standartlarının yorumlanmasında, belirli yöntem veya stratejilerle işletmelerin gerçeğe uygun faaliyetlerinin işletmelerin menfaatleri doğrultusunda değiştirilmesi veya oluşturulmasıdır (Healy ve Wahlen, 1999: 365-368).

Copeland'a (1968: 2) göre muhasebe manipölasyonları, "*raporlanan karı arttırmaya veya azaltmaya yönelik olarak istenildiği zaman kullanılabilir imkanlar*"dır. İşletmelerin finansal tablolarında veya raporlarında oluşturdukları bilgilere, diğer işletmelerin ve kişilerin amaçları doğrultusunda yapılan müdahalelerdir. Bu faaliyetler sonucunda, işletmelerin finansal bilgileri veya durumu, yatırımcılara ya da karar alıcılara gerçeğe uygun bir şekilde sunulmamaktadır (Küçüksözen, 2004: 43).

Avgouleas'a göre muhasebe manipölasyonları, yapay fiyat ve miktar izlenimi verecek işlemler ve benzer alım satım yöntemleri ile yatırım kararlarını etkileyebilecek bilgileri yanlış-yanıltıcı açıklanması, gizlenmesi gibi yöntemler kullanarak piyasa katılımcılarının veya karar alıcıların aldatılmasıdır (Avgouleas, 2005: 116).

Demir ve Bahadır muhasebe manipölasyonlarını, yatırımcıların hisse senetlerini satın almaları için yöneticilerin, yatırımcıların zihinlerinde iyimser bir "kar beklentisi" oluşturması olarak tanımlamışlardır (Demir ve Bahadır, 2007: 103).

Muhasebe bilgilerinin manipüle edilmesiyle ilgili özellikle yerli literatür incelendiğinde, muhasebe manipölasyonlarının genellikle işletmelerin dönem karını arttırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazı uygulamalar dönem karını azaltarak dönem karı üzerinden ödenecek vergi tutarının azaltılmasını amaçlamaktadır. Böylece bazı işletmeler finansal tablolarını manipüle ederek, mümkün olan en az vergiyi ödemeye çalışmaktadır (Akaytay, 2010: 27).

Gelişmekte olan ülkeler veya halka kapalı işletmelerin genellikle vergi borcunu düşürmek için varlıklarını ve karlarını düşük, gelişmiş ülkeler veya halka açık işletmelerin ise varlıklarını ve karlarını olduğundan fazla gösterme çabasında oldukları bilinmektedir. Çünkü küçük işletmelerin amacı vergi borcunu düşürmek veya daha fazla kar elde etmek iken, büyük işletmelerin amacı ise, daha fazla kar edip piyasa değerini veya yatırımcılar nezdinde imajını yükseltmektir. Finansal tabloları olduğundan farklı veya gerçeğe uygun olmayan şekilde oluşturan işletmeler nedeniyle hem devlet hem de yatırımcılar ve diğer işletmeler zarar görmektedirler.

Ortaya çıkan zararın daha fazla büyümesi veya yıldan yıla devam etmesiyle de finansal skandallar meydana gelmektedir (Can, 2010: 43).

Muhasebe manipülasyonları, çeşitli araştırmalara ve tartışmalara, hatta ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya ve Fransa gibi ülkeler arasında ihtilaflara neden olmuş, değişik yönleri ile değişik yöntemlerle araştırılmış ve değişik özellikleri ve durumları ortaya konulmuştur¹ (Stolowy ve Breton, 2000: 1). Kısacası, muhasebe manipülasyonu kavramının standart bir tanımı bulunmamakta olup, muhasebe manipülasyonu faaliyetlerini ifade etmek üzere, aşağıda belirtilen çok sayıda ifade kullanılmaktadır (McKee, 2005: 3).

- Yaratıcı muhasebe uygulamaları
- Muhasebe dalaveresi
- Gelir tablosunu yeniden yapılandırma
- Kayıtlarda hile
- Finansal tablo yönetimi
- Sayılar oyunu
- Muhasebe sihirbazlığı
- Gelecekte borçlanma geliri
- Gelecek için gelir tasarrufu
- Mali açıklıktan
- Gelir düzeltme
- Saldırgan muhasebe
- Finansal tablo manipülasyonu
- Muhasebenin sihirli gücü
- Bilanço süslemesi, göz boyama²
- Bilanço makyajlaması

1 Tez çalışmasında, bu kavram muhasebe manipülasyonu olarak ele alınmıştır.

2 Türkiye'deki mevcut muhasebe literatürüne bakıldığında muhasebe manipülasyonlarının, bilanço süslemesi ve bilanço makyajlaması kavramlarına karşılık olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bilançolar, olduğundan daha iyi ya da kötü göstermesi için makyajlanmaktadır. Bilançoları değiştirmek için yapılan faaliyetler, işletmeyi olduğundan daha kötü gösterilmesi için yapılırsa "bilanço örtülenmiş (maskelenmiş)" olmakta, ancak işletmenin durumunu daha iyi göstermek için yapılırsa "bilanço süslenmiş", "bilanço güzelleştirilmiş" olmaktadır (Gürbüz, 1995: 60).

Bir çok muhasebe manipölasyon türü olmakla birlikte, en çok kullanılanları; gider manipölasyonları, gelir manipölasyonları, kar manipölasyonları ve varlık/borçların manipölasyonlarıdır (Dechow v.d., 1995: 201).

1.1.2.1. Gider Manipölasyonları

Gider manipölasyonları, genellikle giderlerin kaydedilmesinin ertelenmesi şeklinde yapılmaktadır. Bu erteleme faaliyetinde, işletme giderleri, dönem karının değiştirilmesi istenildiği dönemlerde artırılır veya düşürülür, bu tutarlar daha sonraki dönemde tekrar artırılır veya düşürülür (Dechow v.d., 1995: 201). Ayrıca işletmelerin faaliyet sonuçlarına bağlı olarak birçok gider türü meydana gelmektedir. İşletmeler bu giderleri menfaatleri doğrultusunda bazı muhasebe ilkelerine göre ya aktifleştirmektedirler ya da doğrudan gider olarak kaydedebilmektedirler. Bu farklılık, işletmelerin dönem karının gerçeği yansıtmamasına neden olmaktadır. Bu uygulamalardaki farklılığın nedeni, Vergi Usul Kanununun (VUK), Sermaye Piyasası Kanununun (SPK) ve Türkiye Muhasebe Standartlarının (TMS) gider konusuna farklı yaklaşımlarıdır (Yörük ve Doğan, 2009: 92).

Bu duruma, giderlerin belirli amaçlar doğrultusunda geciktirilmesi, yanlış amortisman uygulamaları ve bunların yanlış kar/zarar hesaplarına kaydedilmesi ile faiz giderlerinin ve kur farklarının aktifleştirilmesi örnek olarak verilebilir (Küçüksözen, 2004: 116). Amortisman uygulamaları konusunda, dönem karını olduğundan fazla göstermek isteyen işletmeler azalan bakiyeler amortisman yöntemi yerine, normal amortisman yöntemini seçmektedirler veya normal amortisman süresini uzatmaktadır. Ancak dönem karının düşük olmasını isteyen işletmeler, normal amortisman yöntemi yerine, azalan bakiyeler amortisman yöntemini seçmektedirler veya amortisman süresini düşürmektedirler (Canbulut, 2008: 56).

1.1.2.2. Gelir Manipülasyonları

Gelir manipülasyonunda işletmeler, oluşmamış/fiktif gelir veya tahakkuk etmemiş/gerçekleşmemiş gelirlerini muhasebeleştirerek (konsinye satışlar gibi) dönem karını amaçlarına uygun bir şekilde değiştirmektedirler. Henüz tahakkuk etmemiş gelirin muhasebeleştirilmesi, meydana gelmiş bir satışın olması gereken dönemden önceki veya sonraki bir dönemde muhasebeleştirilmesidir. Örneğin, siparişi alınmış veya alınması beklenen bir malın veya hizmetin, müşteriye gönderilmediği halde gönderilmiş gibi gelir kaydı yapılmasıdır (Demir ve Bahadır, 2007: 14; Yörük ve Doğan, 2009: 90; Akaytay, 2010: 30).

1.1.2.3. Varlık ve Borçların Manipülasyonu

Varlık ve borçlarla ilgili manipülasyonlardan en yaygın olanları aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Akaytay, 2010: 36; Dalğar ve Pekin, 2011: 29-30);

- Stokların yanlış değerlemesi veya değer düşüklüğü karşılıklarının düşük ayrılması. Bunun sonucunda, stokların defter değerinin olması gerekenden fazla olması.
- Dönem borçlarının düşürülmesi için, gider tahakkukları az gösterilirken, gelir tahakkuklarının fazla gösterilmesi,
- Sosyal harcamalar ve işletmelerin ödediği veya ödeyeceği tazminatlar için karşılık ayrılmaması,
- Türev araçlarının, riskten korunmak için kullanılması ve türev araçlar nedeniyle meydana gelen zararların muhasebeleştirilmemesi.
- Menkul kıymetler veya iştiraklerde meydana gelen değer düşüklüğü için karşılık ayrılmaması ya da olması gerekenden az ayrılması.
- İşletme borçlarının az gösterilmesi veya düşürülmesi.

1.2. MUHASEBE MANİPÜLASYONLARININ NEDENLERİ, AMAÇLARI VE SONUÇLARI

Muhasebe manipülasyonunun nedenleri, amaçları ve sonuçları konusunda literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Muhasebe manipülasyonuna ilişkin ilk araştırmalar; işletmeler kasıtlı olarak karlarındaki ve nakit akımlarındaki dalgalanmaları azaltmak için manipülatif işlemlere başvuruyorlar mı? sorusunun cevabını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu araştırmalardan elde edilen bulgular, literatürde muhasebe manipülasyonunun nedenleri, amaçları, sonuçları ve belirleyicilerini araştırmaya yönelik yeni çalışmaların yer almasına neden olmuştur (Stolowy ve Breton, 2000: 5). Bu alandaki ilk araştırmalarda, yöneticilerin işletmelerine yönelik algılanan riski azaltmak üzere, işletmelerinin karlarındaki ve nakit akımlarındaki dalgalanmayı azaltma amacıyla hareket edip etmedikleri hususu çalışmalarda test edilmiştir (Doğan, 2009: 71).

Muhasebe manipülasyonlarının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler işletmeden işletmeye değişmekle birlikte, bunlardan en önemlileri aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Dağlı, 2011: 83).

- Tahakkuk muhasebesi ve bunun kullanıcılara sağladığı esneklikler,
- İşletmelerin zayıf yönetim yapıları,
- Bağımsız denetim kalitesinin yetersiz olması,
- Yöneticilerin çıkar çatışmaları ve işletmelerin ortaklık yapıları,
- İşletmelerdeki zayıf iç denetim sistemleri,
- Muhasebe standartlarındaki; gerçekleşme, tahsis ve erteleme kavramları,
- Muhasebe standartlarındaki veya ilkelerindeki bazı esneklikler,
- Yöneticilerin performanslarına bağlı olarak oluşturulan prim sisteminin uygulandığı işletmelerde, bu durumun işletme yöneticilerini finansal tablolardaki karları yönetmeye doğru güçlü bir şekilde teşvik etmesi (Moses, 1987: 358-377).

Muhasebe manipölasyonlarının amaçları konusunda literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak muhasebe manipölasyonlarını yapan işletmelerin amaçları genel olarak aşağıda verilmiştir. Bunlar (Yörük ve Doğan, 2009: 52; Bozkurt, 2000: 16; Tezcanlı, 1996: 122):

- Kredi verenlerle, yatırımcılarla ve çalışanlarla iş ilişkilerini iyi tutmak,
- İşletmelerde, ortakları memnun etmek için daha çok temettü dağıtmak,
- Yönetici ücretlerini artırmak,
- İşletmelerin hisse senedi fiyatını artırmak,
- Daha fazla kredi alabilmek,
- Borçlanma maliyetlerini azaltmak,
- Halka açılmak veya yeni ortakların işletmeye katılmasını teşvik etmek,
- İçeriden öğrenenlerin ticareti,³
- Politik ve hukuki düzenlemelerden kaynaklanabilecek risklerden kaçınmak,
- İşletmenin kamuoyunda imajını güçlendirmek,
- Yatırımcıların işletmelerle ilgili düşüncelerini iyi yönde geliştirmek,
- Vergi avantajı sağlamak.

Muhasebe manipölasyonlarının en önemli olumsuz sonucu, işletme kaynaklarının verimsiz bir şekilde kullanılmasıdır. Muhasebe manipölasyonlarının diğer olumsuz sonuçları şunlardır (Küçükkocaoğlu ve Küçüksözen, 2004: 5):

- İşletmelerin piyasa değerlerinin düşmesi,
- İşletmelerin borçlanma maliyetlerinin yükselmesi,

³ İçeriden öğrenenlerin ticareti, menkul kıymetlerin fiyatları üzerinde etkili olabilecek kamuya açıklanmamış bilgilerin menfaatler doğrultusunda kullanılmasıdır. Muhasebe standartlarını ihlal ederek karlarını yüksek göstermek suretiyle muhasebe manipölasyonu yapan işletmelerin yöneticileri, bu süreçte diğer işletmelerin yöneticilerine göre ellerinde daha fazla bulundurdıkları işletme hisse senetlerini satmakta veya hisse senetlerine ilişkin haklarını nakde dönüştürmektedirler. Bu nedenle yöneticilerin karı manipüle ederek işletme hisse senetlerini daha yüksek fiyattan satarak menfaat sağlamak amacıyla uyguladıkları içeriden öğrenenlerin ticareti muhasebe manipölasyonunun bir başka amacı olarak değerlendirilebilir (Yörük ve Doğan, 2009: 50).

- Yatırımcıların zarara uğramasıyla ve piyasalara olan güvenlerinin azalması,
- Sermaye piyasalarının görevlerinin veya gidişatının bozulması,
- İşletme yöneticilerinin işini kaybetmesi,
- Bağımsız denetim firmalarının müşterilerini kaybetmesi ve kapanmaları.

Muhasebe manipülasyonlarının yukarıda verilen olumsuz sonuçlarının yanında, bunları yapan işletmeler açısından birçok olumlu sonucu vardır. Bu sonuçlar Tablo 1.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.1: Muhasebe Manipülasyonlarının Etkileri ve Sonuçları

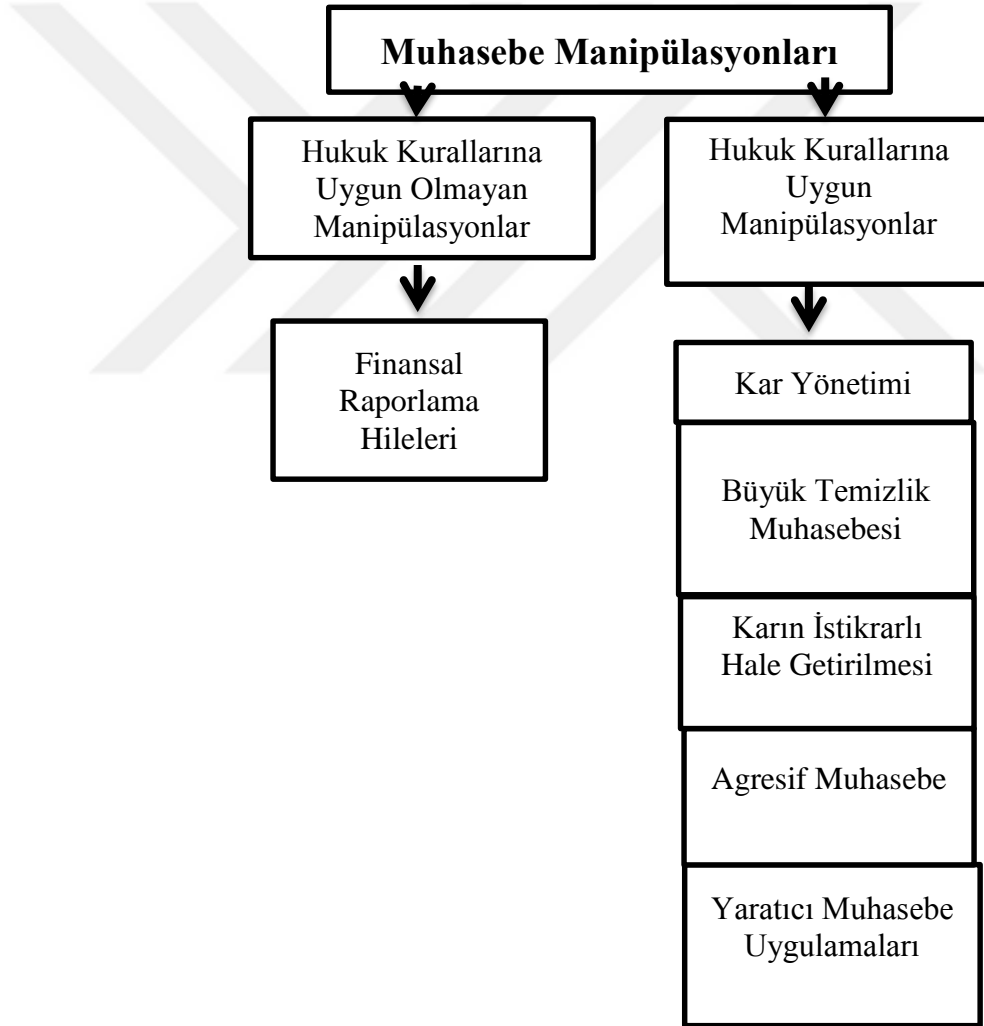
Etkileri	Olumlu Sonuçları
Hisse Senedi-Fiyat Etkileri	Hisse Senedi Fiyatındaki Değişkenliği Azaltma, Daha Düşük Sermaye Maliyeti, Daha Yüksek Hisse Senedi Fiyatları, Hisse Senedine Dayalı Opsiyon Sözleşmelerinin Değerlerini Artırma, İşletmenin Değerini Artırma,
Borçlanma Maliyeti Etkileri	Kredi Miktarını Arttırma, Daha Yüksek Kredi Derecelendirme Notu, Daha Düşük Borçlanma Maliyetleri, Sözleşmelerdeki Finansal Koşulları Esnetme,
Teşvik Primleriyle İlgili Etkiler	Kar Temelli İkramiyeleri Artırma,
Siyasi Otorite Temelli Etkiler	Düzenlemelerin Azaltılması Daha Yüksek Vergilerden Kaçınma,

Kaynak: Demir ve Bahadır, 2007: 107.

1.3. MUHASEBE MANİPÜLASYONU YÖNTEMLERİ

Muhasebe manipülasyonları için kullanılan yöntemler genellikle; kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi, büyük temizlik muhasebesi, yaratıcı muhasebe uygulamaları, agresif muhasebe ve hileli finansal raporlamadır. Muhasebe manipülasyonu yöntemleri bu bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olmakla birlikte aşağıdaki Şekil 1.3’de gösterilmiştir (Yörük ve Doğan, 2009: 68).

Şekil 1.3: Muhasebe Manipülasyonlarının Sınıflandırılması

Mulford ve Comiskey (2002), muhasebe manipülasyonlarının yaygın olarak kullanılan yöntemlerini Tablo 1.2’de kısaca özetlemişlerdir.

Tablo 1.2: Muhasebe Manipülasyon Yöntemleri

Yöntem	Tanım
Hileli Finansal Raporlama	İşletmelerin menfaatleri doğrultusunda finansal tablolarda yer alan bilgilerin kasıtlı bir şekilde gerçeğe uygun olmayan bir biçimde ya da eksik beyan edilmesidir.
Kar Yönetimi	İşletme yönetimi tarafından belirlenmiş kar tutarını sağlama veya piyasa analistlerinin kar tahminlerini karşılama gibi önceden belirlenmiş bir hedefe doğru karların etkin olarak manipüle edilmesidir.
Karların İstikrarlı Hale Getirilmesi	İşletmenin uzun dönemler elde ettiği karlılık istikrarında meydana gelebilecek sapmaları ortadan kaldırmak için oluşturulmuş bir kar yönetimi biçimidir. Bu yöntemde, işletmenin karında meydana gelebilecek olağanüstü değişimleri azaltmak için, bir dönemin geliri diğer döneme aktarılır.
Agresif Muhasebe	Genellikle daha yüksek kar elde etmek gibi bazı amaçlanan sonuçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde muhasebeleştirme seçeneklerinin etkili ve kasıtlı bir şekilde seçilmesi ve uygulanmasıdır. Bu durum GKGMİ'nin sınırları dahilinde gerçekleşebilir veya gerçekleşmeyebilir.
Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları	Agresif muhasebe, kazanç yönetimi, ve hileli finansal raporlama gibi muhasebe manipülasyon yöntemlerinin herhangi birini veya tamamını ifade etmektedir.

Kaynak: Mulford ve Comiskey, 2002: 3.

Tablo 1.2'de görüldüğü gibi muhasebe manipülasyonları, GKGMİ ve muhasebe standartlarına uygun ve aykırı olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabii tutulabilir. Muhasebe ilke ve standartlarına uygun manipülasyonlar, kar yönetimi ve yaratıcı muhasebe uygulamalarıdır. Muhasebe ilke ve standartlarına aykırı muhasebe manipülasyonları ise hileli finansal raporlamadır.

1.3.1. Hileli Finansal Raporlama

Hileli finansal raporlama, işletmenin varlıklarının çalınması, menfaatler doğrultusunda kullanılması, yanlış yerlere tahsis edilmesi veya yöneticilerin ve personelin yanlış bir şekilde yarar sağlamaya çalışmasıdır (Abdioğlu, 2007: 121). Uluslararası bir kurum olan İç Denetçiler Enstitüsü, hileli finansal raporlamayı şu şekilde tanımlamıştır (Thornton, 2010: 2). Hileli finansal raporlama, aldatma, gizleme ve güven ihlali ile nitelenen yasa dışı eylemlerdir. Bu eylemler fiziki bir güç veya şiddete bağlı değildir. Hileli finansal raporlama, bireyler ve işletmeler tarafından para almak, mülk edinmek ve hizmet sağlamak için, ödemedi kaçınmak, hizmet kaybını önlemek ve kişisel ve ticari menfaatler sağlamak için yapılan kasıtlı faaliyetlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kasıttır. Hile kasıtsız/bilinçsiz olarak yapılmaz. Eğer bilinçsiz/kasıtsız yapılırsa hile değil hata olur (Varıcı, 2011: 45). Örneğin, muhasebe kayıtları oluşturulurken, satışları yüksek göstermek için hayali fatura oluşturmak hile iken, konsinye satışları normal satış olarak görmek ise bir hatadır.

Bazı muhasebe ilke veya standartları esnek yapıda oldukları için tartışılmakta ve farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu ilke ve standartlar hatalı olabilirler fakat hile olarak kullanılamazlar. Hile, bir yöneticinin bilinçli bir şekilde veya isteyerek hukuka uygun olmayan bir faaliyette bulunduğu meydana gelmektedir. Bu duruma örnek olarak, işletme belgelerini değiştirmek, bazı muhasebe kayıtlarını bilerek silmek, olmamış faaliyetleri olmuş gibi kaydetmek veya işletme için önemli belgeleri ortadan kaldırmak gibi sıralanabilir (Demir ve Bahadır, 2007: 45).

1.3.2. Kar Yönetimi

Kar yönetimi uygulamalarında, işletme karının tek bir dönemde istenen seviyede olması değil, sürekli olarak belirli bir istikrarda hareket etmesi ve büyük dalgalanmalar göstermemesi amaçlanmaktadır. Kısacası kar yönetimi, yöneticilerin kendi amaçları doğrultusunda işletmelerin dönem karını değiştirmeleridir (Erciyas, 2002: 5).

1.3.3. Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi

Karın istikrarlı hale getirilmesi, işletmelerin dönem karının yıldan yıla değişmemesini sağlayarak, işletmelerin daha fazla istikrarlı veya daha az riskli bir izlenimi oluşturmak için dönem karının yüksek olduğu yıllarda düşük gösterilmesi, düşük olduğu yıllarda ise yüksek gösterilmesine yönelik bir faaliyettir (Mulford ve Comiskey, 2002: 3). Diğer bir ifadeyle, yapay veya gerçek işlemleri muhasebe manipülasyonlarıyla, dönem karının işletmenin amaçları doğrultusunda kullanılmasıdır (Demir ve Bahadır, 2007: 10).

1.3.4. Agresif Muhasebe

Agresif muhasebe, dönem karının yüksek göstermek için, genellikle muhasebe ilke ve standartlarındaki esneklik veya boşlukları kullanarak, siparişi alınmış fakat henüz müşteriye teslim veya sevkiyatının yapılmamasına rağmen mal satışının gelir olarak kaydedilmesidir. Ayrıca bazı gelir veya giderlerin, işletmelerin amaçları doğrultusunda diğer dönemlere ertelenmesidir (Dağlı, 2011: 86). Diğer bir ifadeyle, yatırımcılara ve bilgi kullanıcılarına gerçeğe uygun olmayan muhasebe bilgilerinin sunulmasıdır (Demir ve Bahadır, 2007: 3).

1.3.5. Büyük Temizlik Muhasebesi

Büyük temizlik muhasebesi, uygulamada aynen siyasette olduğu gibi, bir işletmenin üst yönetimi ve genel müdürü değiştiğinde, yerine gelen yönetici sonraki dönemde meydana gelecek karları istikrarlı hale getirmek için bazı stratejilerle muhasebe verilerini finansal tablolardan temizleyerek, geçmiş yönetimin oluşturduğu finansal tabloların kötü olduğu izlenimi oluşturmaya çalışması ya da yeni yöneticinin kendi menfaatleri doğrultusunda işletme karlarının daha sonraki yıllarda çoğaltılmasıdır (Stolowy ve Breton, 2000: 122).

Bu konuda en eski çalışmayı yapan Moore'a (1973) göre, işletmelerde iş başına gelen yeni yöneticiler, geçmişte değeri çok sık olarak düzeltilen bazı aktif unsurların değerleri hakkında çok karamsardırlar. Bu nedenle yönetim değişiminin gerçekleştiği dönemde bu tür aktifleri gider yazmak suretiyle aktiften çıkarmak eğilimindedirler. Bu tür bir davranış genel olarak bir nefes almak olarak da bilinmektedir.

1.3.6. Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, daha çok Avrupa'da kullanılan bir kavramdır. ABD'de bu kavram, kar yönetimi veya kazanç yönetimi olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak kullanılmıştır. Yaratıcı muhasebe uygulamaları, bazı muhasebe bilgilerine veya raporlarına yapılan makyajlama veya işletmelerin finansal performansını olduğundan daha iyi ya da kötü gösterilmesidir (Saltoğlu, 2003: 108).

Diğer bir ifadeyle, yaratıcı muhasebe uygulamaları, işletmelerin finansal tablolarının olması gereken durumdan farklı bir duruma getirmesi için muhasebe ilke ya da standartlarındaki esnekliklerden veya boşluklardan yararlanılmasıdır. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamaları, bir etki-tepki olayıdır. Bu açıdan, yaratıcı muhasebe uygulamaları, finansal tablolarda bir bilgi açıklandığında nasıl bir tepki alınacağından önceden tahmin edilerek, yatırımcıların veya kullanıcıların doğru ve güvenilir bilgi taleplerini dikkate alarak, finansal tablolardaki bilgilerin veya verilerin değiştirilmesidir. Bu uygulamalar yapılırken, bağımsız denetçilerin ve kamu denetçilerinin beklentileri de göz önünde bulundurulmaktadır. Çünkü bu denetçiler finansal bilgi kullanıcılarının haklarını savunma pozisyonunda olan kişilerdir (Canbulut, 2008: 60).

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, yasalara aykırı değildir. Bu uygulamalar, mevcut yasaların ve muhasebe standartlarının sınırları içinde gerçekleştirilir, fakat her ikisinin ruhuna ve özüne aykırıdır.

1.4. MUHASEBE MANİPÜLASYONU TEKNİKLERİ

Muhasebe manipülasyonları için kullanılan birçok teknik bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, temel finansal tablolardaki muhasebe manipülasyon teknikleri geniş bir konu olup, tez çalışmasının asıl konusunu teşkil eden yaratıcı muhasebe uygulamaları olmak üzere, diğer muhasebe manipülasyon yöntemlerinin finansal tablolardaki uygulanışını ifade etmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda maddeler halinde verilmeden önce Nelson, Elliott ve Tarpley (2002: 175-2002) tarafından denetçilere yapılan bir ankette işletmelerin uygulamış olduğu muhasebe manipülasyon teknikleri daha çok,

- Gelirler ve giderlerin muhasebeleştirilmesi,
- İşletme birleşmeleri,
- Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar,
- Yatırım harcamaları ve leasing faaliyetleri,
- Daha çok karşılık ayırma işlemlerinde olduğunu belirlemişlerdir.

Türkiye ve ABD'deki muhasebe manipülasyonuna başvuran işletmelerin yaptıkları muhasebe manipülasyon teknikleri genel olarak aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 19-20).

ABD'de Yapılan Başlıca Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri

- Gerçekleşmemiş veya kazanılmamış gelirleri kaydetmek,
- Satış iadelerini muhasebe kayıtlarına almamak,
- Tamamlama oranlarını menfaatler doğrultusunda değiştirmek veya kullanmak,
- Olağanüstü gelirleri, olağan gelir olarak kaydetmek,
- Satın alınmamış stokları alınmış gibi muhasebeleştirmek,
- Tahsil edilemeyen ticari alacakları zarar/gider olarak muhasebeleştirmemek,
- Pazarlama, satış, dağıtım ve AR-GE giderlerini aktifleştirmek,
- Borç ve yükümlülükleri düşük göstermek,
- Bazı giderleri bilinçli bir şekilde muhasebe kayıtlarına almamak,

- Elde edilmemiş veya alınmamış aktifleri muhasebe kayıtlarında göstermek,
- Leasing işlemlerinin muhasebe ilke ve standartlarına aykırı kaydetmek,
- İşletmenin aktiflerini gerçeğe uygun olmayacak şekilde kaydetmek,
- Şartlı borçlar veya alacaklar için gerekli tedbirleri almamak,

Türkiye’de Yapılan Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri

I. Dönem Karını Artırıcı Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri

- Borçlanma giderlerinin, dönem gideri gibi aktifleştirmek,
- Şüpheli alacaklar ve stok değer düşüklüğü için gerçeğe uygun karşılıkları ayırmamak,
- Kur farkı ile alınan borçlarda, satış kuru yerine alış kuru üzerinden değerlendirilerek meydana gelen giderleri daha düşük göstermek,
- Konsinye olarak gönderilen malların hasılat olarak muhasebeleştirilmek,
- Çalışmayan kısım giderlerini aktifleştirmek,
- Stok değerlendirme yöntemlerinin işletme çıkarları yönünde kullanmak,
- Yeniden değerlemeden doğan fonun gelir tablosuna hasılat olarak kaydetmek,
- Kısa vadeli yükümlülüklerin ticari alacaklarla mahsup edilmesi ve ortaya çıkan faiz ve kur farklarının gider olarak kaydetmek,
- Maddi duran varlıklar için bazı dönemlerde yapılması gereken yeniden değerlemenin yapılmaması nedeniyle amortisman uygulamasının tarihi değer üzerinden hesaplanarak daha az gider kaydetmek,
- Vergi yükümlülüklerinin yanlış ayrılarak kaydetmek,
- Kıdem tazminatı karşılıklarının yanlış veya eksik kaydetmek,
- Reeskont giderlerinin yanlış veya eksik kaydetmek,
- Satılan malların maliyetlerinin kısa vadeli yükümlülüklerle mahsup etmek,
- Şarta bağlı borçlar ve alacaklar için gerekli karşılıkları ayırmamak,
- Genel yönetim giderlerinin, stokların ve maddi duran varlıkların maliyetine eklenerek aktifleştirmek,
- İşçilere ödenmeyen ücretlerin, alıcılar hesabına kaydedilerek, bu ödemelerle vergi borcu, SSK primi ve kıdem tazminatı karşılıklarıyla dönem karını azaltmak,

II. Dönem Karını Azaltıcı Muhasebe Manipülasyonu Teknikleri

- İşletmenin elindeki hisse senetlerinin değeri altında veya üstünde bir fiyatla grup işletmelerine satmak,
- Yavru işletmelerinden alınan mal ve hizmetler için piyasa fiyatından daha fazla ödemede bulunmak,
- Ana ortağa ait olan bankalardan alınan kredilere, piyasa faiz oranlarından daha fazla faiz ödenmek,
- Ana ortağa ait olan bankalarda açılan mevduat hesaplarına piyasa faiz oranlarından daha düşük oranlarda faiz vermek,
- Mevduat hesaplarından elde edilen faiz gelirlerinin, meydana geldiği dönemde değil, tahsil edildiği dönemde gelir olarak muhasebeleştirilmek,
- Yapılmakta olan yatırımlarda kullanılan borçlanma giderlerinin aktifleştirilmeyip, dönem gideri olarak muhasebeleştirilmek,
- İştiraklerin piyasa değeri altında yavru işletmelere satmak,
- Yavru işletmelere yaptırılan maddi duran varlıklar için piyasa değerinin üstünde ücret ödemek,
- Yavru işletmelere yapılan duran varlık satışında piyasa değerinin altında ücret almak,
- İşletmenin yöneticisi de olan ana ortağa olması gerekenden daha fazla ücret ödemek,
- Üretim tesislerinin ana ortağa ait yavru işletmelere piyasa değeri altında kiralamak,

1.5. MUHASEBE MANİPÜLASYONLARIYLA İLGİLİ ULUSLARARASI ve ULUSAL DÜZENLEMELER

Günümüzde doğru ve güvenilir bilgi elde etme amacına yönelik olarak yapılan yasal düzenlemeler, genel kabul görmüş ilkelerinin ve muhasebe/denetim standartlarının tümü aslında muhasebe manipülasyonları ve yaratıcı muhasebe uygulamalarının engellenmesine de hizmet eder. Ancak muhasebe manipülasyonları her koşulda varlığını ortaya koyduğu için özellikle bu amaca yönelik düzenlemeler yapılması her ülkede toplumsal bir ihtiyaç olmaktadır. Sermaye piyasalarının en gelişmiş olduğu ABD’de çeşitli muhasebe manipülasyonları nedeniyle ortaya çıkan

işletme skandalları ve iflaslar toplumsal baskının etkisiyle siyasi otoriteyi ve mesleki örgütleri, bu alanda özel düzenleme yapmaya zorlamıştır. Söz konusu düzenlemelerden bazıları aşağıda açıklanmıştır (Çıtak, 2007: 129).

1.5.1. Muhasebe Manipülasyonlarıyla İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Yakın zamanda tüm dünyada meydana gelen finansal skandallar ve işletme iflasları ile birlikte muhasebe ilke ve standardını belirleyen kurumlar ile bazı gelişmiş ülkeleri yeni ilke ve düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir (Türker, 2006: 96). Çalışmanın bu bölümünde finansal raporlamaya yönelik kamuoyunun güveninin yeniden kazanılması için uluslararası düzeyde yapılan düzenlemeler incelenmiştir.

1.5.1.1. Sarbanes - Oxley Kanunundaki (SOX) Düzenlemeler

ABD’de 30.07.2002 tarihinde George W. Bush tarafından onaylanan ve yürürlüğe giren Sarbanes-Oxley Kanunu (SOX), SEC’in (Securities and Exchange Commission (Menkul Kıymetler ve Borsalar Komisyonu) 1934 yılında kuruluşundan bu yana sermaye piyasalarına ilişkin olarak yapılan en önemli düzenlemelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu düzenleme genel olarak, Enron olayından sonra meydana gelen güven kaybını yatırımcılara ve karar alıcılara tekrar geri kazandırılması için oluşturulmuştur. Bu kanunun özellikle bağımsız denetimle ilgili olarak getirdiği yeni kurallar veya düzenlemeler maddeler halinde aşağıda verilmiştir (Singleton v.d., 2006: 77-78 ve 92-93; Wells, 2008: 282-288; Boynton ve Johnson, 2006: 165-166; Mulford ve Comiskey, 2002: 25; Burrowes v.d., 2004: 802-805).

- Bu kanun ilk olarak, bağımsız denetimin, finansal raporlama hilelerini ortaya çıkarmada yetersiz kaldığını düşünerek PCAOB (Halka Açık İşletmeler Muhasebe Gözetim Kurulu) kurulmuştur.
- Denetim firmalarının yapması yasaklanmış olan denetim dışı hizmetler belirlenmiştir. Bunlar; defter tutma, finansal tablo düzenleme, finansal bilgi sistemlerinin tasarımı/uygulanması, değerlendirme hizmetleri, iç denetim hizmetleri,

yatırım danışmanlığı, hukuki hizmetler, denetimle ilgili olmayan uzmanlık hizmetleri ve muhasebe kayıtları gibi diğer hizmetler (Uzay, 2007: 347).

- Bağımsız denetim firmalarının kalitesini artırmaya yönelik yapılan kalite kontrol uygulamalarını diğer bağımsız denetim firmaları değil, aynı zamanda PCAOB'da yapılacağı belirlenmiştir.
- SEC'in kontrolündeki işletmelerin denetimini sadece PCAOB'a bağlı denetim firmalarının yapacağı belirlenmiştir.
- Denetim raporlarına, sorumlu ortak denetçi ile müşteri işletmenin bir ortağı tarafından birlikte onaylanması şartı getirilmiştir.
- Bağımsız denetim firmalarının ücretlerinin denetim komitelerince belirleneceği belirtilmiştir.
- Denetim faaliyeti bittikten sonra, denetim raporlarının denetim komitesine teslim edilmesi uygulaması başlatılmıştır.

1.5.1.2. COSO Raporlarındaki Düzenlemeler

ABD'de muhasebe manipülasyonlarından özellikle hileli finansal raporlama konusunda tespit ve öneriler geliştirmek amacıyla 1985 yılında ulusal bir komisyon toplanmıştır. 5 mesleki örgütün desteğini alarak oluşturulan bu komisyon, Treadway Komisyonu Sponsor Organizasyonlar Komitesi (The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission-COSO) olarak bilinmektedir. Ayrıca ilk başkanı olan James C. Treadway adıyla da anılmaktadır. İlk kez hileli finansal raporlama konusunda toplanmış olan bu komitenin bugünkü görevi; meslek etiği, iç kontrolün etkinliği ve kurumsal yönetim ilkeleri gibi unsurların fonksiyonlarını geliştirerek, muhasebe ve denetim kalitesini artırmaktır. Söz konusu raporda yer alan hileli finansal raporlamaya ilişkin tespitler aşağıda özetlenmiştir (http://www.coso.org/publications/FFR_1987_1997.PDF, Erişim Tarihi, 10.01.2013).

- Hileli finansal tablo hazırlamak için en sık kullanılan yöntemler sırasıyla; uygun olmayan gelir yazılması, aktiflerin fazla bildirim ve giderlerin eksik bildirimidir. Gelir hilelerine bakıldığında, gerçek olmayan geliri kaydetmek en sık görülenidir. Gelirleri erken kaydetmek de ikinci sık görülen yöntemdir. Aktiflerin fazla bildirim açısından, var olan aktifleri olduğundan yüksek bildirmek, gerçek olmayan veya sahip olunmayan aktifleri kaydetmek ve giderleştirilmesi gereken kalemleri aktifleştirmek sıklıkla görülen yöntemlerdendir.
- Finansal tablolarda meydana gelen hile vakalarının %72'si CEO'lar tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Hile vakalarında; CFO, yönetim şefi, diğer müdür yardımcıları, yönetim kurulu üyeleri ve alt düzeydeki personelin başta geldiği belirtilmiştir. Olayların %28'inde ise, bağımsız denetçinin adı geçmektedir.
- Bir çok işletmede denetim komitesinin olmadı veya yılda 2 kereden az toplandığı
- Bazı işletmelerde finansal baskının hile yapmaya özendirici etkisi olabilmektedir.

COSO söz konusu raporunda yukarıda anlatılanları dikkate alarak hilenin önlenmesi konusunda raporlamaya taraf olan kesimler için aşağıdaki önerilerde bulunmuştur (ACFE, 2003: 307).

- Özellikle küçük işletmeler, etkili bir iç kontrol sisteminin kurulmasında istekli ve gayretli olmalıdırlar,
- Denetçiler, daha önce denetledikleri işletmede finansal bir sorunla karşılaşırlarsa, bu işletmeleri daha sonra denetlerken daha şüpheci ve dikkatli olmalıdırlar.
- Denetçiler, denetim riskini kabul edilebilir düzeye düşürmek için gerekli prosedürleri oluşturmalıdırlar.
- Yönetim kurulları ve denetim komiteleri zayıf olan işletmeler, aynı zamanda bir denetim sorunu olduğu anlamına gelir. Denetçiler, bu konuda dahsa dikkatli olmalıdırlar.

1.5.1.3. Uluslararası Denetim Standartlarındaki Düzenlemeler

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından oluşturulan Uluslararası Denetim Standartları (ISA) ve ABD'deki Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları günümüzde en geçerli denetim standartlarıdır. Diğer taraftan, denetim standardı yayınlayan kurumlar ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, ABD'de denetim standartları, bir meslek kuruluşu olan AICPA tarafından oluşturulmaktadır. AICPA'nın yayınlamış olduğu denetim standartları SAS (Denetim Standartları Tebliği) (Statements on Auditing Standards)) olarak bilinmektedir. AICPA'nın yayınlamış olduğu çok sayıda denetim standardının geçerliliği hala devam etmektedir. Hile ile ilgili ilk olarak, 1988 yılında Hatalı İşlemlerin Ortaya Çıkartılmasında ve Raporlanmasında Denetçinin Sorumluluğu - SAS 53 (The Auditor Responsibility to Detect and Report Errors Irregularities) standardı yayınlanmıştır. Ardından 1997 yılında Finansal Tablo Denetiminde Hilenin Ele Alınması (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit) adı altında SAS 82 standardı yayınlanmıştır (Sipahi, 2004: 114).

Muhasebe mesleğinde SAS 82'nin yayınlanmasına kadar "hile" konuşulmayan bir kelime olmuştur. En son olarak, AICPA'nın Denetim Standartları Kurulu tarafından Kasım 2002'de yayınlanan Finansal Tablo Denetiminde Hilenin Ele Alınması-SAS 99 (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit) standardı yayınlanmış ve denetimin planlamasında hilenin daha fazla ele alınmasını ve hilenin olası varlığı hakkında yönetime doğrudan sorgulama yapmayı gerekli kılmış ve SAS 82'yi daha da güçlendirmiştir (Thomas ve Gibson, 2003: 53). SAS 99, finansal raporlarda meydana gelebilecek finansal raporlama hilelerini makul seviyeye indirmek için bağımsız denetimin kaliteli olması gerektiğini vurgulamaktadır.

1.5.1.4. Avrupa Birliği Dzenlemeleri

Avrupa Birliği (AB)'nde muhasebe ve denetim uygulamalarının uyumlaştırılması yönündeki ilk çalışmalar 1970'lerde başlamıştır. AB'de de yapılan dzenlemelere bakıldığında sekizinci yönergenin önemli etkiye sahip olduğu görölmektedir. Sekizinci Yönerge'nin hem denetçi hem de denetime ilişkin esasların dzenlenmesinde yetersiz kalması, 1984-2004 yılları arasında bağımsız denetimle ilgili yeni dzenlemeleri gündeme getirmiştir. Bu dzenlemelerin en önemlisi 2006/43/EC yönergesidir. Diğer taraftan, AB'de, denetimin kalitesini artırmak için 1996 yılında "Yeşil Kitap (Green Paper)" raporu yayınlanmıştır (Çiftçi ve Erserim, 2007: 15-16). Son yıllarda meydana gelen finansal raporlama skandallardan sonra, denetimle ilgili 2004 yılında yeni bir tasarı hazırlanmıştır. Ancak bu tasarı, 2006 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. 2006/43/EC Sayılı Yönerge 'nin bazı önemli unsurları aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Çalışkan, 2006: 54).

- Her üye ülkenin denetim gözetim kuralları oluşturmasını öngörmektedir.
- Yasal denetim yapacak olan denetim firmaları, kamu gözetimi kurulunun denetimine tabi bir kalite güvence sistemine sahip olmalıdırlar.
- Denetçiler müşterilerle ilgili elde edilen bilgi ve belgeleri gizlilik kuralları doğrultusunda muhafaza etmelidirler.
- Bu yönerge, denetimde şeffaflığın artırılması için, denetim firmasının yıllık şeffaflık raporunu yayımlamasını zorunlu hale getirmektedir.
- Üye ülkelerin, denetim firmasının denetlediği işletmeden bağımsız olmasını ve işletmenin karar alma sürecine dahil olmamasını temin edecekleri vurgulanmaktadır.

1.5.2. Türkiye'de Yapılan Dzenlemeler

Türkiye'de muhasebe ve denetimin kalitesi konuları ilk olarak, 1980 ve 1990'lı yıllarda SPK'nın yaptığı bazı dzenlemelerle ve 3568 Sayılı Kanun'un çıkarılması ile gündeme gelmiştir (Çürük, 2004: 150). Ülkemizde denetimle ilgili yasal dzenleyici kurum olarak TÜRMOB ve SPK görölmektedir. Ancak ülkemizde

TÜRMOB bu görevini yeni Türk Ticaret Kanunuyla birlikte Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) yapmaktadır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği uyum süreci yaşayan ülkemizde mevcut yasaların çoğu değiştirilmeye başlanmış olup, bu süreç hala devam etmektedir. Bu süreçte dünyadaki krizlerle beraber, ülkemizde de yaşanan ekonomik ve finansal krizlerden çıkarılan dersler, ABD'deki modelleri esas alan düzenlemeler yapılmasını teşvik etmiştir. Sponsor örgütleri bağlayıcı etkisi nedeniyle COSO raporlarında yer alan modeller, AB ülkelerinde ve dolayısıyla Türkiye'de mevzuat değişikliklerine temel oluşturmuştur. Yukarıda söz edilen düzenleyici kurumlardan ve bunların konuyla ilgili düzenlemelerinden bazıları aşağıda genel hatlarıyla anlatılmıştır.

1.5.2.1. SPK Tarafından Yapılan Düzenlemeler

Dünya çapında ve özellikle ABD'de yaşanan finansal raporlama ve bağımsız denetim skandallarından sonra ve ABD'nin bu konudaki deneyimlerinden yararlanmak isteyen SPK, bağımsız denetim konusunda bazı kanunlarla birlikte getirilen düzenlemeleri benimsemiş ve sermaye piyasası mevzuatına dahil etmiştir. Özellikle bağımsız denetim alanında 2000 yılından itibaren uluslararası alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak, 2002 yılında SPK tarafından, ABD'de yürürlüğe giren SOX çerçevesinde bağımsız denetim tebliğinde değişiklik yapılmıştır. Bu çalışmalar, her ülkenin kurumsal yönetim ilkelerini, mevcut yapısına bağlı olarak oluşturması gerekliliğini savunmaktadır. Buna göre oluşturulacak kurumsal yönetim ilkelerinin, ülkeye özgü olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca her ülkenin oluşturacağı kurumsal yönetim ilkelerinde; eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk kavramlarının olması gerekliliği vurgulanmaktadır. SPK Tebliğine göre, bağımsız denetim faaliyetlerinde (Kayacan, 2006: 88-89);

- Muhasebe defteri tutmak,
- Danışmanlık, tahkim ve bilirkişilik hizmetlerinin verilmesi,
- Muhasebe belge düzeni kurmak,
- Muhasebe raporu oluşturmak,

- Finansal bilgi sistemini oluşturmak,
- İç denetim faaliyetinde bulunmak,
- Müşteri işletmelerde yönetici veya belirli bir konumda çalışmak yasaklanmıştır.

1.5.2.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunundaki Düzenlemeler

Yakın zamanda meydana gelen olaylar ve ülkemizdeki bağımsız denetim alanındaki yetersizlikler, yeni 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununda denetimle ilgili yeni düzenlemelerin yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu kanunda yer alan düzenlemeler uluslararası düzenlemeler ile paralellik göstermekte ve kanun bağımsızlık konusunda oldukça hassas davranmaktadır. İlgili kanunda denetim faaliyetlerinin kurumsal temeli modern açılımlarla oluşturulmuştur. Çağdaş yaklaşımlar, Enron olayından çıkarılan dersler, AB'deki oluşumlar ve düzenlemelerle tamamen rtuşen bu kanuna göre, yeni denetim (Tekinalp, 2004: 26); muhasebe alanında uzman, yeterli, teknik bilgiye sahip, düzenli ve tertipli, bağımsız, ahlaklı, şüpheci ve uluslararası denetim standartlarına bağı bir denetçi tarafından yapılan ve şeffaf bir denetim olarak tanımlanmıştır.

Bu kanun taslak halindeyken, tüm sermaye işletmelerinin denetime tabi olması gerektiğini belirtirken, daha sonradan denetimin kapsamı daraltılmıştır. Son olarak, 1 şubat 2015 günü Resmi Gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla bağımsız denetime tabi olmaya ilişkin kriterler yeniden belirlenmiş ve 2015 yılı için bağımsız denetim kapsamı genişletilmiştir. Denetime ilişkin AB direktifinde aktif toplam, net satış hasılatı ve çalışan sayısı olmak üzere 3 kriter belirlenmiş olup, geçmiş iki yılda söz konusu 3 kriterden 2 sini sağılayan işletmeler bağımsız denetime tabi olmaktadır. 1 şubat 2015 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla 2015 yılı için bu kriterler: 50 milyon aktif toplam, 100 milyon net satış hasılatı ve 200 çalışan olarak belirlenmiştir. Bu nedenle 2013 ve 2014 yıllarında 3 kriterden herhangi ikisini sağılayan işletmeler 2015 yılında bağımsız denetime tabi olacaktır. En büyük işletmelerden başlamak üzere 2013 yılında 2 bin 500, 2014 yılında 3 bin 500 civarında işletme bağımsız denetime tabi olmuş olup, 2015 yılında

ise yeni Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca 5 bin civarında işletmenin bağımsız denetime tabi olacağı tahmin edilmektedir (<http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/BKK%20yeni%20limitler%20bas%C4%B1n%20duyurusu.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2015).

1.5.2.3. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Düzenlemeleri

Türkiye'de banka sistemi, 1936 yılında kabul edilen ve bankaların faaliyetlerine yönelik ilk düzenleme olan "2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu" ile kurulmuştur. Bankalar, son yıllarda meydana gelen finansal raporlama skandallarıyla birlikte mali yapıları ciddi bir şekilde zarar görek, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmişlerdir. Hükümetler, bankaların bozulan mali yapılarını iyileştirmek ve sistemin tekrar sağlıklı bir yapıya kavuşması amacıyla yasal düzenlemelere yönelmişlerdir. 4389 Sayılı ve bununla birlikte 4491 ve 4672 Sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla birlikte bankacılık sisteminin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kanunların ve düzenlemelerin bazı alanlarda yetersiz kalması, uluslararası finans piyasaları ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler doğrultusunda oluşturulan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2005 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu kanun: risk analizi ve yönetimi, iç kontrol sistemi, iç denetim ve denetim komitesi gibi unsurlar üzerinde durmaktadır (Erserim, 2007: 33-40).

İKİNCİ BÖLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI

Yaratıcı muhasebe, İngilizce “creative accounting” ifadesinin karşılığı olarak Türkçeye yaratıcı muhasebe şeklinde çevrilmiştir. Zaman zaman yaratıcı muhasebe oyunları biçiminde de kullanılan bu yöntem, muhasebe kuralları, ölçüm seçimleri ile finansal tabloların açıklama özelliklerindeki boşluklardan faydalanılarak hesapların manipüle edilmesi ve finansal raporlamanın istenilen şekilde ortaya konulması faaliyetleridir (Daştan, 2010: 11). Ayrıca yaratıcı muhasebe, İngiltere’de muhasebe literatürüne, finansal tablo makyajlaması olarak girmiştir. Bu bölümde, çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden yaratıcı muhasebe uygulamalarının teorik alt yapısı, literatürdeki gelişimi, amaçları, etkileri, sonuçları, finansal raporlama skandallarıyla ilgisi, oluşumunda etkili olan kavramlar ve ölçümünde kullanılan modeller anlatılmıştır.

2.1. GENEL OLARAK YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI

Kelime olarak pozitif anlam taşıyan yaratmak kavramı muhasebe açısından, finansal tablolar oluşturulurken, olmayan bilgileri varmış gibi değiştirmek/kaydetmek veya mevcut bilgileri işletmenin menfaatleri doğrultusunda değiştirmek/kaydetmektir. Bu durumun nedeni, işletme yöneticilerinin, işletmelerinin belirli bir dönemdeki finansal durumunu veya faaliyet sonuçlarını gösteren finansal tablolarının, çeşitli amaçlar doğrultusunda olduğundan daha iyi veya kötü gösterilme çabası içerisinde olmalarıdır (Akyel ve Karaca, 2005: 244).

Diğer taraftan, yaratıcı kavramı Türkçe’de genellikle pozitif anlamda kullanılmaktadır. Ancak muhasebe açısından durum her zaman bu şekilde pozitif anlamda değildir. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamaları, gerçeğe uygun finansal tablo oluşturmak yerine, çeşitli stratejilerle finansal bilgilere yapılan makyajlamayla finansal tabloların olduğundan daha iyi veya kötü göstermesine yönelik uygulamalardır.

Yaratıcı muhasebe kavramı, muhasebe literatüründeki muhafazakarlık ve tutarlılık kavramlarının tam tersine, kitabına uydurmak veya olayların istenildiği gibi gösterilmesidir. Diğer bir ifadeyle, finansal bilgilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin aksine, işletmelerin amaçları doğrultusunda veya yöneticilerin menfaatleri doğrultusunda kullanıldığı uygulamalardır (Hsieh ve Tsai, 2006: 64).

Türkçe'ye muhasebecilikte el becerisi olarak çevrilebilen yaratıcı muhasebe kavramı, defterleri kaynatma, kozmetik raporlama, muhasebe makyajlaması ve işletmenin vitrinini düzeltmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca bu uygulamaları yapanlar, menfaatleri doğrultusunda karar alıcıları veya yatırımcıları etkilemek için çeşitli stratejiler kullanırlar. Diğer bir ifadeyle, bu uygulamalar, göz boyamaya yarayan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, büyük işletmelerde karın fazla gösterilmesi, küçük işletmelerde karın az gösterilmesi için kullanılmaktadır (Stowoly ve Breton, 2000: 44).

İngiltere'de yaratıcı muhasebe uygulamaları; menfaat sağlamak, gerçeği olduğundan farklı göstermek veya gerçek sonuçları farklı bir şekilde iyi veya kötü göstermek için, muhasebe ilke ve standartlarındaki boşluklardan veya esnekliklerden faydalanma sanatıdır, şeklinde açıklanmaktadır (www.oxforddictionaries.com, Erişim Tarihi 12.02.2014).

Yaratıcı muhasebe uygulamaları konusunda en iyi tanınan yazarlardan olan Mulford & Comiskey (2002) bu kavramı oldukça genişleterek yaratıcı muhasebe uygulamalarını, mevcut muhasebe seçimlerinin içinde kalarak veya dışına çıkarak, saldırgan muhasebe politikalarının seçilmesi ve uygulanması ile finansal raporlama hileleri ve usulsüz finansal raporlama, kar yönetimi ve kara istikrar kazandırılması gibi finansal kalemlerin gerçeği yansıtmaması durumu için kullanılan bir kavram olarak tanımlamışlardır (Mulford ve Comiskey, 2002: 3).

Yaratıcı muhasebe uygulamalarına sadece muhasebeleştirme seçimleri olarak bakılması gerektiğini, Arya - Glover ve Sunder'in (2003) aşağıdaki benzetmeleri destekler niteliktedir: "*Finansal raporlama ve işletme arasındaki ilişki, bir fotoğrafçı ve bir manzara arasındaki ilişkiye benzemez. Bir fotoğrafçı ve modeli arasındaki ilişkiye daha çok benzer: Model kamera için gülümser ve poz verir, tam o sırada*

modelin reaksiyonu doğrultusunda fotoğrafçı kamera açısını ve ayarlarını değiştirir. İşletmenin durumu ve onun finansal raporları, birbirlerine bağlı olma duygusu içinde etkileşim halindedirler” (Ayarlıoğlu, 2007: 47).

Yukarıda verilen açıklamaların yanında, literatürde yaratıcı muhasebe uygulamaları için yapılmış değişik tanımlar bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bazı tanımlar aşağıda verilmiştir.

McBarned ve Whelan’a göre yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe ilkelerindeki esnekliklerden veya boşluklardan yararlanarak, bilgi kullanıcılarının bulamayacağı faaliyetleri kapsayan gri alanın kullanılarak, işletmeye menfaat sağlamaktır (McBarned ve Whelan, 1999: 6).

Siegel ve Shim’e göre yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe ilke ve standartlarındaki boşluklardan yararlanarak muhasebe bilgi sistemi üzerinde değişiklik yapmak, finansal tablolarda yer alan bilgilerin sonuçlarını değiştirerek işletmenin performansını veya finansal durumunu olduğundan farklı göstermektir (Siegel ve Shim, 2005: 118).

Amat, Blake ve Dowds (1999)’a göre yaratıcı muhasebe uygulamaları, işletmelerin finansal tablolarında yer alan bilgilerin, işletme yönetimi tarafından sahip oldukları bilgileri kullanarak amaçları doğrultusunda değiştirmeleri faaliyetidir.

Yukarıda verilen açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde, geniş kapsamlı ABD menşeli tanımların, yaratıcı muhasebe uygulamalarını, finansal raporlama hilelerini de içeren bir faaliyet olarak görmesine karşın, nispeten dar kapsamlı olan İngiltere gibi AB menşeli tanımlar ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarını finansal raporlama hilelerini içermeyen, yasalardaki mevcut esnekliklerden veya boşluklardan yararlanmaya yönelik faaliyetler olarak görmektedir (Aygün, 2013: 51). Bu tez çalışmasında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının finansal raporlama hilelerini kapsamadığı varsayılmıştır.

Literatürde yer alan yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla ilgili diğer tanımlar Tablo 2.1’de özet halinde verilmiştir.

Tablo 2.1: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarına Farklı Bakış Açıları

Yazar	Tanımlamalar
Smith (1992)	Muhasebenin El Çabukluğu
Griffiths (1986)	Bilgilerin Pişirilmesi
Jameson (1988)	Manipülasyon, Hileli Finansal Raporlama
Mathews ve Perera (1991)	Kayıtlarda Dalavere Yapmak
Mathews ve Perera (1991)	Makyajlı Raporlama
Mathews ve Perera (1991)	Vitrin Süsleme
Bertolus (1988)	Kayıtlarda Hile Yapma Sanatı
Lignon (1989)	Kendi Karını Hesaplama Sanatı
Gounin (1991)	Bilanço Sunma Sanatı
Pourquery (1991)	Fon Biriktirme Sanatı
Schilit (2002)	Muhasebe Kurnazlığı
Pasqualini ve Castel (1993)	İşletme Amaçları İçin Finansal Yaratıcılık
Black, Sellers ve Manly (1998)	Muhasebenin Yönetimi

Kaynak: Stolowy ve Breton, 2000: 25 (Akt., Bayırlı, 2006: 64).

Yukarıda anlatılanlar kapsamında, literatürde yaratıcı muhasebe uygulamalarının genel kabul görmüş tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Ancak söz konusu tanımlardan, yaratıcı muhasebe uygulamalarının genel bir kapsamı olduğu, mevcut muhasebe uygulama ve kurallarının içinde kalarak, sunulan muhasebe alternatiflerinin kullanılması ve finansal raporların objektif bir gözle oluşturulmasına göre farklılaştırılması ve işletme faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak tanımlanabilir.

Dechow ve Skinner'in (2000) aşağıdaki ifadeleri, "yaratıcı muhasebe uygulamalarının işletme faaliyetlerinin doğal bir sonucudur" görüşünü destekler niteliktedir (Akt., Ayarlıoğlu, 2007: 46).

"Yaratıcı muhasebe uygulamaları yoktur şeklindeki bir ifade her zaman doğru değildir. Diğer bir ifadeyle, yaratıcı muhasebe uygulamalarının ortaya çıkmaması gibi bir durum söz konusu değildir. Her zaman finansal piyasalarda mevcuttur. Bu durum, muhasebede tahakkuk ilkesinin gereği olarak⁴ meydana gelen tahminlerden ortaya çıkmaktadır. Muhasebe ilkelerindeki ve standartlarındaki bütün esneklikleri veya boşlukları ortadan kaldırma, zaman içinde ekonomik performansın ölçümü olarak karların yararlılığını elimine edecektir." Ayrıca pozitif görüş olarak nitelendirilen bu bakış açısı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının iki temel sebepten dolayı var olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeplerden ilki, bütün olası durumlara uygulanamayan muhasebe ilkelerinin varlığıdır. İkincisi ise, muhasebe ilkelerinin muhasebeleştirme kurallarını net bir şekilde belirttiği alanlarda bile, yöneticilerin muhasebe ilkelerini uygulama konusunda bazı seğıimlere sahip olabilmeleridir.

Diğer taraftan, yaratıcı muhasebe uygulamaları, vergiden kaçınma anlamında da kullanılabilir. Diğer bir ifadeyle, vergi kanunlarındaki veya muhasebe ilkelerindeki esnekliklerden ya da boşluklar nedeniyle, muhasebe seğıenekleri işletme amaçları doğrultusunda kullanılmaktadır. Çünkü ülkemizdeki muhasebeyle ilgili uygulamalarda muhasebe verileri daha çok bilgi amaçlı olmayıp, daha çok vergi amaçlı kullanılmaktadır. Bu nedenle yaratıcı muhasebe uygulamaları vergiden kaçınmak veya işletmelerin vergi karşılıklarını düşürmek için de kullanılmaktadır (Yayla, 2006: 186; Daştan, 2010: 3).

4 Bu konu daha kapsamlı olarak bölüm 2.7.'de anlatılmıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken husus, yaratıcı muhasebe uygulamalarının hiç uygulanmaması gibi bir durum, uygun bir çözüm olarak görülmemektedir. Bazı yaratıcı muhasebe uygulama yöntemlerinin sermaye piyasalarında uygulanması gerekmektedir. Çünkü kar rakamının işletmenin gerçek performansını en iyi şekilde göstermesi amacıyla tahakkuk muhasebesinin uygulanması için takdir yetkisinin kullanılması ve tahminlerde bulunulması gerekmektedir (Özden, 2013: 21.).

2.2. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI İLE FİNANSAL RAPORLAMA HİLELERİ ARASINDAKİ FARKLAR

Günümüzde muhasebe manipülasyon yöntemi olarak işletmeler tarafından en sık kullanılan ve akademik çalışmalarda en çok incelenen konulardan birisi finansal raporlama hileleridir. Yaratıcı muhasebe uygulamaları ve finansal raporlama hileleri konusu birbirine çok benzeyen ve çoğu kez karıştırılan konulardır.

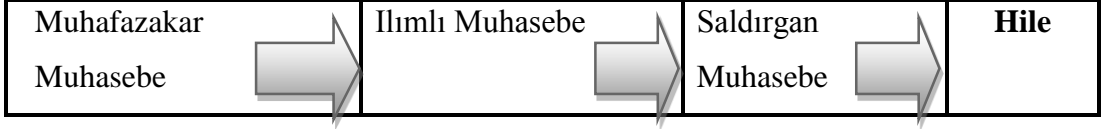
Yaratıcı muhasebe uygulamaları ve finansal raporlama hileleri aslında birbirinden farklı uygulamalar olsa da, bazı benzer yönleri vardır. Her iki uygulamada da gerek finansal tablolardaki veriler, gerekse işletmenin faaliyetleri olduğundan farklı gösterilmektedir. Bunun sonucu olarak işletmelerin finansal durumunu olduğundan daha iyi veya kötü gösterilmektedir. Ancak yaratıcı muhasebe uygulamalarını finansal raporlama hilelerinden ayıran en önemli unsur, yaratıcı muhasebe uygulamalarının yasal olmasından kaynaklanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe ilke ve standartlarındaki esneklikleri veya boşlukları kullanarak, işletmeyi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme faaliyetleridir. Oysa finansal raporlama hileleri, tamamıyla kurallara aykırı olup, yasal olmayan işlemlerden oluşmaktadır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile anlatılmak istenen, her zaman bilinen çeşitli muhasebe seçenekleri arasında, istenileni seçmektir. Bununla birlikte, muhasebe ilkelerinin işletme yönetimlerinde verilen bir kararla seçilip uygulandığı, bu nedenle yapılan işlemlerin bilinçli ve kasıtlı olduğu ileri sürülebilir. Bu seçenekler, gerçek seçeneklere ve aynı zamanda değerlendirmenin göreceli özgürlüğüne dayandırılır. Muhasebe ilkelerinin seçimi, çoğu olayda işletmenin finansal durum ve faaliyet sonuçlarının farklı görünmesini sağlayabilirler.

Bu durumda yapılan şey, yaratıcı muhasebe uygulamasıdır. Yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe ilkeleri ve standartları sınırları içinde kalan ve bu sınırları zorlayan uygulamalar olup, finansal raporlama hilesi değildir. Nihayet, yaratıcı muhasebe uygulamaları, esas itibarıyla kural ihlali olmadan, kurallar içinde kalan boş alanları ve noktaları araştırma çabasıdır (Jameson, 1988: 49).

Hileli finansal raporlama, masum yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla başlayıp, zamanla GKGMİ'nin ihlaline kadar varabilir. Giroux (2004; Akt., Özden, 2013: 19) yaratıcı muhasebe uygulamalarının izlediği süreci Şekil 2.1'de göstermiştir.

Şekil 2.1: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Süreci

Kaynak: Özden, 2013: 19.

Şekil 2.1'de görüldüğü gibi yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhafazakar muhasebeden, hileye kadar yönetimin takdirini kullandığı muhasebe kararlarıyla ilgili tüm bir yelpazeyi kapsamaktadır. Yönetim, muhasebe konularında, kendi bakış açısına göre göreceli bir karar almaktadır. Bu bakış açısı, tam açıklamaya yer veren muhafazakar bir bakış açısı olabilir. Sonucun (finansal raporların), işletmenin gerçek finansal durumuna yakın olması, yüksek kar kalitesini akla getirmektedir. Gerek yaratıcı muhasebe uygulamaları gerekse finansal raporlama hileleri, muhasebe uygulamalarındaki seçimlik hakların kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalar, muhasebe ilke ve standartlarındaki esneklikten veya boşluklardan kaynaklanırsa yaratıcı muhasebe uygulamaları, tamamen muhasebe kurallarının dışında yapıldığında finansal raporlama hileleri olmaktadır.

Hileli finansal raporlama olarak değerlendirilen konunun kesin bir tespitinin olmaması durumunda, uygulanan yaratıcı muhasebe uygulamaları suistimale dayalı yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak değerlendirilebilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Mulford ve Comisky'nin (2002: 87) *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices* adlı kitaplarında yaratıcı muhasebe uygulamalarını;

“Önceden tanımlanmış bir hedefe doğru, karların etkin manipülasyonu olur şeklinde tanımlamışlardır. Bu hedef, yönetim tarafından oluşturulmuş bir sınır, analistler tarafından yapılmış bir tahmin veya sürdürülebilir bir kar düzeyi ile ilgili bir tutar olabilir. Genellikle yaratıcı muhasebe uygulamaları, finansal durumun iyi

olmadığı yıllarda kullanmak amacıyla, karların finansal durumun iyi olduğu yıllarda saklanması ve azaltılması için yapılan uygulamaları da dikkate almayı gerektirir” olarak tanımlamışlardır. Yazarlar ayrıca “sonuçların kasti ve yatırımcıların kararını etkileyici biçimde çarpıtılması” olarak SEC tarafından kullanılan “suistimale dayalı yaratıcı muhasebe uygulamaları (abusive creative accounting practices)” tanımlamasına da kitaplarında yer vermişlerdir.

2.3. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ LİTERATÜRDEKİ GELİŞİMİ

Konuyla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında, yaratıcı muhasebe uygulamaları kavramının, kazanç yönetimi ve kar yönetimi olarak da kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları ifadesi kullanılmıştır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları muhasebe literatürüne uzun zaman önce girmesine rağmen, günümüzde yaratıcı muhasebe uygulamaları alanında yapılan çalışmalarda hızlı bir artış olduğu söylenebilir. Başta Avrupa ve ABD’de olmak üzere tüm dünyayı etkileyen finansal raporlama skandallarıyla birlikte gündeme tekrar gelen yaratıcı muhasebe uygulamaları, son yıllarda yabancı literatürde sıkça sözü edilen ve ülkemizde de yeni yeni gündeme gelen bir kavramdır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları ilk olarak Anglo-Saxon literatürde 1970 yılında iflas eden işletmelerin ardından yapılan çalışmalarda gündeme gelmiştir. Bu kavram akademik olarak ilk defa 1986 yılında Ian Griffiths tarafından Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları: Karlarınızı İstedığınız Gibi Nasıl Yönetebilirsiniz adlı kitapta incelenmiştir. Ian Griffiths’in yazdıkları daha sonra Pimm (1991) ve Pijper (1993) tarafından işletmelerde pratik denemeler olarak uygulanmıştır (McBarnet ve Whealan, 1999: 4).

Hannah ve Smith (1992)’in, yaratıcı muhasebe ile ilgili olarak yazdıkları “Büyüme için Muhasebe: İşletme Hesaplarından Gizleme ve Soyma” adlı kitap bir dönüm noktası olmuştur. Bu yazarların, uluslararası menkul kıymet borsalarında

işlem gören 200 işletmeyi örneklem olarak aldıkları çalışmalarında, örneklem kapsamındaki işletmelerin genellikle yaratıcı muhasebe uygulama tekniklerine başvurduklarını tespit etmişlerdir (Smith ve Hannah, 1991: 7).

Dhaoui, araştırma ve geliştirmenin yerelleştirilmesindeki sorunun ne olduğunu belirlemek için, işletme performansı ile ihtiyari tahakkuklarla ölçülen yaratıcı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 2001-2006 döneminde ABD'deki 160 çok uluslu işletme örneklemini kullanarak, araştırma ve geliştirmenin merkezileştirilmesi ya da yerelleştirilmesine muhtemel etkisi olabilecek faktörlere, iç finans indeksi (iç nakit akışları, iç pazar sermayesi) ve yönetimin iki mekanizmasını (hisse senedi opsiyonları, kurumsal yatırımcılar) araştırmasına dahil etmiştir. Araştırma sonucunda, yöneticilerin işletme performansını artırmak ve kendi çıkarlarına hizmet etmek için, araştırma ve geliştirmeyi yerleştirdikleri sonucuna ulaşmıştır (Dhaoui, 2010: 12).

Saltoğlu (2003), 2000 yıllarda meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen Enron skandalıyla yaratıcı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada, Enron'un, işletme amaçları doğrultusunda özel amaçlı işletmeleri kullanarak finansal bilgilerini veya muhasebe verilerini nasıl değiştirdiğini incelemiş ve bu durumun finansal piyasalar üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda, işletmelerin giderlerini düşürmek ve piyasa değerini yükseltmek için kullanılan yaratıcı muhasebe uygulamalarının, olumsuz etkilerinin olabileceğini Enron olayı ile açıklamıştır.

Küçüksözen (2004), hisse senetleri BİST'te işlem gören işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapıp yapmadıklarını belirlemek için, Beneish (1999) modelini geliştirerek kullanmıştır. Bu çalışmada, Beneish modelindeki dokuz bağımsız değişkenden altı tanesini kullanmıştır. Bunlar, Ticari Alacaklar Endeksi (TAE), Brüt Kar Marjı Endeksi (BKM), Amortisman Endeksi (AME), Finansman Giderlerinin Satışlara Oranı (FSE), Aktif Kalitesi Endeksi (AKE) ve Stokların Satışlara Oranı (SSE) olarak sıralanabilir. Bu model yardımı ile BİST'te faaliyet gösteren 126 işletmenin 1998-2002 yıllarına ait beş döneminde sırasıyla; 29 (%23), 43 (%34), 32 (%25), 55 (%44) ve 29 (%23) işletmenin yaratıcı muhasebe uygulamaları yaptığı belirlenmiştir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapan

işletmelerin çoğunlukla karı artırmaya yönelik, yanıltıcı açıklamalar yaptığı tespit edilmiştir.

Bayırlı (2006) konuyla ilgili yaptığı çalışmasında yaratıcı muhasebe uygulamalarının, meslek etiği ve işletme değeri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışmada, yaratıcı muhasebenin içeriğinin ne olduğu, motive edici faktörlerinin neler olduğu, ne kadar yaygın olduğu, hangi muhasebe uygulamaları ile yapıldığı ve sonuçlarının neler olduğu konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca işletme değerinin maksimum kılınması amacıyla muhasebe politikası seçimlerinin nasıl kullanıldığı, bu seçimlerde yaratıcı muhasebe uygulayabilme olanakları, muhasebe standartlarının ve hazırlama sürecinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını nasıl etkilediği, ülkemizdeki yasal çerçevenin yaratıcı muhasebe uygulamalarına ne derecede izin verdiği ve yaratıcı muhasebenin muhasebe literatürünün neresinde yer alacağı üzerinde tespitler yapılmıştır. Ayrıca çalışmasında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının ve muhasebe manipülasyonlarını tespit etmek için bazı teknikler ve modeller kullanmıştır. Diğer taraftan, bu çalışmada, yaratıcı muhasebeye akademisyenler ile uygulamacıların nasıl yaklaştığı tartışılmış ve yaratıcı muhasebenin etik sınırları çizilmeye çalışılmıştır.

Demir ve Bahadır (2007) çalışmalarında muhasebe manipülasyonlarını bazı yöntem ve tekniklerle (yaratıcı muhasebe uygulamaları dahil) incelemiştir. Bu kapsamda, muhasebe manipülasyonunun teorik alt yapısı ve bunların muhasebe ilke ve standartlarıyla olan ilişkisi, bunların amaçları ve toplumsal yönü ve bu uygulamaların ölçümünde kullanılacak yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

Ömürgönülşen (2009), yaratıcı muhasebe uygulamalarının bazı tiplerini Türkiye’de meydana gelen İmar bankası skandalı ışığında incelemiştir. Çalışma sonucunda, bankacılık ve muhasebe için yasal alt yapının eksik olduğu, düzenleme ve denetim mekanizmalarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca İmar Bankasının üst düzey yöneticileri ya da sahipleri ile müşterilerinin kişisel hırslarına ilave olarak, yargı sisteminin yavaş çalışması yasal ve etik kuralların yürütülmesindeki pratik zorlukların yaratıcı muhasebe için önemli sebepler olduğu bulgularına ulaşmışlardır (Ömürgönülşen, 2009: 671).

Çıtak (2009) çalışmasında, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal raporlama hilelileri arasındaki ilişki, teorik ve uygulamalı olarak incelemiştir. Çalışma sonucunda, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal raporlama arasında fark olmadığını belirtmiştir.

2.4. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ AMAÇLARI

İşletmeler açısından yaratıcı muhasebe uygulama amaçlarına bakıldığında, her türlü yasal düzenlemelerden kaynaklanan işletmeye ait politik riskleri ve maliyetleri düşürmek, yöneticilerinin ikramiyelerini arttırmak, uygun şekilde borçlar sağlamak, işletmenin hisse senedi fiyatlarını arttırmak veya gelir ve kazanç büyümelerini yıldan yıla düzenli raporlamak, daha yüksek değerlenmiş karların akışını sağlamak ve hissedarlara düzenli kar payı ödemek amaçlarıyla bu yönetime başvurdukları bilinmektedir (Canbulut, 2008: 73).

Literatürde yaratıcı muhasebe uygulamalarının çeşitli amaçları olduğu vurgulanmakla birlikte, işletmelerin bu uygulamalara başvurma nedenleri ve bu uygulamaların güdüleyici faktörleri Tablo 2.4’de verilmiştir.

Tablo 2.4: Yaratıcı Muhasebenin Koşulları ve Güdüleyicileri

Koşulları	Güdüleyicileri
İşletmenin dönem karının tahminlerden düşüktür	Hisse senedinin değerinin düşmesinden kaçınmak
İlk halka arz için dönem karını yüksek gösterme çabası	Halka arzda işletme değerini maksimize etmek
İşletmenin elde ettiği dönem karının, yöneticilerin prim alacağı düzeyde olmaması	İşletmenin yöneticileri prim alabilmek için dönem karını amaçları doğrultusunda yükseltmek
İşletmelerin, kredi sözleşmelerinin aksine düşük düzeyde dönem karı elde etme olasılıklarının bulunması	İşletmeler yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurarak kredi şartlarını karşılayan karı sağlamak

İşletmelerin sahip olacağı dönem karı, geçmiş dönem karlarının istikrarına zarar verecek durumda olması	Yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurularak karlardaki istikrarsızlık ortadan kaldırmak
İşletmelerin üst yönetim kadrosu değişmiş olması	Yeni yöneticiler, kötü finansal tabloları, eski yönetim yapmış gibi göstererek geleceklerini garanti altına almak
Geçmiş dönemlere ait tahakkuk etmiş yüksek tutarlarda karşılıkların bulunması	Gelecek dönemlerde, fazla olan tahakkuklar düşürülerek amaçlanan kar düzeyine ulaşmak

Kaynak: Memiş ve Çetenak, 2012: 210.

Tablo 2.4’de görüldüğü gibi, işletmelerin, yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmalarının çeşitli güdüleyicileri vardır. Genellikle bu uygulamaların, işletmelerin dönem karını ve piyasa değerini artırmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerin yanında yaratıcı muhasebe uygulamalarının amaçları Tablo 2.5’de özetlenmiştir.

Tablo 2.5: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Amaçları ve Araçları

ANA AMAÇ	ANA AMAÇ
İşletmenin piyasa değerinin olduğundan iyi gösterilmesi	İşletmenin piyasa değerinin olduğundan kötü gösterilmesi
Bilançonun güzelleştirilmesi	Bilançonun kötüleştirilmesi
ANA HEDEF	ANA HEDEF
Dönem karının olduğundan fazla gösterilmesi	Dönem karının olduğundan düşük gösterilmesi
ARA AMAÇLAR	ARA AMAÇLAR
-İşletmenin çekici hale getirilerek uygun şartlarla işletmeye yeni ortak alınmasını sağlamak, -İşletmenin uygun şartlarla satılmasını sağlamak,	-Ayrılan ortağın payının ucuza alınmasını sağlamak, -İşletmeyi daha ucuz satın almak,

<ul style="list-style-type: none"> -Bankadan daha fazla kredi alınmasını sağlamak, -Hisse senetlerinin borsa fiyatının yükselmesini sağlamak, -İşletmenin kötü durumunun işletme sahiplerine sezdirilmemesini sağlamak, -Ortaklara daha fazla temettü dağıtılmasını sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> -Alacaklılarla uygun şartlı antlaşmalar yapılmasını sağlamak, -Hisse senetlerinin borsa fiyatının düşmesini veya yükselmemesini sağlamak, -İşletmenin iyi durumunun işletme sahiplerine kötü gösterilmesini sağlamak, -Ortaklara daha az temettü dağıtılmasını sağlamak, -Verginin az ödenmesini sağlamak,
ARAÇLAR	ARAÇLAR
<ul style="list-style-type: none"> - Satışların fazla gösterilmesi - Alacakların fazla gösterilmesi - Amortisman ayrılmaması veya düşük oranlarda ayrılması - Karşılık ayrılmaması veya az ayrılması - Borçların düşük gösterilmesi - Giderlerin tam olarak kaydedilmemesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Satışların düşük gösterilmesi - Alacakların düşük gösterilmesi - Fazladan amortisman ayrılması - Fazladan karşılık ayrılması - Borçların fazla gösterilmesi - Giderlerin fazladan kaydedilmesi

Kaynak: Bayırlı, 2006: 178.

Tablo 2.5’de görüldüğü gibi, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir çok amacı ve bu amaçlara ulaşmak için kullanılan çeşitli araçların olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaçlar, genellikle işletmelerin dönem karını artırmak veya azaltmaya yöneliktir. Dönem karını düşük göstermek isteyen işletmeler genellikle gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren küçük, halka kapalı veya vergiden kaçınmak isteyen işletmelerdir. Dönem karını fazla göstermek isteyen işletmeler ise, gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren halka açık, büyük ve piyasa değerini artırmak isteyen işletmelerdir.

İşletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma nedenleri ise, Tablo 2.6’da özet halinde verilmiştir (Yayla, 2006: 177).

Tablo 2.6: Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarına Başvurma Nedenleri

Çevresel Faktörler	İşletme Kültürü	Kişisel Faktörler
Yeni finansal işlemler	Hukuk dışı işlemleri gizleme	Denetçileri önemsememe
Analistlerin öngörülleri	Birleşmenin çekiciliği	Kişisel ikramiyeler
Pazarın ilgisizliği	Yönetim tavizleri	Promosyonlar
Rekabet	Kısa dönemli odaklanma	Takım çalışması
Kredi verenlerin beklentileri	Gerçek olmayan bütçeler	İş kaybı korkusu
Kontrat yükümlülükleri	Üst yönetimin dönem sonu beklentileri ve aşırı kar sonrası düşüş korkusu	Kahramanlık

Kaynak: Yayla, 2006: 177

Tablo 2.6’de görüldüğü gibi, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir çok nedeni olmakla birlikte, genel olarak üç başlık altında özetlenebilir. Bunlar, çevresel faktörler, işletmedeki mevcut yönetim veya işleyişinden meydana gelen kültürel faktörler ve kişisel faktörler. Bu faktörler, işletmelerin büyüklük yapısına, bağlı bulunduğu ekonomik şartlara, halka açık veya kapalı olmasına göre değişiklik gösterebilir.

Sonuç olarak yaratıcı muhasebe uygulamaları, bir işletmenin ekonomik performansı hakkında finansal bilgi kullanıcılarının yanıtılması ya da kamuya açıklanan kar rakamına bağlı sözleşme sonuçlarının etkilenmesi amacıyla, yöneticilerin finansal raporlama sürecinde aldıkları kararlarla veya gerçekleştirdikleri işlemlerle finansal sonuçları değiştirmeleridir. Diğer bir ifadeyle, yatırımcıların ya da ilgililerin karar ve düşüncelerini etkileyecek ya da değiştirecek nitelikte, muhasebe verilerinin ya da önemli durumların kasıtlı ve bilinçli olarak yanlış ya da eksik açıklanması ya da hiç açıklanmaması olarak tanımlanabilir (Canbulut, 2008: 76).

2.5. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla, işletmelerin gerçeğe uygun finansal bilgilerin ve gerçek değerinin karar alıcılara ve yatırımcılara gerçek anlamda sunulmaması, hem bu işletmelere yatırım yapan yatırımcıların zarara uğramasına ve işletmeye veya piyasaya olan güvenin azalmasına, hem de yanlış finansal bilgilere dayanılarak alınan yatırım kararlarının kötü sonuçlanmasına neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak, kaynaklar veya fonlar verimsiz kullanılarak ekonomiye büyük bir zarar verilmektedir (Küçüksözen, 2004: 25). Yaratıcı muhasebe uygulamalarının en önemli sonuçları aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.5.1. İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları

Yaratıcı muhasebe uygulamaları genellikle işletmelerin dönem karının yıldan yıla istikrarlı bir şekilde artıyormuş gibi görünmesine neden olur. Bu durum, işletmelerin hisse senetlerinin veya piyasa değerlerinin sürekli artmasına neden olur. Bununla birlikte, işletmeler yıldan yıla artan piyasa değeri ve dönem karıyla birlikte kredi kuruluşlarından ucuz fon veya sermaye sağlayabilmektedirler. Ancak yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespit edilmesiyle birlikte, işletmelerin hisse senedi fiyatlarında veya piyasa değerinde düşme meydana gelir. Bu durum, hem işletmelerin sermaye maliyetlerinin artmasına, hem de işletmenin iflasına kadar gidebilecek kötü sonuçlara neden olmaktadır. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamalarının dozajı iyi ayarlanmadığında ve açıklar giderek büyüdüğünde, olay büyük bir muhasebe yolsuzluğu ile sonuçlanabilmekte ve işletmeyi iflasa kadar götürebilmektedir. Özellikle borçların bilanço dışı tutulması şeklinde gerçekleştirilen uygulamalar tespit edildiğinde ve finansal tablolar düzeltilerek yeniden yayımlandığında, daha önce gösterilen abartılı karlar bir anda büyük zararlara dönüşebilmektedir.

2.5.2. Yatırımcılar Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları

Günümüzde, işletmelerin sundukları finansal raporlara en çok finansal bilgi kullanıcıları ve yatırımcılar ihtiyaç duymaktadır. Yatırımcılar, finansal raporlardaki bilgileri dikkate alarak hem kendilerine menfaat sağlamaya çalışmaktadırlar, hem de genel ekonomik performansın ve toplumsal refahın yükseltilmesine katkı sağlamaktadırlar (Stolowy ve Breton, 2004: 17). Finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını veya davranışlarını etkilemeye yönelik faaliyetler olan yaratıcı muhasebe uygulamalarının en önemli hedefi veya konusu, yatırımcılardır. İşletme yöneticileri, bu uygulamalarla yatırımcıların gözünde iyi bir kar beklentisi oluşturmak ve bu şekilde yatırımcıların yeni hisse senetleri satın almalarını amaçlamaktadırlar (Demir ve Bahadır, 2007: 1).

2.5.3. Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkileri ve Sonuçları

Yatırımcıların piyasaya güven duymamaları, daha çok sayıda yatırımcının sermaye piyasalarına dahil olmasını engellemektedir. Yaratıcı muhasebe uygulamaları, yatırımcıların piyasaya olan güvensizliklerini tetikleyen en önemli nedenlerden birisidir. Ayrıca sermaye piyasalarının gelişimi, halka açık anonim işletmelerin kuruluşu, işletmelerin sermaye piyasası araçlarını halka arz etmeye başlamaları ve borsaların teşekkülü ile yavaş yavaş yaratıcı muhasebe uygulamaları da dikkatleri çekmeye başlamıştır (Turanboy, 1990: 6). Günümüzdeki teknolojik gelişmeler, bilgi ve sermaye birikimi ile birlikte, dünya çapında yatırım imkanlarının doğması, uluslararası düzeyde sermaye piyasalarına ulaşabilmeyi kolay hale getirmiştir (Sağlam, 2001: 12).

2.6. FİNANSAL RAPORLAMA SKANDALLARI VE YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI AÇISINDAN SONUÇLARI

Enron ve Worldcom gibi işletmelerle gündeme gelen ve piyasaları sarsan işletme skandalları, ABD’de yaşanan ve dünyaya yayılan son finansal krizle birlikte, yaratıcı muhasebe uygulamaları daha yoğun bir şekilde konuşulmaya başlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, son yıllarda bir çok ülkede yaşanan, muhasebe ve denetim kaynaklı Enron, Worldcom ve Parmalat gibi skandallar incelenecektir. Bu skandallar incelenirken daha çok yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerinde durulmuştur.

2.6.1. Enron Skandalı ve Sonuçları

Enron’un kuruluşu 1985 yılında Houston Natural Gas ve Inter North işletmelerinin birleşmesine dayanmaktadır. 1990’ların başlarında Enron, yeni piyasalarda faaliyetlerini genişleterek enerji sektörüne ek olarak, çelik ve orman ürünlerine yatırım yapmaya başlamıştır. Kısa süre sonra Enron, faaliyet alanlarını iyice genişleterek reklam, yayımcılık, internet hizmetleri ve future sözleşmeleri gibi geniş bir alanda faaliyetlerini sürdürmüştür (Özel, 2002: 2-4). 2000’li yıllarda, yaklaşık 50 bin kilometrelik fiber optik hatta sahip olmuştur. Aktif toplamı 65 milyar dolara, yıllık cirosu ise 100 milyar dolara ulaşmıştı. Bu büyük işletmenin, 2001 yılındaki aktif toplamı 70 milyar dolar, hisse senetlerinin piyasa değeri ise 80 milyar dolar, satış hasılatı 31,2 milyar dolar ve net karı 703 milyon dolar civarındaydı. İflasını istediği Aralık 2001’e kadar ABD’nin 7., dünya sıralamasında da 27. büyük işletmesiydi (Ertan, 2002: 14). Enron, iflas etmeden önce 21.000 çalışana sahipti. Yine aynı dönemde Fortune dergisinin en çok beğenilen işletmeler anketine göre, Enron ABD’nin en büyük gelişen işletmesiydi (Healy ve Palepu, 2003: 125).

Ekim 2001’de Enron’un bilançolarını makyajladığı konuları konuşulmaya başlandı. Bu söylentilerle birlikte, Enron’un bağımsız denetimini yapan, dünyanın en büyük denetim firması Arthur Andersen’nin Enron’un gerçek finansal durumunu saklamak için bazı stratejiler geliştirerek, işletmenin finansal tablolarını veya

bilgilerini yatırımcılardan gizlediği ortaya çıktı. Arthur Andersen, Enron'un uzun zamandır iflasın eşiğinde olduğunu bildiği halde ilgilileri bilgilendirmediği ve bu sonuçları bağımsız denetim raporlarında sunmadığı ortaya çıktı. Kısacası, denetim faaliyetini yapan denetçiler, raporlamaları gereken gerçek veya güvenilir bilgileri değil, raporlamadıkları gerçek bilgiler ve denetim dışı faaliyetler için Enron'dan para aldıkları anlaşılmıştır (Kırlıoğlu ve Akyel, 2004: 30). Bu durum Tablo 2.8'de gösterilmiştir.

Tablo 2.8: Denetim ve Danışmanlık Ücretleri Dağılımı

Müşteri İşletme	Denetçi	Denetim Ücretleri (Milyon ABD Doları)	Denetim Dışı Ücretler (Milyon ABD Doları)	Denetim Dışı Ücretler/Toplam Denetim Ücreti (%)
J.P.Morgan	PwC	21,3	84,2	79,8
IBM	PwC	12,2	51,0	80,7
Motorola	KPMG	3,9	62,3	94,1
General Electric	KPMG	23,9	79,7	76,9
Sprint	Ernst and Young	2,5	63,8	96,2
AOL Time Warner	Ernst and Young	7,9	51,0	86,7
General Motors	Deloitte and Touche	17,0	79,0	82,3
Microsoft	Deloitte and Touche	4,7	14,7	75,8
Enron	Arthur Andersen	25,0	27,0	51,9
International Paper	Arthur Andersen	4,7	30,7	86,7

Tablo 2.8'de görüldüğü gibi, başta Enron olmak üzere diğer büyük işletmelerin, denetim dışı ücretlerinin, denetim ücretlerinden fazla olduğu görülmektedir.

Enron'un, diğer büyük denetim firması olan Dynegey denetim firmasıyla birleşme kararı gerçekleşmeyince, 2 Aralık 2001'de iflas ettiğini kamuoyuna duyurmuştur. ABD'nin ve dünyanın en büyük iflasından sonra, bu işletmenin hisse senetlerine sahip olanlar yaklaşık 80 milyar dolar zarar etmiştir (Aysan, 2009: 25).

Enron skandalı çok yönlü bir olay olmakla birlikte, bu işletmenin çöküşünde yaratıcı muhasebe uygulamaları önemli bir rol oynamıştır. Enron'la ilgili yaratıcı muhasebe uygulama örneklerinden ilki, işletmenin ticari faaliyetinin karmaşık ve uzun vadeli sözleşmeleri kapsamıdır. Mevcut muhasebe standartları, bu tür işlemlerin muhasebeleştirilmesi açısından net bugünkü değer yaklaşımını

benimsemektedir. Bu yöntem, gelecekteki gelirlerin ve giderlerin doğru ve gerçekçi tahmin edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Piyasa fiyatı ile muhasebeleştirme olarak bilinen bu yaklaşım, Enron'un gelirlerinin kaydedilmesindeki ana merkez noktayı oluşturmakta olup, yönetimin gelecekteki enerji fiyatları ve faiz oranları hakkında iyimser tahmin yapması ile sonuçlanmıştır (Küçüksözen, 2004: 344).

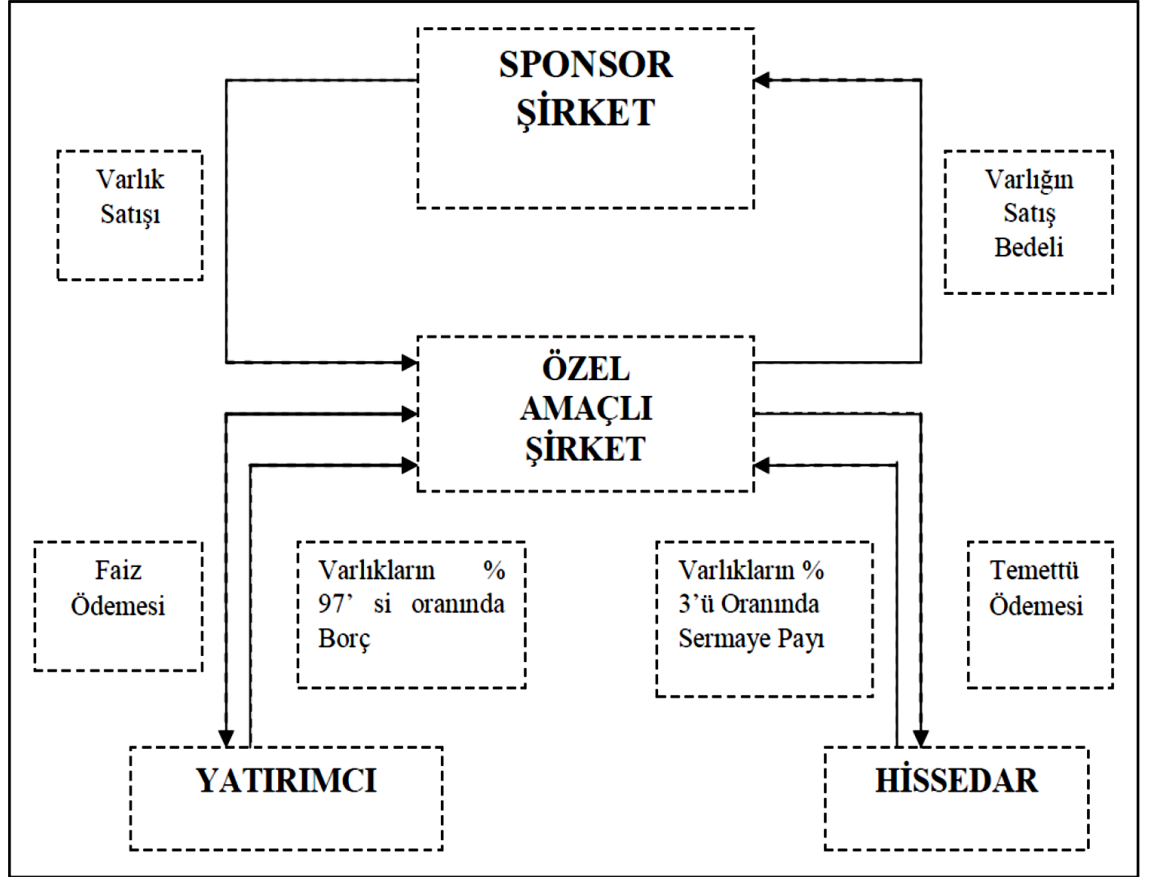
Bu kapsamda Enron, risklere karşı almamış (hedge edilmemiş) ve bu durumun sonucunda uzun vadeli sözleşmelerin piyasa fiyatına bağlı olarak ortaya çıkacak olan henüz kazanılmamış gelirler ve katlanılmamış zararlar, gerçekleştikleri dönemlerde yıllık kazanç ya da kayıpların unsurlarını oluşturmuştur (Healy ve Palepu, 2003).

Örneğin, 2000 yılı Temmuz ayında Enron, Blockbuster Video işletmesi (ABD) ile birçok şehirde eğlence programları sunmak üzere, 20 yıllık bir sözleşme imzalamıştır. Enron, bu sözleşme çerçevesinde eğlence programlarını oluşturmuş (depolamış), şifrelemiş ve kendi global geniş band ağı üzerinden akışını sağlamış, ayrıca pilot proje kapsamında Portland, Seattle ve Salt Lake City (ABD) şehirlerinde birkaç apartmanda baz istasyonları kurmak suretiyle, sürekli gösterilen film gösterme hizmetini vermeye başlamıştır. Teknik yeterlik ve talep konusunda çok önemli ve ciddi sorunlar olmasına rağmen, Enron, bu pilot proje kapsamında tahminen 110 milyon dolarlık bir gelir kaydı yapmıştır (Healy ve Palepu, 2003).

Enron'un yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla ilgili olarak ikinci konu ise, Enronun faaliyetlerinin çok büyük ölçüde, özel amaçlı işletmeleri içeren yapılandırılmış finansal işlemlere dayanmasıdır. Özel amaçlı işletmeler, bir kurucu işletme tarafından yalnızca belirli bir amaca hizmet etmek üzere kurulan, bu nedenle sınırlı bir ömrü olan işletmelerdir. İşletmeler genellikle, özel amaçlı işletmeleri yapılandırılmış finansman aracı olarak kullanarak riskleri yönetmektedirler (Saltoğlu, 2003: 108). Ayrıca bu işlemler, işletme dışındaki yatırımcılar ve kreditorlerle belirli nakit akımları ve risklerin paylaşılması esasına dayanmaktadır.

Örneğin Enron, doğal gaz rezervlerini üreticilerinden satın almak üzere özel amaçlı işletmeleri kullanmıştır. Özel amaçlı işletmeleri finanse eden yatırımcılar, doğal gazın satış gelirinden belirli bir pay almışlardır (Healy ve Palepu, 2003). Genel hatlarıyla özel amaçlı işletmelerin işleyişi Şekil 2.2’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Şekil 2.2: Özel Amaçlı İşletmelerin İşleyişi

Kaynak: Otlu ve Uğur, 2006: 114.

Şekil 2.2’de görüldüğü gibi, konsolidasyon söz konusu olmadığı için özel amaçlı işletmelerin varlıkları, borçları ve özkaynakları kurucu işletmenin finansal tablolarında hiçbir şekilde yer almamaktadır. Ayrıca özel amaçlı işletmeler, kurucu işletmeye finansal ve faaliyet olmak üzere iki türlü fayda sağlamaktadır. İlk faydası finansal fayda olup, borçlanma maliyetlerinin ve ücretlerinin düşürülmesi ve sahip olduğu varlıklardan daha fazla finansal kaynaklara ulaşılabilmesidir. Varlıkların transferi bir satış işlemi gibi yapılmakta ve finansal tablolara yansıtılmaktadır, bu

şekilde gelir elde edilmektedir. Özel amaçlı işletmeler, kurucu işletmenin riskli varlıkları transferi sayesinde finansal oranlarında iyileştirmeler sağlamaktadır. Varlıkların transferi ile verimlilik oranlarında, kredileri özel amaçlı işletmelerin kullanması ile borç/özsermaye oranlarında iyileştirmeler sağlamaktadır (Saltoğlu, 2003: 112).

Aynı zamanda paranın zaman değeri dikkate alınarak sahip olunan varlıkların, gelecekteki getirileri belirli bir iskonto üzerinden factoring ve borçlanma gibi yüksek maliyetli işlemler yerine düşük maliyetle nakde çevrilmektedir.

Faaliyetlere ilişkin faydası ise, özel amaçlı işletmelerin yönetiminin kurucu işletmenin kontrolünde olması aynı zamanda finansman ve varlık ihtiyacı için gerekli bütün faaliyetlerin bilanço dışı bırakılması ile GKGMİ’de yer alan esneklikler ve geleneksel muhasebe sistemi ile yapılamayan faaliyetlerin yasal olarak yapılabilmesi, özel amaçlı işletmeleri cazip kılmaktadır. Örneğin, özel amaçlı işletmeler, kurucu işletmelerin ticari alacaklarını ve borçlanma yoluyla sağladıkları kaynakları, bilanço dışı bırakmalarına imkan sağlamaktadır. Bu sayede kurucu işletme, finansal yapısını istediği gibi değiştirebilmekte ve kamuya sunmak istediği bilgiyi sunmaktadır (Duman, 2010: 89).

Örneğin Enron, 1997 yılında JEDI unvanlı bir girişim ortaklığında, ortağının sahip olduğu payı satın almak istemiştir. Enron, bu satın alma işleminin finanse edilmesinden ya da JEDI’den kaynaklanan herhangi bir borcun bilançosunda görülmesini istememekteydi. Bu nedenle, Enron’un yöneticilerinden birinin kontrol ettiği bir özel amaçlı işletmesi olan Chewco kurulmuş ve Chewco Enron’un garantisi ile borçlanarak, söz konusu girişim ortaklığındaki payı 383 milyon dolara satın almıştır. Böylece Enron, Chewco veya JEDI’yi konsolide finansal tablolarına dahil etmeden ve bilançosunda ek bir borç göstermeden, JEDI’deki diğer ortağın ortaklık kazancını efektif olarak ele geçirmiştir (Powers, Troubh ve Winokur, 2002: 26).

2.6.2. World Com Skandalı ve Sonuçları

Önceleri küçük bir telefon işletmesi olan WorldCom, 15 yılda piyasada aynı işi yaptığı 60'dan fazla işletmeyi bünyesine katarak kısa süre içinde dünya devi haline gelmeyi başarmıştır. Dünyanın en önemli telekomünikasyon işletmesi olan WorldCom'un ticari faaliyetlerde bulunduğu işletmeler arasında, Nasdaq, AOL Time Warner, BP Amoco, ABD Savunma Bakanlığı gibi büyük işletmeler yer almaktaydı. Böylece World Com işletmesi, telekomünikasyon, telefon hizmetleri ve bilgi işlem piyasasında ABD'nin ikinci büyük işletmesi haline gelmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde Worldcom'un hisse senetleri beklenilenin üzerinde değer kazanmıştır (Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/2002/06/27/ekonomi/eko01.html>, Erişim Tarihi: 27.06.2014).

A.B.D.'nin ikinci büyük telekomünikasyon işletmesi ve dünyanın en büyük internet servis sağlayıcılarından biri haline gelen Worldcom; 21 Temmuz 2002 tarihinde gönüllü iflas başvurusunda bulunmuştur. Dünyada 65 ülkede şubesi bulunan, 85 bin personeli ile WorldCom'un iflası, A.B.D. tarihinin en büyük iflası niteliğindedir. 1983 yılında kurulan Worldcom'un hisseleri, Nasdaq'da 1999 yılında 64 dolardan satılmakta iken, iflasının gerçekleştiği tarihlerde 0,09 dolara kadar düşmüştür.

2002 yılında ABD'de işletmelerin muhasebe uygulamalarını inceleyen veya kontrol eden SEC, Worldcom hakkında finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek için, yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak kabul edilebilecek bazı faaliyetlerde bulunduğu tespit edilerek, denetim yapma kararı almıştır (Hürriyet Gazetesi, Erişim Tarihi: 27.06.2014). Denetim sonucunda, Worldcom'un, bazı yüksek düzeydeki kira giderlerini aktifleştirmek yoluyla, dönem karını 3,8 milyar dolar değiştirdiği belirlenmiştir. Worldcom'un, hat gideri olarak kabul edilen bu harcamalarını, 2000 ve 2002 yıllarında varlık hesaplarına aktararak aktifleştirdiği ve bu yolla da giderlerini olması gerekenden daha düşük, dönem karını da daha yüksek gösterdiği ve bunun sonucunda işletmenin piyasa değerini ve kazancını artırdığı anlaşılmıştır. SEC'in World Com ile ilgili dosyasının 5. sayfasında yer alan tabloda, 2000 yılı 3. çeyreği ile 2002 yılı 1. çeyreği aralığında, raporlanmış olan hat

maliyetleri toplamı 49,13 milyar \$ iken, gerçek hat maliyetleri 57,1 milyar \$ olarak yer almıştır. Aradaki 7,97 milyar \$ lık fark gelir tablolarında gösterilmesi gerekirken, bilançolara maliyet olarak kaydedildiği için, gelir tablolarında gerçek kar 5,96 milyar \$ yerine, 13,93 milyar \$ olarak raporlanmış, finansal tablo kullanıcılarına sunulan gelir tablolarında kar rakamları 7,97 milyar \$ şişirilmiştir (Özbircikli, 2006: 9-10). Worldcom işletmesinin 2001 yılında 1.4 milyar dolar ve 2002 yılında 130 milyon dolarlık dönem karının gerçeği yansıtmadığı belirlenmiş ve işletmenin bazı yaratıcı muhasebe uygulaması kabul edilebilecek 3.8 milyar dolarlık giderini sermaye yatırımı gibi gösterip, işletmenin gerçek durumunu kamuoyundan sakladığı belirlenmiştir (Hürriyet Gazetesi, Erişim Tarihi: 27.06.2014).

2.6.3. Parmalat Skandalı ve Sonuçları

1961 yılında Parma'da küçük bir süt pastörize işletmesi olarak kurulan Parmalat, kısa süre içinde büyük bir işletme haline gelmiştir. Parmalat Skandalı, 2003 yılında muhasebe sistemindeki 8 milyar dolarlık bir açık bulunmasıyla, İtalyan tarihinin en büyük finansal skandalı olarak tarihe geçmiştir. Bu finansal skandal, Parmalat'ın bir aile işletmesi olmasından ve kurumsal yönetim ilkelerinin tam yerleşmemesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Parmalat Skandalı, ABD'de yaşanan Enron ve Worldcom skandallarının ardından, Avrupa'da meydana gelen en önemli skandaldır. 2003 yılında 500 milyon Euro'luk bir bono ödemesinin Bank of America tarafından kabul edilmemesi ile skandal ortaya çıkmıştır. Ayrıca Parmalat, 2003 yılında Bank of America bankasında bulunan bir hesabındaki 4.9 milyar Euro'sunun çalındığını/kaybolduğunu duyurmuş, fakat banka yönetimi bu işletmenin böyle bir hesabının hiç açılmadığını belirtmiştir. Parmalat, bilançosunda 4.2 milyar Euro raporlamasına rağmen, vadesi gelen 150 milyon Euro'luk tahvil borcunu, banka ve hükümet kredileriyle ödeyince, kamuoyunda işletmenin görüldüğünün aksine iyi durumda olmadığı anlaşılmıştır (Radikal Gazetesi, Erişim Tarihi: 27.07.2014). Parmalat'ın, birçok özel amaçlı işletmeler kurduğu bilinmektedir. Yukarıda anlatılanlardan hareketle Parmalat işletmesinin yaratıcı muhasebe uygulamaları yaptığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, yaklaşık 35 ülkede sahip olduğu işletmelerinde 35.000 personeli bulunan Parmalat'ın, hesaplarındaki milyarlarca doların gerçeği yansıtmadığının anlaşılmasının ardından, iflasını duyurmuştur. Bu iflas, SEC'in, Parmalat'ın işletmelerinden olan Bonlat Finans işletmesinin, yaklaşık 5 milyar doların ve alacak senetlerinin gerçekte olmadığını tespit etmesiyle başlamıştır (Bilanço Dergisi, 2004: 2).

2.7. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ OLUŞMASINDA ETKİLİ OLAN MUHASEBE KAVRAMLARI

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının, muhasebe ilke ve standartlarındaki boşluklardan ve bunların esnetilmesinden kaynaklandığı bilinmektedir. Muhasebe uygulamalarının seçimlik haklarından faydalanarak yapılan yaratıcı muhasebe uygulamalarında, esnetilen ve amacının dışında kullanılan dört önemli muhasebe kavramı bulunmaktadır. Bunlar (Bayırlı, 2006: 109);

- Tahakkuk esasına dayalı muhasebe sistemi,
- Erteleme,
- Değerleme (Ölçüm),
- Dağıtma (Tahsis), olarak sıralanmaktadır.

2.7.1. Tahakkuk Esasına Dayalı Muhasebe Sistemi

Tahakkuk sözlük anlamı olarak gerçekleşme veya yerine gelme anlamındadır (TDK sözlüğü). Tahakkuk esaslı muhasebe sisteminde herhangi bir gelirin dönem gelirleri olması için cari dönemde tahsil edilmiş olması gerekmemektedir. Aynı şekilde bir giderin de dönemin giderleri arasında gösterilmesi için cari dönemde ödenmiş olması gerekmemektedir. Bu durum, işletme karının nakit akışından farklı olmasına, karın nakit akışına göre daha kolay değiştirilmesine veya istikrarlı halde gösterilmesine imkan sağlamaktadır (Dechow ve Skinner, 2000: 237-238).

Tahakkuk esası gerçekleşmenin geniş anlamda algılanmasıdır. Gerçekleşme en dar anlamıyla bir şeyin paraya çevrilmesi olarak ifade edilebilir. Gerçekleşme, muhasebede bir satış veya hizmet sunulması karşılığında bunu nakit veya alacak olarak kayıt etme şeklinde ifade edilebilir. Gelirin gerçekleşmesi için bir değişimin gerçekleşmiş olması yeterlidir. Varlığın el değiştirmiş olması tahakkuk esasına dayalı muhasebe sistemi için yeterlidir. Yani karşılığında nakit olup olmaması önemli değildir. Gelirin gerçekleşmesinde kazanma esastır. Kazanma ise, teslim ve fatura ile kesinleşir. Tahakkuk esası genel kabul görmüş muhasebe ilkesidir (Şensoy, 2002: 11).

Aslında net tahakkuklar, toplam kar ile nakit arasındaki farkı temsil etmektedir. $Kar = Tahakkuklar + Nakit$ şeklinde ifade edilebilir. Öyleyse, $Tahakkuklar = Karın Nakit Olmayan Kısmını$ oluşturmaktadır. Karın nakit kısmını manipüle etmek mümkün olmayacağına göre, dönem karını işletmenin amaçları doğrultusunda değiştirmek için tek yol vardır, o da karın tahakkuklardan kaynaklanan kısmını manipüle etmektir (Bayırlı, 2006: 92).

Kendilerinden beklenen amaca cevap verebilmek için, finansal tablolar muhasebenin tahakkuk esasına göre hazırlanırlar. Tahakkuk esasına göre hazırlanan finansal tablolar, finansal tablo kullanıcıları, sadece geçmişteki nakit tahsilatlar ve nakit ödemelerle değil, gelecekte nakit ödemesi gerektirecek mevcut yükümlülükler ve gelecekte nakde dönüşecek mevcut kaynaklar hakkında bilgi verirler. Böylece tahakkuk esasına göre hazırlanan finansal tablolar, kullanıcılara ekonomik kararlar verirken en çok yararlanacakları türden bilgiler sunmuş olur.

Bu konuyla ilgili ilk çalışmayı yapan Healy, yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etmek için tahakkukları bir bütün olarak ele alıp toplam tahakkuklar olarak ifade etmiş ve yaratıcı muhasebe uygulamalarını toplam tahakkuklar üzerinden araştırmıştır. Daha sonraki çalışmalarda ise, toplam tahakkuklar ihtiyari ve ihtiyari olmayan tahakkuklar olarak ikiye ayrılarak, ihtiyari tahakkuklardan hareketle yaratıcı muhasebe uygulamaları araştırılmıştır (Aren, 2003: 8).

Toplam tahakkukların ihtiyari ve ihtiyari olmayan şekilde ikiye ayrılması biçiminde bir niteleme, gelir ve giderlerin zamanının ve miktarının işletme yöneticisinin inisiyatifinde olup, olmamasına dayandırılır. İşletme politikasına dayalı olarak tutarı bilinen ve değiştirilmesi pek mümkün olmayan eğitim harcamaları ihtiyari olmayan tahakkuklara örnek olarak verilebilir. Burada, harcamaların zamanları ve tutarları ile ilgili olarak yöneticilerin herhangi bir müdahalesi ve seçim hakkı yoktur. Diğer taraftan, yöneticilerin satışlara uygulanan vade ile ilgili bir tasarrufu söz konusuysa ve bunu kullanarak uzun vadede satışları artırmadan sadece uygun şartlar sunarak gelecek yıl için verilmiş siparişleri bu yıla aktarabiliyorsa, bu yolla elde edilen gelirle içinde bulunulan mali yıl için ihtiyari tahakkuklar olarak değerlendirilir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca dördüncü bölüme bakınız.

2.7.2. Erteleme

Önceden ödenen giderler gibi, cari dönemde nakit girişi ya da çıkışı oluşturan, fakat izleyen dönemin karına etki edecek işlemler erteleme olarak tanımlanmaktadır. İzleyen dönemde gerçekleşecek bir satış için ön ödeme (avans) alınması, diğer bir ifadeyle, izleyen dönemin karını etkilemesine karşın, içinde bulunulan dönemde nakde çevrilmiş bir satış olması durumunda, bu satışın sonucu finansal tablolara ertelenmiş gelir olarak yansıtılmaktadır (Tek, 2010: 75).

Giderlerin cari dönemden sonraki döneme erteleme beş ana yöntemi vardır. Bunlar; giderlerin uygun olmayan şekillerde aktifleştirilmesi, muhasebe politikalarının değiştirilmesi ve cari giderlerin daha önceki dönemlere kaydırılması, uzun dönemli amortisman ayrılması, değersiz varlıkların zarar kaydedilmemesi, varlıkların karşılıklarının azaltılması şeklinde sıralanabilir (Schilit, 2002: 113; Akt., Çıtak, 2009: 95-97).

Giderlerin Uygun Olmayan Şekilde Aktifleştirilmesi: İşletmeler farklı düzenlemelerin oluşturduğu uygun koşulların teşvik edici etkisi nedeniyle gelecekte yarar sağlayacak maliyetlerini aktifleştirerek karlarını olduğundan yüksek gösterebilirler. Bir işletme maliyetlerini uygun olmayan şekilde aktifleştirince

(örneğin, bu tür maliyetleri gider yerine aktif olarak gösterince) cari yıl giderlerini sonraki döneme ertelemiş olmaktadır. İşletmelerin aktifleştirdiği maliyetler; kuruluş maliyetleri, araştırma geliştirme maliyetleri, reklam giderleri ve genel yönetim gideri olarak ifade edilebilir (Schilit, 2002: 79-82).

Muhasebe Politikalarının Değiştirilmesi ve Cari Giderlerin Daha Önceki Dönemlere Kaydırılması: İşletmeler maliyetlerini uygun olmayan şekilde aktifleştirdiklerinde bu durum işletmelere işletme maliyetlerini geleceğe aktararak kötü bir durumdan çıkmaya yardım eder. Ancak bu durum, sadece karşılaşılabilecek kötü günleri daha ileri tarihe ertelemeye yaramaktadır. Cari giderlerin önceki dönemlere kaydırılması şeklinde uygulanan strateji, işletme yönetimine daha uzun vadeli bir çözüm sunarak ilgili giderlerin sonsuza kadar yok olması sağlanabilir (Schilit, 2002: 123).

Uzun Dönemli Amortisman Ayrılması: Bazı işletmeler duran varlığın hizmet ömrünü belirlerken, ulaşmak istedikleri hedeflere varabilmek için gerçek hizmet ömrünü amortismanına tabi tutmamaktadırlar. Örneğin, hizmet ömrü 5 yıl olan bir demirbaşı, daha uzun süre işletmenin aktiflerinde tutabilmek ve gideri olduğundan daha az gösterebilmek amacıyla 10 yıl gösterebilmektedir. Bu uygulama, amortismanına tabi bütün sabit kıymetlerde olduğu gibi özel maliyet ve finansal kiralama işlemlerinde de yapılabilmektedir. Kira süreleri sabit kıymetin ekonomik ve yararlı ömürleri gerçeğe aykırı şekilde tespit edilerek gelir ve gider ayarlamaları yapılabilmektedir.

Değersiz Varlıkların Zarar Kaydedilmemesi: Bir varlığın değerinde ani veya önemli bir değer azalışı söz konusu olduğunda varlık hemen ilgili hesaptan alınarak gider hesabına aktarılmalıdır. İlgili varlık yavaş yavaş değil tamamı gidere aktarılmalıdır. Bu noktada yönetimin varlıkta yer alan bir hesabın ne zaman “değersiz” olduğuna karar vermesi gerekmektedir. Örneğin, demirbaş kullanılmayacak hale gelmişse, hemen ilgili gider hesabına aktarılmalıdır. Bu tür ilgili gider hesabına aktarmalar genellikle miktar olarak büyük olduğu için hem cari hem de gelecek yılları etkileyecektir (Schilit, 2002: 129). Aynı şekilde stoklarda meydana gelen değer düşüklükleri için karşılık ayrılması finansal tabloların daha gerçekçi hazırlanması açısından önemlidir.

Varlıkların Karşılıklarının Azaltılması: İşletmeler borcunu ödemeyen müşterileri, modası geçmiş stokları ve varlıklarının değerlerindeki diğer düşüşleri finansal tablolarında doğru bir şekilde raporlamak için karşılık ayırmaktadırlar. Bu karşılıkları yeterli ayırmamak veya uygun olmayacak şekilde azaltmak, yapay karlar oluşturulmasına neden olur. Bu karşılıklar alacaklarla, stoklarla, maddi duran varlıklarla ve şerefiiyle ilgilidir (Schilit, 2002: 133). İşletmeler alacakların tahsil edebilecekleri düşündükleri tutarları kayda geçirmektedirler. Bu faaliyetlere, tahsil edilebilir değer denir. Normal olarak karşılıklar, brüt alacakla aynı oranda artmalıdır. Brüt alacaklar artarken karşılıkların azalması şüpheli alacakların arttığının bir göstergesidir (Schilit, 2002: 133-134).

Bu duruma örnek olarak, ABD’de Aurora Foods işletmesinin uyguladığı satış gelirlerini ve giderlerini muhasebeleştirme politikaları verilebilir. Bu işletme, bazı önemli markaların ürünlerini satın almış ve bu ürünler için çok agresif bir promosyon politikası izlemiştir. Bunun sonucunda satış gelirlerini oldukça yüksek göstermiştir. İşletmenin asıl niyeti ve politikası, önemli bir marka değerine sahip olan gıda ürünlerini satın alıp, müşterilerin o ürünleri devamlı olarak talep etmesini sağlamak üzere yoğun bir reklam kampanyasına girişmektir. İşletme bu politikasını uygularken satış gelirini perakendecilere sevk ettiği tarihte muhasebeleştirirken, satılan malın maliyeti içinde gösterilmesi gereken promosyon giderlerini, malın sevk edildiği tarihte değil, ürünler perakendeci tarafından satıldığı tarihte muhasebeleştirmektedir. Bu şekilde işletme, satılan malın maliyetine kaydedilmesi gereken giderleri, bir sonraki döneme ertelemektedir. İşletme bu politika sayesinde, 1998 yılında faaliyet karını 6,5 milyon dolar yerine 44,8 milyon dolar, 1999 yılında ise 49,5 milyon dolar yerine 92,9 milyon dolar göstermiştir (Mulford ve Comiskey, 2002: 30).

2.7.3. Değerleme (Ölçüm)

Değerleme kavramı, işletmelerle ilgili finansal bilgilerin yöneticilerin amaçları doğrultusunda farklı farklı oluşması, yorumlanması veya değiştirilmesidir. İşletme karının beklenenden fazla olması durumunda, olması gerekenden daha fazla

karşılık gideri ayrılması veya karın beklenenden düşük olması durumunda, karşılık ve amortisman giderlerinin olması gerekenden daha düşük ayrılması değerlendirme aracılığıyla manipülasyona örnek olarak gösterilebilir (Küçüksözen, 2004: 205).

Değerleme işleminde, öncelikle muhasebe ilkelerinin önerdiği değerlendirme ölçüsü ve yöntemi kullanılmalıdır. Böyle bir ölçü yoksa, kanunla belirlenmiş değerlendirme ölçü ve yöntemleri kullanılmalıdır. Her iki otorite tarafından belirlenmiş bir ölçü yoksa, muhasebe uygulayıcısı objektif kriterler kullanılmalıdır. Ancak yine de yaratıcı muhasebe uygulamaları için, seçimlik haklardan, kanunlardaki boşluklardan ve keyfi uygulama biçimleri nedeniyle boş bir alan kalmaktadır (Yağbasan, 2010: 44).

Son yıllarda meydana gelen finansal raporlama skandalları incelendiğinde, en çok eleştirilen muhasebe uygulamaları, makul veya gerçeğe uygun değer yöntemidir. Bu yöntem, bazı ülkelerde yasaklanmıştır (Yılmaz, 2009: 6). Değerleme faaliyetlerinde, bu değer, her zaman gerçek değeri yansıtmadığı için başka değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden birisi piyasa değeriyle değerlendirme yöntemidir. Ancak bu yöntem, maliyet esaslı ve ihtiyatlılık kavramlarına hem aykırı bulunmaktadır, hem de piyasa değerinin yükseldiği bir piyasada, bu yöntemin kullanılmasıyla işletme varlıklarının değeri ve karı artarken aksi durumda işletme varlıklarının değeri ve karı düşmektedir (Wu ve Pan, 2009: 135). SEC, piyasa değerinin kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir (Zeff, 2007: 49).

2.7.4. Dağıtma (Tahsis)

Tahsis ya da dağıtma kavramı, ABD muhasebe standartlarının, şeffaflığı sağlamada başarısızlığa uğramasında önemli bir nedendir. Çünkü muhasebeciler tahsis esasını, gerçekleşme ve objektiflik açısından savunmaktadırlar. Bu kavram, esasında bir sis perdesidir. Tahsis esaslı, kamuya açıklanan karı istikrarlı hale getirmek için kullanılmaktadır. Tahsis kavramının karı istikrarlı hale getirme gücü, ABD muhasebe standartlarının mevcut yapısından kaynaklanmaktadır. Bu kavram, günümüzde yaratıcı muhasebe uygulamalarını teşvik eden önemli bir araçtır. Tahsis,

özellikle amortismanların, stokların, yatırımların, gelir vergisinin, emeklilik yükümlülüklerinin, şerefiye ve maddi olmayan diğer duran varlıkların ve borçların, raporlanmasında çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. Tahsis esasında borçların hesaplanmasında bileşik faiz formülü kullanılmaktadır. Amortismanların hesaplanmasında ise, azalan bakiyeler yöntemi hariç, diğer aktif ve pasif kalemler için sistematik olarak istikrarlı, düz bir formül kullanılmaktadır. Bu formülleri kullananlar, formüldeki varsayımları değiştiren bir olay gerçekleştiğinin pek farkına varmazlar, zaten formül de böyle bir olayın gerçekleşmeyeceğini varsayar.

Örneğin, bir işletme amortismanlar konusunda dönem başında bir yöntemi seçmekte ve bu yöntemin o ekonomik olayın yıllar itibariyle etkisini finansal tablolara yansıttığını varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle, amortisman uygulamasında duran varlık için yapılan harcamanın gerçekleştiği dönem doğrudan gider yazılmaması ve üzerinden gelir elde edilecek dönemlere istikrarlı bir şekilde dağıtılması sağlanmaktadır. Oysa aynı harcama, doğrudan cari döneme gider yazıldığı zaman da objektiftir. O halde dağıtmada temel sebep tahakkuk olup, dağıtma uygulamaları sadece kamuya açıklanan karın istikrarlı gösterilmesini sağladığı için kullanılmaktadır. Amortisman tabi varlık, ilk başta gelir elde etmek amacıyla yıpranmadığı için, onunla ilgili yapılan harcama, eşleştirme ilkesi gereğince gelir tablosuyla hemen ilişkilendirilmemekte, amortisman yoluyla üzerinden gelir elde edilecek dönemlere dağıtılmaktadır (Bayırlı, 2006: 97).

2.8. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ STRATEJİLERİ

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının stratejileri, ihtiyari olarak gerçekleşmektedir. GKGMİ'de yapılan işlemler, çeşitli tahminlerde ve yargılarda bulunmayı gerektirecektir. Diğer taraftan, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ilgili muhasebe literatüründe çok sayıda strateji olduğu bilinmesine rağmen, GKGMİ ile uyumlu olan yaratıcı muhasebe uygulama stratejilerinden en çok kullanılanları aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Amat v.d., 1999: 22; Akt., Ulusoy, 2007: 27; Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 5; Mulford ve Comiskey, 2002: 45; Atik, 2007: 20; Bayırlı, 2006: 120; Güven, Bahadır, 2007: 20; Duman, 2010: 81).

- Stok değerleme yönteminin değiştirilmesi (FIFO, LİFO, hareketli ve ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden amaca uygun olanın seçilmesi) ve stoklara ilişkin net gerçekleşebilir değer tahmininin gerçeği yansıtması,
- Tarihi maliyeti üzerinden kaydedilen varlıklar, yüksek satış fiyatı üzerinden kolayca satılabilir. Bu şekilde işletme yöneticileri, yüksek karlar raporlamaktadırlar. Ancak tarihi maliyetle kaydedilen varlığın bugünkü değeri göz önüne alındığında karlı bir satış olmayabilir. Örneğin, yıllar önce satın alınan bir binanın şehir merkezinde kalması sonucu aşırı değerlenmesi gibi. Mevcut muhasebe uygulamalarına bakıldığında, bazı ülkelerde tarihi maliyet yönteminin uygulama zorunluluğunun olmadığı bilinmektedir. Örneğin, İngiltere'nin mevcut uygulamalarına bakıldığında halka açık olmayan işletmeler, istemeleri halinde mevcut maddi duran varlıklarını yeniden değerleyebilirler (Jones, 2011: 57). Yeniden değerleme uygulaması işletmelerin sahip oldukları maddi duran varlıklarının değerini artırmaya yöneliktir. Fakat yeniden değerleme uygulamasında kullanıcılara bırakılan bu serbestlik, aslında yaratıcı muhasebe uygulamalarına zemin hazırlamaktadır (Aygün, 2013: 59).
- Fiyatları indirmek amacıyla aşırı üretim yapılması ya da daha uygun vade koşullarıyla satışların artırılması ve fazla üretimle satılan malların maliyetinin düşürülmesi,
- Gelir raporlamak amacıyla duran varlık satışlarının ayarlanması,
- Menkul kıymetlerin, elde edilme amaçlarının çıkarlar doğrultusunda kullanılması veya yanlış belirlenmesi. Örneğin, yeterli mali güce sahip olunmamasına rağmen menkul kıymetin vadeye bağlı gelir amaçlı olarak sınıflandırılması gibi,
- İşletme birleşmelerinde satın alma ya da çıkarların birleştirilmesi yöntemlerinin çıkarlar doğrultusunda kullanılması,
- Yeniden yapılandırma durumunda yanlış tahakkuk kararları,
- Potansiyel reklam ve yazılım geliştirme gibi çeşitli giderlerin ne ölçüde aktifleştirileceğine karar verilmesi. Genel olarak işletmelerde giderler iki stratejiyle düşürülmektedir. Bunlar, giderlerin varlık şeklinde bilançoda aktifleştirilmesi ve karşılıkların gerçeğe uygun bir şekilde ayrılmasıdır. Bu

stratejilerden ilki olan giderlerin aktifleştirilmesi yönteminde, işletmeler muhasebe ilke veya standartlardaki boşluklardan veya esnekliklerden yararlanarak giderlerini aktifleştirerek, dönem karlarını olduğundan daha fazla göstermektedirler. Ayrıca işletme, giderlerini amaçları doğrultusunda aktifleştirdiği takdirde, cari dönem giderlerini sonraki döneme veya dönemlere kaydedilebilmektedir (Çıtak, 2007: 95). Ar-Ge, yazılım geliştirme, faiz, kur, pazarlama, reklam, kuruluş ve örgütlenme gibi giderlerin aktifleştirilmesi veya gider olarak kaydedilmesi çoğu zaman işletmelerin inisiyatifine bırakılmış uygulamalardır. Giderin aktifleştirilmesi uygulamasının en önemli sonucu, aktifleştirilen varlığın faydalı ömrü boyunca amortisman ayrılması gereken bir varlık haline gelmesi ve dönem karının fazla olmasıdır (Demir ve Bahadır, 2007: 22). Ayrıca işletmeler, varlıklarını elde etmek için kullandıkları kredinin faizini ilgili varlığın maliyetiyle ilgili olduğu düşünülerek aktifleştirilmektedirler. Burada, bir kaç dönemdir yüksek kar elde eden işletmeler incelendiğinde, bu işletmelerin giderlerini aktifleştirme stratejisini kullandığı bilinmektedir. Bu konuyla ilgili Enron ve WorldCom güzel bir örnektir (Aygün, 2013: 59).

- Sosyal güvenlik ve kıdem tazminatına yönelik işlem ve tahminlerin işletmelerin amaçları doğrultusunda belirlenmesi,
- Satın alınan işletmelerin/varlıkların gerçeğe uygun değer ya da defter değeri üzerinden ve işletmenin çıkarları doğrultusunda kaydedilmesi. Bu duruma ENRON'un, uzun vadeli sözleşmeler yaparken, bu sözleşmeler çerçevesinde gelecekte oluşacak nakit akımlarının bugünkü değerleri üzerinden gelir kaydedilmesi ve bu sözleşmelerin yerine getirilmesi için katlanılacak olan giderlerin bugünkü değerleri üzerinden gider olarak kaydedilmesi esasına dayanan 'mark to market' muhasebe sisteminin (bilançodaki kalemleri cari (piyasa) değerlerine dönüştürme yöntemidir) benimsemesi örnek verilebilir. Bu kapsamda, uzun vadeli sözleşmelerin piyasa değerine bağlı olarak oluşacak olan henüz gerçekleşmemiş gelir ve zararlar, gerçekleştikleri dönemlerde yıllık kar ya da zararın bir unsuru olarak raporlanmaları gerekmektedir. Diğer bir örnek olarak XEROX işletmesi, finansal kiralama konu varlığın gerçeğe

uygun değerini tahmin etmenin pratik olmadığını (uygulanamayacağını) iddia etmesidir. Bunun yerine XEROX, finansal kiralamaya konu varlığın tahmin edilen gerçeğe uygun değerini, hizmet ve finansman bileşenlerinin tahmin edilen gerçeğe uygun değerlerinden çıkartmak suretiyle, kalan kira ödemelerinin bir parçası olarak dikkate almıştır. Buna göre, hizmetler ve finansmana dayandırılan ertelenen gelirler düşürülürken, finansal kiralamaya konu varlık satış geliri hemen muhasebeleştirilerek gelirler arttırılmıştır (Yaşar, 2011: 122-127).

- Maddi ve maddi olmayan varlıklar için amortisman döneminin çıkarlar doğrultusunda kullanılması, belirlenmesi veya değiştirilmesi,
- Finansal araçların muhasebe kayıtlarına alınırken elde tutma amacının kasıtlı olarak farklı belirlenerek kayda alınması,
- Varlıklarda değer düşüklüğü karşılığı ayrılması kararlarının işletmenin menfaatleri doğrultusunda değiştirilmesi. Karşılıkları yeterli ayırmamak veya gerçeğe uygun olmayacak şekilde azaltmak, dönem karının gerçeği yansıtmamasına neden olur. Bu karşılıklar; alacaklar, stoklar, maddi duran varlıklar ve şerefiyeye ilgilidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, eğer ayrılan karşılıklar varlıklardaki değer artışı ile aynı oranda artmazsa işletmenin karını arttırmak için karşılıkların kullandığının göstergesi olabilir.
- AR-GE harcamalarının azaltılması veya artırılması. Diğer bir ifadeyle, AR-GE giderlerinin aktifleştirilmesi ya da dönem gideri olarak yazılmasına karar verilmesi,
- Muhasebe tahminlerinde tarafsız olması gerektiği halde taraflı davranılması. Muhasebe tahminlerinde yapılan değişikler, varlıkların faydalı ömür ve hurda değerlerine yönelik tahminler, ertelenmiş maliyetten faydalanma süresine yönelik tahminler, karşılıklar, stok değer düşüklüğü karşılığı tahminleri, kayıp kredi karşılıkları, kıdem tazminatını işletmenin emeklilik borçlarını belirlemeye yönelik tahminler vs. (Acar, 2012: 55).
- Sözleşme şartlarının yerine getirilmesi olasılığının yanlış tahmin edilmesi,
- Tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanıldığı sözleşmelerde tamamlanma oranının yanlış tahmini,

- Bazı yatırımların amorti edilerek ya da hesaplardan silinerek kayıtlardan düşürme kararları,
- Garanti gider karşılıklarının yanlış belirlenmesi,
- Türev finansal araçlarla ilgili muhasebe yöntemlerinin amaca uygun olarak kullanılması,
- Türev araçlar için risk sınıflandırılmasının çıkarlar doğrultusunda yapılması,
- Yatırımın piyasa değerindeki düşüşün geçici olup olmadığına karar verilmesi,
- Muhasebe politikalarının çıkarlar doğrultusunda değişiklik yapılması,
- Alacak senetleri için yanlış reeskont ayrılması,
- Bankalar için kayıp kredi karşılık tutarının yanlış belirlenmesi,
- Ertelenmiş vergi varlıkları için değerlendirme sonucu ayrılacak karşılık tutarına karar verilmesi,
- Borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi ya da gider olarak yazılmasına karar verilmesi,
- Varlık ve borçların gerçeğe uygun olmayacak şekilde kaydedilmesi. Bilançoyu daha sağlıklı bir görünüme kavuşturmanın en önemli stratejilerinden birisi işletmenin varlıklarını olduğundan daha fazla göstermektir. Bu stratejinin hedefi, dönem karının artırılması yerine, varlıkların olduğundan fazla gösterilmesidir/kaydedilmesidir. Varlıkların artırılmasıyla ilgili genellikle dört strateji kullanılmaktadır. Bunlar; şerefîyelerin, hakların ve diğer maddi olmayan duran varlıkların olduğundan fazla gösterilmesi, maddi duran varlıkların yeniden değerlemesi ve bu değerlerin piyasa değerine göre yeniden ayarlanmasıdır (Mark to Market).
- Olağanüstü gelirlerin normal faaliyet gelirleri olarak, faaliyet giderlerinin ise olağanüstü giderler olarak kaydedilerek gelir tablosunun yanlış bir şekilde oluşturulması/sınıflandırılması,
- İşletmenin nakit potansiyelinin yüksek olduğu görüntüsü oluşturmak için nakit akım tablosunda yatırımlardan ve diğer faaliyetlerden elde edilen kazancı, faaliyetlerden sağlanan kazanç gibi kaydedilmesi.

Finansal raporlama sürecinde işletmelerin gelirlerine veya satışlarına ait en çok kullanılan yaratıcı muhasebe uygulamaları ise, aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir (Duman, 2010: 84-85).

- Satış sözleşmesinden önce malların gönderilmesi: Bu yönteme genellikle dönem sonunda karı düşük olan işletmeler tarafından başvurulmaktadır. Malların teslim tarihi tespit edilmeden müşteriye gönderilmesi ve bu şekilde kazancın kaydedilmesi amaçlanmaktadır. Yakın bir zamanda müşteri bu malı almayı düşünmüyorsa, hesaba katılmayan mal iadeleri söz konusu olacaktır. Bu malların satışına ilişkin kazançlar cari dönem finansal tablolarında raporlanırken, iadelerine ilişkin etki bir sonraki döneme aktarılmaktadır.
- Müşterinin malları açıkça satın almadan veya ödeme yapmadan önce kazanç kaydının yapılması: Örneğin yayıncılar, iade alım garantili sattıkları kitapların tamamına satış kaydı yapmaktadır. Halbuki kesin satış kaydının kitaplarının iadesinden sonra yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan, ciddi ödeme problemlerine sahip alıcılara vadeli satılan mallara ilişkin kazanç kaydı. Bu satıştan doğan alacağın tahsil şansı çok düşüktür. Örneğin, yurtdışına konsinye olarak gönderilen malların kesin satılmış gibi kaydedilmesi.
- Hizmet sunulmadan önce yapılan nakit ödeme karşılığında kazanç kaydetmek: Müşterilere mallar gönderilmeden ve hizmet sunulmadan önce alınan avansların müşteriye borç yerine kazanç olarak kaydedilmesi.
- Stokların depolardan çıkışında kullanılan stok kontrol yöntemi işletme kazancının artırılmasında/azaltılmasında önemli bir etken olmaktadır. Fiyatların yükseldiği dönemlerde LIFO yöntemi ile kazanç seviyesi düşürülebilir veya fiktif kazanç artışları elde edilebilir. FIFO yöntemi seçimi ile yönetim satış fiyatlarında istediği indirimleri yaparak kayıplardan kaçınmakta ve yıllar itibarı ile beklenen kazanç artışını elde edebilmektedir.
- Dönem sonunda reeskont uygulaması ile alacakların ve borçların bilançoda net değerlerle görülmesi sağlanarak, işletme yönetiminin ve çevresinin sağlıklı değerlendirme yapmalarına yardımcı olmaktadır. Üst yönetim, işletme karlılığını artırmak veya azaltmak istediğinde reeskont uygulamasını içinde bulunulan dönem erteleyebilmektedir. Örneğin, karlılığını arttırmayı amaçlayan işletmenin,

borçları alacaklarından fazla ise, o dönem reeskont uygulaması yapılmakta, diğer dönemlerde ise reeskont uygulanmamaktadır.

- İşletmeler, rekabet avantajı sağlamak, maliyetleri minimize etmek ve karlılığı artırmak amacıyla yaptıkları AR-GE harcamaları üzerinde odaklanmaktadır. AR-GE harcamaları, bazı ülkelerde varlık, bazı ülkelerde ise harcama olarak kabul edilmektedir. Varlık olarak kabul edilen AR-GE harcamalarının yararlı ömrünün tahmin edilmesi, uygulanan amortisman yöntemlerinin değiştirilmesi GKGMİ çerçevesinde sağlanan esnekliklerdir. AR-GE süresince ortaya çıkan harcamalar tamamen gider olarak kabul edilebilir. Bu durumda birden fazla yılı kapsayan AR-GE harcamalarının hangi yıl/yıllarda gider tahakkukunun yapılacağı sorun olmaktadır.

Yaratıcı muhasebe uygulama stratejileri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır (McKee, 2005).⁵

- Kurabiye kavanozu rezervi stratejisi,
- Büyük temizlik stratejisi,
- Gelecek için büyük bahis stratejisi,
- Yatırım portföyünü kabartma stratejisi,
- Problem çocuğu dışarı at stratejisi,
- Amortisman, itfa ve tükenme payları stratejisi,
- Sat /daha sonra leasingle geri al stratejileri,
- Faaliyet/faaliyet dışı kar stratejisi,
- Borcun vadesinden önce ödenmesi stratejisi,
- Türev ürünlerin kullanımı stratejisi,
- Gemiyi batırma stratejisi.

5 Söz konusu yaratıcı muhasebe uygulama stratejilerin oluşturulmasında Ayarlıoğlu (2007: 97-81) ve Yaşar'ın (2011: 100-115) doktora çalışmalarından faydalanarak oluşturulmuştur. Bu yazarlarda McKee'den (2005) aktarmışlardır.

2.8.1. Kurabiye Kavanozu Rezervi Stratejileri

Tahakkuk muhasebesinin en önemli dezavantajı geleceğe yönelik ekonomik faaliyetlere ilişkin bilgilerin belirsiz olmasıdır. GKGMİ, yönetimin bu belirsizlikler arasından kendisine uygun olan bilgiyi seçmesini önerir. Bu seçim süreci yaratıcı muhasebe uygulamaları için bir fırsat oluşturur. Bu stratejiye göre işletme yöneticileri, gelecek dönemlere ait harcama ve giderleriyle ilgili tahmin yaparken, tahminlerini harcamaların yüksek olacağı yönünde yapmaktadırlar. Cari dönemde, olduğundan fazla harcama kaydetmek, gelecek dönem içinde daha az harcama yapılmasını sağlayacaktır. Bu şekilde işletme yöneticileri “finansal boşluk (financial slack)” olarak adlandırılan ve daha sonraki dönemlerde kar artışı sağlamak için kullanılabilir bir kurabiye kavanozu rezervi oluşturmuş olacaktırlar. Fakat gelecekte üst sınırdan gerçekleşeceği tahmin edilen harcamalar/giderler, tahmin edildiği gibi gerçekten üst sınırdan gerçekleşirse, kurabiye kavanozu rezervi boş olacaktır. Bu durumda, kar artışı olmayacaktır (McKee, 2005: 13-14).

Bu stratejide giderler ve zararlar, varlıkların yüksek değerlendirilmesiyle daha düşük gösterilmektedir. Örneğin bir işletme, şüpheli alacaklarına ilişkin olması gerekenden iyimser tahmin yapması, giderlerinin düşmesine, karının yükselmesine neden olur. Ayrıca işletmeler varlık alımlarını, borçlarını ve yükümlülüklerini olduğundan daha düşük göstererek, satışların maliyetini azaltarak dönem karını daha fazla göstermeye çalışmaktadırlar (Acar, 2012: 38-39).

McKee (2005: 14)’e göre, kurabiye kavanozu rezervlerinin meydana getirildiği yaygın alanlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Satış iade ve indirimlerinin tahmin edilmesi,
- Bazı giderlerle ilgili yapılan tahminler, örneğin, bir işletmenin varlık satın alması durumunda, satın almayla ilgili olarak yeniden yapılandırma ve yeniden organizeyle ilgili bazı giderler meydana gelmektedir. Bu giderler için satın alma faaliyetinin olduğu yıl karşılık ayrılabilir. Karşılık ayrılması toplam giderleri artıracaktır. Ancak işletme bu tür giderleri tek seferlik gider olarak düşünüp dönem karının hesaplanmasında dikkate almayabilir. Daha sonraki dönemlerde, geçmiş döneme ait giderleri cari dönem karının hesaplanmasında dikkate alabilir.

Yine konuyla ilgili olarak, işletmeler olması gerekenden fazla karşılık ayırabileceği gibi, bu karşılık giderlerini cari dönem karının hesaplanmasında kullanmayarak, daha sonraki işletmenin menfaatleri doğrultusunda kullanılabilirler (Aygün, 2013: 56-57).

- Sosyal güvenlik ve kıdem tazminatına yönelik işlem ve tahminler,
- Amortisman yönteminin, duran varlıklar için ekonomik ömür ya da hurda değer tahminlerinin değiştirilmesi, işletmeler cari dönem karını yüksek göstermek amacıyla, duran varlığın hizmet ömrüne, ekonomik şartlara, teknolojik gelişmelere bağlı olarak belirlenen yararlı ömrünü ilk başta daha uzun belirleyebilmekte veya hurda değerini olduğundan yüksek tespit edebilmektedirler. Bu işlemin tam tersi olarak işletmeler cari dönem karını olduğundan düşük göstermek istiyorlarsa, ilk yıllarda daha fazla amortisman ayırarak daha fazla gider yazılmasını sağlayan azalan bakiyeler yöntemini seçebilirler. Ayrıca baştan duran varlığın ekonomik ömrünü yani amortisman süresini daha az tahmin edebilmekte ve hurda değerini daha düşük belirleyebilmektedir. Aynı durum şerefiyeler gibi maddi olmayan duran varlıklar için de geçerlidir. ABD'deki kabul gören uygulamada; şerefiye meydana geldiği dönemde aktifleştirilmekte ve değer düşüklüğü olmadıkça bilançonun aktifinde gösterilmektedir/kaydedilmektedir. İngiltere gibi bazı Avrupa ülkelerinde ise, halka açık olmayan işletmeler şerefiyeyi amortismanına tabi tutmaktadırlar. Bu durumda, amortisman hesaplanarak oluşacak gider artırılıp veya düşürülebileceği için işletmenin dönem karı değiştirilebilir (Jones, 2011: 55). Aynı şekilde, eğer bir işletme satın aldığı varlıkları satın alma döneminde muhasebeleştirmezse, daha sonra varlıkların satılması durumunda, işletmenin dönem karı artacaktır. Bu durumda işletmeler, varlıkların satın alınmasında meydana gelecek şerefiyeyi mümkün olduğunca daha fazla hesaplayarak, daha sonraki dönemlerde değer düşüklüğüne bağlı olarak yeniden değerlendirme yapmaktadırlar. Kısacası, işletmeler cari dönem karını olduğundan fazla yüksek göstermek istiyorlarsa hesaplanan şerefiyenin amortisman süresini daha uzun, cari dönem karını düşük göstermek istiyorlarsa da amortisman süresini daha kısa göstermektedirler (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 91).

- Koşullu borçların gerçekleşmesi olasılığını tahmin etmek,
- Tahsili mümkün olmayan alacakların tahmin edilmesi,
- Stok değer düşüklüğünün tahmin edilmesi,
- Stok değerlendirme yöntemlerinin değiştirilmesi, örneğin işletme, karın yüksek çıkmasını hedeflediği dönemlerde FIFO yönteminin, karın düşük çıkmasını istediği dönemlerde ise LIFO yönteminin tercih edilmesi veya amaca bağlı olarak yöntemin yasaların izin verdiği ölçüde değiştirilmesi söz konusu olabilir. FIFO yönteminin seçimi üretilen veya satılan malın maliyeti daha düşük, LIFO yönteminin seçimiyle de üretilen veya satılan malın maliyeti daha yüksek hesaplanabileceği nedeniyle işletme, dönem karını olduğundan düşük veya yüksek gösterebilmektedir (Akyel ve Karaca, 2005: 249).
- Kayıp kredi karşılıklarının tahmin edilmesi,
- Garanti maliyetlerinin tahmin edilmesi,
- Kıdem tazminatlarının tahmin edilmesi,
- Emeklilik planlarının sonlandırılması,
- Uzun vadeli sözleşmeler için tamamlanma yüzdesinin tahmin edilmesi.

2.8.2. Büyük Temizlik Stratejisi

Healy (1985)'e göre, büyük temizlik stratejisi, finansal tabloların yıkanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bazı gelirleri ertelemek suretiyle, cari dönem gelirini azaltmak ya da bazı kalemleri zarar yazmak suretiyle finansal tablolardan çıkarmak, bir nefes almak (taking a bath) olarak bilinen bir stratejidir. Bu strateji, genellikle işletmelerdeki yönetim değişikliğinde, yeni yönetimin işletmeyi kötü durumda devraldı yönünde bir izlenim oluşturmak için, cari dönem karını azaltıcı yaratıcı muhasebe stratejisiyle gelecekteki karın daha fazla olmasını sağlamaya çalışmasında kullanılmaktadır.

Bir işletme, zarar ettiği yıllarda nasılsa kar hedeflerine ulaşamayacağını düşünerek ve faaliyet sonucunun kötü olmasının ek bir maliyet getirmediğini düşünerek, bilançosunda görünen maddi olmayan duran varlıklarının tamamını gider

göstererek bilançosunu temizlemektedir. Bu durumda işletmenin karlılığı gelecek yıllarda olması gerekenden daha fazla olacaktır. Diğer bir ifadeyle, işletme bugün (zararlı yılda) bazı aktiflerini tamamen gider yazarak (taking a big bath) veya bilançosunu temizleyerek daha muhafazakar bir politika uygulamakta ve gelecek yıllardaki karı bu işlemle artırma imkanına kavuşmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 96). Bu durumda işletme, hem geçmiş yönetimin görevde olduğu dönemlerin işletmenin daha zararlı olduğunu, hem de gelecek dönemlerin daha karlı olacağını kamuoyu gözünde oluşturacaktır. Aslında bu uygulama bariz bir şekilde yaratıcı muhasebe uygulamasıdır (Küçüksözen, 2004: 98).

Bu stratejiye göre, gelecekte daha yüksek kar açıklamak isteyen işletme yöneticileri, bazı gelirleri ertelemek ya da bazı kalemleri zarar yazmak suretiyle cari dönem karını azaltmaktadırlar (Stolowy ve Breton, 2000: 22). Bu duruma örnek olarak, işletmeler devralma, birleşme ve ayrılma gibi faaliyetlerde yeniden yapılandırılmaya gidebilirler. GKGMI, bu gibi faaliyetleri giderler arasında gösterilmesine izin verir. Burada amaçlanan, büyük gider kalemi olabilecek giderlerin “yıkılarak” işletmenin yeniden yapılandırmayı izleyen dönemlerde yüksek karlılığa sahip olmasının istenmesidir. Böylece bir defaya mahsus olarak harcamalar arttırılarak gelecek dönemlerdeki karın yüksek olması garanti altına alınmaktadır (Acar, 2012: 9; Küçüksözen, 2004: 95). Büyük temizlik yaklaşımının uygulanabileceği yaygın alanlar şunlardır (McKee, 2005: 14);

- Faaliyetleri yeniden yapılandırma,
- Sorunlu borçları yeniden yapılandırma,
- Varlıkların kullanılamaz hale gelmesi ve kayıtlardan çıkartılması,
- Faaliyetlerin bazılarını kapatma.

2.8.3. Gelecek İçin Büyük Bahis Stratejileri

Bu strateji, bir işletmenin başka bir işletmeyi devralması durumunda meydana gelecek kar artışı varsayımına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, başka bir işletmeyi satın alan işletmenin, gelecek için büyük bir bahis tuttuğu söylenebilir.

Ayrıca birleşme işleminde; kıdem tazminatı, işten çıkarma tazminatı ve varlıkların sökülüp takılmasından kaynaklanan zararlar oluşmakta ve bunlar muhasebeleştirilmektedir. Bu şekilde, gelecekte hedeflenen amaçlara ulaşılacak istenmektedir. Şöyle ki, birleşme işleminde meydana gelen zarar, giderler, karşılıklar ve yükümlülükler muhasebeleştirilmektedir. İşletmeler bu harcama ve giderleri işletmenin amaçları doğrultusunda kullanarak gelecek dönemlerde elde edecekleri karlılığa odaklanmaktadır. Böylece, birleşme işleminde, ortaya çıkan bu harcamaları ve giderleri yüksek göstererek gelecekte oluşturacakları veya finansal tablolarına yansıtacakları giderleri ve harcamaları düşük göstererek gelecek dönemlere ait kar tutarları olması gerekenden daha fazla olması sağlanacaktır (Küçüksözen, 2004: 226; Bayırlı, 2006: 187). Büyük bahis stratejileri aşağıdaki teknikleri içermektedir (McKee, 2005: 14-15; Bayırlı, 2006: 186-187).

- Devralınan işletmenin devam eden araştırma ve geliştirme harcamalarının gider olarak gösterilmesi. Bu teknik, alım bedelinin önemli bir kısmının, gelecekteki karları, bu harcamalardan kurtarmak doğrultusunda, işletmenin devralındığı yıl içinde mevcut gelirlerin karşısına gider olarak yazılmasına izin verir. Bu durum gelecekteki karların daha yüksek olacağı anlamına gelmektedir.⁶
- Birleşme sırasında özel karşılıkların ayrılması,
- Birleşme sırasında özel harcamalar gösterilmesi,
- Bir işletmeyi satın almak için yeni bir işletmenin kurulması, işletme alındıktan sonra yeni kurulan işletmenin feshedilerek borcun işletmeye yüklenmesi,
- Birleşme sırasında, işletmenin bilanço tarihi farklı olan bir işletmeyi satın alması durumunda bilanço tarihinin değiştirilmesi, (eğer birleşme bilançosu dipnotlarında gerekli açıklama yapılmaz ise, finansal tablo kullanıcılarının cari dönemle ilgili tutarları önceki dönem tutarları ile karşılaştırma imkanları ortadan kalkmaktadır).
- Birleşmeleri sırasında edinilen işletmenin önyargılı tespit edilmesi,
- Birleşme sırasında birleşme maliyetinin önyargılı belirlenmesi,

⁶ Ancak birleşme faaliyeti nedeniyle meydana gelecek gider ve maliyetlerin bir parçası olarak yapılan harcamalar meydana geldiği dönemde gider olarak kaydedilebilir. Başka bir dönemde kaydedilmez (TMS 38, Mad. 54).

2.8.4. Yatırım Portföyünü Kabartma Stratejileri

İşletmeler genellikle diğer işletmelerin hisse senetlerini, fazla sermayeyi yatırıma dönüştürmek ya da stratejik ortaklık yapmak amacıyla satın alırlar. GKGMİ, diğer bir işletmenin hisse senetlerine % 20'den daha az yatırımları pasif yatırımlar olarak kabul etmektedir. Bu nedenle, pasif yatırımlarda (iştirak veya bağlı menkul kıymetler gibi) yatırım yapılan işletmenin dönem karı veya zararı, bu yatırımı gerçekleştiren işletmenin finansal tablolarına dahil edilmez. GKGMİ, söz konusu pasif yatırımlar için zorunlu tuttuğu yukarıda yer alan muhasebeleştirme gerekliliği aşağıdaki teknikler yoluyla yaratıcı muhasebe uygulamaları için bir fırsat sunmaktadır (McKee, 2005: 15-16).

- Değer Kazanan Hisse Senetlerinin Satış Zamanlaması: Kara ihtiyaç duyulduğunda, portföy'de yer alan değeri artan hisse senedi ya da senetleri satılmak suretiyle istenilen kara ulaşılabilecek ve oluşan bu kar, faaliyet karları arasında gösterilebilecektir.
- Değer Kaybeden Hisse Senetlerinin Satış Zamanlaması: Daha düşük kar açıklanmak istendiğinde, değeri azalan hisse senedi ya da hisse senetleri satılmak suretiyle, hedeflenen sonuç sağlanabilecek ve oluşan bu zarar, faaliyet zararları arasında gösterilebilecektir.
- Elde Tutma Niyetini Değiştirme: Yönetim, bir hisse senedi ile ilgili olarak elde tutma niyetini değiştirebilir ve hisse senedi portföyünü kısa süreli alım/satımın yapıldığı hisse senetlerinden, satılmaya hazır hisse senetlerine ya da tam tersine olacak şekilde yeniden sınıflandırabilir. Bu durum, hisse senetlerindeki değer artış ya da azalışlarına bağlı olarak oluşacak kar veya zararın, faaliyet karı veya zararı arasında gösterilmesinde etki yapacaktır.
- Değeri Kalmayan Hisse Senetlerinin Kayıtlardan Çıkartılması: Gerçeğe uygun piyasa değerinde uzun süreli değer düşüklüğü görülen ya da değeri kalmayan hisse senetleri, portföy sınıflandırmasına bakılmaksızın zarar olarak yazılmak suretiyle kayıtlardan çıkartılabilir.

2.8.5. Problem Çocuğu Dışarı At Stratejisi

İşletmenin dönem karı, iyi faaliyet göstermeyen bağılı bir ortak veya yan kuruluş nedeniyle azalıyorsa ve bu azalışın gelecekte devam edeceği düşünülüyorsa, “problem çocuk” yani bağılı ortaklık, aşağıdaki yollardan birini kullanılarak bu azalıştan kurtulabilir (McKee, 2005: 16).

- Yan Kuruluşu Sat: Bir yan kuruluş satıldığında oluşan kar ya da zarar mevcut yılın gelir tablosunda rapor edilir. Eğer bu satışta, büyük tutarda bir zarar bildirilmek istenmiyorsa, işletme bölünmesi düşünülmelidir.
- Mali Varlıklar İçin Özel Amaçlı Bir İşletme Oluştur: İşletme varlıklarının özel amaçlı işletme sınıflandırılmasına dönüştürülmesidir. Bu durumda ilgili varlıklar, satılmış kabul edilir ve bilançodan çıkarılır, oluşabilecek kar veya zarar ise gelir tablosunda gösterilir. Özel amaçlı bir işletme, devreden finansal tablolarında gösterilmez. Muhasebe standartları, bu girişimleri “değişken çıkarlı girişimler” olarak adlandırmaktadır.
- Yan Kuruluşun Bölünmesi: İşletmenin bölünmesi durumunda yan kuruluş içindeki paylar ortaklara dağıtılır ya da hissedarlar arasında değiştirilir. Bu durum, işletmeyi değil, hissedarları problem çocuğun sahibi yapar. Genel olarak işletme bölünmesinde hiçbir kazanç ya da kayıp gösterilmez ve yan kuruluşun olumsuz etkileri bütün finansal tablolardan çıkarılır. Çünkü GKGMİ, önceki döneme ait finansal tabloların yeniden düzenlenmesini istememektedir.
- Özsermaye Metodu ile Kaydedilmiş Bir Yan Kuruluşun Hisselerin Takası: Özsermaye metodu ile kaydedilmiş bir yan kuruluşun hisse senetlerini hiçbir kar ya da zarar göstermeden takas etmek mümkündür.

2.8.6. Sat/Daha Sonra Leasingle Geri Al Stratejileri

Bir işletmenin bir aktifi başka bir işletmeye satıp, ardından sattığı işletmeden kiralaması çok sık görülen bir durumdur. GKGMİ, kiralamanın finansal veya faaliyet kiralaması olmasına bağılı olarak muhasebeleştirilmesi ile ilgili uygulamaları açıklamıştır. Buna göre, sat/geri kirala işleminde meydana gelebilecek zararlar,

varlığı satan işletmenin kayıtlarında gösterilebilecektir. Fakat söz konusu işlem sonucunda bir kar oluşmakta ve eğer kiralama finansal kiralama ise, söz konusu varlığın ekonomik ömrü üzerinden, kiralama faaliyet kiralaması ise, kira ödemelerine göre itfa edilmesi söz konusu olabilecektir. Kısacası, sat/geri kirala işlemi, kazanç ya da kayıpları kaydetmek suretiyle yaratıcı muhasebe uygulamaları için bir fırsat sağlamaktadır. Ayrıca boş arazi ve arsalar gibi amortisman tabi olmayan varlıkları leasing uygulaması yoluyla amortisman giderine dönüştürmek, yaratıcı muhasebe uygulamaları için bir fırsat oluşturmaktadır.

2.8.7. Faaliyet Karı – Faaliyet Dışı Kar Stratejileri

Bir işletmenin karını oluşturan iki ana unsur vardır: a. Faaliyetle ilgili olarak ortaya çıkan karlar, b. Faaliyet dışı alanlarla ilgili olarak ortaya çıkan karlar. Faaliyetle ilgili karlar veya “çekirdek” karlar, gelecekte ortaya çıkmaya devam edecek karlardır. Faaliyet dışı karlar ise, sürekliliği olmayan arazi karlardır. Normal faaliyetlerden elde edilen gelirler içinde raporlanmayacak olan ama gelir tablosunda yer alan unsurlar şunlardır (McKee, 2005: 20):

- Özel veya beklenmedik harcamalar,
- Devam edilmeyen faaliyetler,
- Olağandışı karlar ya da zararlar,
- Muhasebeleştirme ilkelerinde yapılan değişikliğin toplu etkisi.

Özel ve beklenmedik harcamaların faaliyetlerden elde edilen karların bir parçası olarak finansal tablolarda raporlanması görülebilmeye rağmen, yukarıda sıralanan diğer unsurlar bu şekilde rapor edilmez. Bazı unsurların faaliyet veya faaliyet dışı diye sınıflandırılmasında pek çok belirsiz alan vardır. Bu yüzden bu alanlara düşen unsurların sınıflandırılması ile ilgili karar verirken, yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapmak mümkündür. Örneğin, önemli bir üretim tesisinin elden çıkartılması hem özel ya da nadir harcamalar olarak sınıflandırılabilirken, hem de

devam edilmeyen faaliyetler adı altında sınıflandırılabilir. Hangi sınıflandırmanın daha doğru olduğu, yöneticinin GKGMİ'yi uygulamasındaki yargısına bağlıdır.

2.8.8. Borcun Vadesinden Önce Ödenmesi Stratejisi

İşletmeler, tahviller gibi uzun vadeli borçlarını, genellikle defter değeri ile muhasebeleştirmektedirler. Bu kapsamdaki borçlar vadesinden önce ödendiğinde, ödenen tutar ile defter değeri arasında önemli miktarda farklılık olabilmekte ve buna bağlı olarak kar veya zarar meydana gelebilmektedir. GKGMİ'ye göre, oluşan söz konusu kar veya zararın, gelir tablosunun en alt satırında olağandışı kalemler arasında gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. İşletme yöneticileri, borçların vadesinden önce ödeneceği mali dönemi seçmek suretiyle, yaratıcı muhasebe uygulaması yapabilirler (McKee, 2005: 20).

2.9. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ TAHMİNİNDE KULLANILAN MODELLER

Finansal bilgi kullanıcılarına bilgi vermek amacıyla düzenlenen finansal tablolar genellikle tahakkuk esasına göre hazırlanmaktadır. Aynı şekilde akademik literatürde, yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etmede toplam tahakkuklar üzerinden inceleme yapılması gerekliliği ortaya konmuştur. İşletmelerin vergi öncesi kar tutarı ile işletme faaliyet nakit akış tutarı arasındaki fark olarak tanımlanan toplam tahakkuklar, işletme yöneticilerinin takdir haklarını kullandıkları en önemli alan olarak gösterilmiştir (Yaşar, 2011: 148). Nakit akışların değiştirilmesi veya manipüle edilmesi daha zor olduğundan veya daha çok dikkat çektiğinden, yaratıcı muhasebe uygulamaları için tek yol meydana gelen tahakkukları artırmak ya da azaltmaktır. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tahmininde kullanılan modeller aşığıda açıklanmıştır.

2.9.1. Healy Modeli

Literatürde yaratıcı muhasebe uygulamalarını tahmin etmeye yönelik olarak geliştirilen ilk model olması yanında, uygulaması en basit olan modeldir. Bu modele göre, bazı gelirleri ertelemek suretiyle cari dönem gelirini azaltmak ya da bazı kalemleri zarar yazmak suretiyle finansal tablolardan çıkartmak mümkündür. Healy bu durumu, gelir artırıcı ya da gelir azaltıcı muhasebe politikaları olarak tanımlamakta ve bunun mantığını, yöneticilerin prim alabilmeleri için gerekli kar düzeyine gerçek işlemlere dayanarak ulaşılmasının mümkün olmadığı durumlarda karı daha da düşürerek gelecekte daha karlı bir finansal tablo açıklayabilme imkanını yakalayabilmek için kullanmaları olarak açıklamaktadır (Stolowy ve Breton, 2000: 43).

Bu amaçla, Healy (1985) yaptığı çalışmada, teşvik primleri alan yöneticilerin bu primi daha fazla artırmak için toplam tahakkukları kullandıkları, bu yolla yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurdukları hipotezini geliştirmiş ve bu hipotezi çalışmasında test etmiştir. Healy çalışmasında, 1980 yılında Fortune Dergisinde yer alan en başarılı 260 işletmeden, verilerine ulaşabildiği 100 işletmeyi analiz çalışması kapsamında kullanmıştır. Bu işletmelerin muhasebe uygulamalarını test etmek için 1530 adet veri meydana getirmiştir. Çalışmanın sonucunda, işletme yöneticilerinin kendi menfaatlerini maksimize etmek için veya kendilerine verilen teşvik primlerini artırmak için, bazı yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurduklarını belirlemiştir. Ayrıca Healy'nin çalışmasında kullandığı modelde ihtiyari olmayan tahakkuklar aşağıdaki gibi hesaplanmıştır (Dechow v.d., 1995: 197):

$$NDA_t = \frac{1}{n} \sum \left(\frac{TA_t}{A_{t-1}} \right)$$

Denklemden;

NDA_t = Tahmini ihtiyari Olmayan Tahakkuklar

TA_t = Toplam Tahakkuklar

A_{t-1} = Bir Önceki Yıl Toplam Aktifi

t = Gözlem dönemindeki yılları ifade eden gösterge

n = Gözlem Yılı Sayısı

2.9.2. DeAngelo Modeli

DeAngelo (1986) yaptığı çalışmasında, bazı işletmelerin, satmış oldukları hisse senetlerini geri almak veya tekrar halka kapalı hale gelmek için (yöneticilerin hisse senetlerinin değerini düşük göstermek amacıyla) yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurulup başvurulmadığı incelenmiştir. Bu çalışmada, örnek kapsamında 1973–1982 yılları arasında hisse senetleri NYSE ve AMEX borsalarında işlem gören ve tekrar halka kapalı hale gelen 66 işletme dikkate alınmıştır.

DeAngelo (1986), toplam tahakkukları iki şekilde düşünmüş ve yaratıcı muhasebe uygulamalarının olmadığı ortamda, toplam tahakkuklardaki değişimin sıfır olacağı varsayımıyla, toplam tahakkuk tutarlarındaki değişim kullanılarak yaratıcı muhasebe uygulamalarını tahmin etmiştir. Toplam tahakkuklar ve toplam tahakkuklardaki değişimin hesaplanmasında aşağıdaki denklemden yararlanmıştır (DeAngelo, 1986: 408- 409).

$$NDA_t = \frac{TA_t}{A_{t-1}}$$

Denklemden;

NDA_t = Tahmini ihtiyari Olmayan Tahakkuklar

TA_t = Toplam Tahakkuklar

A_{t-1} = Bir Önceki Yıl Toplam Aktifi

t = Zaman göstergesi

2.9.3. Jones Modeli

Jones modeli, konuyla ilgili daha sonra yapılan birçok araştırmaya örnek olmuş bir modeldir. İhtiyari tahakkukları, toplam tahakkuklardan hareketle hesaplamayan ilk çalışma Jones'a aittir. Toplam ihtiyari tahakkuklar, yaratıcı muhasebe uygulamalarında önemli bir rol oynamaktadır ve bu sebeple çalışmada yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespiti için ihtiyari toplam tahakkuklar esas alınmıştır (Küçüksözen, 2004: 260).

Bu modele, işletmenin mevcut piyasadaki finansal performansını dahil etmek için, işletmenin gelirlerdeki dalgalanmalar ve maddi duran varlıklarının dönemler arasındaki değişimleri de dahil edilmiştir (Bayırlı, 2006: 248). Jones bir regresyon modeli kullanarak öncelikle toplam tahakkukları hesaplayıp, daha sonra bu modelin regresyon katsayılarını kullanarak ihtiyari tahakkukları tahmin edip, yaratıcı muhasebe uygulama faaliyetlerini belirlemeye çalışmıştır. Bu yöntem, genel olarak verileri bir zaman serisi şeklinde ele alarak farklı ekonomik şartlarda işletmenin tahakkuklarını belirleme esasına dayanmaktadır (Aren, 2003: 35).

Jones'ın yaptığı çalışmada, ABD'deki işletmelerin faaliyet gösterdikleri piyasanın gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ya da kotaların kısıtlanması gibi gümrük korumalarından yararlanmak için, ABD yetkilileri tarafından denetim yapıldığı dönemlerde, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile dönem karlarının gerçeğe uygun olup olmadığı analiz edilmiştir. Çalışmada, 1980-1985 yılları arasında; otomobil, lastik, çelik, pamuk ve ayakkabı piyasasında faaliyet gösteren 25 işletmenin finansal tabloları dikkate alınmıştır. Model aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

$$NDA_{i,t} = \alpha_{0i} \left[\frac{1}{A_{i,t-1}} \right] + \alpha_{1i} \left[\frac{\Delta REV_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right] + \alpha_{2i} \left[\frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} \right]$$

Denklemden;

NDA = İhtiyari olmayan tahakkuklar,

A = t-1 yılının sonundaki toplam varlıklar,

$A_{i,t-1}$ = Bir Önceki Yıl Aktif büyüklüğü,

$\Delta REV_{i,t}$ = Gelirlerdeki değişim,

$PPE_{i,t}$ = Brüt Makine, Tesis ve Cihazlar,

i = İşletme göstergesi,

t = gözlem dönemindeki yıllar,

α_1 , α_2 ve α_3 = İşletmeye özgü parametreler,

2.9.4. Endüstri Modeli

Dechow ve Sloan (1991) tarafından kullanılan endüstri modeli, ihtiyari olmayan tahakkukların, tüm dönemlerde değişmediği varsayımına dayanmaktadır. Toplam tahakkuklardaki bir değişimin ihtiyari tahakkuklardan kaynaklandığını belirttiğinden, Jones (1991) modeline benzemektedir. Fakat bu model, ihtiyari olmayan tahakkukları direkt modellemek yerine, ihtiyari olmayan tahakkukların değişiminin aynı piyasada faaliyet gösteren bütün işletmelerde aynı olduğunu vurgulamaktadır. Bu model, analiz kapsamındaki işletmeler dışında, aynı piyasada yer alan diğer işletmelerin de aktif büyüklüğünü esas alarak, hesaplanan toplam tahakkuk miktarlarının medyan değerlerini kullanır. Her bir işletmenin sektördeki hassasiyetleri dikkate alınarak bu modele göre tahakkuklar aşağıdaki gibi test edilmiştir (Dechow v.d., 1995: 199);

$$\frac{TA_{it}}{A_{it-1}} = \hat{I}_{1t} + \hat{I}_{2t} \left(\text{Endüstri Medyanı} \frac{TA_{it}}{A_{it-1}} \right) + e_{it}$$

Denklemdede;

TA_{it} = Toplam tahakkuklar

A_{it-1} = Bir önceki yıl toplam aktifleri

\hat{I}_{1t} ve \hat{I}_{2t} = Gözlemlere ait en küçük kareler yöntemiyle ölçülen değerler

e_{it} = Hata terimi

i = İşletme göstergesi,

t = gözlem dönemindeki yıllar,

2.9.5. Beneish Modeli

Beneish 1997 yılında, çok iyi performans gösteren işletmeleri esas aldığı çalışmasında, işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıklarını incelemiştir. Çalışmasında kullandığı modelinde, SEC'in 1988-1994 yılları arasında ABD'de muhasebe ilke ve standartlarına aykırı bir şekilde muhasebe manipülasyonu yaptığı belirlenen 65 adet işletmeyi örneklem olarak

kullanmıştır. Ayrıca muhasebe manipülasyonu yaptığı belirlenemeyen 1987 adet işletmeyi de örneklem kapsamında kullanarak, bu işletmelerle ilgili bazı değişkenler belirlemiş ve bunları Probit analiziyle test etmiştir.

Beneish, tahakkukları esas alan modellerin sadece yaratıcı muhasebe uygulamalarını ortaya çıkarmada işe yaradığını, fakat yaratıcı muhasebe uygulamalarının hangi amaca yöneldiğini tespit etmekte yetersiz kaldığını ifade ederek eleştirmektedir. Jones modelini uygulayabilmek için çok sayıda yıl verisine ihtiyaç olmakla birlikte, Beneish modelinde, işletmelerin raporladıkları üç yıllık finansal tablolarını kullanarak daha az maliyetle, daha çok işletmeye ilişkin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıklarını incelemiştir. Ayrıca modelde, SEC tarafından yaratıcı muhasebe uygulamaları yaptıkları tespit edilen işletmeler ile diğer işletmeleri ayırmak için bir değişken eklemiş ve burada yaratıcı muhasebe uygulaması yapan işletmelere 1 değerini, yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla ilgileri olmayan işletmelere de sıfır değerini vererek modelinin yorumlanabilmesine imkan sağlamıştır (Küçüksözen, 2004: 267; Doğan, 2009: 122; Avşarlıgil, 2010: 82; Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 26-31). Beneish (1999) modeli aşağıda gösterilmiştir.

$$M_i = \beta' X_i + \epsilon_i$$

Denklemden;

M_i =Bağımlı değişkeni (yaratıcı muhasebe uygulaması yapmış olan işletmeler için 1, kontrol işletmeleri için 0),

β' =Modelde yer alan her bir bağımsız değişken için bulunan katsayı

X_i =Bağımsız değişkenlerin oluşturduğu matrisi,

ϵ_i =Hata terimi

i =İşletme göstergesi,

ÜÇÜNCÜ BÜLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI ve BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu bölümde, tez çalışmasının asıl konusunu oluşturan bağımsız denetim kalitesi ve yaratıcı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişkinin kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. Bu kapsamda, bağımsız denetim kavramı, kalitesi ve bağımsız denetimin kalitesini etkileyen faktörler açıklanarak bağımsız denetim kalitesi ve yaratıcı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişki teorik olarak anlatılmıştır.

3.1. BAĞIMSIZ DENETİM

Bağımsız denetim kavramı, literatürde, dış denetim, finansal tablolar denetimi, denetim veya finansal denetim ifadeleri ile de kullanılmaktadır. Bu çalışmada “bağımsız Denetim” kavramı olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan, işletmelerin finansal bilgileri; sermayedarlar, yatırımcılar, yöneticiler, işletme çalışanları, alacaklılar, sendikalar, meslek odaları, devlet, sosyal güvenlik kurumları, rakip işletmeler vs. pek çok işletme çevreleri tarafından kullanılır ve yakından takip edilir. Bu çevreler, işletmeyle ilgili olarak alacakları kararlarda, kullanacakları finansal tabloların güvenilir olup olmadığı konusuna ve özellikle bilgi güvenliğini temin edecek unsurların bulunup bulunmadığına dikkat ederler. Ancak işletme tarafından sunulmuş olan bilgiler, muhasebe sistemlerindeki üst düzey yük ve işlemlerin karmaşıklığı veya bilgiyi sunan kişilerin kasıtlı ya da kasıtsız nedenlerle yanıltıcı bilgiler aktarabilmesi gibi nedenlerle güvenilir bilgiler olmayabilir. Bu nedenle, işletme ilgililerinin doğrudan işletme yönetiminden gelen bilgilerin güvenilirliğine inanarak karar almaları güç olmaktadır. Bu durum, bağımsız denetimin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Horasan, 2011: 6).

Açıklanan finansal bilgilerin güvenilirliğinin uzman ve bağımsız bir kişi tarafından tüm karar vericiler için araştırılması ve doğrulanması hem daha ekonomik hem de daha güvenilir bir yöntem olarak görülmektedir. Zira işletmenin bağımsız denetimden geçirilmiş finansal tabloları, tüm karar vericiler için, alacakları kararlarda rahatlıkla kullanabilecekleri güvenilir bilgiler olarak kabul edilmektedir (Dönmez, 2008: 10).

Bağımsız denetim kavramının tanımı üzerine yapılan çalışmaların pek çoğunun temel dayanağını, 1953 yılında AICPA (Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü) tarafından yapılan tanım oluşturmaktadır. Dönmez tarafından AICPA'dan aktarılan tanıma göre, bağımsız denetim şöyle tanımlanmaktadır; *Bağımsız denetim, denetim firmaları tarafından kamuya, yatırımcılara ve karar alıcılara raporlanmak üzere düzenlenen finansal tabloların gerçeğe, muhasebe ilkelerine ve standartlarına uygun şekilde oluşturulduğuna dair düzenlenen raporlardır (Dönmez, 2008: 4).*

Ülkemizde bağımsız denetim, finansal tablo ve raporların işletmelerin iç denetim departmanları dışında, vereceği kararlardan ve raporlara ilişkin güven duyulan bağımsız denetim firmaları tarafından veya serbest meslek erbabı olarak çalışan ve bir denetim firmasının ortağı olan denetçiler tarafından, işletmelerin finansal tablolarının, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlarına uygunluk derecesini inceleyen faaliyetlerdir (Kepekçi, 2004: 8). Bozkurt'a (1998) göre, bağımsız denetim, bir işletmenin finansal faaliyetlerine ilişkin bilgilerin veya olayların, önceden belirlenmiş ölçütler, ilkeler ya da standartlar kapsamında, deneyimli ve alanında uzman bir denetçi tarafından işletmeye ait rapor düzenlemek için yapılan kanıt toplama ve değerlendirme faaliyetidir.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliği"nde (Seri: X, No: 16) bağımsız denetim, ortaklıkların ve sermaye piyasası kurumlarının, kamuya açıklanacak ya da kurulca istenecek finansal tabloların, genel kabul görmüş muhasebe kavram, ilke ve standartlarına uygunluğu ile bilgilerin doğruluğunun ve gerçekliğinin dürüst bir şekilde yansıtıp yansıtmadığının, denetçiler tarafından denetim ilke ve kurallarına

göre, defter, kayıt ve belgeler üzerinden incelenmesini ve tespit edilen sonuçların rapora bağlanmasını ifade eder (SPK, 2003: 1).

Yukarıdaki tanımlardan anlaşıldığı üzere, bağımsız denetimde temel amaç, işletmelerin oluşturdukları finansal tabloların tüm önemli yönleriyle genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve finansal raporlama standartlarına uygunluğu konusunda bağımsız denetçinin bir görüşe varabilmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda; denetim sayesinde, sermaye piyasasının açıklık ve tutarlılık içinde çalışması, işletme ortaklarının hak ve yararlarının korunması, işletme faaliyetlerinin yasal düzenlemelere uygunluğunun araştırılması ve varsa uygunsuzlukların düzeltilmesi, işletme ilgililerinin hak ve yararlarının korunması, ülke ekonomisindeki sermaye piyasasının gelişmesini ve tasarruf sahipleri tarafından piyasaya arz edilen kaynakların verimli kullanılmasını sağlama gibi amaçları vardır. Denetim yoluyla yatırımcılara ve kamuya olduğu kadar, hem denetlenen işletmenin kendisine, hem de devlete, kısacası ekonomideki tüm kesimlere belirli yararlar sağlanabilmesi mümkün olmaktadır (Horasan, 2011: 6).

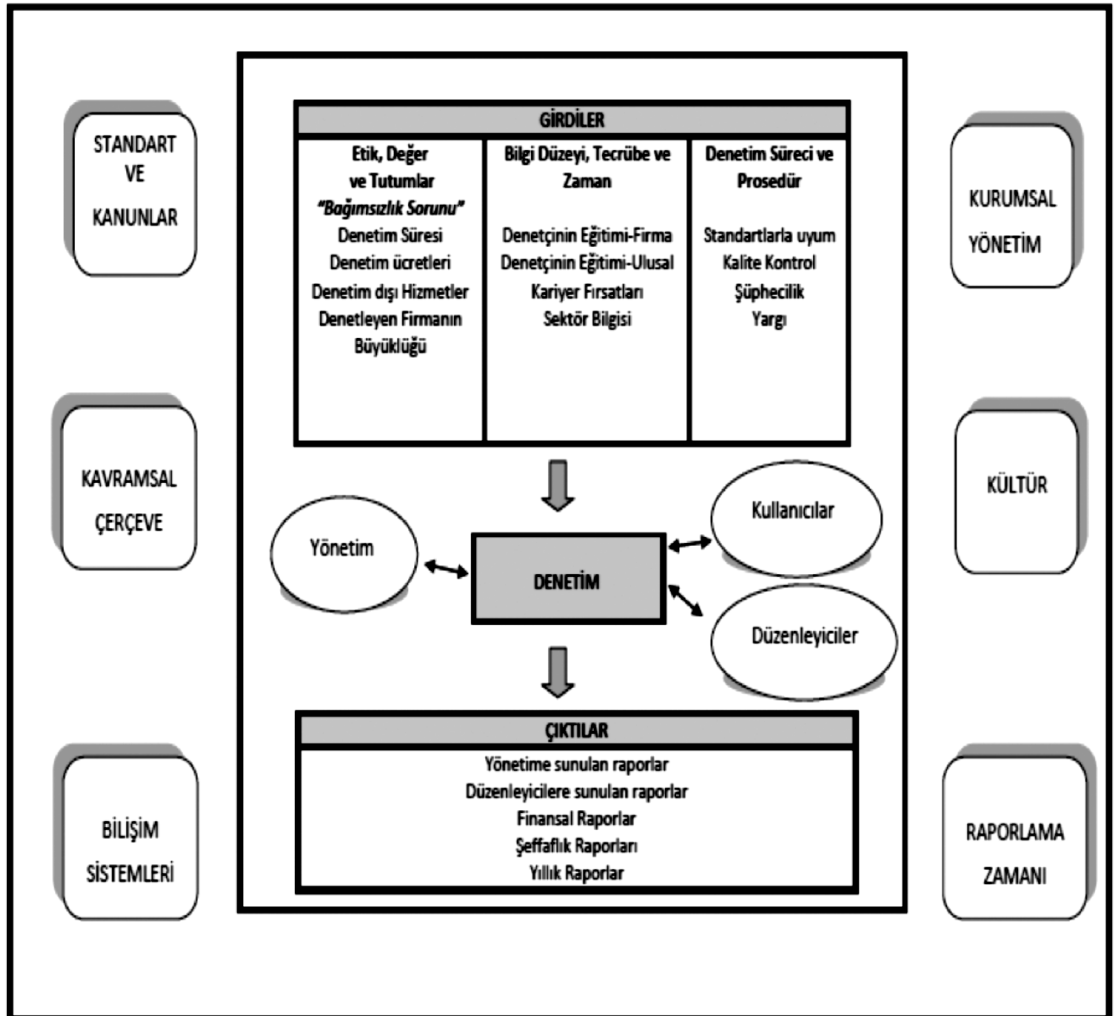
3.2. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ

Bağımsız denetim faaliyeti, denetlenen işletmenin finansal tablolarının finansal raporlama standartlarına uygunluğunu ve gerçeği ne derece yansıttığını belirten bir rapor ortaya koymayı hedeflemektedir. Denetim raporunun, işletmenin durumunu en iyi şekilde yansıtması, denetim kalitesinin bir göstergesidir. Bağımsız denetimin bu fonksiyonu, bünyesinde bazı riskleri de barındırmasına neden olur. Bağımsız denetçinin ücretini bizzat denetlediği işletmeden alıyor olması, denetim sektöründe kar amaçlı bağımsız denetim firmalarının rekabet ediyor olması denetim firmalarının bağımsızlığı ve denetim kalitesi konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır (Acar v.d., 2011: 273). Denetimin kalitesiyle ilgili diğer önemli bir faktör, mesleki etik konusudur. Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu Genel Çerçevesine göre, denetim kalitesinin önemli bir girdisi olan “etik” konusunda denetçiler, denetim faaliyetinin toplumun çıkarı için önemli olduğunu kavrayarak, denetim faaliyetini, bağımsız, dürüst ve objektif bir şekilde yaparak; ulusal seviyede

ise kanun koyucular ve düzenleyiciler denetimle ilgili etik kuralların düzenlenmesinde aktif olarak çalışmalıdırlar (IAASB, 2012: 21).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayınlanan etik kurallar, Nisan 2011 tarihinde IFAC'ın izniyle TÜRMOB tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Etik konusunda en fazla öne çıkan tartışma, denetim firmasının bağımsızlığı konusudur. Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu Aralık 2012'de, tüm paydaşların katılımıyla denetim kalitesinin ana hatlarının belirlenmesi amacıyla, denetim kalitesi genel çerçevesini yayınlamış ve tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalar veya konular Şekil 3.1'de genel hatlarıyla gösterilmiştir (Balsarı ve Varan, 2014: 73).

Şekil 3.1: Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu Genel Çerçevesi ve Başlıca Tartışma Konuları

Şekil 3.1'e göre, denetim kalitesinin girdileri "etik, değer ve tutumlar", "bilgi düzeyi, tecrübe ve zaman" ve "denetim süreci ile prosedür" olup, denetlenen finansal tablolar ve yıllık raporlar ise çıktılardır. Bu kapsamda, denetim kalitesinin girdilerini ve çıktılarını oluşturan bu maddelerde sadece denetleyenlerin değil, denetlenenler ve ulusal otoritelerin de çaba göstermesi gereken konular olduğu belirtilmiştir. Kısaca genel çerçevede denetimin kalitesi için, denetleyen, denetlenen ve standart koyucularının üzerine düşen görevler açıklanmıştır. Denetimin kaliteli olabilmesi için tüm paydaşların düzenli iletişiminin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca denetim kalitesini belirleyen girdi ve çıktılar ile paydaşların birbirleriyle olan iletişimlerinde, kurumsal yönetim, finansal raporlama genel çerçevesi, kanunlar, standartlar, düzenlemeler ve kültür gibi çevresel faktörlerin etkileri irdelenmiştir (Balsarı ve Varan, 2014: 72).

Diğer taraftan, denetim kalitesine olan ilgi, her zaman yüksek olmuştur. Ancak 2001 yılında ABD'de meydana gelen Enron skandalı sonrasında, bağımsız denetimde kalitenin önemi, iyice artmıştır. Enron'un ani çöküşünün ardından, ABD'nin birçok büyük işletmesi raporlama ile ilgili finansal zorluklar yaşamış ve kamusal yönetim ile ilgili kamu güveni ve kamu kurumlarının denetimiyle ilgili krizler yaşanmıştır (Ünlü, 2012: 7). Aynı şekilde, ülkemizde yaşanan bankacılık krizleri sırasında batan bankaların birçoğunun olumlu bağımsız denetim raporlarına sahip olması, denetim mesleğinin meslek ahlakı, denetimde kalite ve hukuki sorumluluk açısından tartışmaya açılmasına neden olmuştur.

Bağımsız denetim kalitesiyle ilgili en yaygın tanım, bu kavramı ilk tanımlayan araştırmacı, L.E De Angelo'ya aittir. Angelo'ya göre bağımsız denetim kalitesi, denetçinin, piyasa koşulları altında, müşteri işletmenin muhasebe sistemindeki ihlalleri tespit etme ve bu ihlalleri bulma veya raporlama olasılığıdır. Bu tanımdan yola çıkarak, bağımsız denetim kalitesini, temelde etkileyen iki faktör bulunmaktadır. Birincisi, denetçinin kendi yeterlilikleri çerçevesinde, müşterinin muhasebe sistemindeki problemleri bulması ve bu sistem hakkında, doğru yargıya ulaşmasıdır. İkinci faktör ise, denetçinin bağımsızlığı doğrultusunda, problemi ifşa etme istekliliğidir (Esendemir, 2011: 56).

Palmrose bağımsız denetim kalitesini, finansal tabloların önemli hata veya yanlışlıklar içermediğine yönelik güvence düzeyi olarak tanımlamıştır. Buna göre, güvence düzeyi yükseldikçe, bağımsız denetim kalitesi yükselecektir. Palmrose tarafından yapılan tanımda, denetim kalitesinin yüksek olması durumunda, denetim başarısızlığının (finansal tabloların önemli hata ya da hileler içermesi) düşük olacağı şeklinde önemli bir çıkarda bulunmuştur (1988: 22). Becker v.d. çalışmalarında, bağımsız denetim kalitesini, bağımsız denetçilerin şüpheli muhasebe uygulamalarını ortaya çıkarmaları, böyle bir uygulamaya izin vermemeleri ve denetim raporlarında bu durumları belirtmeleri anlamında kullanılmıştır (Becker v.d., 1998: 6). Ünlü ise bağımsız denetim kalitesini, denetlenen işletmenin muhasebe sistemindeki maddi hataların, yanlışlıkların, eksikliklerin ve düzensizliklerin ortaya konulması ile gerçeği yansıtacak şekilde ve olması gereken doğrultuda raporlanması olarak tanımlamıştır (Ünlü, 2012: 9). Yukarıda verilen açıklamalar kapsamında, bağımsız denetim kalitesi, bağımsız denetim hizmetinin denetimden beklenen amaca uygunluk derecesidir. Bağımsız denetim hizmetinden beklenen amaç ise, denetim çalışması sonucunda oluşan yargının doğru ve güvenilir olmasıdır (Oktay, 2013: 47).

3.3. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİN GEREKLİLİĞİ

Bağımsız denetimin gerek işletmelere/yatırımcılara gerekse bağımsız denetim firmalarına birçok faydası vardır. Bunlardan bazıları aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Güredin, 1994: 16-17; Göğer, 2006: 8).

- Finansal tabloların güvenilirliğini artırır veya denetim sonuçlarından yararlanan kesimlere karşı olan sorumluluk layıkıyla yerine getirilmiş olur,
- İşletme yönetimi ve işletmede çalışanların hile ve hata yapmalarını azaltır,
- Kredi olanaklarının kolaylaştırır ve genişletilmesini sağlar,
- Bağımsız denetim firmasının aleyhine açılacak dava ihtimali minimize edilir veya meslek kuruluşları ve düzenleyici otoriteler tarafından herhangi bir yaptırıma tabi olma ihtimalini minimize eder.

- Bağımsız denetim firmasının rekabet gücü artar ve böylece pazar payı karlılığı artmış olur,
- Denetlenmiş finansal tablolar halihazırdaki ve gelecekteki küçük tasarruf sahibi yatırımcılara, yatırım kararlarında ışık tutar,
- Bağımsız denetim firmasının güvenilirliği ve güvenilirliğinin beraberinde getirdiği itibar korunur ve geliştirilir,
- Bir işyerinin satılması, alınması ya da başka bir işyeri ile birleşmesi durumlarında, alıcı ve satıcı taraflara güvenilir nesnel bilgiler sağlar,
- Sermaye piyasasının başarısını artırır. Sermaye piyasasının başarısı, işletmelerinin finansal tablolarının kaliteli bir bağımsız denetimden geçerek onaylanmasına, kamuoyunun tam ve doğru bilgilerle aydınlatılmasına ve böylece sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmış veya yapacak olan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasına bağlıdır,
- Denetlenmiş finansal tablolara dayanılarak hazırlanmış vergi beyannamelerine ve mali raporlara olan güvenin artmasına yardımcı olur,
- Denetlenmiş finansal tablolar, borçluluk ve iflas hallerinde, vekalet ve ortaklık sözleşmelerinin düzenlenmesinde, adli mercilere bağımsız ve güvenilir bilgi sağlar.

3.4. BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bağımsız denetimin soyut bir hizmet faaliyeti olması, denetimin kalitesinin belirlenmesini veya ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda, literatürde denetimin kalitesini ölçmeye yönelik genel kabul görmüş bir ölçü yoktur. Konuyla ilgili kullanılan ölçüler genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, denetim sürecini ve denetimin sonuçlarını dikkate alan ölçülerdir. Denetim sürecini dikkate alan bağımsız denetim kalite ölçütü olarak, denetim faaliyeti sürecinde kullanılan genel kabul görmüş denetim standartlara uygunluğu dikkate alınır. İkinci olarak denetim sonuçları ile ilgili ölçüt olarak ise, finansal tablo kullanıcılarının bağımsız denetim raporuna olan güven seviyesini ölçmeye yöneliktir (Kavut, 2001: 35).

Bağımsız denetim kalitesi; çok boyutlu, karmaşık, üstü kapalı, zihinde oluşturulan ve doğal olarak doğrudan ölçülmesi zor bir kavram olduğu için etkilendiği birçok faktör vardır. Bu faktörlerin çoğu bağımsız denetim firmaları ve bağımsız denetçiler ile ilgilidir. Ancak bunlarla ilgili olmayan bazı faktörlerin de bağımsız denetim kalitesi üzerinde etkisi vardır (Oktay, 2013: 53). Muhasebe literatürü incelendiğinde, hem denetim firmaları/denetçiler hem de denetim hizmeti sonuçlarından yola çıkarak, bağımsız denetimin kalitesini etkileyen faktörler belirlenmiş ya da var olan etkenlerin kalite üzerindeki önem derecesi incelenmiştir. Bu çerçevede, denetim kalitesini etkileyen faktörler genel olarak aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Lazol, 1985: 173).

- Denetim ücreti,
- Denetim firmasının müşteri ile çalışma süresi,
- Denetim firmasının büyüklüğü ve denetçi sayısı ile ilgili nitelikler,
- Denetim komitesi,
- Kurumsal yönetim,
- Denetim dışı hizmetler,
- Denetçinin yeterli teknik bilgiye ve bağımsızlığa sahip olması,
- Denetçilerin mesleki yeterlilik düzeyleri ve sektör tecrübeleri,
- Denetim çalışmasının planlanması,
- Denetçinin işletmenin kaç yıldır aynı işletmenin denetiminde görev aldığı,
- Denetçinin uzmanlığı,
- Kanıtların toplanması,
- Denetim firması aleyhine açılan dava sayısı,
- Denetim firmasının kalite kontrol sistemlerinin etkinlik derecesi,
- Denetlenen işletmenin iç kontrol sisteminin yeterli düzeyde incelenmesi ve değerlendirilmesi,
- Denetçilerin mesleki özen ve titizliği.

3.4.1. Bağımsız Denetim Firmasının Büyüklüğü

Bağımsız denetim firmasının büyüklüğü, bağımsız denetim kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Linda Elizabeth De Angelo 1981 yılında yayınlanan “Audit Size and Audit Quality” (Denetim Firması Büyüklüğü ve Denetim Kalitesi) isimli çalışmada, denetimin kalitesi üzerinde denetim firmasının büyüklüğü ve denetçi sayısı faktörlerinin etkilerini incelemiştir. Bu çalışmada, denetim firmasının büyüklüğü ile denetim kalitesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu, büyük denetim firmalarının geniş bir müşteri potansiyeline sahip olmaları, müşteri kaybetme kaygılarının olmaması ve piyasadaki itibarlarını sürdürme istekleri nedeniyle kaliteli denetimler gerçekleştirdikleri belirtilmiştir. Aynı şekilde, Bauwhede v.d., tarafından yapılan bir çalışmada, bağımsız denetim firmalarının büyüklüğü ve denetimin kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırladığı ve yöneticilerin ihtiyari tahakkukları kullanma düzeyini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Bauwhede v.d., 2003: 2). Denetim firmasının büyüklüğünün bağımsız denetim kalitesi üzerine etkili olmasının nedenleri aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır (Senal, 2011: 24-26; Oktay, 2013: 53-54).

- Büyük denetim firmalarının müşterilerinden daha bağımsız olmaları; büyük denetim firmalarının geniş bir müşteri potansiyeline sahip olmaları, müşteri kaybetme kaygılarının olmaması ve piyasada sahip oldukları ün veya itibarı daha çok artırma istekleri. DeAngelo’ye göre, büyük denetim firmaları daha yüksek kalitede denetim hizmeti sunmaktadırlar. Çünkü büyük denetim firmaların, özel müşterilerine belli bir düzeyin altında denetim sunması durumunda diğer müşterilerinin tamamını kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü denetim firması müşterisinden sadece mevcut yıl içinde aldığı ücreti değil gelecek yıllarda alacağı ücreti de hesaba katmaktadır.
- Büyük denetim firmalarının tek bir müşteriden elde ettikleri gelirin toplam gelir içerisindeki payının düşük olması ve bu durumun sonucunda denetim raporlarının içeriği konusunda yapılacak baskılara karşı durma dirençlerini arttırması. Bu nedenle denetim raporlarının içeriği konusunda yapılacak baskılara karşı durma dirençleri daha güçlü olmakta ve bağımsızlığın zedelenmesi genellikle bu

firmalar için söz konusu olmamaktadır. Ancak tek bir müşteriden elde edilen gelir, büyük ölçekli bir denetim firmasının toplam gelirleri içinde küçük bir paya sahip olmasına rağmen, firmanın herhangi bir ofisinin gelirleri içinde büyük bir paya sahip olabilmektedir. Bu nedenle bu ofiste görevli meslek mensupları, hem buldukları ofisin gelirlerinin azalmaması, hem de kendi kariyerlerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşüncesi ile denetim standartlarına aykırı olsa bile müşteri firma isteklerine boyun eğebilmektedirler.

- Her bir denetim sözleşmesi için daha fazla çaba ve maliyete katlandıkları için daha fazla ücret talep etmeleri gibi kriterlere sahip olmaları nedeniyle, daha iyi bir denetim faaliyeti gösterdikleri düşüncesi,
- Yeterli insan ve teknoloji kaynağına sahip olmaları,
- Etkin iç kontrol ve denetimsistemine sahip olmaları.

3.4.2. Sektörel Uzmanlık

Bağımsız denetim firmasının müşterileri arasında, çok farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler bulunmaktadır. Bu durumda denetçinin deneyimi ya da bilgisi olmayan bir sektörde denetim faaliyeti sırasında konuya hakimiyeti azalmakta, süreçleri analiz etmekte zorlanması söz konusu olmakta ve bu nedenle de zamanını verimli kullanamamaktadır. Ayrıca belirli bir sektörde bilgisi ve deneyimi olan denetçi bu sektör dışında çalıştığı zaman, sahip olduğu deneyimlerden veya bilgi birikiminden faydalanamamaktadır. Bu durum, aynı zamanda müşteri açısından da önemli bir risktir (Ünlü, 2012: 12-18).

Bu süreç neticesinde zorunlu olarak zaten yoğun bir şekilde rekabetin yaşandığı denetim sektöründe, rakiplerinin önüne geçmeye çalışan işletmeler için “sektörel uzmanlaşma” adı verilen kavram ortaya çıkmıştır. Sektörel uzmanlaşmayla birlikte, bağımsız denetçinin farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeleri denetlemesi yerine, sürekli olarak belirli bir sektörde faaliyet gösteren işletmeleri denetlemesi ve bu sayede sektörel anlamda bilgi ve deneyim sahibi olarak, sektörde uzmanlaşması sağlanmaktadır. Sektörel uzmanlaşma, hem denetçinin bilgi ve deneyimini, hem de bağımsız denetim firmasının sahip olduğu insan gücünü verimli

ve etkili bir biçimde kullanmasını sağlayarak, bağımsız denetim faaliyetinin kalitesini artırmaktadır.

3.4.3. Bağımsız Denetçinin Kalitesi ve Deneyimi

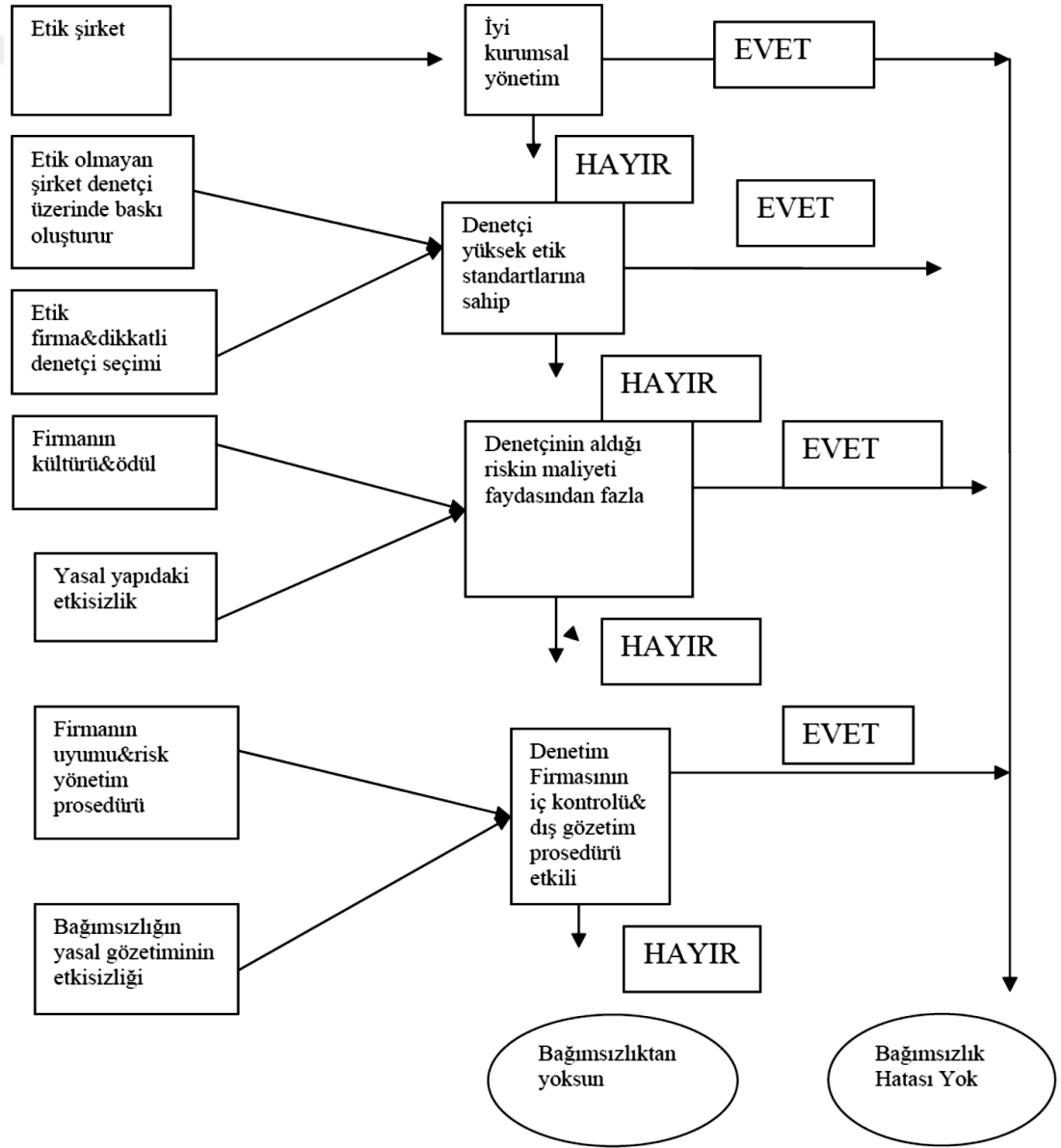
Bağımsız denetimin kalitesi öncelikle, denetçinin kalitesine ve deneyimine bağlıdır. Bağımsız denetçilerin; bağımsız, tarafsız ve dürüst olmaları ile denetim çalışmasının ve denetim raporunun doğruluğu ve güvenilirliği arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bağımsız denetim faaliyetlerinde denetçi bağımsızlığından kasıt, denetçinin doğrudan veya dolaylı olarak müşteri işletme ile iş ilişkisi içinde olmaması ve/veya denetçi yakınlarının müşteri işletmenin karar mevkiinde bulunmamalarıdır. Aksi bir durum bağımsızlığın zedelenmesine yol açarak, denetçi tarafından hazırlanan rapora olan güveni azaltacaktır (Göğer, 2006: 22).

Bağımsız denetçinin mesleğiyle ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olması, bağımsız denetimin kalitesi üzerinde önemli bir diğer etkidir. Mesleki yeterlilik, denetçinin denetim mesleğini ifa edebilecek temel eğitimi almış olması ve mesleğini gerçekleştirebilecek düzeyde mesleki bilgi ve deneyime sahip olmasıdır. Denetçinin sahip olduğu deneyimler ve bilgi birikimi gibi faktörler, yapılan bağımsız denetim kalitesini etkiler. Bu nedenle başarılı olmak isteyen denetçilerin, sürekli kendini yenilemesi, değişen mevzuatı takip etmesi ve deneyim kazanması gerekmektedir. Deneyim, denetçilere riskleri ve olasılıkları daha kolay ve önceden tahmin etme olanağı sağlamaktadır (Güçlü, 2007: 16).

İngiltere Finansal Raporlama Konseyi Raporu'na göre; denetim firması ortağı ve personeli, müşteri işletmeyi iyi tanıyorsa, etik standartlarına ve denetim ilkelerine uygun davranıyorsa, ortaklar ve personel çalışmalarında mesleki özeni gösteriyorsa, denetim sürecinde ortaya çıkan durumlar karşısında dirençliyse, denetim firmasının yöneticileri mesleğinde eğitimli ve yol gösterici yeni personel sağlıyorsa, denetim firmasının personel kalitesi ve becerisinin denetim kalitesine pozitif bir etki sağlaması beklenmektedir (TÜRMOB, 2008: 8). Aynı şekilde, SPK Seri X, 22 No'lu tebliğin 3'üncü kısmında görülen bağımsız denetim sözleşmesi

öncesinde dikkate edilecek hususlara ilişkin 4'üncü maddesinde, “Bağımsız denetim yaptıracak işletmelerin bağımsız denetim firmasını seçerken, firmanın imkanlarını, uzmanlık ve deneyimlerini dikkate alması gerekir...” denilmektedir. Denetim firmasının ve denetçilerinin uzmanlaştıkları alanlar ve tecrübeleri, gerçekleştirilen çalışmaların kalitesini büyük ölçüde etkileyebilmektedir (Talu, 2009: 22). Yukarıda verilen unsurların yanında denetçilerin bağımsızlığını etkileyen birçok unsur vardır. Bunlar Şekil 3.2’de gösterilmiştir (Senal, 2011: 66).

Şekil 3.2: Denetçi Bağımsızlığını Etkileyen Diğer Unsurlar

Şekil 3.2’de görüldüğü gibi, gerçek anlamda bağımsız denetçinin kalitesini etkileyen bir çok unsur olmakla birlikte, iyi bir kurumsal yönetimle yönetilen etik işletmeler, denetçi bağımsızlığını zayıflatma girişiminde bulunmamaktadır. Bunun yanında yüksek etik standartlarına sahip bir denetçi yönetimden gelen baskıya teslim olmayacaktır. Ancak işletme içindeki uygun olmayan ödüllendirme yapısı, yasal yapıdaki etkisizlik, risk alınmasını teşvik etmektedir. Bağımsızlıkla ilgili son nokta ise işletmenin iç kontrol sistemi ve dış gözetim prosedürüdür.

3.4.4. Denetim Firmasının Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına Uyması

Bağımsız denetimin kaliteli ve güvenilir olmasını sağlayan, kaliteli bir denetim çerçevesinin genel olarak belirlendiği ve uluslararası alanda genel kabul görmüş ilke ve kurallar, Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GKGDS) olarak tanımlanmaktadır. GKGDS’ler, 1947 yılında AICPA tarafından yayınlanmış olup, genel standartlar, çalışma alanı standartları ve raporlama standartları olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Genel standartlar; denetçilerin kişisel özellikleri, davranışları ve mesleki eğitim, bilgi ve düzeyleri ile ilgili olması gereken esasları içermektedir. Çalışma alanı standartları, denetçinin denetim çalışması sırasında uyması gereken kuralları belirlerken, raporlama standartları ise denetim raporunun hazırlanışı ve raporun içeriği ile ilgili genel ilkeleri kapsamaktadır. Bu standartlar bir denetim çalışmasında uyulması gereken asgari nitelikleri göstermektedir. Ayrıca bu standartlar, denetim faaliyetlerinin ve denetçinin çalışmasının kalitesi ile ilgili olup, genelde kaliteli bir denetim sürecinin kapsamını belirleyen standartlardır. Bağımsız denetim firmaları, çalışmalarında gerekli kaliteyi sağlayabilmek için söz konusu bu standartları benimsemelidirler.

Bağımsız denetimden asıl beklenen görev, işletmelerin kamu oyuyla paylaştığı finansal tablolarının ve bunları oluşturan muhasebe bilgi veya belgelerinin, GKGMİ ve muhasebe standartlarına uygunluğunun, denetim standartlarına göre değerlendirilip, finansal tabloların gerçeğe uygunluğu konusunda görüş bildirmeleridir. Kaliteli bir denetim için ilk başta denetçilerin, GKGMİ’yi ve

muhasebe standartları konusunda uzman olmaları ve ayrıca genel kabul görmüş denetim standartlarına uymaları gerekmektedir (Göğer, 2006: 63).

3.4.5. Bağımsız Denetçi Rotasyonu

Rotasyon uygulaması genel olarak, bağımsız denetim firmasının aynı işletmeyi uzun veya sürekli bir şekilde denetlemeyip, mevcut uygulamalar ve yasal süreler içerisinde denetim firmasının değişmesidir. Denetçi rotasyonu ile ilgili olarak, denetçi ile müşteri arasındaki uzun süreli bir ilişkinin denetçinin mesleki şüpheciliği ve yargılarını gölgeleyebileceği ileri sürülmektedir. Diğer taraftan, rotasyon ile denetimde tarafsızlığın ve bağımsızlığın sağlanarak denetim kalitesini artıracacağı da savunulmaktadır. Bu bağlamda, zorunlu denetim firması rotasyonu konusu, her iki tarafındaki güçlü fikirler ile oldukça tartışmalı bir konudur.

Zorunlu denetim firması rotasyonunu savunan taraflar, denetçinin görev süresinin uzun olması durumunda, denetçi tarafsızlığının bozulabileceğini öne sürmektedirler. Çünkü işletmelerin çok uzun dönemler boyunca aynı denetim firmasıyla çalışması veya denetim firmasını uzun yıllar değiştirmemesi, bağımsız denetçinin bağımsızlığına zarar verecektir. Ayrıca bu uzun süreli iş ilişkisinin sonucunda denetim firmasının işletmenin tüm faaliyetlerini iyi bilmesi sonucunda, bağımsız denetimin kaliteli bir şekilde yapılmaması ile sonuçlanmaktadır. Örneğin 1986 yılında kurulan Enron, bağımsız denetim firması olarak AA denetim firmasını tercih etmişti. Enron'un, yaklaşık 20 yıl bağımsız denetim faaliyeti AA tarafından gerçekleştirilmişti (Parlakkaya, 2004: 75).

Diğer taraftan, Türkiye'de faaliyet gösteren bağımsız denetim firmaları, çok kısa sürede mümkün olduğunca çok işletme için rapor hazırlamak adına denetimin uygulama veya saha kısmını kısa tutmaktadırlar. Bu konuda özellikle dört büyük denetim firması arasında büyük bir rekabet bulunduğu söylenebilir.

Zorunlu denetim firması rotasyonuna karşı olan taraflar ise, yeni bir denetçinin, denetim sözleşmesinin ilk yıllarında detaylı müşteri bilgisine ihtiyacı olacağını öne sürmektedirler. Örneğin, 1992 yılında Finansal Raporlama Komisyonu

tarafından hazırlanan Ryan Komisyon Raporuna göre, bağımsız denetimde süreklilik durumunda; müşteri işletmenin finansal raporlama ve diğer sistemleri ile faaliyet konusu ve bulunduğu sektör ile ilgili riskler hakkında yeni gelecek olan denetçiye oranla halihazırda daha fazla bilgi sahibi olunacağı için, denetimde sürekliliğin denetim risklerini azaltabileceğini belirtmektedir.

Genellikle literatürde, bağımsız denetçinin denetim hizmeti sunduğu müşterisi ile olan çalışma süresinin uzunluğunun artmasına bağlı olarak denetçi bağımsızlığının bozulması ve bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda, sorumlu ortak baş denetçinin ya da denetimin gözetiminden sorumlu denetçi ortağın rotasyona tabi tutulmasının, ihtiyari tahakkuklar yoluyla yaratıcı muhasebe uygulamalarını azaltacağı ve buna bağlı olarak bağımsız denetim kalitesinin artacağı yönündeki görüşler yaygınlık kazanmıştır (Yaşar, 2011: 69). Sonuç olarak, yukarıdaki gerekçeler ile denetçi rotasyonuna karşı çıkanlar olduğu gibi, denetçi rotasyonunu denetçi bağımsızlığını arttıracığı düşüncesiyle taraftar olanlarda mevcuttur.

Denetçi ortağın rotasyonu ile ilgili olarak Sarbanes Oxley Kanununda, sorumlu ortak baş denetçi veya denetimin gözetiminden sorumlu ortak baş denetçinin, beş yıllık rotasyona tabi tutularak, 5 yıldan sonraki denetim faaliyetinin, aynı denetim firmasının farklı denetçileri tarafından gerçekleştirilmesi zorunlu tutulmuştur.

Türkiye’de ise, SPK tarafından 2002’de yayımlanan Seri: X, No: 19 sayılı Tebliğ’de bağımsız denetim firmalarına yönelik 5 yıllık rotasyon zorunluluğu getirilmiş fakat daha sonra 2006’da yayınlanan Seri: X, No: 22 Sayılı Tebliğ’de, bu süre 7 yıla çıkmıştır. İlk uygulamalar 2010 yılında gerçekleşmiş ve yaklaşık 150 işletme denetim firmasını değiştirmiştir. Son olarak, yeni Türk Ticaret Kanununun ilk halinde "Bir bağımsız denetleme firmasının, bir işletmenin denetlenmesi için görevlendirdiği denetçi 7 yıl arka arkaya o işletme için denetleme raporu vermişse, o denetçi en az 2 yıl için değiştirilir." hükmü yer almaktaydı. Yapılan değişiklikle rotasyon kuralı, "10 yıl içinde toplam 7 yıl denetçi olarak atanan bağımsız denetçi, 3 yıl geçmedikçe denetçi olarak yeniden seçilemez. KGMDS Kurumu bu süreleri kısaltmaya yetkilidir" şeklinde belirlenmiştir.

3.4.6. Bağımsız Denetim Ücreti

Denetim hizmeti karşılığı olarak alınan ücretin uygun düzeyde olmamasının denetimin kalitesi üzerinde olumsuz etkisi vardır. Genellikle denetim ücreti, müşteri işletmenin denetimi için gerekli olan süre ile saat başına belirlenmiş ücret tutarının çarpılmasıyla bulunur (Yahyaoğlu, 1991: 81-104).

Denetim ücretleri iki açıdan denetim kalitesini etkilemektedir. Öncelikle müşteri işletmede ücreti yüksek olan denetim firmasının, daha kaliteli bir denetim hizmeti vereceği yönünde bir algı oluşabilmektedir. Bunun dışında denetim dışı ücretlerin yüksek tutulması, denetim gelirleri içerisinde denetim dışı hizmet gelirlerinin çok yüksek bir paya sahip olmasına ve müşteri işletmeye ekonomik bağımlılığın fazla olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ülkemizde denetim ücretlerinin alt ve üst sınırları belirlenmiştir (Senal, 2011: 163).

Ancak bağımsız denetçinin ücretini bizzat denetlediği işletmeden alıyor olması ve bağımsız denetim sektöründe kar amaçlı bağımsız denetim firmalarının rekabet ediyor olması, bu firmaların bağımsızlığı konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. Bu nedenle, bağımsız denetim firmalarının kaliteli hizmet sağlamamaları durumunda yakalanma olasılıklarının oldukça düşük olduğu denetim ortamında, müşterilerini kaybetmek istemeyen bağımsız denetim firmaları, yapacağı fayda-maliyet analizi sonucunda denetlemiş olduğu işletmelerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarına izin verebilecekler ve bu nedenle daha kaliteli denetim hizmeti sağlamayabileceklerdir (Yaşar, 2011: 179). Bu görüşleri destek olarak, Denetim Serbest Mali Müşavirlik işletmesinin (Deloitte & Touche Üye İşletmesi) ortağı olan SMMM Anthony Wilson, 1997 yılındaki 3. Muhasebe Denetimi Sempozyumundaki sunumunda görüşlerini şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Bizi görevlendiren ve ücretimizi ödeyen işletme yönetimi tarafından hazırlanan finansal tablolar üzerinde rapor vermemiz beklendiğinden, ortaya oldukça ciddi bir menfaat çatışması çıkmaktadır. Bu nedenle bazen bulduğumuz bir problemi görmezlikten gelmek ve temiz, şartsız bir görüş bildirme yolunda baskılarla karşılaşıyoruz. Bazı yöneticiler şartlı görüşleri kabul etmek istemiyorlar...”

Aynı şekilde Yıldırım'a (2009) göre, bağımsız denetim firmalarının kar etme güdüsü ve içinde buldukları rekabet ortamı nedeniyle, müşterilerini kaybetmemek adına, nispeten zararsız gördükleri ya da ortaya çıkmasını beklemedikleri bazı işletme hatalarına göz yumabilecekler veya maliyetleri düşürmek adına gerekli mesleki özen ve titizliği göstermemek suretiyle belirli ölçülerde riskleri göze alabileceklerdir. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetçi, yapacağı fayda-maliyet analizi neticesinde, belli bir marj'a kadar kendisini riske edebilecektir.

Özellikle ABD'de yapılan çalışmalarda müşterilerin, yüksek ücret alan denetim firmalarının, düşük ücret alan denetim firmalarına göre daha kaliteli olduğu yönünde bir beklentiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bunun nedeni, ABD'de yüksek ücret alan denetim firmalarının Peer Review denetiminden geçen işletmeler olmasıdır. Bu sistem, denetimlerin bir başka denetim firması veya meslek örgütü tarafından ikinci kez denetlenmesini ifade eder.

Denetim ücretleri ile ilgili diğer bir konu, denetim hizmetinden ve denetim dışı hizmetlerden alınan ücretin, toplam ücret içindeki oranı ile ilgilidir. Denetim firmalarının müşterilerine oldukça yoğun bir şekilde denetim dışı hizmet sunmaları nedeniyle, son zamanlarda denetçi bağımsızlığı ile ilgili endişeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kershaw'e (2006: 394) göre, denetim dışı hizmetlerin denetim hizmetlerine oranı, 1991-92'de % 73 iken, 1999'da % 210'a ve 2001'de % 300'e çıkmıştır. Boyd (2005: 384), en büyük 6 denetim firmasının 1976'daki gelirlerinin %70'i denetimden kaynaklanmış iken, 1998'de bu oranın %38'e, 2001'de %25'e gerilediğini belirlemektedir (Kanderim ve Kandemir, 2012: 115). Sarbanes Oxley Yasası'nın oluşturduğu Halka Açık İşletmelerin Kamu Gözetimi Kurulu Başkanı William J. McDonough'a göre, son zamanlarda en büyük denetim dışı hizmet kaynağını vergi hizmetleri oluşturmaktadır.

Türkiye'de ise, bağımsız denetim firmalarının verdiği hizmetler genel olarak denetim, tasdik ve danışmanlık olarak ayrılmaktadır. Bağımsızlık ilkesini zedelememek için denetim hizmeti verilen müşteri işletmeye başka hizmetlerin verilmesi yasaklanmıştır. Ancak bağımsız denetime ilave olarak 3568 sayılı Yasa

çerçevesinde tasdik denetimine izin verilmektedir (SPK X/22 Tebliğ, Üçüncü Bölüm, Md.13). Bağımsız denetim firmalarının denetim dışında en fazla vergi danışmanlığı hizmeti verdiği, bunu sırasıyla finans danışmanlığı, yönetim danışmanlığı, hukuk danışmanlığı, tasdik ve eğitim danışmanlığı izlemektedir (Gönen ve Uzay, 2009: 14).

3.4.7. Bağımsız Denetim Firmasının Kalite Kontrol Politika ve Prosedürlerinin Etkinliği

Kalite Kontrol Standartları, bağımsız denetim firmalarınca kullanılan ve her üstlenilen denetimde gündeme gelen Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının uygulanışına yardımcı olan prosedürlerdir (Uzay, 2009: 22). Bunlar denetim faaliyetinin, muhasebe ve denetim standartlarına göre gerçekleştirildiğini ve denetçinin meslek ahlakı ilkelerine uyduğunu teminat altına almayı hedeflemektedir. Kalite kontrol standartları ABD Denetim Standartları Kurulu tarafından 2003 yılında oluşturulmuştur (Kepekçi, 2004: 34-35). Bağımsız denetim firmalarının uygulaması gereken kalite kontrol politika ve prosedürlerinden bazıları aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir (Oktay, 2013: 72-75).

- Denetim firmasının üstlendiği her bir iş için personel ihtiyacının zamanında planlanması,
- Her bir bağımsız denetim firması personelinin, sürekli mesleki eğitim ve diğer mesleki gelişim faaliyetlerine katılımının sağlanması,
- Bağımsız denetim firması personelinin kalite konusunda bilinçlendirilmesi,
- Özellikle alanlar (bilgi işlem denetimi, istatistiksel örnekleme, elektronik ticaret gibi) ve sektörlerde uzmanlaşmış personel ihtiyacını karşılayacak programların oluşturulması,
- Denetim firmasının terfi politikası ve prosedürleri hakkında, personelin yazılı araçlarla bilgilendirilmesi,
- Bağımsız denetim firmasında denetim teknolojisinin kullanımı,
- Tüm personele denetim firmasının bağımsızlık politikasının bildirilmesi, uymaları gerektiğinin açıklanması ve uyumun izlenmesi,

- Tüm personelin periyodik olarak bağımsızlığı zedeleyebilecek ilişkiler konusunda kontrol edilmesi ve kendilerinden durumlarını belirtir bir yazılı bildirim alınması,
- Bağımsız denetim firması personelinin yılda bir kez bağımsızlık anketi cevaplandırılması,
- Bağımsız denetim hizmeti verilen müşteriler hakkında sürekli güncellenen listeler hazırlanması ve bu listelerin firma personeline dağıtılarak bilgilendirilmesi,
- Bağımsız denetim firmasının örgütsel yapısının olması,
- İşe alımlarda kullanılmak üzere bir işe alma programının oluşturulması,
- Bağımsız denetim firmasının olası ve mevcut müşterileri değerlendirme ve onaylama sürecine ilişkin bir yönergesinin olması,
- Bağımsız denetim firması personelinin, uyması gereken düzenlemeler konusunda bilgilendirilmesi ve izlenmesi,

3.4.8. Denetim Komitesinin Varlığı

Finansal raporlama sürecinin gözetilmesi fonksiyonları, yönetim kurulu adına bir alt komite tarafından yerine getirilirse, bu komiteye denetim komitesi denir. Etkili bir denetim komitesi işletmenin iç kontrolünün sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan çalışmalar, denetim komitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarının görülme sıklığını ve aldatici finansal tabloların hazırlanmasını azalttığını göstermektedir. Bu nedenle güçlü bir denetim komitesi, bağımsız denetim kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Denetim komitesinin sorumlulukları aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Cossierat, 2009: 54).

- İç denetim faaliyetlerini izlemek ve verimliliğini değerlendirmek,
- Bağımsız denetim firması ile bağımsız denetimin kapsamını, yapısını ve bağımsız denetim sırasında ortaya çıkabilecek sorunları tartışmak,

- Üçüncü kişilere yönelik raporların özellikle yıllık raporların adil, dengeli ve muhasebe standartlarına uygunluğunun sağlanmasında yönetim kuruluna yardımcı olmak,
- Bağımsız denetçilerle, yılda en az bir defa, yönetici konumunda olan yönetim kurulu üyelerinin katılmadığı toplantılar yapıp, ihtilafli konuların hepsinin çözülmesini sağlamak,
- Yönetim kurulu adına, yönetim ile bağımsız denetçi arasında mutabakat sağlamak,
- Bağımsız denetçiye ödenecek ücret konusunda yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Yönetim kuruluna, denetçilerle yapılacak, denetim dışı sözleşmeler ile ilgili, denetçilerin bağımsızlığını tehlikeye atmayacak şekilde tavsiyelere bulunmak,
- Bağımsız denetçinin yeniden atanması veya görevden alınması hususlarında, yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Yönetim kuruluna, bağımsız denetçilerle yapılacak sözleşmeler ve bağımsız denetim ücreti hakkında tavsiyelerde bulunmak, istifa ve görevden almalar ile ilgili soruları yanıtlamak,
- Bağımsız denetçinin görevlerini gereği gibi yapıp yapmadıkları hususunda gözetim yapmak ve yönetim kurulunu bilgilendirmek.

3.4.9. Bağımsız Denetim Firmalarının Meslek Kuruluşları ve Düzenleyici Otoriteler Tarafından Denetlenmesi

Bağımsız denetimin kalitesi, denetim firmalarının, mesleki veya düzenleyici kuruluşlar veya otoriteler tarafından oluşturulmuş denetim standartlarına uymalarına bağlıdır. Bu durum, mesleki ve düzenleyici kuruluşların, düzenledikleri standartlara uyumun sağlanıp sağlanmadığı konusunda bağımsız denetim firmalarını kontrol etmelerini gerekli kılmaktadır. Kontrol ve incelemeler etkin olduğu takdirde, bağımsız denetim firmalarının yanlışları, eksikleri ve aksayan yönleri tespit edilerek bunların düzeltilmesi sağlanır. Böylece bağımsız denetim firmaları tarafından gerçekleştirilen denetim kalitesi olumlu olarak etkilenir (Göger, 2006: 25).

3.4.10. Bağımsız Denetim Firmasının Ulusal veya Uluslararası Olması

Ulusal ve uluslararası denetim firmalarının denetimin kalitesine ilişkin tutumları birbirinden farklıdır. Uluslararası denetim firmaları, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesine uyulmasının, yeterli sayıda ve güvenilir kanıt toplanmasının, müşteri seçimi ve aynı müşteri ile denetim anlaşmasının yenilenmesinde izlenecek prosedürlerin, işe alınacak denetçilerin seçimi, terfi, atama koşulları ile mesleki mesleki üretkenliği arttıracak politikalar ve prosedürler saptanması ve izlenmesinin, denetçilerin sektörel uzmanlık derecelerinin kaliteli denetimlerin gerçekleştirilebilmesi için vazgeçilmez derecede önemli nitelikler oldukları konusunda ulusal denetim firmalarına nazaran daha yüksek bir oranda katılım göstermektedirler (Göğer, 2006: 22).

3.4.11. Bağımsız Denetimin Gözetimi ve Denetimi

Bağımsız denetimin gözetimi, denetim faaliyetinin mevcut yasal düzenlemelere ve standartlara uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğinin çeşitli araçlarla kontrol edilmesidir. Bu durum Türkiye’de, halka açık büyük işletmelerin yapmış oldukları yaratıcı muhasebe uygulamaları SPK’nın yaptığı denetim faaliyetleri sonucu tespit edilmektedir (Küçüksözen, 2004: 290). Bu nedenle, SPK tarafından yürütülen gözetim ve denetim sürecinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi, bağımsız denetim kalitesinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Denetim kalitesinin sağlanması ise SPK tarafından yürütülen denetimin caydırıcı olmasına bağlıdır. Ancak SPK’nın denetim faaliyetlerinde görev alan meslek personelinin 2002-2011 yılları arasındaki sayısal dağılımı incelendiğinde; denetimle görevli başuzman ve uzman sayısının 2002’de 125; 2003’de 146; 2004’de 156; 2005’de 167; 2006’da 164; 2007’de 156; 2008’de 168; 2009’da 179; 2010’da 189; 2011’de 190 olduğu görülmektedir. SPK tarafından yerine getirilmesi gereken gözetim ve denetim faaliyetlerinin nicelik ve niteliği dikkate alındığında, bu kadar az sayıda personel ile bağımsız denetim firmalarının denetiminin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir (Yaşar, 2011: 170).

Bağımsız denetimin denetimi, denetim firmaları/denetçiler tarafından, denetim faaliyetinin genel kabul görmüş denetim ilke ve standartlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığı ve bu kapsamda söz konusu faaliyetin yeterli kalite ve güvenilirlikte olup olmadığı hususunun, bağımsız denetimi kanıtlayıcı bilgi ve belgeler üzerinden değerlendirilmesi faaliyeti olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, denetimin denetimi uygulaması, muhasebe ve denetim firmalarının kalite kontrol sistemlerine uyup uymadıklarının başka denetçiler tarafından incelenmesidir (Peer Review). 2000’li yıllara doğru Peer Review mekanizmasının işlevsel olmadığı ve bağımsız denetim faaliyetinin kalitesinin arttırılmasına fazla bir katkı sağlamadığı gerekçe gösterilerek eleştirilmiştir. Çünkü Enron olayına kadar özerk bir yapının içinde faaliyet gösteren ve kendi kendini düzenleyen muhasebe endüstrisi, mesleğin özdenetimi için bu mekanizmayı geliştirmiştir. Ancak 2001 yılı sonunda, büyük bir denetim firması olan Deloitte&Touche, AA’nın muhasebe ve kalite kontrol sistemini incelemiş, birkaç önemsiz eksiklik dışında mesleki standartlara uyum konusunda sisteminin makul güvence sağladığını onaylamıştır. Özellikle ABD’de gerçekleşen muhasebe ve denetim skandalları, peer review sistemine ilişkin eleştirileri had safhaya çıkarmış ve 2002 yılında yapılan düzenlemelerle mesleğin kendi kendini düzenleme mantığı içerisinde yer edinen peer review uygulaması ABD sermaye piyasalarındaki etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiştir (Okur, 2007: 13). 2002 yılında ABD’de kabul edilen Sarbanes-Oxley Yasası ile oluşturulan Kamu Gözetim Kurulu (PCAOB), ilk olarak ABD’de benimsenmiş ve 1978 yılından beri AICPA tarafından uygulanan denetçilerin denetimi (Peer Review) programının yerini almıştır.

Türkiye’de ise, denetim firmalarının denetimi veya gözetimi, SPK, BDDK ve Hazine Müsteşarlığı gibi düzenleyici kurumlar tarafından, denetçilerin denetimleri ise TÜRMOB ve Maliye Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir (Uzay, 2006: 13). Ancak PCAOB’un 100’den daha fazla halka açık işletme için düzenli olarak denetim raporu hazırlayan denetim firmalarını her yıl 100 ya da daha az halka açık işletme için denetim raporu hazırlayan denetim firmalarını ise en az 3 yılda bir denetlenmesi gerektiği dikkate alındığında, bağımsız denetim firmalarına yönelik olarak SPK tarafından gerçekleştirilen denetim oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Yıldırım'ın 2009'daki aşağıdaki ifadesi, durumu gözler önüne sermesi açısından önemlidir: "...

PCAOB ve SPK uygulamaları karşılaştırıldığında, SPK'nın 2006 yılına ait faaliyet raporundan, SPK tarafından 2005 yılında 6, 2006 yılında 8 bağımsız denetim firmasında inceleme gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir. SPK tarafından her yıl 8 işletme denetlenmesi halinde, bütün bağımsız denetim firmaları 12 yılda bir denetlenmiş olacaktır. Bu müşteriler içinde nispeten çok sayıda müşterisi olanlara daha sık gidilmesi gerektiği de göz önünde bulundurulduğunda, tablonun vahameti iyice artmaktadır...(Yıldırım, 2009: 8).

Uzay (2004), SPK ve BDDK gibi gözetim kurumlarının denetim firmalarını daha sıklıkla kontrol etmelerinin denetim kalitesini arttıracaklarını ifade etmiştir. Bu nedenle, yaptırımların artırılması ve cezaların uygulanmasının hızlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Uzay ve Gönen (2009)'a göre, SPK tarafından uygulanan cezalar denetim firmasına, denetçiye ya da her ikisine birden uygulanmakta olup, pratikte uygulanan cezalar sırasıyla; uyarı, idari para cezası, bağımsız denetim faaliyetinde bulunma yetkisinin iptali ve Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunmaktır. Bu kapsamda, SPK tarafından 2002-2008 yılları arasında yayımlanan toplam 388 haftalık bülten incelendiğinde, bağımsız denetim firmalarına ve denetçilere yönelik olarak 2002-2008 yılları arasında SPK tarafından uygulanan yaptırımların, ağırlıklı olarak uyarı ve para cezası şeklinde olduğu ve bu cezaların çok nadir uygulandığı; yetki belgesi iptali, sorumlu ortak baş denetçinin sermaye piyasasında faaliyetinin yasaklanması yaptırımlarının çok sınırlı bir şekilde uygulandığı; Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunma uygulamasına başvurulmadığı tespit edilmiştir. PCAOB tarafından yapılan incelemeler sonucunda kınama, ek eğitim tavsiyesi, kaydın tamamen veya geçici olarak askıya alınması, gerçek kişiler için 100.000 ABD doları'na kadar, tüzel kişiler için 2.000.000 ABD doları'na kadar para cezası, aykırılıkların 'bilerek veya isteyerek' gerçekleştirilmesi durumunda, gerçek kişiler için 750.000 ABD dolarına kadar, tüzel kişiler için 15.000.000 ABD dolarına kadar para cezası gibi yaptırımların uygulandığı ABD'deki durum karşısında, Türkiye'de uygulanan bu yaptırımların çok düşük ve caydırıcılıktan uzak olduğu görülmektedir (Yaşar, 2011: 179-180).

3.5. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI VE BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ABD’de 2001 sonunda ortaya çıkan Enron, Worldcom, Global Crossing ve Adelphia Communications gibi muhasebe skandalları ile Avrupa’da yaşanan Telecom, Parmalat ve Ahold skandallarının temelinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkili olması, bağımsız denetimde kalitenin önemini iyice arttırmıştır. Çünkü bağımsız denetim, işletmeler tarafından açıklanan finansal bilgi düzeyini etkileyen ve işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarını caydırıcı etki gösteren bir süreçtir. Bağımsız denetim, bağımsız bir kimlikle tüm finansal bilgi kullanıcılarının haklarını koruma rolünü üstlenmiştir. Bağımsız denetimin yeterli kalitede olmaması, yöneticilerin seçimlik haklarını, işletmenin gerçek ekonomik performansını yansıtmayacak şekilde kullanarak yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarına imkan tanımaktadır.

Bağımsız denetim kalitesi, işletmelerin finansal tablolarının doğruyu ve gerçeği yansıtması açısından son derece önemlidir. Doğru ve gerçeği yansıttığı kabul edilen finansal raporlar, işletmelerin faaliyet sonuçlarını doğru yansıtılmasına bağlıdır. Bu nedenle kaliteli bağımsız denetimin, işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal raporlarında gerçek dışı verilerin sunulmasını önleyebilir. Ancak kalitenin soyut bir kavram olması nedeniyle, kaliteli bağımsız denetimin ne olduğu ve nasıl ölçüleceği literatürde sıkça tartışılan bir konu olmuştur.

Bağımsız denetim sonuçlarının güvenilir olabilmesi ve yaratıcı muhasebe uygulamalarının ortaya çıkarılabilmesi için, bağımsız denetimi yapacak olan denetçinin hiçbir tarafın etkisinde kalmadan kendine düşen sorumluluğu gereğince yerine getirmesi gerekir. Bunun yanı sıra denetimde kullanılacak olan kuralların ve düzenlemelerin mevcut uygulamaları ortaya çıkaracak düzeyde, yeni gelişmelere paralel olarak geliştirilmiş olması gerekir. Ulusal ve uluslararası bağımsız denetim standartlarındaki düzenlemeler yaratıcı muhasebe uygulamalarını ortaya çıkarmada etkin olmalıdır. Bu yüzden hem bağımsız denetim hem de kullanılacak standartlar yaratıcı muhasebe uygulamaları açısından önemlidir (Çorbacı Doğan, 2011: 73).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARININ BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ ÜZERİNE ETKİSİ: BİST’TE BİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi test edilmiştir. İlk olarak konuyla ilgili literatürden hareketle yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim kalitesinin ölçümü hakkında bilgi verilmiştir. Ardından çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve kısıtları kapsamlı bir şekilde ifade edilerek söz konusu metodoloji doğrultusunda araştırma modeline ve hipotezlere yer verilmiştir. Son olarak ise söz konusu analiz sonuçlarında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ ve ÖNEMİ

Finansal tabloların güvenilirliği ve doğruluğu yatırımcılar ve karar alıcılar için hayati öneme sahiptir. Ancak işletmelerin faaliyet sonuçlarını yansıtan finansal tabloları veya finansal raporları, yaratıcı muhasebe uygulamalarından etkilenebilmekte ve doğruluk, güvenilirlik veya gerçeklik özelliklerini kaybedebilmektedir. Bu uygulamalar muhasebe standartlarındaki veya ilkelerindeki esnekliklerden yararlanılarak oluşturulduğu için, bunların tespit edilmesi oldukça zordur. Bu kapsamda bağımsız denetim kalitesi devreye girmektedir. Ancak Enron, WorldCom, Adelphia ve Parmalat gibi finansal raporlama skandallarının meydana gelmesi ile birlikte özellikle bağımsız denetim görevinin tam anlamıyla veya gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirilmediği anlaşılmıştır. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, gerek ülke ekonomilerinde gerekse işletme dünyasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim kalitesi konuları tartışmalı konulardan birisi haline gelmiştir.

Bu nedenle yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi konularındaki tartışmalar temel alınarak, bu çalışmada cevabı aranacak temel araştırma sorusu, “yaratıcı muhasebe uygulamalarının, bağımsız denetim kalitesi üzerinde etkisi var mıdır ?” şeklinde belirlenmiştir.

Ayrıca temel araştırma sorusuna ilave olarak aşağıdaki sorulara da cevap aranmaktadır.

- Finansal tablolardaki yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilebilecek temel değişkenler nelerdir?
- Bu değişkenler, finansal tablolardaki yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespitinde nasıl kullanılabilir?
- Finansal tablolardaki yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespiti hangi yöntemlerle ve hangi modellerle sağlanabilir?
- Finansal tablolardaki yaratıcı muhasebe uygulamaları, hangi düzeyde doğru olarak tespit edilebilir?
- Bağımsız denetim kalitesi kavramı işletmelerde hangi ölçülerle ve yöntemlerle tespit edilebilir?
- Bağımsız denetim firmasının özelliklerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarına etkisi var mıdır?
- Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Bu ilişki ara dönem ve dönem sonu finansal tablolara nasıl yansımaktadır veya anlamlı farklar var mıdır?

Günümüzde gerek ülkelerin gerekse işletmelerin üzerinde durduğu önemli konular arasında, yukarıda verilen problemler ve bunların çözümleri yer almaktadır. Literatürdeki mevcut teorik tartışmalar ve araştırma bulguları, bağımsız denetim kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlandırdığı yönündedir. Ancak konuyla ilgili yapılan araştırmalar, çoğunlukla kaliteli bir bağımsız denetimin ABD gibi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğunu, bağımsız denetimin yüksek kalitede olmadığı veya sınırlı olduğu Türkiye gibi ülkeler için sorgulanması gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışmanın önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkiye’de yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yok denecek kadar azdır. Bu ilişkinin tespitini amaçlaması nedeniyle bu çalışma önemli bir farklılık ortaya koyacaktır. Ayrıca bu konuda çalışma yapacak olan diğer araştırmacılara ve akademisyenlere yol göstermesi ve farklı bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

4.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Özellikle 1990’lı yıllardan sonra ortaya çıkan finansal raporlama skandallarının nedeni, finansal tabloların gerçeğe uygun, anlaşılabilir veya güvenilir olarak oluşturulmasını engelleyen, finansal raporlama hileleridir. Son yıllarda yaşanan muhasebe skandallarının ve ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin nedeni ise yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak görülmektedir. Finansal tablolara makyaj yapılması şeklinde tanımlanabilen yaratıcı muhasebe uygulamaları, işletme yöneticilerinin menfaatleri doğrultusunda finansal tablolardaki gerçeğe uygun ve güvenilir bilgilerin değiştirilmesidir. Bu işlemler yapılırken, bağımsız denetim de dikkate alınmaktadır (Bayırlı, 2006: 64). Bu durum kaliteli bağımsız denetim ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bağımsız denetimin kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi, ancak kaliteli bir denetim hizmeti verilmesi ile gerçekleşebilir. Çünkü kaliteli bağımsız denetim, finansal raporların güvenilirliğini sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Denetim kalitesi, akademisyenler, finansal rapor kullanıcıları ve denetçiler tarafından farklı tanımlanmaktadır. Bu durum, denetim kalitesi olgusunun tartışılmasını ve anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Çalışmamızda, yaratıcı muhasebe uygulamalarının, bağımsız denetim kalitesini etkilediği veya sınırlayabileceği varsayılmaktadır. Çalışmanın temel amacı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisini ölçmeye yöneliktir. Bu amaca ulaşılmasında yardımcı olacak alt amaçlar aşağıda belirtilmiştir.

- İşletmelerin kullanmış oldukları muhasebe politika ve uygulamalarla yani muhasebe tahakkukları ile yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıklarını belirlemek.
- İşletmelerin ara dönem ve dönem sonu finansal tablolarında yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından değişiklik olup olmadığını belirlemek.
- İşletmelerdeki mevcut bağımsız denetim kalitesini belirlemek.
- Bağımsız denetim kalitesinin, yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlayıp kısıtlamadığını test etmek.
- Yaratıcı muhasebe uygulamalarının, denetim görüşü üzerindeki muhtemel etkilerini test etmek.
- Denetim firmasının büyüklüğü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında istatistiki ve anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek.
- Denetim firmasıyla çalışma süresinin veya iş ilişkisi süresi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı ve istatistiki bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek.

4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, BİST’te işlem gören halka açık imalat işletmelerini kapsamaktadır.⁷ Araştırmamızda tüm işletmelere ulaşmak zaman veya teknik açıdan çok zor olacağından, hedef kitlemiz 2010-2013 yıllarında BİST’de işlem gören imalat işletmeleridir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının temel kaynağı olarak kabul edilen tahakkuklar, sektörden sektöre faaliyet konusunun gereği olarak değişmektedir. Çalışmada kullanılacak model daha önce yapılmış çalışmalarda

⁷ Araştırmada dikkate alınana işletmelerin halka açık işletmelerle sınırlandırılmasının nedeni, bu işletmelerin finansal tablolarının kamuya sunulan mali raporlar olması ve bağımsız denetimden geçme zorunluluğu bulunmasıdır. Genellikle Türkiye’de halka açık olmayıp bağımsız denetim hizmeti alan işletmelerin bağımsız denetim raporları kamuya açıklanmamaktadır. Bu nedenle, halka açık olmayan işletmelerin kapsam dışında tutulmuştur. Bu nedenle, elde edilen sonuçların daha anlamlı bulgulara ulaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak tahakkukların değişkenliği ve yaratıcı muhasebe uygulamalarına etkileri açısından halka kapalı işletmeler için benzer sonuçlar vermeyeceğinden konunun ayrıca bu yönden test edilmesi önemlidir.

uygunluğu nedeniyle genellikle imalat sektörünü kapsamaktadırlar. Bu sebeplerle çalışmada sadece imalat sektöründeki işletmeler baz alınmıştır.

BİST'te işlem gören 196 imalat işletmesinin olduğu tespit edilmiş olup, finansal tabloları ve denetim raporları eksik olan ve konsoloide finansal tablo düzenleyen işletmeler araştırma kapsamına alınmamıştır (sadece bireysel finansal tablo düzenleyen işletmeler araştırma kapsamına alınmıştır). Bu kapsamda 60 işletmeye ait 2010-2013 yıllarına ait dönem sonu ve ara dönem finansal verileri dahil edilmiştir. İşletmelere ait söz konusu veriler, BİST'ten, işletmelerin internet sitelerinden, denetim raporlarından ve kamuyu aydınlatma platformundan ulaşılmıştır.

Diğer taraftan, ana ve bağlı işletmelerin muhasebe uygulamalarının ve politikalarının birbirinden farklı olması, konsolide finansal tabloların sonuçlarının güvenilir ve gerçeğe uygun olmamasına neden olmaktadır. Örneğin ENRON, özel amaçlı işletmelere yaptığı satışları konsolide etmesi gerektiği halde konsolide etmemiş ve işlem sanki iki bağımsız işletme arasında gerçekleşiyormuş gibi gelir kaydetmiştir. Bu duruma örnek olarak, ENRON, Brezilya'daki bir enerji fabrikasındaki % 13'lik payını 11,3 milyon dolara satmıştır. Satış işlemini gelir kaydeden ENRON, bu fabrikadaki payını 2001'de 14,4 milyon dolara geri satın almasına rağmen, önceki gelir kaydını düzeltmemiştir. Bu nedenle, ENRON, LJM Cayman, L.P. (LJM1)'i bağımsız bir işletme olmamasına karşın, bağımsız olarak kabul ederek satış işlemini gelir kaydetmiş, payını geri satın alırken ortaya çıkan zararı ise kaydetmemiştir. Oysaki özel amaçlı işletmeler, bağımsız bir işletme ise karla birlikte zararın da muhasebeleştirilmesi gerekmekte, eğer özel amaçlı işletmeler bağımsız bir işletme değilse, zaten konsolide edilmesi gerekmektedir (Saltoğlu, 2003: 114).

Bu örnek kapsamında, konsolide finansal tabloların, finansal analizlerde ve uygulamada gerçeğe uygun ve güvenilir bilgi sağlamaması nedeniyle, finansal durumu, dönem karı veya piyasa değeri iyi olmayan veya piyasanın altında olan bir işletme, bağlı olduğu grup içinde faaliyet gösteren ve daha iyi durumda olan diğer işletmelerin yardımıyla piyasaya, yatırımcılara veya karar alıcılara karşı iyi bir izlenim oluşturabilir. Yukarıda verilen bilgiler kapsamında, bu çalışmada sadece

konsolide olmayan işletme finansal tabloları kullanılmıştır. Ayrıca konsolide tabloları da dikkate alan bir çalışmanın yapılmasında fayda vardır.

Varlıklarının önemli bir parçası nakit ve nakit benzeri varlıklardan oluşması nedeniyle banka, sigorta, leasing ve factoring, girişim sermayesi, yatırım ortaklığı, menkul ve gayrimenkul kıymet yatırım ortaklıkları gibi işletmeler ile farklı işletmelerin bileşiminden oluştukları için holdingler örnekleme dahil edilmemiştir. Bu işletmelerle ilgili ayrıca spesifik bir çalışmanın yapılması yararlı olabilir.

Denetim ücreti, sektörle uzmanlık ve denetçi rotasyonunun bağımsız denetimin kalitesi üzerine olan etkisi, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Türkiye’de bağımsız denetim ücretinin ve ücret politikalarının genellikle gizli tutulması ve gizli tutulan bir bilginin doğru bir şekilde tespit edilmesi mümkün değildir.

Örnekleme kapsamındaki işletmelerin muhtemel yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanırken, hem dönem sonu hem de ara dönem finansal tablolardan yararlanılmıştır. Bağımsız denetim kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerindeki etkisini analiz ederken ise sadece dönem sonu finansal tablolardan ve denetim raporlarından faydalanılmıştır. Bu durumun nedeni, ülkemizde ara dönemde yapılan denetimlerin genellikle kapsamı ve zamanının daha dar olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ara dönem denetim raporlarında, denetim görüşü veya denetim firmayla ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

4.4. ARAŞTIRMANIN METODOLİJİSİ

Bu bölümde, BİST’te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 60 işletmenin 2010-2013 yılları arasında finansal tabloları ve denetim raporları analiz ve değerlendirmeye tabi tutularak, bu tabloların yıllar itibariyle gerçek, doğru ve güvenilir bilgileri tam olarak yansıtmadıkları ve bunların bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisini tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda analiz kapsamındaki işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıkları diğer bir ifadeyle işletmelerin finansal tablolarının yıllar itibariyle, işletmelerin faaliyet sonuçlarını doğru, dürüst veya gerçeğe uygun yansıtip yansıtmadıkları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla analiz kapsamındaki 60 işletmenin hem dönem sonu hem de ara dönem olmak üzere 4 yıllık finansal tablolarında ki verileri kullanılarak yapmış oldukları muhtemel yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisini tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak konuyla ilgili literatür incelenmiş ve söz konusu literatürden hareketle 4 hipotez geliştirilmiştir. Oluşturan hipotezler kapsamında ve belirlenen bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenleri kullanılarak beş adet model geliştirilmiş ve bunlar panel veri regresyon analizine tabi tutularak bulgular analiz edilmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak, yaratıcı muhasebe uygulamalarının ve bağımsız denetim kalitesinin nasıl ölçüleceği konuyla ilgili literatür incelenerek belirlenmiştir. Ardından çalışmanın modeli oluşturularak modele ilişkin hipotezler kurulmuştur.

4.4.1. Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının ve Bağımsız Denetim Kalitesinin Ölçülmesi

Günümüzde yaratıcı muhasebe uygulamalarının ölçülmesine yönelik yapılan çalışmalar, işletmelerin mali durumu ile ilgili faktörlerin (piyasa ve defter değeri, büyüklük, performans, borçlanma yeteneği, karlılık durumu, halka açıklık durumu vs.), denetimle ilgili faktörlerin (denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim ücretleri, denetim firmasının veya baş denetçinin değişimi vs.), kurumsal yönetim ilkeleri ile ilgili faktörlerin (yönetim mekanizması, denetim komitesinin varlığı, ortaklık yapısı, kurumsal yönetim ilkeleri derecelendirme notu vs.) yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ilişkisini araştırmaya yöneliktir (Karacaer ve Özek, 2010: 61).

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespiti için yapılan çalışmalar incelendiğinde, finansal tablolar üzerinden tahakkuk ve finansal oranlar vasıtasıyla kurulan modeller dikkati çekmektedir. Ancak yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin çalışmaların büyük bir kısmında toplam tahakkuklar, araştırmacıların yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etmek için kullandıkları temel araç olmuştur (Sayın ve Karacaer, 2014: 50).

Tahakkuklar, dönemsellik kavramının temelinde yatan ve muhasebe teorisinin en temel ilkelerinden birisidir. Tahakkuk esasına göre, işletmelerin gerçekleştirmiş oldukları alım satım gibi faaliyetlerin, nakit veya nakit benzerleri olarak tahsil edildiğinde veya ödendiğinde değil, bu faaliyetlerin gerçekleştiği zaman gerçekleşmiş veya tahakkuk etmiş sayılarak cari dönemin muhasebe kayıtlarına kaydedilir ve cari dönemin finansal tablolarına yansıtılır (TMSK, Kavramsal Çerçeve, mad.22). Toplam tahakkuklar, işletmelerin kar tutarı ile nakit akış tutarı arasındaki fark olarak tanımlanabilir. Bu durum, işletmelerin karının nakit akışından farklı olmasına ve tahakkuklar konusunda yönetimin sahip olduğu takdir yetkisinin verdiği güçle karın nakit akışına nazaran daha kolay bir şekilde yaratıcı muhasebe uygulamalarına imkan sağlar. Tahakkuk kavramının, dönem karının vade yapısı üzerinde de etkisi vardır. Diğer bir ifadeyle, belirli bir dönemde elde edilen dönem karının olması gerekenden fazla elde edilmesi, diğer dönemdeki dönem karın olması gerekenden düşük çıkması anlamına gelir. Örneğin, belirli bir dönemdeki şüpheli alacakların karşılığının olması gerekenden düşük hesaplanması ve bu tutarın kaydedilmesi (yüksek kaydedilmiş karlar) durumunda, gelecek dönemde geri kalan karşılık gideri kadar ticari alacaklar hesabına bir gider kaydedilmesi gerektirir (karların düşük kaydedilmesi) (Yel, 2009: 37).

Tahakkuk modellerinin temelinde araştırmacılar, tahakkukları ihtiyari ve ihtiyari olmayan tahakkuklar olarak ikiye ayırmaktadır. Araştırmaların temel varsayımı, yöneticilerin ihtiyari olmayan tahakkukları yasal gereği yerine getirdikleri için sürekli olarak manipüle edemeyecekleridir. Fakat ihtiyari tahakkuklar yöneticilerin kontrolünde ve insiyatifinde olduğu için hazır değerleri, ticari alacakları, stokları, satışları, gelirleri ve giderleri vs. kalemleri gerek yasal mevzuatta yer alan boşluk ve esneklikler yoluyla, gerekse yasal olmayan yollarla

değiştirebilmektedir. Bu tahakkuklar, yöneticilerin takdir yetkisine bağılı olarak ya da beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan tahakkuklardır. Temel varsayım, ihtiyari tahakkukların aktiflerle ilişkilendirilmesi sonucu, bu ilişkide meydana gelen temel bir sapmanın yaratıcı muhasebe uygulamasının varlığını göstermesidir. İhtiyari tahakkuklara örnek olarak; şüpheli alacak karşılıkları, konusu kalmayan karşılıklar, yeniden yapılandırma harcamaları, değersiz alacaklar, varlık satışından kaynaklanan kar/zarar, aktifleştirilen giderler (gider yerine bir varlık alışı gibi kayıt yapmak), tahakkuk ettirilen gelir ve giderler, ertelenen gelirler, tüketilen varlıkların gider olarak kaydetmemek (daha önce alınan bir varlığın değeri yok olduğu halde bilançoda bir varlık gibi gösterilmesi gibi) gösterilebilir.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespitinde kullanılan finansal oranlar yöntemlerinde ise, bilanço ve gelir tablosunda yer alan kalemler üzerinden endeksler oluşturulmakta (ticari alacaklar, stok devir hızı endeksi vs.) ve yaratıcı muhasebe uygulamaları yapıp yapılmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır (Duman, 2010: 176). Finansal oranları esas alan çalışmalar (Beneish Modeli gibi (modelde kullanılan bağımsız değişkenler 2. bölümde ayrıntılı olarak verilmiştir)), ihtiyari tahakkukları esas alan modellere nazaran yaratıcı muhasebe uygulamalarını ortaya çıkarma konusunda daha az başarılıdır. Ancak Beneish'e göre, tahakkuklar yaratıcı muhasebe uygulamalarının hangi amaca yönelik yapıldığını tespitinde faydalı olamamaktadır. Bu çerçevede Beneish modeli hem yaratıcı muhasebe uygulamalarını zaman bazında ortaya çıkaracak, hem de işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarının hangi amaca yönelik olduğunu belirleyebilecektir. Ancak Türkiye'de Beneish modeli bir çok çalışmada kullanıldığı için bu çalışmada kullanılmamıştır.

Muhasebe ve denetim alanındaki en önemli tartışmalı konulardan birisi, bağımsız denetim kalitesinin iyileştirilmesidir. DeAngelo'ya göre bağımsız denetimin kalitesi, denetçinin bağımsızlığı, eğitimi ve deneyimine bağılıdır. Bu nedenle günümüzde bağımsız denetim kalitesinin geliştirilmesi için objektif kriterlerin geliştirilmesi gündeme gelmiştir.

Bağımsız denetim faaliyeti/mesleği iki nedenle diğer faaliyetlerden ayrılmaktadır. İlk olarak, denetim firmasının müşteri işletme tarafından seçilmesi ve ücretinin ödenmesi ve buna rağmen, bağımsız denetim raporlarının üçüncü kişiler tarafından kullanılması, ikincisi ise, bağımsız denetim faaliyetinin kalitesiyle ilgili kriterlerin (denetim ücreti, süresi vs.) üçüncü kişiler tarafından bilinmemesidir. Burada sadece bağımsız denetim faaliyetinin sonucu olan denetim raporlarının önceden belirlenen denetim standartlarına uygun olup olmadığı bilinmektedir. Bu kapsamda, bağımsız denetim kalitesi konusunda bir mutabakat sağlanması için çalışılmaktadır (Senal, 2011: 22).

Bağımsız denetim kalitesini ölçmeye yönelik çalışmalarda, doğrudan ve dolaylı yöntemler kullanılmaktadır. Ancak fiili denetim kalitesinin, denetimden önce ve denetim sırasında gözlemlenememesi nedeniyle, bağımsız denetim kalitesinin genellikle dolaylı olarak ölçüldüğü görülmektedir. Ancak araştırmacılar, denetim başarısızlıklarını incelemek suretiyle, bağımsız denetimde kaliteyi doğrudan ölçmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda, denetçiye karşı açılan davalar, işletme iflasları, SEC tarafından yapılan soruşturmalar, kar düzeltilmesi, kalite kontrol gözden geçirmelerinden elde edilen bulgular, bağımsız denetçilerin çalışmalarını denetleyen resmi görevlilerin yapmış oldukları değerlendirmeler gibi çeşitli kaynaklardan hareketle denetim başarısızlıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır (Yaşar, 2010: 171).

Bağımsız denetim kalitesini dolaylı olarak ölçen çalışmalarda ise, daha çok kaliteyle ilgili olan faktörler (denetim görüşü, denetçi rotasyonu, bağımsız denetim firmasının kalite kontrol politika ve prosedürlerinin etkinliği, denetçinin sektörel deneyimi ile mesleki eğitimi ve deneyimi, denetim firmasının büyüklüğü, denetçi ücretleri, denetime ayrılan saat, denetçi üzerindeki yasal sınırlamalar, denetçinin müşteri işletme ile iş ilişkisinin süresi ve bağımsızlığı) incelenmektedir.

Özellikle yabancı literatürde bağımsız denetim kalitesini ölçmeye yönelik en yaygın kullanılan kalite göstergesi, denetim firması büyüklüğüdür (4 büyük denetim firmaları - Big N). Bu yönde en eski ve en kabul gören çalışma, Auditor Size and Audit Quality (Denetim Firması Büyüklüğü ve Denetim Kalitesi) başlıklı çalışmada DeAngelo (1981), diğer faktörler sabit olmak şartıyla, büyük denetim firmalarının daha kaliteli hizmet sunduklarını teorik olarak açıklamıştır. DeAngelo (1981),

denetim firması büyüklüğü ile denetim kalitesi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve bu durumun nedenini, daha fazla müşterisi bulunan denetim firmalarının, müşterilerinin finansal tablolarında ortaya çıkardıkları bir hata ve hileyi kamuya açıklamamaları durumunda kaybedecekleri piyasadaki itibar ve müşteri kaybı gibi faktörlerin daha fazla olması ile açıklamıştır. Bu nedenle yatırımcılar, itibar kaybına uğrayan denetim firması ile çalışmak istemeyecekleri için, piyasadaki itibar ve güvenilirliğini kaybetmek istemeyen bağımsız denetim firmalarının, müşteri işletmede bulmuş oldukları bir yaratıcı muhasebe uygulaması ve hileye göz yummayacakları ve bunu kamuya açıklayacakları öne sürülmektedir. Ancak bu durum daha çok gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetim firmasının büyüklüğüyle kalite arasında her zaman pozitif bir ilişki olmayabilir. Bu durum için DeAngelo (1981) görüşünün, belirli şartlarda ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğunu ve bu nedenle 4 büyüklerin diğer denetim firmalarından her zaman daha kaliteli denetim hizmeti sağlamayabildiklerini gösteren çalışmalar sınırlı da olsa literatürde yer almaktadır. Bu nedenle, denetim firması büyüklüğünün belirli denetim çevrelerinde bağımsız denetim kalitesi göstergesi olarak kullanılıp kullanılmayacağına ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu durumun bağımsız denetçinin yakalanma olasılığı ile ilgili olduğu aynı çalışmada ifade edilmiştir. Bu kapsamda DeAngelo (1981), belirli bir müşteriden elde edilen denetim ücretinin, gelecek dönemlerde aynı müşteri ile çalışmayı sürdürmek isteyen bağımsız denetçiyi hatalı rapor vermeye teşvik edeceği ve bu nedenle müşteriye karşı bağımsızlığın azalacağını belirtmiştir. Örneğin, Enerji devi Enron'un iflasında 5 büyük denetim firmasından biri olan Arthur Anderson'un büyük rolünün olması, DeAngelo (1981)'de ileri sürülen, beş büyük denetim firmalarının diğer denetim firmalarıyla karşılaştırıldığında daha kaliteli denetim faaliyeti gerçekleştirirler varsayımını doğrulamamaktadır.

Aynı şekilde Türkiye'de, bağımsız denetim firmalarının (1999-2001 yılları arasında) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) aktarılan 20 bankanın iflas etmeden önce o bankalara olumlu denetim raporu/görüşü vermeleri, ülkemizdeki bağımsız denetim firmalarının gerekli kalitede denetim faaliyetini gerçekleştirmediklerinin en önemli göstergesidir. TMSF'ye devredilen bankaları

denetleyen firmaların büyük çoğunluğun 5 büyükler tarafından denetlenmiş olması, DeAngelo (1981) tarafından öne sürülen ve yukarıda açıklanan varsayımın Türkiye şartlarında geçerli olamayabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesini birlikte inceleyen çalışmalar genellikle, söz konusu değişkenlerin denetim kalitesini ve işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır.

4.4.2. Literatür Taraması

Yaratıcı muhasebe uygulamalarını ve bağımsız denetim kalitesini birlikte araştıran çalışmaların büyük kısmında yaratıcı muhasebe uygulamalarının ve bağımsız denetim kalitesi konularının ayrı ayrı incelendiği anlaşılmaktadır. Yabancı literatürde bu konuları birlikte inceleyen çalışmalar çok azda olsa mevcut iken, yerli literatürde yok denecek kadar azdır. Söz konusu çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Konuyla ilgili ilk çalışma ve yazar olarak kabul edilen, Linda Elizabeth DeAngelo'nun 1981 yılında yayınlanan "Auditor Size and Audit Quality" (Denetim Firması Büyüklüğü ve Denetim Kalitesi) isimli çalışmadır. Bu çalışmada, diğer faktörler sabit kalmak şartıyla, büyük denetim firmalarının daha kaliteli bağımsız denetim hizmeti sundukları teorik olarak açıklanmıştır. DeAngelo'nun (1981), denetim firması büyüklüğünün bağımsız denetim kalitesi ile pozitif olarak ilişkide olduğunu ortaya koymasının ardından yapılan birçok çalışmada, denetim kalitesinin göstergesi olarak, denetim firması büyüklüğünün (4 büyükler ve diğerleri) kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede, denetim firmasının büyüklüğü ve bağımsız denetim kalitesi arasındaki ilişki inceleyen çalışmaların büyük çoğunluğunda, büyük denetim firmalarının yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlama güçlerinin yüksek olduğu ve bu nedenle bağımsız denetim kalitesini arttırdıkları ileri sürülmüştür.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarını ilk ölçen yazar olan, Healy (1985), toplam tahakkukları çalışmasına esas almak suretiyle yaratıcı muhasebe uygulamalarını ölçmüştür. Healy (1985)'den sonra yapılan çalışmalarda ise, çoğunlukla, toplam

tahakkuklar; ihtiyari tahakkuklar ve ihtiyari olmayan tahakkuklar şeklinde ele alınmıştır.

Becker v.d. (1998) yaptıkları çalışmada, bağımsız denetimin kalitesine ilişkin gösterge olarak, altı büyük bağımsız denetim firmalarını, yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit edebilmek için de Jones (1991) modelinin yatay-kesitsel versiyonu kullanılmak suretiyle ihtiyari tahakkuklar ölçülmüştür. Çalışma sonucunda, finansal tabloları 6 büyük bağımsız denetim firması dışındaki bağımsız denetim firmalarınca denetlenen işletmelerin, diğerlerine göre yaratıcı muhasebe uygulamaları amacıyla daha fazla ihtiyari tahakkuk kullandıkları, bu nedenle yüksek kalitedeki bağımsız denetimin yaratıcı muhasebe uygulamalarını azaltmak açısından önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Frankel v.d. (2002) çalışmalarında, bağımsız denetim ücretinin yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bir ilişkisinin bulunup bulunmadığını araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, bağımsız denetim hizmeti dışında hizmet alan işletmelerin, diğerlerine göre daha büyük ölçüde yaratıcı muhasebe uygulamalarını gerçekleştirdikleri ve bağımsız denetim ücreti ile yaratıcı muhasebe uygulamalarına ilişkin belirtiler arasında çok önemli ölçüde negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Jeong ve Rho (2004) yaptıkları çalışmada, 6 büyük denetim firmalarının, diğer denetim firmalarından daha yüksek kalitede denetim sağlayıp sağlamadıklarını incelemişlerdir. Bu çalışmada, spesifik olarak 6 büyüklerce denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları ile diğer denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları karşılaştırılmıştır. Çalışmada ayrıca, denetçi değişikliği olan işletmelerin ihtiyari tahakkukları karşılaştırılmıştır. İhtiyari tahakkuklar, Modifiye Edilmiş Jones Modeli'nin yatay/kesitsel versiyonu kullanılmak suretiyle elde edilmiştir. Çalışma sonucu, 6 büyük denetim firması ve diğer küçük denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cai v.d. (2005) yaptıkları çalışmada, bağımsız denetim kalitesinin ihtiyari tahakkuklar yoluyla yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerindeki etkisini incelenmiştir. Çalışmada, Çin'in Shanghai Borsasında 2002 yılında işlem gören 343

imalat sanayi örnekleminde gerçekleştirilmiş olup, ihtiyari tahakkukların ölçülmesinde Düzeltilmiş Jones Modeli kullanılmıştır. Çalışmada, 10 büyükler dışındaki denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin, 10 büyüklerce denetlenen işletmelerden daha yüksek ihtiyari tahakkuklar raporladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tandeloo ve Vanstraelen (2008) yaptıkları çalışmada, 4 büyüklerin, halka açık olmayan işletmelerde yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlandırıp sınırlandırmadığı ve bu denetim kalitesi farklılığının ülkeler arasında aynı olup olmadığı incelenmiştir. Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya ve İngiltere'den oluşan 6 ülke ve 648 işletme-yıl verisi örnekleminde 1998-2000 dönemi için gerçekleştirilen çalışmada, uluslararası alanda kabul gören itibarlarını korumak isteyen 4 büyüklerin, sadece yüksek vergi grubundaki ülkelerde yüksek kalitede denetim hizmeti sağlamak isteyecekleri varsayılmıştır. Çalışma sonucunda, 4 büyüklerce denetlenen işletmelerin diğer denetim firmalarınca denetlenen işletmelere göre yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha az yöneldikleri yönünde bulgular elde edilmiştir.

Bayırlı (2006) yaptığı çalışmada, ülkemizde yaratıcı muhasebe alanında yapılan ve BİS'te işlem gören işletmelerin "tahakkuk düzeyi" ve "tahakkukların değişkenlik düzeyi" göstergeleri açısından manipülasyon eğilimlerini göstermeye çalışması, ülkemizdeki literatüre yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespit ve ölçümü alanındaki sorun ve çalışmalara ışık tutması açısından önemli bir çalışmadır. Geliştirilmiş Jones Modeli'nin kullanıldığı çalışmanın sonucu olarak, işletmelerin kaldıraç endeksi ve zarar açıklamaları ile tahakkukların değişkenliği arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu bulmuştur. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamalarında sektörel farklılıkların etkili olduğunu ve üretim ile hizmet sektörlerinde tahakkukların değişikliği daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Karacaer ve Özek (2010), yaptıkları çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. BİS'te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 255 işletmenin 2005-2008 yılları arasındaki bilgilerinden yararlanılarak analiz yapmışlardır. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının ihtiyari tahakkuklarla ölçüldüğü çalışmanın sonucunda, denetim

firmasının büyüklüğü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Analiz kapsamında incelenen denetçi görüşü ve denetim zorluğu ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında ilişki bulunamamıştır.

Yaşar (2011) denetim kalite göstergesi olarak, denetim firması büyüklüğü, yaratıcı muhasebe uygulamalarının (kar yönetimi) göstergesi olarak ise ihtiyari tahakkukların temel alındığı çalışmada, denetim firması büyüklüğünün ihtiyari tahakkuklar üzerine etkisinin olmadığı hipotezi, BİS'te kayıtlı imalat sanayi işletmelerinin 2003-2007 yıllarını kapsayan 290 işletme-yıl verisi esas alınarak test edilmiştir. İhtiyari tahakkukların Düzeltmiş Jones Modeli kullanılarak tahmin edildiği bu çalışmada, hipotezler, tek değişkenli parametrik ve non-parametrik testler ve çok değişkenli doğrusal regresyon modeli yardımıyla test edilmiştir. Çok değişkenli analizde ihtiyari tahakkuklar, denetim firması büyüklüğünü gösteren kukla değişken ve kontrol değişkenleri ile regresyona tabi tutulmuştur. Sonuçlar, bağımsız denetim kalitesi göstergesi olarak denetim firması büyüklüğünün, ihtiyari tahakkuklar üzerine etkisinin olmadığını belirlemiştir.

Yukarıda verilen çalışmalar genellikle birbirinden farklı dönemlerde ve farklı örneklemeler üzerinde yapılmıştır. Bu kapsamda tez çalışmada oluşturacağımız hipotezlerin amacı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisi olup olmadığının ve bu konuda yapılmış yurt dışı çalışmaların ülkemiz için test etmesidir.

4.4.3. Araştırmanın Hipotezleri

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada ilgili literatür dikkate alınarak konuyla ilgili 4 hipotez geliştirilmiştir. Bunlar;

H1: İşletmelerin 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının büyüklüğü yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamaktadır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasındaki ilişki günümüzde en tartışmalı konulardan birisidir.⁸ Daha öncede ifade edildiği gibi, gerek fiili bağımsız denetim kalitesinin, gerekse yaratıcı muhasebe uygulamalarının doğrudan ölçülmesi oldukça zor olduğundan, bağımsız denetim kalitesi, fiili denetim kalitesi kavramından daha çok algılanan denetim kalitesi kavramına dayalı olarak, dolaylı bir şekilde ölçülmektedir.

Denetim firmalarının büyüklüklerini belirlemek için genellikle iki ölçü kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, müşteri işletmenin toplam piyasa değerleri, diğeri ise, müşteri işletmelerin toplam sayısıdır. Karagüllü (2008) araştırmasında, denetimi yapılan müşterilerin toplam piyasa değerleri ile elde edilen toplam denetim ücreti arasındaki doğru orantılı ilişkiyi esas alarak, BİST’te faaliyet gösteren 320 işletmenin piyasa değeri esas olarak yaptığı sıralamasında, bu işletmelerin denetim firmalarının büyüklüğü bakımından dünyadaki büyük denetim firmalarının sıralaması ile aynı olduğunu belirlemiştir. Denetim firmalarının büyüklüğü bakımından ülkemizdeki en büyük 10 denetim firması aşağıda olduğu gibidir (Karagüllü, 2008: 103):

- PriceWaterhouseCoopers
- Deloitte
- Ernst&Young
- KPMG
- BDO International
- Grant Thornton
- Inpact International
- RSM International
- Baker Tilly
- Kavram Bağımsız Denetim

8 Gönen ve Uzay, yaptığı bir araştırmaya göre, Türkiye’de faaliyet gösteren denetim firmalarının 46’sı ulusal, 48’i ise uluslararası kökenli denetim firmasıdır. Uluslararası denetim firmalardan, Oluşum ve Uzman firması herhangi bir denetim firmasına bağlı değildir. Geriye kalan 46 denetim firması ise uluslararası bağlantılı firmaların temsilciliklerini yürütmektedir. Türkiye’de en fazla temsilci sayısına sahip denetim firması 3 adet temsilci ile AGN International LTD’dir (Gönen ve Uzay, 2009: 21).

Yukarıda verilen sıralamada ilk 10 büyük denetim firması arasında, sadece Kavram Denetim firması yerli denetim firması olarak yer almaktadır.

Bağımsız denetim kalitesinin dolaylı olarak ölçüldüğü çalışmalarda, kalite ölçütü olarak; denetim firması büyüklüğü, denetim ücreti, denetime ayrılan saatler, denetçi rotasyonu gibi çeşitli göstergelerden yararlanılmıştır. Denetim firması büyüklüğü ile bağımsız denetim kalitesi arasında pozitif ilişki olduğunu DeAngelo (1981)'in ortaya koymasından sonra birçok çalışmada kalite göstergesi olarak, denetim firması büyüklüğü (4 büyükler ve diğerleri) kullanılmıştır. Genellikle bu çalışmalarda, büyük denetim firmalarının yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlama güçlerinin yüksek olduğu ve bu nedenle bağımsız denetim kalitesini arttırdıkları ileri sürülmüştür (Yaşar, 2010: 170).

Bu nedenle, bu çalışmada, bağımsız denetim kalitesinin göstergelerinden birisi olarak, denetim firması büyüklüğü kullanılmıştır. ⁹

Ancak ülkemizde finansal tablo kullanıcılarının, gerek denetim sürecinde olmamaları, gerekse bu süreçte toplanan delillere ve denetlenen bilgilere ulaşma (denetim ücreti veya saati gibi) zorluklarından dolayı fiili denetim kalitesinin tam ölçülmesi mümkün değildir.

Bu nedenlerle, bağımsız denetim firmalarının gözetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı, bağımsız denetim firmaları ve denetçilere yönelik ceza mekanizmasının yeterince etkili olmadığı ya da mevcut cezaların pratikte tam olarak uygulanmadığı

9 Büyük denetim firmaları olarak; Arthur Andersen, Arthur Young, Coopers and Lybrand, Deloitte Haskins and Sells, Ernst and Whinney, KPMG, Price Waterhouse ve Touche Ross bilinmekteydi. 1989 yılında Ernst and Whinney ile Arthur Young birleşerek Ernst and Young; Deloitte Haskins and Sells ile Touche Ross birleşerek Deloitte Touche denetim firmalarını kurmuşlar, böylece büyük denetim firmaları Büyük-6 olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. 1997 yılında ise Coopers and Lybrand ile Price Waterhouse birleşerek Pricewaterhousecoopers isimli denetim firmasını oluşturmuşlar ve bu tarihten sonra Büyük-5 ismi kullanılmaya başlanmıştır. Son olarak Enron sonrasında Arthur Anderson'un iflası ile Büyük-4 ismi kullanılmaya başlanmıştır. Kısaca, araştırma kapsamında ilk 4 olarak ele alınan dört büyük denetim firmaları, Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG ve Pricewaterhouse Coopers'dır. Ayrıca 4 büyük olarak bilinen denetim firmalarının Türkiye'deki denetim firmaları ve denetledikleri işletme sayıları ise, Pricewaterhouse Coopers'in (PwC) Türkiye'deki denetim firması Başaran Nas SMMM/YMM 41 işletmeyi, Deloitte&Touch Tohmatsu'nun Türkiye'deki denetim firması DRT Bağımsız Denetim 28 işletmeyi, Ernst&Young'in Türkiye'deki denetim firması Güney Bağımsız Denetim 9 işletmeyi, KPMG'nin Türkiye'deki denetim firması olan Akis Bağımsız Denetim ise 4 işletmeyi denetlemektedir (Erkaya, 2012, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=131615, Erişim tarihi, 10.12.2014). Bu nedenle literatur çalışmalarında, büyük denetim firmaları, çalışmaları yapıldığı yıllara göre bu isimlendirmeler ile ifade edilmiştir.

Türkiye’deki denetim ortamında, DeAngelo (1981) tarafından öne sürülen görüşün aksine, 4 büyük denetim firması, müşterilerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlamayabilir. Bu hipotez, araştırılması gereken bir konudur. Çalışmada, Türkiye’de BİST’te faaliyet gösteren halka açık işletmelerin çalıştığı denetim firmalarının büyük olması, denetim kalitesinin bir göstergesi kabul edilip, yaratıcı muhasebe uygulamalarını önlediği düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle, 4 büyük denetim firmasının denetlediği işletmelerle, 4 büyük dışındaki denetim firmalarının denetlediği işletmelerin, yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından farklılıklar taşıması ve aralarında negatif bir ilişki beklenmektedir.

H2: Denetim görüşü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ilişkisi olduğu düşünülen diğer bir değişken ise, denetim (denetçi) görüşüdür.

Olumsuz ve şartlı görüş bildiren bağımsız denetim raporları, denetlenen işletmelerdeki yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olmakla birlikte, bunlarda ne gibi uygulamaların yapıldığı, bunların asıl nedenlerinin ne olduğu, nasıl bir kurumsal kültür ve anlayışın buna yol açtığı, toplumun ilgili kesimleriyle hiçbir zaman paylaşılmamış olup, hiçbir kurumun bunlara ilişkin verilere ulaşma olanağı bulunmamaktadır. Denetim raporlarında, ilk önce olumsuz görüş verilmesi daha sonra şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşüyle değiştirilmesi, işletmeyle ilgili karar alıcılara ve yatırımcılara işletmenin performansının veya finansal durumunun iyi olmadığı izlenimi verir. Bu nedenle, şartlı görüş bulunan denetim raporları, yaratıcı muhasebe uygulamalarının belirlenmesi için önemlidir (Varıcı, 2012: 138).

Denetim raporlarında görüş bildirmekten kaçınma görüşlerinin nedenleri araştırıldığında bu durum, olası bir hileli finansal raporlamanın veya yaratıcı muhasebe uygulamalarının en önemli göstergesidir. SPK’ya kayıtlı denetim firmalarına yönelik yapılan bir araştırmada, bağımsız denetçilerin %44’ü çeşitli muhasebe manipülasyonlarını tespit etmelerine rağmen, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşü verdiklerini belirtmişlerdir (Kiracı, 2005: 103). Şartlı

görüşlerin bir kısmı, yatırımcılara veya karar alıcılara açıklanması veya duyurulması gereken bazı önemli konularla ilgili iken, diğer kısmı ise işletmelerin finansal durumunun iyi olmadığıyla ilgilidir. İşletmelerin finansal durumunun, iyi olmadığını gösteren şartlı denetim görüşleri ile muhtemel muhasebe manipülasyonları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Varıcı (2012)'nin BİST'de faaliyet gösteren işletmelere yönelik yaptığı bir araştırmada, toplam 344 işletmenin denetim raporlarının içeriği aşağıdaki Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: Sektörlere Göre Denetim Raporları ve Görüşleri

Sektör/Görüş	Olumlu Görüş	Açıklama Parag. Olumlu Görüş	Şartlı Görüş	Görüş Belirtm. Kaçınma	Olumsuz Görüş	Bilgi Yok	Top.
İmalat	108	23	28	5	0	7	171
Toptan ve Perakende Ticareti	11	3	5	0	0	2	21
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	4	2	1	0	0	2	9
Mali Kuruluşlar	76	20	8	1	0	10	115
Teknoloji	10	3	0	0	0	0	13
Eğitim, Sağlık, Spor ve Diğer Sosyal Hizmetler	1	2	3	0	0	1	6
Elektrik, Gaz ve Su	3	0	1	0	0	1	5
İnşaat ve Bayındırlık	2	0	1	0	0	1	4
Top.	215	53	47	6	0	24	344

Tablo 4.1'de görüldüğü gibi, araştırmada kapsamındaki işletmeler 8 sektöre ayrılarak incelenmiştir. Bu işletmelerin daha çok imalat ve mali sektörde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Burada dikkat çeken diğer husus, incelenen denetim raporlarında olumsuz görüşün olmamasıdır. 2005 yılından sonraki dönemler incelendiğinde, hiçbir olumsuz denetim görüşüne ulaşılamamıştır. Bu durum, Türkiye'deki işletmelerin hile ve yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapmadıkları anlamına gelir mi? Türkiye'de hile veya yaratıcı muhasebe uygulamaları olumsuz denetim görüşünden ziyade, genellikle şartlı ya da görüş belirtmemekten kaçınma görüşü ile raporlanmaktadır (Varıcı, 2012: 137).

Son yıllarda meydana gelen finansal raporlama skandallar kapsamında iflas eden işletmeler incelendiğinde, bu işletmelerin hemen hepsinin bağımsız denetime tabi olduğu ve bu denetimler sonucunda olumlu görüş aldıkları bilinmektedir. Gerçeğin hiç de böyle olmadığı, finansal raporlama skandallarının ortaya çıkmasından sonra anlaşılmıştır. Bu işletmelerin muhasebe manipülasyonlarından olan hile ve yaratıcı muhasebe uygulamaları ile finansal tablolarını gerçeğe uygun olmayacak şekilde, deyim yerindeyse “kitabına uydurma” gibi yöntemlerle, finansal durumlarını değiştirdikleri bilinmektedir (Can, 2010: 39).

Yukarıda verilen açıklamalar ışığında ikinci hipotezin araştırılması gereken bir konu olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda, çalışmada BİST’te kayıtlı işletmeler açısından denetim görüşünün, denetim kalitesinin bir göstergesi olarak yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı varsayılmaktadır.

H3: Denetim firmalarının/baş denetçinin değişimi (bağımsız denetim firmasıyla iş ilişki süresi) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Denetim kalitesine ilişkin ele alınan diğer bir faktör, bir denetim firması ile denetlenen işletme arasındaki ilişkinin süre olarak uzunluğudur. Genelde bu ilişkinin süresinin uzaması denetimin kalitesine olumsuz etkisi olacağı, çünkü denetçinin bağımsızlığını ve sorgulayıcılığını kaybedeceği savunulmaktadır. Bu durumun yaratıcı muhasebe uygulamalarına yol açacağı düşünülmektedir. Yeni Türk Ticaret Kanununda bu hususta bazı engelleyici düzenlemeler getirilmiştir. Bu kapsamda, bir bağımsız denetim firması, bir işletmeyi üst üste yedi yıl boyunca denetlemesi durumunda, denetim firması veya denetçi en az iki yıl denetim faaliyetlerine ara vermelidir (denetçi rotasyonu) (Yeni Türk Ticaret Kanunu mad. 400/2).¹⁰Ancak SPK’nın yaptığı yeni bir düzenlemeyle denetim firmasının, bağımsızlığını ve

10 Denetim sektöründe büyük bir değişim olan rotasyon uygulaması, esasında Enron Skandalı’ndan beri ve günümüzde de yoğun bir şekilde tartışılan bir konudur. Bu tartışma, Enron’un iflasından sonra Arthur&Andersen’in bu işletmeyi 30 yıl boyunca sürekli bir şekilde denetlediğinin ortaya çıkmasından sonra yoğunlaşmıştır. Bu durum, bağımsız denetim firmalarının uzun süre aynı işletmeye bağımlı hale gelmesi ve ücretlerinin büyük bir kısmını aynı işletmeden alması sonucunda bağımsızlıklarını ve denetim kalitesini kaybettiği anlamına gelmektedir. Yakın geçmişte meydana gelen işletme iflaslarından sonra ise, çok iyi denetlendiği sanılan büyük bankaların faaliyetleri ve özellikle de türev ürünler, mortgage kredileri ve bunların risklerinin denetim firmalarınınca yeterli düzeyde denetlenip denetlenmediği konusu rotasyon konusu tekrar gündeme gelmiştir. (Erkaya, 2012, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=131615, Erişim tarihi, 10.12.2014).

kurumsallığını kanıtladığında ve 25 kişilik sorumlu ortak baş denetçi ve toplamda 75 kişilik denetçi ekibine sahip olması durumunda sadece ortak baş denetçiyi değiştirmesi yeterli olacaktır. Bu durum aslında denetim rotasyonunu bertaraf etmek anlamına gelmektedir.¹¹

Bu şartları sağlayan denetim firması, SPK'yı ikna ederek rotasyon uygulamasından kurtulabilmektedir. Bu durumda olan denetim firmaları, sadece 7 yılda bir sorumlu baş denetçisini değiştirmesi yeterli olacaktır. Bu koşulları ülkemizdeki denetim firmalarının sağlaması çok zor görünmektedir. Ülkemizdeki denetim firmalarından, 25 kişilik sorumlu ortak baş denetçi kriterini taşıyan tek denetim firması, PWC'ye bağlı faaliyet gösteren ve SPK'nın bilgilerine göre 16 sorumlu ortak baş denetçisi bulunan Başaran Nas denetim firmasıdır. Başaran Nas'ı Deloitte'a bağlı faaliyet gösteren DRT Bağımsız Denetim firması 12 ortak baş denetçiyle takip ediyor. Ülkemizde 95 denetim firması bulunan denetim piyasasındaki denetim firmalarının sorumlu ortak baş denetçi sayısı genellikle 2-5 arasındadır. Fakat yakın zamanda Başaran Nas tarafından BİST'te gönderilen bir açıklama, denetim firmalarının çoktan bu koşullara uyum için çalıştıklarını göstermektedir.

Örneğin, Başaran Nas ile Kaplamin Ambalaj arasında yapılan bağımsız denetim sözleşmesinde denetim firmasının 25 sorumlu ortak baş denetçiye, 15 baş denetçiye ve 460 denetçi ve denetçi yardımcısı sayısına ulaşıldığı beyan edilmiştir (Erkaya, 2012, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=131615, Erişim tarihi, 10.12.2014).¹²

11 Ülkemizde denetim piyasasında faaliyet gösteren toplam 94 denetim firmasında çalışan denetim personeli/denetçi sayısı toplam 2.866'dır. Denetçilerin sayı olarak büyüklüğü bakımından DRT denetim firmasının sahip olduğu yaklaşık 529 denetçi ile en büyük denetim firmasıdır. Başaran Nas, Akis ve Güney denetim firmaları ise, DRT'den sonra en çok denetçiye sahip denetim firmalarıdır. Ayrıca 94 bağımsız denetim firması arasından en az denetçiye sahip firma ise, toplam beş denetçiyle Tam Bağımsız denetim firmasıdır. Bu denetim firmasını, 6 denetçiyle; Aksiyon, Analiz, Bilgi, Çağdaş ve Karma gibi denetim firmaları takip etmektedir (Gönen ve Uzay, 2009: 11).

12 SPK Muhasebe Standartları Daire Başkanı Kürşad Sait BABUÇCU, tebliğde yapılan değişikliği şöyle belirtiyor: *Denetim tebliğiyle ilgili piyasaların da talepleri oldu. Biz bu düzenlemeyi dünyadaki genel uygulamalara ve Avrupa Birliği'ndeki rotasyon zorunluluğuna uyum amacıyla getirdik. Avrupa'da genel uygulama baş denetçi rotasyonu şeklinde. Bir tek İtalya'da denetim firması rotasyonu var. Fakat İtalya sermaye piyasalarının yapısı bizim ülkeye çok benziyordu. Bu nedenle biz İtalya'daki yöntemi uygulamak istedik. Fakat bu uygulamaların ikisi de uluslararası platformda tartışılıyor. Eksileri ve artı yönleri var. Piyasadan gelen talepler baş denetçi yani partner rotasyonu yönündü. Biz*

İş ilişki süresini ölçerken örneklemedeki işletmelerin bağımsız denetim firmaları ile geriye dönük ne kadar yıl çalıştıklarına bakılmalıdır. Ayrıca baş denetçinin denetlediği işletmeyle olan iş ilişki süresine de bakılmalıdır. Denetim firması aynı kalsa bile baş denetçi değişebilmektedir. H3 hipotezine ilişkin oluşturulan alt hipotezler aşağıdaki gibidir.

H3a: Bağımsız denetim firmasının değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H3b: Baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan son hipotez, yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tabloları arasında önemli farklılıkların olabileceği hususudur. Ülkemizde ara dönem finansal tablolar ciddi bir biçim denetimden geçmemekte ve işletmeler genellikle yapacakları gelir artırıcı veya azaltıcı faaliyetlerini dönem sonu finansal tablolarında nötrleştirme yollarına gitmektedirler. Diğer bir ifadeyle, işletmeler genellikle ara dönemde yaptıkları bazı faaliyetleri dönem sonu finansal tablolarında makyajlama yoluna gitmektedirler. Bu nedenle işletmelerin ara dönem ve dönem sonu finansal tablolarında yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından ciddi farklılıklar beklenmektedir. Bu kapsamda H4 hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H4: Yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

de tebliğde yaptığımız değişiklikle her iki uygulamanın artı yönlerini daha ön plana çıkaran karma bir uygulamaya gittik. Buradaki amacımız bağımsız denetimde nicelik yerine niteliğin artması için bağımsızlığı güvence altına almak. BDDK ise, geçtiğimiz haftalarda yayımladığı nihai kararla, 'İtalya modeline devam' dedi. Fakat SPK, piyasalardan gelen tepkilere kulak vererek Avrupa'nın geri kalanındaki uygulamayı da içerecek yeni bir karma modele geçmeye karar verdi.

4.4.4. Araştırmada Kullanılacak Model ve Değişkenler

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının ölçümünde, ihtiyari tahakkukların tespit edilmesi oldukça zor olduğundan, araştırmaların büyük çoğunluğunda ihtiyari tahakkukların ölçümüne toplam tahakkuklar ile başlanmaktadır. Bu kapsamda, önce işletmelerin toplam tahakkuk tutarları belirlenmekte ve ardından, toplam tahakkuklar “ihtiyari olmayan” ve “ihtiyari olan” tahakkuklar şeklinde ayrıştırılmakta ve toplam tahakkukların “ihtiyari ” kısmı yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Toplam Tahakkuklar (TAC)= İhtiyari Tahakkuklar (DAC) + İhtiyari Olmayan Tahakkuklar (NDAC)¹³

Muhasebe literatüründe tahakkuklar, bilanço yaklaşımı ve nakit akış yaklaşımı şeklinde adlandırılan iki yaklaşım kullanılarak hesaplanmaktadır (Jones, 1991; Healey, 1985; Hribar ve Collins, 2001).

Bilanço yaklaşımına göre toplam tahakkuklar aşağıdaki formüle göre hesaplanabilir (Healey,1985; Jones, 1991; Habbash, 2010: 32);

$$TAC_{it} = (\Delta CA_{it} - \Delta Cash_{it}) - (\Delta CL_{it} - \Delta STD_{it}) - DEP_{it}$$

Formülde:¹⁴

TAC_{it}: Toplam tahakkuklar (t döneminde)

ΔCA_{it}: Dönen varlıklardaki değişim (t döneminde)

ΔCash_{it}: Nakit ve nakit benzerlerindeki değişim (t döneminde)

ΔCL_{it}: Kısa vadeli yükümlülüklerdeki değişim (t döneminde)

ΔSTD_{it}: Uzun vadeli borçlardaki değişim (t döneminde)

DEP_{it}: Amortisman giderlerini göstermektedir (t döneminde).

13 TAC: Total Accruals, DAC: Discretionary Accruals, NDAC: Non-discretionary Accruals

14 TAC: Total Accruals, CA: Change in Total Current Assets, Cash: Change in Cash and Cash Equivalents, CL: Change in Total Current Liabilities, STD: Change in Long Term Debt, DEP: Depreciation and Amortization Expense

i: İşletme göstergesi,

t: Gözlem dönemindeki yıllar,

Nakit akış yaklaşımına göre ise toplam tahakkukları aşağıdaki şekilde hesaplanabilir (Habbash, 2010: 33).

$$TAC_{it} = NI_{it} - CFO_{it}$$

Formülde;¹⁵

TAC_{it}: Toplam tahakkuklar (t döneminde)

NI_{it}: Olağanüstü kalemler öncesi net kar (t döneminde)

CFO_{it}: Esas faaliyetlerden elde edilen nakit akışları (t döneminde)

i: İşletme göstergesi,

t: Gözlem dönemindeki yılları göstermektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı gibi, toplam tahakkuklar nakit akış veya bilanço yaklaşımı ile hesaplanabilmektedir (Önder ve Ağca, 2013: 37). Literatürde her iki yaklaşım birçok yazar tarafından kullanılmıştır. Ancak birçok çalışmada bilanço kalemleri ile yapılan tahakkuk tahminlerinin önemli ölçüm hatalarına yol açtığı kanıtlanmış ve tahakkukların, nakit akışlarından hesaplanması gerekliliği ileri sürülmüştür.

Hribar ve Collins (2002), toplam tahakkukların hesaplanmasında, bilanço ve nakit akış yaklaşımının hangisinin daha başarılı olduğunu incelemişlerdir. Çalışma sonucunda aynı koşullar altında nakit akım tablosundan yararlanılarak toplam tahakkukların hesaplanmasının daha iyi sonuçlar verdiği, bilanço yaklaşımının ise toplam tahakkukların tahmin edilmesinde hatalı sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır.

Ancak başka bir çalışmada Liu ve Lu (2007), tahakkuk tahmininde kullandıkları finansal tabloların olağandışı kalemler öncesi kar kalemini içermemesi nedeniyle net kar kalemini kullanmışlardır. Türkiye'deki finansal tabloların benzer durumda olması nedeniyle ve bu çalışmadaki bilgilerden yola çıkarak toplam

15 TAC: Total Accruals, NI: Net Income, CFO: Cash Flows From Operations

tahakkuklar aşağıdaki gibi hesaplanmıştır (Yaşar, 2011: 185; Memiş ve Çetenak, 2012: 217; Karacaer ve Özek, 2010: 66).

$$TAC = \frac{NI_{it} - CFO_{it}}{TA_{it}}$$

Formülde;

TAC_{it}: Toplam tahakkuklar (t döneminde),

NI_{it}: Net kar (t döneminde),

CFO_{it}: Esas faaliyetlerden elde edilen nakit akışlar (t döneminde),

TA_{it}: Toplam varlıkları (t döneminde)

i: İşletme göstergesi,

t: Gözlem dönemindeki yılları göstermektedir.

Toplam tahakkuklar hesaplandıktan sonra, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkukları (DAC) belirleyebilmek amacıyla, ilk önce toplam tahakkukların (TAC) ihtiyari olmayan (NDAC) kısımları hesaplanmakta, daha sonra hesaplanan bu tutar toplam tahakkuklardan çıkartılarak ihtiyari tahakkuk (DAC) tutarları hesaplanmaktadır.

$$DAC = TAC - NDAC$$

Burada ihtiyari tahakkukları hesaplayabilmek için önce toplam tahakkuklar tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Tahmin edilen toplam tahakkuklar ihtiyari olmayan tahakkukların bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu amaçla Dechow v.d., (1995) tarafından geliştirilen “Modifiye Edilmiş (Düzeltilmiş) Jones Modeli” literatürde en çok kullanılan yöntemdir. Çalışmamızda da bu yöntem kullanılmıştır.¹⁶ Bu yöntemin kullanılmasının gerekçesini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

16 Jones (1991) modelinde yapılan değişikliğin nedeni, ihtiyari tahakkuk kararı gelirler üzerinden gerçekleştiğinde, ihtiyari tahakkukların ölçülmesindeki hatanın düzeltilmesine yöneliktir. Gelirlerdeki değişim, o dönemde alacaklardaki değişime göre düzeltilmektedir. Orijinal Jones modelinde kısmi olarak, gerek yaratıcı muhasebe uygulamalarının yapıldığı yıllarda ve gerekse tahmin edildiği yıllarda, isteğe bağlı/ihtiyari tahakkuklar gelirler üzerinden gerçekleştirilmemektedir varsayımı yapılmaktadır. Geliştirilmiş Jones modelinde ise, verisiye satışlardaki bütün değişimlerin yaratıcı muhasebe uygulamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Verisiye satışlardan elde edilen gelirin belirlenmesi, nakit satışlardan elde edilen gelirin belirlenmesine nazaran daha kolaydır. Bu durum,

Dechow v.d., (1995) yaptıkları çalışmada, beş adet tahakkuk esaslı yaratıcı muhasebe uygulamaları tespit modelini test etmiştir. Bu değerlendirme, modeller tarafından kullanılan istatistiki çalışmaların özellikleri ile güçlerinin karşılaştırılmasına yöneliktir. Bu testi, modellerin en güçlü olanını tespit etmek amacıyla SEC'in kayıtlarında yer alan, daha önce manipülasyon yaptığı tespit edilmiş olan işletmelere uygulamıştır. Modellerin hepsinin muhasebe manipülasyonunu tespit ettiğini ve “Geliştirilmiş Jones Modelin” en güçlü ölçümü yapan model olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bartov v.d., (2001) Geliştirilmiş Jones Modeli'ni kullanarak zaman serilerini karşılaştırmak suretiyle tahakkuklar ile denetim kalitesi arasında kuvvetli ilişki tespit etmiştir. Bartov v.d., Geliştirilmiş Jones Modeli'nin yaratıcı muhasebe uygulamalarını en güçlü ölçen model olduğunu tespit etmiştir (Bayırlı, 2006: 257). Düzeltilmiş Jones Modeli aşağıdaki şekilde formüle edilebilir.

$$TAC_{it}/A_{it-1} = \alpha_i [1/A_{it-1}] + \beta_{1i} [(\Delta REV - \Delta REC)_{it} / A_{it-1}] + \beta_{2i} [PPE_{it} / A_{it-1}] + e_{it}$$

Formülde:¹⁷

TAC_{it}: Toplam tahakkuklar,

A_{it-1}: Bir önceki dönemin aktif büyüklüğü,

ΔREV_{it}: i işletmesinin t yılındaki net satışlarının bir önceki yıla göre değişimi

ΔREC_{it}: i işletmesinin t yılındaki ticari alacaklarının bir önceki yıla göre değişimi,

PPE_{it}: Brüt maddi duran varlıklar (birikmiş amortisman ve değer düşüklüğü karşılıklarının da eklenmesi),

i: İşletme göstergesi,

t: Gözlem dönemindeki yıllar,

e_{i,t}: Hata terimidir.

veresiye satışlarda yaratıcı muhasebe uygulamalarının daha kolay yapılmasına neden olmaktadır (Bayırlı, 2006: 249). Kısacası, Gelişmiş Jones Modelinin, Jones Modelinden tek farkı modele eklenen “ΔREC” (alacaklardaki değişim) değişkenidir.

17 TAC: Total Accruals, A: Total Assets, REV: Net Change in Sales, REC: Change in Trade Receivables, PPE: Gross Property, Plant and Equipment.

Toplam Tahakkuklar/Toplam Aktif oranının işletmenin faaliyet hacminde bir değişme olmadığı sürece sabit olarak seyretmesi beklenir. Gerçekte faaliyet hacminde bir değişme olmaksızın, bu orandaki aşırı sapmalar, yaratıcı muhasebe uygulamalarının işareti olarak algılanmaktadır. Modelde, Toplam Tahakkuklar/Bir Önceki Yıl Toplam Aktifi oranını kullandığında, bu değişimlerin yaratıcı muhasebe uygulamalarından mı, yoksa normal faaliyet hacmindeki değişmelerden mi kaynaklandığı da dikkate alınmış olmaktadır (Bayırlı, 2006: 263).

Modelde, en küçük kareler yönteminin uygulanması suretiyle α_i , β_{1i} , β_{2i} katsayıları bulunmakta ve daha sonra bu katsayılardan yararlanılarak bulunan tahmin değerleriyle, gerçek değerler arasındaki farkların bulunmasıyla elde edilen tahmin hataları (μ_{it}), t zamanındaki ihtiyari olmayan tahakkukları vermektedir. Tahmin hataları (μ_{it}) aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$DAC_{i,t} = TAC_{i,t} - NDAC_{i,t}$$

$$\mu_{i,t} = TAC_{i,t} / A_{i,t-1} - (\alpha_i [1/ A_{i,t-1}] + \beta_{1i} [(\Delta REV - \Delta REC)_{i,t} / A_{i,t-1}] + \beta_{2i} [PPE_{i,t} / A_{i,t-1}])$$

Çalışmamızda işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablo verileri yardımıyla modelde kullanılan 1 bağımlı değişken ($TAC_{i,t} / A_{i,t-1}$) ve 3 bağımsız değişken ($[1/ A_{i,t-1}]$, $[(\Delta REV - \Delta REC)_{i,t} / A_{i,t-1}]$, $[PPE_{i,t} / A_{i,t-1}]$) değerleri hesaplanarak, model çerçevesinde en küçük kareler yöntemiyle regresyon analizi yapılmaktadır. Ayrıca analiz kapsamında yukarıdaki regresyon denkleminin her yıl için tahmin edilmesi ile elde edilen artık değerler toplamı sıfır olan ve negatif veya pozitif değerler alabilen rakamlardan oluşmaktadır. Bu sonuçlara göre, ihtiyari tahakkukları gösteren hata terimlerinin negatif yönde olması, gelir azaltıcı yaratıcı muhasebe uygulamalarının varlığını, ihtiyari tahakkukları gösteren hata teriminin pozitif yönde olması ise gelir arttırıcı yaratıcı muhasebe uygulamalarının yapıldığını göstermektedir (Jones, 1991, akt., Dalğar ve Pekin, 2011: 36).

4.4.5. Modelde Kullanılacak Kontrol Değişkenleri ve Çok Değişkenli Test

Bu bölümde, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere kullanılacak değişkenler açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada tek değişkenli analizin yanında, konuyla ilgi olabilecek ve literatürde en çok kullanılan faktörlerle çok değişkenli analizde yapılmıştır. Modele dahil edilecek kukla değişken ve kontrol değişkenleri ile bu değişkenlerin yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi üzerine etkileri aşağıda açıklanmıştır. Bunlar;

Aktif Karlılık Oranı (Return on Assets) (AKO): Net varlık getirisi olarak da bilinen bu oran, işletmelerin ulaşılmış oldukları büyüklük ile sağladıkları verimin ölçülmesinde kullanılır. AKO, işletmelerin edinmiş oldukları tüm varlıkların (yapılan maddi ve finansal yatırımlar dahil olmak üzere) hangi oranda etkin kullanıldığını göstermektedir. Literatür incelendiğinde, AKO oranı düştükçe, yaratıcı muhasebe uygulamalarının arttığı veya AKO arttıkça yaratıcı muhasebe uygulamalarının azaldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, işletme karı gerçeğe dayanmayan bir şekilde artırıldığında bunun etkisi gelecek dönemlerde karı azaltıcı tahakkukların kullanılması şeklinde olacaktır. Diğer bir ifadeyle, tahakkuk değişkenliği ile AKO arasında negatif (ters) ve anlamlı bir ilişki beklenmektedir. AKO aşağıdaki şekilde hesaplanabilir.

AKO: Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktif

Kaldıraç Oranı (KAL): Borçlanmanın işletmelerin karlılığı üzerindeki etkisi, finansal kaldıraç oranı (ya da borçlanma oranı) değişkeni ile incelenmekte olup, bu oranın aktif karlılık oranını da istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde etkilediği bilinmektedir. KAL, tahakkukların değişkenliğini artıran bir faktör olup, bu ilişkinin genellikle pozitif yönde istatistiki olarak anlamlı olması beklenir. Yani işletmelerin cari yılda aldığı borç arttığında tahakkukların değişkenliği de artmaktadır. Bu nedenle KAL yükseldikçe, işletmelerin borçlarını yönetebilmeyle ilgili yaratıcı muhasebe uygulama istekleri arttığı için, tahakkukların değişkenliği de artmakta ve bu amaçla yöneticiler tarafından kullanılmaktadır. Bu kapsamda, Becker v.d., tarafından yapılan çalışmada (Becker v.d., 1998), sektör ortalamasına göre

KAL'ın üst düzeyde olduğu işletmelerde, diğerlerine göre önemli ölçüde daha çok gelir artırıcı ihtiyari tahakkuk kullanmakta oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Pasif yapı içerisinde borçların ağırlığı optimum büyüklüğe ulaştıktan sonra, işletmeler hala borçla finansman kararı almış bulunuyorlarsa geriye tek bir yol kalmaktadır ki, o da yaratıcı muhasebe uygulamaları yoluyla eski ve yeni borç sözleşmelerinin idare edilmesidir (Bayırlı, 2006: 270).

Bu çalışmada da KAL ile ihtiyari tahakkukların değişkenliği arasında pozitif bir ilişki olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü kısa veya uzun vadeli borçların ve bunların faizlerinin muhasebeleştirilmesi sırasında değerlemeler ve seçimler yapılması, aynı zamanda yaratıcı muhasebe uygulamalarına bir esneklik sağlamaktadır. Bu oran, aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır.

$$\text{KAL} = \text{Borç Toplamı} / \text{Aktif Toplamı}$$

Kardaki Değişim (KAR): Analize dahil edilen diğer kontrol değişkeni, kardaki değişimdir. Kardaki değişim (KAR) olarak ifade edilen değişken, firma net karının önceki yıla göre artması durumunda 1, aksi halde 0 değerini alan kukla değişkenidir. Literatür incelendiğinde karlarındaki azalma ya da zarardan kaçınmak için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurulduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada, kardaki azalmalardan kaçınmak isteyen yöneticilerin, daha çok yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvuracakları düşüncesiyle pozitif bir ilişki beklenmektedir (Karacaer ve Özek, 2010: 68).

Piyasa Değeri/Defter Değeri (PD/DD): PD/DD, işletmelerin piyasa değerlerinin, öz sermayelerinin kaç katı olduğunu gösterir. PD/DD, hisse senedinin piyasa değerinin, öz sermayeye bölünmesiyle bulunmaktadır. PD/DD oranı yüksek olduğunda, hisse fiyatının yüksek olduğu, düşük olduğunda ise hisse fiyatının düşük olduğu düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, bu oranla işletmenin piyasa değeri arasında doğru orantı bulunmaktadır. Ayrıca işletmelerin açıkladığı kar tutarı ile piyasa değeri arasında yakın bir ilişki vardır. İşletmelerin açıkladığı kar tutarı yöneticilerin ve ortakların servetlerinin artmasına neden olan bir etkidir. Bu nedenle, PD/DD, yaratıcı muhasebe uygulamalarının habercisi olabilir. Tahakkukların değişkenliğiyle yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında ve PD/DD arasında pozitif bir ilişki

beklenmektedir. Çünkü PD/DD yüksek olan işletmelerin, ihtiyari tahakkuk değişkenliğinin daha düşük olması beklenir.

İşletme Büyüklüğü (İŞLBÜYÜK): Literatür incelendiğinde işletme büyüklüğünün belirlenmesinde genellikle iki ölçü kullanılmaktadır. Bunlar, aktif toplamı ve satışlardır. Satışlar rakamını dalgalandıran daha fazla dış etken bulunmaktadır. Rakiplerin fiyatları, üretilen mal ve hizmete olan talep, ekonominin geneline bağlı yıllık dalgalanmalar gibi yaratıcı muhasebe uygulamaları amacıyla, etik ölçüler içerisinde yönetimin alacağı finansal kararlarla aktif büyüklüğünü değiştirebilme imkanı, net satışları değiştirebilme imkanından daha fazladır. Bu nedenle modelde, büyüklük ölçüsü olarak satış hacmi ölçüsü yerine, daha belirleyici bir unsur olduğu düşüncesiyle aktif toplamı ölçüsünün alınmasına karar verilmiştir (Bayırlı, 2006: 266). Ayrıca büyük işletmelerin, küçük işletmelere oranla yaratıcı muhasebe konusunda daha az girişimlerde bulunduğu tahmin edilmektedir. Çünkü büyük işletmeler, finansal analistler, kurumsal yatırımcılar ve büyük denetim firmaları tarafından daha sıkı takip altındadır

Büyük işletmelerin gerçek işlemlerini gizleme konusunda daha az eğilimleri olduğu ve sonuç olarak daha az tahakkuk değişkenliğine sahip oldukları varsayılmıştır. Çünkü ön plandadırlar, göz önündedirler ve dikkatler onların üzerindedir. Kiracı ve Bilge (2003: 5) yaptıkları çalışmada, işletme büyüklüğünün bilgi kullanıcılarının alacakları kararlara dayanak teşkil eden finansal oranlar üzerinde bir etkisinin olup olmadığını daha önce BİST’te dokuma, giyim eşyası ve deri sektörüne kayıtlı işletmelerin finansal oranlarıyla test etmiştir. Bu çalışmada, işletme büyüklüğünün finansal oranlar üzerinde önemli etkileri olduğu, sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da, işletme büyüklüğü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları (tahakkukların değişkenliği) arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Yukarıda verilen açıklamalar kapsamında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisini tespit etmek amacıyla kullanılacak değişkenler, test edilecek hipotezler ve kullanılacak modeller aşağıda verilmiştir.

H1: İşletmelerin 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının büyüklüğü yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamaktadır.

H2: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma durumu ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H3: Denetim firmalarının veya baş denetçinin değişimi veya bağımsız denetim firmasıyla iş ilişkisi süresi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu kapsamda H3 hipotezimizle ilgili olarak oluşturulan alt hipotezler aşağıda olduğu gibidir:

H3a: Bağımsız denetim firmasının değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H3b: Baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H4: Yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

Model 1:

$$DAC_{i,t}: \beta_0 + \beta_1 BİG4_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t}$$

Model 2:

$$DAC_{i,t}: \beta_0 + \beta_1 DGÖRÜŞ_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t}$$

Model 3:

$$DAC_{i,t}: \beta_0 + \beta_1 DDEĞİŞ_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t}$$

Model 4:

$$DAC_{i,t}: \beta_0 + \beta_1 BAŞDENT_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t}$$

Model 5:¹⁸

$$DAC_{i,t}: \beta_0 + \beta_1 BİG4_{i,t} + \beta_2 DGÖRÜŞ_{i,t} + \beta_3 DDEĞİŞ_{i,t} + \beta_4 BAŞDENT_{i,t} + \beta_5 AKO_{i,t} + \beta_6 KAL_{i,t} + \beta_7 KAR_{i,t} + \beta_8 PDDD_{i,t} + \beta_9 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t}$$

Yukarıda verilen modellerde yer alan değişkenlerin açıklamaları aşağıda verilmiştir:

$DAC_{i,t}$: Tahmin edilen ihtiyari tahakkuklar

$BİG4_{i,t}$: Denetim firmanın ilk büyük 4 denetim firmasından biri olması durumunda 1; aksi halde 0.

¹⁸ Beşinci modelde tüm değişkenler regresyon analizine dahil edilmiştir.

DGÖRÜŞ_{i,t}: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma olması durumunda 0; olumlu görüş durumunda 1.

DDEĞİŞ_{i,t}: Denetim firmasının aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0.

BAŞDENT_{i,t}: Baş denetçinin aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0.

AKO_{i,t}: Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktif

KAL_{i,t}: Borç Toplamı/Aktif Toplamı

KAR_{i,t}: Net kar önceki yıla göre artmışsa 1; aksi halde 0.

PD/DD_{i,t}: Piyasa Değeri / Defter Değeri

İŞLBÜYÜK_{i,t}: İşletmelerin Toplam aktiflerinin doğal logaritması

4.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmada öncelikle analiz kapsamındaki işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıkları, diğer bir ifadeyle, bu işletmelerin finansal tablolarını gerçeğe uygun ve güvenilir bir şekilde sunup sunmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespitinde genellikle tahakkuk modellerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle çalışmada, toplam tahakkuklar dikkate alınmıştır. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespit edilebilmesi için özellikle de ihtiyari tahakkuklar üzerinde durulmaktadır. Toplam tahakkukların ölçülmesinde; bilanço, gelir ve nakit akış tablolarından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Healy (1985) ve DeAngelo (1986) yapmış oldukları çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da toplam tahakkuklar ihtiyari (yöneticilerin takdir yetkisine bağlı olarak ya da beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan tahakkuklar) ve ihtiyari olmayan (işletme normal faaliyetleri ile ilgili tahakkuklar) tahakkuklar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayırım çalışmamızda da kullanılmıştır. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespit edilmesi için ihtiyari tahakkuk kalemleri tek tek değil bir

bütün olarak hesaplanmıştır. Çünkü işletmelerin yapmış oldukları manipülatif faaliyetler çoğunlukla toplam tahakkuk içerisindedir.

Çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamalarının, bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, bağımsız denetim kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlayıcı bir güç olabileceği noktasından hareketle dört hipotez geliştirilmiştir. Bu çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları, ihtiyari tahakkuklarla ölçülmüş ve Modifiye Edilmiş Jones modeli kullanılmıştır. Bağımsız denetim kalitesinin ölçüsü olarak, denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişmesi dikkate alınmıştır. Kontrol değişkenleri olarak ise, Aktif Karlılık Oranı, Kaldıraç Oranı, Kardaki Değişim, Piyasa Değeri/Defter Değeri, İşletme Büyüklüğü kullanılmıştır.

Bu değişkenler ayrı ayrı ve bütün olarak kurulan modeller üzerinden panel veri analizi yöntemiyle, regresyon analizine tabi tutulmuştur.

Uygulama kısmında ilk önce, analiz kapsamındaki BİST'te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 60 işletmenin 2010-2013 yılları arasında 4 yıllık verisi toplanmıştır. Panel veri özelliği taşıyan bu verilerle regresyon denklemi kurulmuş ve bu denklem E-Views 6.0 ve Stata 10.1 ekonometrik paket programı kullanılarak test edilmiştir.

Panel veriler, dengeli panel ve dengesiz panel olmak üzere iki şekilde oluşturulabilir (Gujarati, 2003: 640). Dengeli panel, her bir kesitsel birimin, aynı sayıda zaman serisi gözlemine sahip olmasını ifade etmektedir. Zaman serisi gözlem sayısı panel üyeleri arasında değişiyorsa, dengesiz panel verisi söz konusu olmaktadır. Bu çalışmada kullanılan veriler, yapısı gereği dengesiz panel kapsamına girmektedir. Ayrıca panel verilere dayalı olarak yapılan regresyon analizi, panel veri regresyon modelleri (Panel Least Squares - PLS) olarak adlandırılmaktadır.

Panel veri analizlerinde, zaman ve yatay kesit analizleri birlikte yapıldığında sahte sonuçlar ortaya çıkmaması için uygulamaya konu olan değişkenlerin durağan olması gerekir. Analizde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığının anlaşılması için, birim kök testlerinin yapılması gerekir (Ünlü v.d., 2011: 209).

Analiz kapsamında ele alınan veri setine ilişkin serilerin durağan olduğuna karar verildikten sonra, veri setinin hangi tür panel veri analizine uygun olup olmadığının belirlenmesi gereklidir. Bunun içinde Hausman testi yapılması gereklidir. Diğer bir ifadeyle, eksik verileri olan ve konsolide finansal tablo düzenleyen işletmeler örneklem kapsamı dışında bırakılmışlardır. Bu nedenle seçilen 60 işletmenin bütünüün tamamını, yansıttığı söylenemez. Dolayısıyla panel veri analiz yöntemlerinde sabit etkiler modeli ya da rastsal etkiler modelinden hangisinin çalışmada kullanılacağını saptamak için Hausman testi yapılmıştır. Hausman testinin yapılmasının diğer nedeni ise, kesitsel verilere bağlı olarak değişen varyans, zaman serileri verilerinden kaynaklanan otokorelasyon ya da aynı zaman noktasındaki birimler arasındaki çapraz korelasyon gibi problemleri ölçmektir. Bunlardan en yaygın olarak bilinenleri sabit etkiler modeli (The Fixed Effects Model-FEM) ¹⁹ve rastsal etkiler modeli (the Random Effects Model-REM) ²⁰olarak ifade edilmektedir (Gujarati, 2003: 652).

Hausman test istatistiği sonuçları, sabit etkiler tahmincileriyle tahmin edilen katsayılar ve sabit etkiler modeli ile tahmin edilen katsayılar arasında sistematik bir farkın olmadığını ifade eden H_0 hipotezi ile K serbestlik derecesine sahip olan ki kare dağılımını göstermektedir. Hipotezin kabul edilmesi durumunda rastsal etkiler modelinin kullanılması, reddi durumunda da sabit etkiler modelinin kullanılması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle,

H_0 : Rastsal etki vardır

H_1 : Sabit etki vardır

19 Sabit etkiler modelinde, her bir kesitsel birimin özel karakteristikler taşıyabileceği göz önünde bulundurularak, regresyon modelindeki kesim değerinin kesitsel birimler arasında farklılaşmasına izin verilmektedir. Farklılaşan kesim değerlerini dikkate almak için kukla değişkenlerinin kullanılması durumunda model, en küçük kareler kukla değişken (Least Squares Dummy Variable-LSDV) modeli olarak ifade edilmektedir (Gujarati, 2003: 652).

20 Rastsal etkiler modelinde ise (REM), belirli bir popülasyondan çekilen bir birimin kesim değerinin tesadüfî olduğu varsayılmaktadır. Söz konusu birimin kesim değeri, popülasyonun ortalama sabit değerinden sapma olarak ifade edilmektedir. Bu modelin avantajı, N sayıda kesitsel kesim değeri tahmin edilmesi gerekmediği için, serbestlik derecesi bakımından daha ekonomik olmasıdır. Diğer bir ifade ile, sadece kesim değerinin ortalamasının ve varyansının hesaplanması yeterli olmaktadır. Bu model, her bir kesitsel birimin (tesadüfî) kesim değeri ile açıklayıcı değişken arasında korelasyon bulunmadığı durumlarda uygun olmaktadır (Gujarati, 2003: 652).

Olasılık değeri (P), tablo değeri (α) 0.05'den küçükse H_1 hipotezi kabul edilir. Yani modelde sabit etki vardır. Bu değer 0.05'den büyük ise rassal etkiler modeli uygulanır. Hausman testi sonucunda elde edilen bulgular neticesinde karar verilen etki modelleri çerçevesinde regresyon analizi yapılmıştır. Panel regresyon analizinin uygulanabilmesi için ilk olarak ilgili verilerin analize uygun olup olmadıkları belirlenmiştir. Bu kapsamda, verilerin analize uygunluğunun belirlenmesi amacıyla değişkenlerde birim kökün varlığı incelenmiştir. Birim kökün varlığının tespit edilmesi amacıyla, ADF-Fisher Chi-Square, Levin, Lin & Chu (LLC) ve Im, Pesaran & Shin (IPS) testleri gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF-Fisher Chi-Square		Levin, Lin & Chu		Im, Pesaran & Shin	
	İstatistikler	Olasılık (P) Değeri	İstatistikler	Olasılık (P)Değeri	İstatistikler	Olasılık (P)Değeri
BİG4	345,254	0.0001	23,266	0.0001	27,149	0.0000
DGÖRÜŞ	437,231	0.0024	25,369	0.0153	25,312	0.0000
DDEĞİŞ	379,364	0.0000	27,345	0.0011	26,478	0.0120
BAŞDENT	421,248	0.0001	28,145	0.0000	24,258	0.0200
AKO	385,369	0.0000	22,587	0.0000	27,571	0.0000
KAL	380,347	0.0000	24,147	0.0000	22,129	0.0001
KAR	375,345	0.0002	36,234	0.0517	29,197	0.0054
PD/DD	389,312	0.0000	25,147	0.0000	24,198	0.0000
İŞLBÜYÜK	370,369	0.0000	27,148	0.0036	27,148	0.0000

Tablo 4.2 çalışma kapsamındaki değişkenlerin, birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, değişkenlerin %1 anlamlılık düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, bağımsız değişkenlerin tamamına ilişkin tüm serilerin, durağan olduğunu ve regresyon analizinde kullanılmalarında bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, birim kök sorunu bulunmadığı görülmektedir. Bundan sonraki aşamada, klasik panel regresyonun uygulanacağı yöntemlerden sabit etkiler modeli ya da rastsal etkiler modelinin uygunluğu, Hausman testiyle araştırılmış ve sonuçlar Tablo 4.3’de gösterilmiştir.

Tablo 4.3: Hausman Testi Sonuçları

Modeller	Ki-Kare İstatistiği	Olasılık (P) değeri
Model 1 Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	332,4578	0,0000
Model 2 Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	328,2475	0,0020
Model 3 Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	427,3697	0,0000
Model 4 Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	429,3697	0,0000
Model 5 Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	327,3678	0,0020

Hausman testi sonuçlarını gösteren Tablo 4.3'de görüldüğü gibi, 0,05'in altındaki bir olasılık değeri rastsal etkiler modelinin uygun olmadığını ve sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, Hausman testi sonuçlarından görüldüğü gibi, tüm modeller için $P=0.0000 < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve modellerin tahminlenmesinin sabit etkiler yöntemiyle yapılmasının uygun olduğu görülmektedir.

Bu bölümde ilk olarak, analiz kapsamındaki işletmelerin finansal tablolarında yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurup başvurmadıkları hesaplanmıştır. Daha sonra, kontrol değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler ve tüm örneklem için korelasyon değerleri verilmiştir. Son olarak, ihtiyari tahakkuklar ile denetim ve kontrol değişkenleri arasında regresyon sonuçları verilerek, analiz kapsamında oluşturulan hipotezler test edilmiştir.

4.5.1. İhtiyari Tahakkukların/Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Hesaplanması

Yukarıda verilen bilgiler kapsamında, 60 işletmenin 2010 - 2013 yılları arasında kamuya açıklanan, hem dönem sonu hem de ara dönem finansal tablolarına ait veriler yardımıyla işletmelerin 4 yıllık dönemi kapsayan ihtiyari tahakkukları/yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanmıştır. Daha öncede ifade edildiği gibi, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkuklar (DAC) direkt hesaplanamadığından, ilk önce toplam tahakkukların (TAC) ihtiyari olmayan (NDAC) kısımları hesaplanmakta, daha sonra hesaplanan bu tutar toplam tahakkuklardan çıkartılarak ihtiyari tahakkuk (DAC) tutarları hesaplanmaktadır.

Yapılan regresyon analizi sonuçları hem dönem sonu hem de ara dönem olmak üzere ayrı ayrı aşağıda Tablo 4.4 ve Tablo 4.5'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4: Regresyon Analiz Sonuçları (Dönem Sonu)Bağımlı Değişken: TAC_{it}/A_{it-1}

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 12/31/14 Saat: 15:57

Dönemler: 2010/2013

Toplam Dönem: 4

Toplam İşletme: 60

Toplam Gözlem: 240

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Statistic	Prob.
$1/A_{it-1}$	67509.32	295901.5	0.228148	0.0819
$(\Delta REV - \Delta REC)_{it}/A_{it-1}$	0.124054	0.033463	3.707169	0.0003
PPE_{it}/A_{it-1}	-0.080255	0.041917	-1.914589	0.0568
C	0.009690	0.017188	0.563756	0.5735
R-squared	0.077327	Meandependent var		-0.004975
Adjusted R-squared	0.065186	S.D. dependent var		0.122916
S.E. of regression	0.118842	Akaikeinfocriterion		-1.404951
Sumsquaredresid	3.220146	Schwarzcriterion		-1.345524
Loglikelihood	166.9743	F-statistic		6.369338
Durbin-Watson stat	2.175076	Prob(F-statistic)		0.000366

Tablo 4.5: Regresyon Analiz Sonuçları (Ara Dönem)Bağımlı Değişken: TAC_{it}/A_{it-1}

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 15:57

Dönemler: 2010/2013

Toplam Dönem: 4

Toplam İşletme: 60

Toplam Gözlem: 240

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-Statistic	Prob.
1/A _{it-1}	-44648.30	330860.6	-0.134946	0.0892
(ΔREV-ΔREC) _{it} /A _{it-1}	0.105238	0.046017	2.286943	0.0231
PPE _{it} /A _{it-1}	-0.126716	0.049415	-2.564302	0.0110
C	0.067527	0.018855	3.581378	0.0004
R-squared	0.049911	Mean dependent var		0.032025
Adjusted R-squared	0.037410	S.D. dependent var		0.132562
S.E. of regression	0.130058	Akaike info criterion		-1.224575
Sum squared resid	3.856665	Schwarz criterion		-1.165148
Log likelihood	146.0507	F-statistic		3.992480
Durbin-Watson stat	1.356690	Prob(F-statistic)		0.008489

Tablo 4.4 ve 4.5’de verilen regresyon analizi sonuçları incelendiğinde modellerimizde, toplam tahakkukların sırasıyla dönem sonunda % 7’lik kısmının ara dönemde ise %4’lük kısmının, bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı görülmektedir. Ayrıca her iki modelinde (dönem sonu: Prob (F-statistic): 0.000366, ara dönem: Prob (F-statistic): 0.008489) anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bağımlı değişkenin, hem dönem sonunda, hem de ara dönemde bağımsız değişkenleri anlamlı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Yani her iki dönem için oluşturulan modeller anlamlı sonuçlar vermiştir.

Bu kapsamda, regresyon analizi sonuçlarına göre, ihtiyari tahakkukların (yaratıcı muhasebe uygulamalarının) hesaplanması için dönem sonu ve ara dönem modellerimiz sırasıyla aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$\text{Dönem Sonu: } \mu_{i,t} = \text{TAC}_{i,t} / A_{i,t-1} - (0.009690 + (67509.32 * [1/ A_{i,t-1}] + (0.124054 * [(\Delta \text{REV} - \Delta \text{REC})_{i,t} / A_{i,t-1}] + (-0.080255 * [\text{PPE}_{i,t} / A_{i,t-1}]))$$

$$\text{Ara Dönem: } \mu_{i,t} = \text{TAC}_{i,t} / A_{i,t-1} - (0.067527 + (-44648.30 * [1/ A_{i,t-1}] + (0.105238 * [(\Delta \text{REV} - \Delta \text{REC})_{i,t} / A_{i,t-1}] + (-0.126716 * [\text{PPE}_{i,t} / A_{i,t-1}]))$$

Oluşturulan bu modelde 2010–2013 yıllarına ait dönem sonu ve ara dönem de hesaplanan bağımsız değişken değerleri, yerlerine konularak her yıl için işletmelerin ihtiyari tahakkukları ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hesaplanan ihtiyari tahakkuk değerleri Tablo 4.6 ve 4.7’de verilmiştir.

Daha öncede ifade edildiği üzere, Jones (1991)’ın bu konuyla ilgili olarak yaptığı çalışma dikkate alınarak, işletmelerin hesaplanan ihtiyari tahakkuk miktarlarının sıfır olması beklenmektedir. Bu nedenle, ihtiyari tahakkuklarda meydana gelen sıfırdan sapmanın oranı ne kadar büyükse finansal tablolarda yaratıcı muhasebe uygulaması olasılığı o kadar yüksektir denilebilir. Jones modeline göre, işletme yöneticileri dönem karlarını manipüle etmeye 1 yıl önceden karar verdiklerini ve manipülasyon yılında ise bunu tamamladıklarını ve sonraki yıl ise manipülasyona son verdikleri varsayılmaktadır. Toplam tahakkuklar içerisinde ihtiyari tahakkukların manipülasyonu ile karlar yüksek veya düşük gösterilmektedir. Karların yüksek gösterilmesi işletmenin piyasa değerini ve yöneticilerin prestijini korur, fakat fiktif karlar nedeniyle dağıtılan karlar ve ödenen vergiler işletme kaynaklarının tükenmesine yol açar. Tam tersi düşük gösterilmesi ise işletmenin risk ve getiri dengesinin bozulmasına ve piyasa değerini olumsuz yönde etkileyeceği gibi ortalama sermaye maliyetinin yükselmesine yol açacaktır. Bu yüzden manipülasyon faaliyetleri sürekli olarak yapılamaz. Örneğin ENRON tarafından yıllarca yapılan manipülatif faaliyetler iflasla sonuçlanmıştır (Duman, 2010: 192-193).

Aşağıdaki Tablo 4.6 ve 4.7’de verilen koyu hücreler dönemler itibariyle ihtiyari tahakkukların sıfırdan sapma durumunu veya yaratıcı muhasebe uygulamalarını göstermektedir.

Tablo 4.6: İhtiyari Tahakkuklar (Dönem Sonu)

İŞLETMELER / YILLAR	2010/31	2011/31	2012/31	2013/31
1	0,0107	2,33585	0,07845	2,32776
2	-0,0219	0,04308	-0,007	-0,0243
3	-0,0153	1,18412	0,04582	0,03408
4	0,01395	1,18067	-0,0816	-0,0544
5	0,06474	1,11163	-0,0386	-0,073
6	0,00106	1,10715	-0,0103	0,01831
7	1,10199	-0,0671	0,04402	-1,1461
8	0,00397	0,01718	-0,0336	0,00507
9	-0,0601	-0,0519	-0,002	-0,0613
10	1,11096	0,04441	-1,165	-0,0242
11	-0,0054	1,13139	-1,1091	-0,0476
12	1,12557	0,06888	-2,3547	0,07164
13	-0,0533	0,0198	0,03791	-0,0301
14	0,03447	-0,0456	-1,153	-1,152
15	1,12315	1,2113	1,11197	0,07574
16	-0,0151	-0,0472	0,09233	0,03584
17	-0,0414	-1,1533	0,00544	-0,081
18	1,10885	0,0964	-1,1303	-0,0454
19	-0,0852	1,16341	0,00286	-0,0734
20	-1,1441	-0,0006	-0,0052	0,02625
21	0,00795	-0,0085	0,05648	0,01628
22	-0,055	-0,0008	0,02125	-1,1478
23	0,06815	-0,0274	-0,002	-0,0788
24	2,28615	1,17826	0,07858	-1,1771
25	0,05786	0,0351	-0,0105	-1,1784
26	1,23609	0,05845	-0,0916	0,00402
27	-1,1677	-1,1955	-0,0608	-1,1914
28	0,02298	0,06221	-0,0487	0,00596
29	0,01075	1,18197	-1,1724	-1,1916
30	-1,1592	0,09195	-1,4926	-1,2259
31	-2,3429	0,0619	-0,0872	0,02995

32	0,04374	0,09325	-0,0465	0,0123
33	1,10864	0,08152	-0,052	-0,0084
34	-0,019	1,22198	0,01013	-0,0349
35	-1,1248	0,08036	0,05307	0,05781
36	-0,0342	2,31753	-0,0121	-1,1726
37	0,02869	0,07433	-0,0822	0,01249
38	0,04091	-0,0361	1,10736	-1,1636
39	0,06181	-2,4288	2,52299	1,10006
40	0,00206	0,03957	-0,0233	-0,0707
41	0,02933	-1,1557	1,16559	-0,0567
42	-1,1636	0,00111	0,02962	-1,119
43	1,11095	-0,0101	0,00656	1,10312
44	-0,0552	0,0025	-1,109	-1,1064
45	-0,0562	0,0596	0,02802	0,06864
46	-0,0992	-0,08	0,04242	0,04457
47	0,00674	-0,0462	-1,1174	0,05556
48	0,05646	0,04406	0,02144	0,08503
49	-1,1023	-0,0089	-0,0712	0,0093
50	0,03217	0,07148	-1,2364	-0,0832
51	-0,002	0,02137	0,03061	0,05882
52	-0,0608	0,02914	-1,1875	1,15176
53	0,01664	-1,14	-0,0027	-0,0435
54	-0,0117	-0,0228	-0,0431	-0,0069
55	0,0115	0,08783	-0,0874	-0,0017
56	1,15887	1,18651	0,08388	0,07897
57	0,07482	0,00162	0,05558	0,07038
58	2,28383	-0,0751	-0,0138	-0,0388
59	1,10199	-0,0671	0,04402	-1,1461
60	0,00397	0,01718	-0,0336	0,00507
Ortalama	0,11112	0,18579	-0,14	-0,1582

Tablo 4.7: İhtiyari Tahakkuklar (Ara Dönem)

İŞLETMELER				
/YILLAR	2010/9	2011/9	2012/9	2013/9
1	2,59781	2,64452	2,49806	2,55895
2	-0,0519	0,01483	0,02852	-0,0553
3	-0,0367	1,17293	0,03449	-0,0069
4	-0,0502	0,08922	-1,1254	-0,0307
5	0,09755	1,1165	-0,0493	-1,1085
6	-0,0225	1,21591	1,12475	1,10678
7	0,01343	-1,1901	0,0258	-1,1682
8	-0,0831	-0,0846	-1,1321	-1,1582
9	-0,0671	0,02699	-0,0485	0,00739
10	0,01171	1,11483	-0,0767	0,01714
11	0,03113	0,0686	-1,1929	-0,0308
12	-1,1295	0,01231	0,00715	-0,062
13	-0,0076	-0,0475	-1,1708	-0,0742
14	0,02089	1,11413	0,02357	0,04576
15	-0,0283	-0,0473	-0,094	0,04381
16	-1,1143	-1,1554	-0,0262	-1,1482
17	1,11158	1,17937	-1,1711	-0,0389
18	0,09999	1,31383	1,17821	1,10771
19	-1,1625	-0,0567	-0,0457	-0,0417
20	0,02807	0,0277	0,05766	-0,0363
21	-0,0578	0,08103	0,06522	-0,0688
22	-0,0163	-0,0928	-0,0023	-0,0663
23	2,29883	1,17197	0,04563	-0,0978
24	0,04651	-0,0615	0,02025	-0,0881
25	0,09464	0,03961	-0,0973	-0,0166
26	-0,0269	-0,0589	-0,0041	-0,0302
27	-0,0241	0,03525	-0,0605	-0,0195
28	1,10503	1,26191	-1,1813	-1,2126
29	-0,0553	0,09443	-1,1911	-1,2442
30	-1,2319	0,05472	-0,0908	-0,0423
31	0,04063	0,01276	-0,0837	0,06974
32	0,07473	0,0688	-0,0053	-0,0618

33	-1,1392	1,15573	-0.033	-0,0637
34	-0,0146	0,01784	-0,0521	-0,054
35	0,02162	2,28148	1,12497	1,16953
36	-0,0259	1,18767	-0,0708	-1,2726
37	0,00538	0,09893	-0,0268	0,00472
38	0,00423	-0,0151	0,00988	-1,1898
39	0,06554	-1,3601	2,4471	-0,0029
40	-0,0111	0,03845	-0,0258	-0,0103
41	0,02105	-0,0726	2,32956	-1,1785
42	-0,0743	-0,0542	-0,0495	-0,0538
43	0,06141	-0,0154	-0,0886	0,01074
44	-0,0685	-0,0524	-1,1424	-0,0518
45	-0,0229	0,06886	-0,0837	1,13894
46	-0,0844	-0,0587	-0,0341	0,02813
47	0,00619	-0,061	-1,1149	0,00437
48	0,02082	0,0146	-0,0348	1,13335
49	-0,0724	-0,0095	-0,071	-0,03
50	1,21002	-0,0971	-1,2128	-0,0172
51	-0,0657	-0,0281	0,0014	-0,0981
52	-0,0876	-0,0419	-0,0876	0,02774
53	0,0026	-0,0322	-0,0364	0,00547
54	-0,0584	-0,0639	-0,0631	0,01374
55	-0,0278	0,00149	-1,1315	-0,0031
56	0,00701	0,02288	0,05563	0,08175
57	0,03507	-0,0063	0,07513	0,05182
58	0,04491	-0,0408	-0,0163	1,10175
59	-0,0367	1,17293	0,03449	-0,0069
60	-0,0502	0,08922	-1,1254	-0,0307
Ortalama	0,03622	0,25463	-0,07	-0,0374

Tablo 4.6 ve 4.7’de görüldüğü gibi, çalışma kapsamındaki işletmelerin ihtiyari tahakkukların sıfıra ortalama uzaklığı dönem sonu finansal tablolarında ortalama; 2010 yılında 0,11112, 2011 yılında 0,18579, 2012 yılında -0,14, 2013 yılında ise -0,1582 olarak gerçekleşmiştir. İşletmelerin ihtiyari tahakkukların sıfıra ortalama uzaklığı ara dönem finansal tablolarında ise ortalama 2010 yılında 0,03622, 2011 yılında 0,25463, 2012 yılında -0,07, 2013 yılında ise -0,0374 olarak gerçekleşmiştir.

Bu sonuçlara göre, dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarda ihtiyari tahakkuklar (yaratıcı muhasebe uygulamaları) yönünden büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, hem dönem sonlarında hem de ara dönemlerde 2010-2011 yıllarında ortalama ihtiyari tahakkuklar pozitif yönde iken aynı şekilde ortalama ihtiyari tahakkuklar 2012-2013 yıllarında negatif yöndedir. Ayrıca ihtiyari tahakkuklarda meydana gelen sıfırdan sapma olarak da dönem sonları bakımından; 2010 yılında 19, 2011 yılında 18, 2012 yılında 15, 2013 yılında ise 17 işletme yaratıcı muhasebe uygulaması yaptığı belirlenmiştir. Ara dönemler itibariyle ise, 2010 yılında 10, 2011 yılında 17, 2012 yılında 18, 2013 yılında ise 16 işletme yaratıcı muhasebe uygulaması yaptığı tahmin edilmiştir. Bu sonuçlara göre yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapan işletmelerin sayı olarak dönem sonu ve ara dönem finansal tablolar açısından büyük farklılıkların olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, yaratıcı muhasebe uygulamalarına gelir artırıcı veya gider azaltıcı yönden bakıldığında ise, dönem sonu ve ara dönemlerde önemli bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler kapsamında çalışmamızın 4. Hipotezi reddedilmiştir.²¹

Yukarıda verilen açıklamaları istatistiki olarak da test etmek için analizde kullanılan değişkenler arasında hem yaratıcı muhasebe yapan ve yapmayanlar olarak hem de dönem sonu ve ara dönem değerler arasında fark olup olmadığı incelenmiştir. Diğer bir ifadeyle, çalışma modelinde kullanılan değişkenler açısından, yaratıcı muhasebe yapan işletmelerle yapmayan işletmeler ile dönem sonu ve ara dönem

21 H4: Yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.

verileri karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda, çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi, ilişkinin yönünü ve etkileri saptamak amacıyla Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Çünkü normal dağılım varyansların homojen ve normal dağılım göstermemesi nedeniyle analizde örneklem için bu test kullanılmıştır. Ancak normal dağılımlı olması halinde uygulanacak test bağımsız iki örnek t-testidir. Ancak bu çalışmada, normal dağılım varsayımları sağlanmadığı için, bağımsız iki örnek t-testi'nin parametrik olmayan karşılığı olan Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. analiz sonuçları Tablo 4.8'de gösterilmiştir.

Mann-Whitney U Testinin sonuçlarını veren Tablo 4.8'de görüldüğü gibi, çalışmada kullanılan modele dahil edilen hemen hemen tüm değişkenlerin %5 önem seviyesinde (Asymp. Sig. Değeri $P > 0.05$ olduğundan) anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Buna göre, modele dahil edilen tüm değişkenlerin, yaratıcı muhasebe yapan ve yapmayan işletmelerle, dönem sonu ve ara dönem verileri bakımından bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Bulunan bu istatistiki sonuçlar ile yukarıda verilen açıklamalar örtüşmektedir.

Tablo 4.8: Mann-Whitney U Testi Bulguları

DEĞİŞKENLER	Yaratıcı muhasebe yapan işletmeler		Yaratıcı muhasebe yapmayan işletmeler		Dönem sonu		Ara dönem		Mann Whitney U Testi	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Z değeri	Asymp. Sig. (2-tailed)
TAC	2,0325	0,9855	1,0258	-0,3987	1,2547	-0,2571	1,2645	1,0145	-1,522	0,278
Aİ	1,0215	1,2587	2,0474	1,2587	1,0258	-0,6987	2,8700	1,0258	-2,744	0,003
REV	1,0001	0,6987	2,0255	1,0326	1,2587	1,2547	2,1254	1,2020	-0,059	0,750
REC	1,0020	1,0258	1,0258	1,4874	-0,25874	1,9874	2,8525	-0,0250	-1,219	0,257
PPE	-0,2645	2,0145	1,0247	2,0058	1,2547	1,2580	1,2645	-0,3987	-3,154	0,405
NI	2,8700	1,0258	1,0258	2,0471	1,8794	1,1470	1,0258	1,2587	-0,135	0,302
CFO	2,1254	1,2020	2,0147	-0,2578	2,0147	1,2547	2,0474	1,0326	-2,155	0,504
TA	2,8525	-0,0250	2,2587	1,2587	2,0147	0,2477	2,0255	0,0087	-2,205	0,325

Araştırma kapsamındaki işletmelerin hem dönem sonu hemde ara dönem muhtemel yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplandıktan sonra bu bölümde, yaratıcı muhasebe uygulamaların bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi test edilmiştir. Bu kapsamda tanımlayıcı istatistikler, değişkenler arasındaki korelasyon değerleri ve modellerin regresyon sonuçları verilmiştir.

4.5.2. Tanımlayıcı (Açıklayıcı) İstatistikler

Tez çalışmasında oluşturulan modellerin test edilmesinde kullanılacak tanımlayıcı değişkenler ve bu değişkenlerin tahakkuklar üzerindeki beklenen etkileri, hem dönem sonu hem de ara dönem finansal tablolar olmak üzere ayrı ayrı olmak üzere aşağıda Tablo 4.9 ve 4.10'da verilmiştir.²²

22 NOT: DAC: Tahmin edilen ihtiyari tahakkuklar, BİG4: Denetim firmanın ilk büyük 4 denetim firmasından biri olması durumunda 1; aksi halde 0, DGÖRÜŞ: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma olması durumunda 0; olumlu görüş durumunda 1., DDEĞİŞ: Denetim firmasının aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0., BAŞDENT: Baş denetçinin aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0., AKO: Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktif, KAL: Borç Toplamı/Aktif Toplamı, KAR: Net kar önceki yıla göre artmışsa 1; aksi halde 0., PD/DD: Piyasa Değeri / Defter Değeri, İŞLBÜYÜK: İşletmelerin Toplam aktiflerinin doğal logaritması.

Tablo 4.9: Dönem Sonu Finansal Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	BİG4	DGÖRÜŞ	DDEĞİŞ	BAŞDENT	AKO	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK	DAC	KAR
Ortalama	0.5474	0.9008	0.6896	0.5646	0.0262	0.4606	4.3402	8.13050	1.06	0.5646
Medyan	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	0.0274	0.4583	2.6700	8.18653	0.0034	1.0000
Maksimum	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	0.4356	1.8185	74.600	9.7775	0.5229	1.0000
Minimum	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	-0.6023	0.0530	0.0000	6.6545	0.4926	0.0000
Stand. Sapma	0.498	0.2994	0.4636	0.4968	0.1126	0.2412	10.186	0.5697	0.1180	0.4968
Çarpıklık	0.1905	2.6827	0.8198	0.2608	0.9739	1.1019	5.8603	0.0258	0.0565	0.2608
Basıklık	1.036	8.1970	1.6722	1.0680	8.0318	6.8429	37.201	3.4002	6.4588	1.0680
Jarque Bera	38.67	539.36	43.034	38.711	281.44	189.71	12635.	1.5745	115.76	38.711
Olasılık	0.000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.4550	0.0000	0.0000
Sum	127.00	209.00	160.00	131.00	6.1011	106.87	1006.9	1886.27	2.46	131.00
Sum Sq. Dev.	57.478	20.719	49.6551	57.0301	2.9338	13.4494	23971.3	74.9948	3.22014	57.0301
Gözlemler	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240

Tablo 4.10: Ara Dönem Finansal Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	DAC	AKO	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK	KAR
Ortalama	4.010027	0.028502	0.464872	2.670000	8.124927	0.543103
Medyan	-0.016260	0.029489	0.475502	2.740000	8.195647	1.000000
Maksimum	0.644524	0.454205	1.632544	3.090000	9.762787	1.000000
Minimum	-0.360145	-0.427657	0.054318	2.110000	6.862627	0.000000
Standart Sapma	0.129211	0.082676	0.225908	0.357703	0.567459	0.499216
Çarpıklık	1.741648	-0.180818	0.793726	-0.543091	0.002785	-0.173058
Basıklık	9.404739	9.550905	5.439663	2.000000	3.230840	1.029949
Jarque Bera	513.8223	416.1029	81.89561	21.07131	0.515409	38.67534
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000027	0.772824	0.000000
Sum	9.3005	6.612404	107.8503	619.4400	1884.983	126.0000
Sum Sq. Dev.	3.856665	1.578966	11.78896	29.55680	74.38418	57.56897
Gözlemler	240	240	240	240	240	240

Tablo 4.9 ve 4.10’da tanımlayıcı (açıklayıcı) değişkenlerle ilgili istatistikler verilmiştir. Tablo 4.11’de ise, bu tanımlayıcı istatistikler dönem sonu ve ara dönem ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 4.11: Dönem Sonu ve Ara Dönem Karşılaştırmalı Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler/Dönem	Dönem Sonu (X)		Ara Dönem (Y)		Fark (X+Y/2)	
	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
DAC	1.0609	0.0034	4.010027	-0.016260	2,535014	-0,0064
AKO	0.0262	0.0274	0.028502	0.029489	0,027351	0,02844
KAL	0.4606	0.4583	0.464872	0.475502	0,462736	0,4669
PD/DD	4.3402	2.6700	2.670000	2.740000	3,505	2,705
İŞLBÜYÜK	8.13050	8.18653	8.124927	8.195647	8,127714	8,19109
KAR	0.5646	1.0000	0.543103	1.0000	0,553852	1
BİG4	0.5474	1.0000	-	-	-	-
DGÖRÜŞ	0.9008	0.10000	-	-	-	-
BAŞDENT	0.5646	1.0000	-	-	-	-
DDEĞİŞ	0.6896	1.0000	-	-	-	-

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi, analiz kapsamında yer alan işletmelerin yaklaşık %54’nün denetim firması, dört büyük denetim firmasından biridir. Bu denetim firmaları, analiz kapsamındaki işletmelere %80 oranında olumlu görüş, geri kalan %20 oranında da şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma görüşü bildirmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise, analiz kapsamındaki hiçbir işletmeye denetim firmaları tarafından olumsuz görüş bildirilmemiş olmasıdır. Araştırma kapsamındaki denetim firmalarının değişim oranının yaklaşık % 68 olduğu görülmektedir. Buna göre analiz kapsamındaki işletmeler büyük oranda, çalıştığı denetim firmasını değiştirmektedirler. Bu değişimler aslında yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir göstergesi olabileceği gibi, başka bir çok nedeni de olabilir. Bu nedenle konunun ayrıca araştırılmasında fayda vardır. Yine analiz kapsamındaki işletmelerin çalıştığı denetim firmalarının baş denetçisini değiştirme oranının yaklaşık %56 seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Bu oranında yüksek seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamındaki diğer tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında ise, ihtiyari tahakkukların dönem sonu ortalaması (DAC) 1,06 iken, ara dönemde 4.010027 olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre, analiz kapsamındaki işletmeler ara dönemde yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha çok başvurumaktadırlar. Muhtemelen işletmeler ara dönemlerde yüksek olan yaratıcı muhasebe uygulamalarını, dönem sonlarında bazı tedbirler alarak ihtiyari tahakkukları azaltma yoluna gitmektedirler. Ancak bu sonucun konuyla ilgili diğer faktörlerle birlikte incelenmesinde fayda vardır.

Aktif Karlılık Oranın (AKO) ortalaması dönem sonunda 0.0262 iken, ara dönemde ise 0.0285’dir. AKO düştükçe yaratıcı muhasebe uygulamalarının arttığı veya arttıkça yaratıcı muhasebe uygulamalarının azaldığı düşünüldüğünde dönem sonu ve ara dönemlerde yaratıcı muhasebe uygulamaları bakımından önemli bir fark olmadığı söylenebilir.

Kaldıraç Oranının (KAL) ortalaması dönem sonunda 0.4606 iken, ara dönemde ise 0.4648’dir. Daha öncede ifade edildiği üzere, bu oran, tahakkukların değişkenliğini artıran bir faktördür ve bu ilişkinin genelde pozitif yönde istatistiki

olarak anlamlı olması beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin cari yılda aldığı borç arttığında, tahakkukların değişkenliği de artmaktadır. Bu nedenle kaldıraç oranı yükseldikçe, işletmelerin borçlarını idare edebilme ile ilgili yaratıcı muhasebe uygulama istekleri arttığı için, tahakkukların değişkenliği de artmakta, tahakkuklar bu amaçla yöneticiler tarafından kullanılmaktadır. Bu açıklamalar ışığında dönem sonu ve ara dönemler arasında önemli bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca analiz kapsamındaki işletmelerin, borçlanma düzeylerini dönem sonlarında ve ara dönemlerde genelde değiştirmedikleri anlaşılmaktadır.

PD/DD oranının ortalaması, dönem sonunda 4.34 iken, ara dönemlerde 2.67'dir. PD/DD oranının dönem sonu ve ara dönem bakımında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir göstergesi olan bu oranın yüksekliği, dönem sonunda analiz kapsamındaki işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulama isteklerini artırdıklarının ve piyasa değerini yükseltme çabasında olduklarının göstergesidir.

İşletme büyüklüğü (İŞLBÜYÜK) oranının ortalaması, dönem sonunda 8.1305 iken ara dönemde 8.1249'dur. Toplam varlıkların logaritması olarak tanımlanan büyüklük değişkeninde dönem sonu ve ara dönemlerde önemli bir farkın olmadığı görülmektedir.

Kardaki Değişim (KAR) oranının ortalaması ise, dönem sonunda 0.5646 iken ara dönemde 0.5431'dir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının en önemli göstergelerinden olan bu oranın dönemler arasında değişmemesi, analiz kapsamındaki işletmelerin dönem sonu ve ara dönemlerde kar rakamlarını yaratıcı muhasebe uygulamalarıyla değiştirmedikleri anlamına gelebilir.

Analizlerde kullanılan değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistiklerin incelenmesinden sonra, regresyon analizlerine geçilmiştir. Ancak regresyon analizlerine başlanmadan önce, verilerin regresyon analizlerine uygun olup olmadıkları belirlenmelidir. Bu bağlamda, regresyon modelinde kullanılan açıklayıcı değişkenler arasında, çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmış ve takip eden bölümde sonuçlar verilmiştir.

4.6.3. Tüm Örneklem İçin Korelasyon Değerleri

Çalışmada kullanılacak modele dahil edilen tüm değişkenlere ait tanımlayıcı istatistik bilgileri verildikten sonra bu bölümde, değişkenler arasındaki korelasyon ve anlamlılık düzeyleri verilmiştir. Tablo 4.12 ve 4.13’de, analiz kapsamındaki işletmelerin 2010-2013 yıllarına ait hem dönem sonu, hem de ara dönem modelinde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri gösterilmiştir;

Tablo 4.12: Dönem Sonu Korelasyon Değerleri

	DAC	BİG4	DGÖRÜŞ	DDEĞİŞ	BAŞDENT	AKO	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK
BİG4	0.059626								
DGÖRÜŞ	0.085053	0.248928							
DDEĞİŞ	0.032981	0.082618	0.058052						
BAŞDENT	0.019886	0.005044	-0.058558	0.745187					
AKO	0.280600	0.311564	0.415114	0.048902	-0.063185				
KAL	-0.233509	-0.098899	-0.311541	-0.102143	-0.014217	-0.543961			
PD/DD	0.073237	0.073019	0.075719	0.003395	0.035758	0.066601	-0.154507		
İŞLBÜYÜK	-0.018441	0.342781	0.423061	-0.011840	0.000487	0.409738	-0.056326	0.148968	
KAR	0.203627	0.336899	-0.000376	-0.081647	-0.052075	0.341544	-0.059220	0.060523	0.076808

Tablo 4.13: Ara Dönem Korelasyon Değerleri

	DAC	AKO	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK
AKO	0.277559				
KAL	-0.117066	-0.452767			
PD/DD	-0.029333	0.019913	0.045653		
İŞLBÜYÜK	-0.014173	0.374183	-0.058442	0.053248	
KAR	0.204965	0.346076	-0.069698	-0.132364	0.053009

Tablo 4.12 ve 4.13'deki değerler, değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin gúcünü ya da derecesini temsil etmektedir. Söz konusu derece, korelasyon katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Bilindiği üzere korelasyon katsayısı, değişkenlerin yönü ve etkileşimlerin nasıl olduğu hakkında bilgi verir. Değişkenlerin birbiri arasındaki etkileşim var mı, varsa etkileşim kuvvetli mi, zayıf mı, olduğu ve gözlem gruplarından birinin gözlem değeri artarken diğerinin azalıyor mu, yoksa aynı yönde mi, değerleri değişiyor olduğu gözlenebilir. Korelasyon katsayısı -1 ile +1 arasında değişen değerler alır. Katsayı, tam ve kuvvetli bir etkileşim varsa +1, ters yönlü ve tam bir etkileşim varsa -1 değerini alır. Deęerin 0 olması değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olmadığı anlamına gelmektedir. Yukarıda verilen tablolarda görüldüğü gibi, değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının tamamı, %50'nin altında kalmaktadır. Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının %80'i aşması halinde çoklu doğrusal bağlantının ciddi bir sorun haline geleceği belirtilmektedir (Gujarati, 2003: 359). Tablo 4.12 ve 4.13'e göre, açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının tamamının %50'nin altında olduğu gözlenmektedir. Bu durumda, çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı, bağımsız değişkenler ve kontrol/açıklayıcı değişkenler arasında kuvvetli veya tam bir ilişkinin bulunmasıdır.

Tablo 4.12'de görüldüğü gibi, dönem sonunda ihtiyari tahakkuklar (DAC)/yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak bu değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca DAC ve BİG4 bağımlı değişkenleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, bu değişkenler arasında çok düşük korelasyon (0.059626) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, beklendiğinin aksine denetçi firmanın büyük olmasının, yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı hipotezinin tersidir. Sonuç olarak, bu iki değişken arasında korelasyonun çok düşük olması, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasında çok güçlü bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

İhtiyari tahakkuklar (DAC) ile denetim firmasının (DDEĞİŞ) ve baş denetçinin (BAŞDENT) değişmesi arasında, pozitif yönde bir korelasyon olduğu görülmektedir. Ancak bu değişkenler arasındaki korelasyonun çok düşük (0.032981 ve 0.019886) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, beklendiği gibi denetçi firmasının ve baş denetçinin değişmesiyle yaratıcı muhasebe uygulamalarının artacağına hipotezinin tersi sonuçtur.

Denetimle ilgili diğer bir değişken olan denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşü olması ile ihtiyari tahakkuklar arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu görülmektedir. Ancak bu korelasyonun da çok düşük değerde (0.085053) olduğu görülmektedir. Bu sonuç da, beklendiği gibi denetim görüşünün olumlu olmaması durumunda, yaratıcı muhasebe uygulamalarına işaret eder hipotezini güçlendirmemektedir.

Tablo 4.12’de yer alan diğer değişkenlere bakıldığında, AKO, PD/DD, KAR oranları ile yaratıcı muhasebe uygulamaları (DAC) arasında pozitif yönde korelasyon olduğu, KAL ve İŞLBÜYÜK oranlarında ise ihtiyari tahakkuklar arasında negatif yönde korelasyon olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan AKO’nun beklendiğinin aksine pozitif yönde korelasyon olması, AKO’nun yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı hipotezinin tersidir. PD/DD oranında beklendiği gibi, pozitif yönde korelasyon bulunmuştur. Bu sonuç, PD/DD oranının yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı hipotezini güçlendirmektedir. KAR değişkeni de pozitif yönde olması beklendiği gibi kardaki değişim yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olabilir hipotezini güçlendirmektedir. KAL oranı beklendiğinin aksine negatif yönlü korelasyon mevcuttur. Bu sonuç, borçlanmanın yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı hipotezinin tersidir. Son değişken olan İŞBÜYÜK değişkeni negatif yönlüdür. Bu sonuç, işletmenin büyüklüğünün artması ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının azaldığı veya büyük işletmelerin küçük işletmelere göre yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha az başvurduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4.13’de analiz kapsamındaki işletmelerin ara dönem değişkenlerine bakıldığında ise, ihtiyari tahakkuklar ile AKO ve KAR oranları ile pozitif yönde, KAL, PD/DD ve İŞLBÜYÜK oranları ile de negatif yönde ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Dönem sonu ve ara dönem verilerinin korelasyon değerleri karşılaştırılıp genel olarak incelendiğinde dönem sonu ve ara dönem değişkenler arasındaki korelasyon değerleri bakımından çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, tablolar incelendiğinde her iki dönemde de değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede veya güçlü bir doğrusal bir ilişkinin veya korelasyonun bulunmadığı görülmektedir.

4.5.4. Modellerin Regresyon Sonuçları

Çalışma kapsamında oluşturulan hipotez değişkenlerinin modellere etkisini test etmek için, 5 regresyon modeli kurulmuştur. Bu modeller hem dönem sonu, hem de ara dönem olmak üzere ayrı ayrı analiz edilmiştir. Ayrıca dönem sonu finansal tablo verilerinden elde edilen bilgilerle, hipotez değişkenlerinin modele etkisini test etmek için dört regresyon modeli kurularak analiz edilmiş; beşinci modelde ise tüm değişkenler regresyon analizine dahil edilmiştir. Ara dönem finansal tablo verilerinden denetim değişkenleri dikkate alınmadan bir regresyon modeli kurularak analiz edilmiştir. Ara dönemlerde, denetim değişkenlerinin dikkate alınmamasının nedeni, işletmelerin ara dönemde sağlıklı veya tam olarak denetim raporlarına veya sonuçlarına ulaşamamasıdır.

Tüm modeldeki değişkenlerin, bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren belirlilik katsayısı (R^2), dönem sonu verileri için yaklaşık % 12 dir. Ara dönem veri için ise, belirlilik katsayısı (R^2) yaklaşık % 10'dur. Tüm modellerde edilen R^2 sonuçlarına göre, ihtiyari tahakkuk düzeylerindeki farklılığın (dönem sonu verileri için) %12'sinin ve (ara dönem verileri için) %10'nun modelde yer alan bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Buna göre, tüm modellerdeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri açıkladığı söylenebilir.

Durbin -Watson değeri, değişkenler arasında oto korelasyon sıkıntısının var olup olmadığını açıklar. Bulunan bu değer her zaman 0 ile 4 arasında olması beklenir. Genellikle 2 değeri otokorelasyon sıkıntısının olmadığına işaret eder (Koçaş ve Irmak, 2007: 22). Bu değer dönem sonunda yaklaşık ortalama 2.16, ara

dönemde ise 1.38 değerinde olup, dönem sonlarında ve ara dönemlerde oto korelasyon problemi gözükmemektedir. Ayrıca modellerde oto korelasyon olup olmadığını belirlemek için, regresyon modelinde birinci dereceden otoregresif (AR1) süreçte test edilmiştir. Wooldridge (2002) AR1 testi sonucunda, olasılık değeri dönem sonunda 0.597, ara dönemde ise 0.655 çıkmıştır. Böylece tüm modellerde oto korelasyon problemi olmadığı teyit edilmiştir.

Oluşturulan modellerin anlamlılığını gösteren F istatistiği, dönem sonu verileri için sırasıyla 3.493871, 5.190255, 5.201684, 5.254243 ve 5.213319 bulunmuştur. Ara dönem verileri için F istatistik değeri, 5.289099 bulunmuştur. Ayrıca bulunan bu değerlerin anlamlılığını gösteren F önemlilik düzeyleri (prob./F-statistic) de sırasıyla dönem sonu veri için, 0.000048, 0.000051, 0.000049, 0.000044, 0.000463 bulunmuştur. Ara dönem verileri için, F önemlilik düzeyleri 0.000129 bulunmuştur. Bulunan bu sonuçlar, tüm dönemler için oluşturulan modellerde yer alan bağımsız değişkenlerin, bu çalışmada örnek olarak seçilen işletmelerin ihtiyari tahakkuk düzeylerindeki farklılığı, önemli ölçüde açıkladığı ve modellerin tümüyle istatistiksel olarak anlamlı olduğu göstermektedir. Bu sonuçlara göre, analiz kapsamında oluşturulan modellerin, ekonometrik açıdan sağlam olduğunu göstermektedir.

Analiz kapsamındaki işletmelerin, dönem sonu ve ara dönemlerinde oluşturulan hipotez değişkenlerinin modele etkileri sırasıyla aşağıda gösterilmiştir.

4.5.4.1. Birinci Modelin Sonuçları

İhtiyari tahakkuklar (yaratıcı muhasebe uygulamaları) ile işletmelerin dört büyük denetim firmasıyla çalışması arasındaki ilişkiyi test eden birinci modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.14'de gösterilmiştir. Bu analizde dönem sonu finansal tablo verilerinden elde edilen verilerde yararlanılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında denetim değişkenin (BİG4) yanında, kontrol değişkenleri (AKO, KAL, KAR, PD/DD, İŞLBÜYÜK)'de modele dahil edilerek analiz edilmiştir.

Tablo 4.14: 1. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t}:\beta_0+\beta_1BİG4_{i,t}+\beta_2AKO_{i,t}+\beta_3KAL_{i,t}+\beta_4KAR_{i,t}+\beta_5PDDDi_{t}+\beta_6İŞLBÜYÜK_{i,t}+e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BİG4	-0.006776	0.016765	-0.404164	0.6865
AKO	0.255123	0.095395	2.674401	0.0080*
KAL	-0.046419	0.038648	-1.201093	0.2310
KAR	0.031184	0.016851	1.850631	0.0655***
PD/DD	0.000651	0.000747	0.872549	0.3838
İŞLBÜYÜK	-0.027394	0.015439	-1.774392	0.0774***
C	0.220680	0.120657	1.828988	0.0687
R-squared	0.122054	Mean dependent var		1.06E-07
Adjusted R-squared	0.098642	S.D. dependent var		0.118068
S.E. of regression	0.112094	Akaike info criterion		-1.509259
Sum squared resid	2.827116	Schwarz criterion		-1.405262
Log likelihood	182.0740	F-statistic		5.213319
Durbin-Watson stat	2.161372	Prob(F-statistic)		0.000048

*, *** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4.14'de, çalışma kapsamında yer alan tüm işletmelerin, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kullanılan ihtiyari tahakkukları (DAC) ile işletmelerin dört büyük denetim firmalarıyla çalışması arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Buna göre, dört büyük denetim firması ile ihtiyari tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenememiştir. Çünkü tüm değişkenleri dikkate alan modelde t-statistic değeri -0.404164 ve prob. değeri ise 0.6865 bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, bu değerler denetim firması büyüklüğü

değişkeninin, bu önemlilik düzeyinde yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerinde önemli olmadığını göstergesidir.

Türkiye’de BİST’te kayıtlı işletmeler için, denetçi firmanın büyüklüğü ile ihtiyari tahakkuklar arasında, beklendiğinin aksine, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kısacası, analiz kapsamındaki işletmelerin dört büyük denetim firmasıyla çalışmasının, yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, çalışmanın ilk hipotezi (H1) reddedilmiştir²³.

Türkiye’de denetim firması büyüklüğünün ihtiyari tahakkuklar üzerine etkisini inceleyen bu çalışmadan elde edilen, denetim firmasının büyüklüğünün ihtiyari tahakkuklar üzerinde istatistiki olarak önemli bir düzeyde etkisi olmadığı sonucu, Türkiye’de bağımsız denetim kalitesinin, yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, Jeong ve Rho (2004) (Güney Kore örneği, 6 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 1994-1998 yılları arası); Kim ve diğ. (2003) (ABD örneği, 6 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 1984-1998 yılları arası); Nichols ve Smith (1983) (ABD örneği, 8 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 1973-1979 yılları arası) aynı yönde olup, Bauwhede v.d. (2003); Butler v.d. (2004); Lai (2009); Caramanis ve Lennox (2008); Becker ve diğ. (1998) (ABD örneği, 6 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 1989-1992 yılları arası); Francis ve diğ. (1999) (ABD örneği, 6 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 1974-1994 yılları arası); Cai ve diğ. (2005) (Çin örneği, 10 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 2002 yılı), farklı yöndedir.

Bu sonuç, ülkemizde yapılan Yaşar (2011)’in (Türkiye örneği, 4 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 2003-2007 yılları arası) yaptığı çalışma sonucuyla aynı, Karacaer ve Özek (2010) (Türkiye örneği, 4 büyük denetim firması ve diğerleri üzerinde yapılmıştır, örneklem ise 2005-2008 yılları arası) yaptıkları çalışmayla da farklıdır.

23 H1: İşletmelerin 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının büyüklüğü yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamaktadır.

Bu kapsamda, bağımsız denetim firmalarının gözetiminin etkin bir şekilde yapılmadığı ve cezaların caydırıcı olmaktan uzak olduğu bir denetim ortamında, büyük denetim firmalarının, müşterilerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlamayabilecekleri, literatürde sınırlı da olsa kabul edilmektedir.

Tablo 4.14’de verilen modele dahil edilen kontrol değişkenleri (AKO, KAL, KAR, PD/DD ve İŞLBÜYÜK) incelendiğinde, regresyon modelinde bu değişkenlerden sadece AKO, KAR ve İŞLBÜYÜK değişkenlerinin %1, %5 ve %10 düzeyinde ihtiyari tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. KAL ve PD/DD değişkenlerinin ise %1, %5 ve %10 düzeyinde ihtiyari tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.²⁴

Bu değişkenlerden aktif karlılık oranı (AKO) ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasında, genellikle negatif ve istatistiki anlamlı bir ilişki beklenmektedir. Bilindiği üzere AKO, işletmelerin ulaştıkları büyüklük ile sağladıkları verimin veya işletme performansının ölçülmesinde kullanılır. Aktif karlılık oranı işletmelerin edinmiş oldukları tüm varlıkların (yapılan maddi ve finansal yatırımlar dahil olmak üzere), hangi oranda etkin kullanıldığını göstermektedir (Bayırlı, 2006: 272). Çalışma kapsamında analize dahil edilen AKO’nun, modele önemli düzeyde katkı sağladığı belirlenmiştir. Fakat bu değişkenin değeri, beklenen aksine pozitifdir. Buna göre, işletmelerin varlık verimliliğinin ve performansının ölçülmesinde kullanılan AKO’nun değerinin pozitif yönde olması, işletmelerin varlıklarını verimli kullandıklarında veya performansı arttıkça, yaratıcı muhasebe uygulamalarının da artışına işaret etmektedir. Bu sonuç, yaratıcı muhasebe uygulamalarının, karlılıkları yüksek işletmelerde daha fazla yapıldığı şeklinde değerlendirilebilir.

AKO değişkeniyle ilgili bu sonuç, işletme performansında ve karlılıklarında oluşan artış, yaratıcı muhasebe uygulamalarını da aynı şekilde arttırdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç, Lee v.d. (2006) tarafından, yaratıcı muhasebe uygulamalarının büyüklüğü, kar performansı ve gelecek karlarındaki beklenen büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarındaki sonuçlarla, aynı yöndedir.

24 Kontrol değişkenleri (AKO, KAL, KAR, PD/DD, İŞLBÜYÜK) birinci modelde kapsamlı bir şekilde anlatıldığından ve tüm modellerde hemen hemen aynı sonuçlar elde edildiğinden, kontrol değişkenleri diğer modellerde ayrıca açıklanmamıştır.

Diğer bir ifadeyle, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile AKO ve gelecek karlardaki beklenen büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen yazarlar, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile AKO arasında, pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişler ve işletme karlarının büyüklüğü ile AKO arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca yazarlara göre, işletmelerin dönem karlarının yıldan yıla istikrarlı bir şekilde yükselmesi, bu işletmelerin fiyat duyarlılıklarını da etkilediğini ve bunun sonucunda yüksek performansa sahip işletmelerin, daha büyük tutarlarda karlar rapor ettiklerini ifade etmişlerdir.

Analize dahil edilen diğer bir kontrol değişkeni, işletmelerin varlıklarını hangi oranda yabancı kaynaklarla finanse ettiğini gösteren kaldıraç oranıdır (KAL). Bu oranın yüksek olması durumunda, işletmelerin risk seviyesini artıracak gibi aynı zamanda borçlanma ve sermaye maliyetinin yüksek olmasına yol açacaktır. Ayrıca işletmelerin yıllar itibarı ile hedeflenen ve işletmelerin beklediği karlılığı elde etmek amacıyla finansal kaldıraç kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan finansal riski aktif karlılığı (AKO) üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Karlılık kısa süreli bir performans göstergesi iken, finansal durumu ise işletmelerin mevcut ve gelecekte olası sermaye ve borç yapısı üzerinde önemli bir bilgiler sunar. Bu kapsamda KAL oranı yüksek olan işletmelerde, yukarıda verilen olumsuz etkileri azaltmak için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvuracağı beklenmektedir. Analiz kapsamında ihtiyari tahakkuklarla, KAL değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Beklenenin aksine tespit edilen bu ilişki, borçlanma düzeyleri fazla olan işletmelerin daha çok yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurduğu şeklindeki varsayımın tersi olarak çıkmıştır.

KAL değişkeniyle ilgili bu sonuç, Watts ve Zimmerman (1986); Defond ve Jambalvo (1994) yaptıkları çalışma sonuçlarından farklıdır. Bu yazarlar yaptıkları çalışmalarında, işletmelerin borçlanmaları durumunda veya borçlanmayla karşı karşıya kaldıklarında, muhasebe ilke ve standartlarındaki bazı boşluk veya esneklikleri kullanarak dönem karlarını artırma stratejilerine gittiklerini tespit etmişlerdir.

Diğer bir kontrol değişkeni kardaki değişim (KAR) ile ihtiyari tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Beklenildiği

gibi analiz kapsamındaki işletmelerin net karları, önceki yıllara göre değişen işletmelerle yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yıllar itibariyle karında değişim olan işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma olasılığının daha fazla olduğu söylenebilir.

Analiz kapsamındaki diğer kontrol değişkeni, işletmelerin piyasa değerlerinin, öz sermayelerinin kaç katı olduğunu gösteren PD/DD'dir. Bu oranın yatırımcılar tarafından tercih edilmesinin nedeni, işletmelerin piyasa değerinin, bilançodaki defter değerinin ne kadar altında veya üstünde olduğuna bakarak ve sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırarak, hisse senedi fiyatının aşırı değerlendirildiği ya da ucuz kaldığı konusunda, nakit akımlarını hesaplamak gibi detaylı bir araştırmaya gerek kalmaksızın hemen bir önyargıya sahip olmalarına imkan tanınmasıdır (Ercan ve Üreten, 2000: 132). Genellikle bu oranın işletmelerde yüksek olması yaratıcı muhasebe uygulamalarının olasılığının ve piyasa değerini artırabilme motivasyonu taşıdıklarının göstergesi olmaktadır. Bu çalışmada, PD/DD ile ihtiyari tahakkuklar arasında beklenen pozitif ve istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre, örneklem kapsamındaki işletmelerin, piyasa değerini yükseltmek için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Bu sonuç, Türkiye'de işletmelerin piyasa değerinden ziyade, vergiden kaçınmak için karlarını düşürme eğiliminde oldukları gerçeğiyle örtüşmektedir.

Modelde kullanılan son kontrol değişkeni, işletmelerin toplam varlıklarının göstergesi olarak kullanılan ve işletme büyüklüğünü temsil eden İŞLBÜYÜK değişkenidir. Bu değişkenle ihtiyari tahakkuklar arasında beklenildiği gibi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu değişkenin pozitif olması, işletmelerin büyümesi ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının arttığı, yani büyük işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları ile daha fazla ilgilendikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, büyük işletmelerin kar artırıcı yönde yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha fazla istekli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuçla, işletmelerin PD/DD oranında bir ilişki olduğu da anlaşılmaktadır. Yani analiz kapsamındaki işletmelerin piyasa değerlerini yükseltmek yerine, karlarını düşürmeyi daha fazla tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

4.5.4.2. İkinci Modelin Sonuçları

İkinci modelde, ihtiyari tahakkuklarla bağımsız denetim görüşü arasındaki ilişki test edilmiştir. Modelin amacı, bağımsız denetim görüşünün, yaratıcı muhasebe uygulamalarını etkileyip etkilemediğinin test edilmesidir. İhtiyari tahakkuklar (yaratıcı muhasebe uygulamaları) ile denetim görüşü (DGÖRÜŞ) arasındaki ilişkiyi test eden ikinci modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.15’de gösterilmiştir.

Tablo 4.15: 2. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t}; \beta_0 + \beta_1 DGÖRÜŞ_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DGÖRÜŞ	0.005964	0.029184	0.204377	0.8382
AKO	0.248987	0.096672	2.575584	0.0106**
KAL	-0.044835	0.039215	-1.143321	0.2541
PD/DD	0.000651	0.000747	0.872287	0.3840
İŞLBÜYÜK	-0.030117	0.015731	-1.914484	0.0568***
KAR	0.029654	0.016283	1.821217	0.0699***
C	0.234026	0.118160	1.980584	0.0489
R-squared	0.121579	Mean dependent var		1.06E-07
Adjusted R-squared	0.098155	S.D. dependent var		0.118068
S.E. of regression	0.112124	Akaike info criterion		-1.508718
Sum squared resid	2.828643	Schwarz criterion		-1.404722
Log likelihood	182.0113	F-statistic		5.190255
Durbin-Watson stat	2.144757	Prob(F-statistic)		0.000051

, * sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

İkinci modelde, denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma olması durumuyla, ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişki incelenmiştir. Tablo 4.15’de bu iki faktör arasındaki regresyon analizi sonuçlarını vermektedir. Tablo 4.15 incelendiğinde, DGÖRÜŞ değişkeninin prob. değerinin (0.7557) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle denetim görüşü ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Yani denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma durumunda olması ile beklenen yaratıcı muhasebe uygulamalarının artacağı varsayımının, örneklem kapsamındaki işletmeler için söz konusu olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç, denetçilerin denetledikleri işletmelerde karşılaşmış oldukları yaratıcı muhasebe uygulamalarını, denetim görüşüne yansıtmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Genel olarak BİST’te faaliyet gösteren işletmelerin denetim raporlarına bakıldığında, neredeyse hiç olumsuz görüşe rastlanılmaması bu sonucu desteklemektedir. Bu durumun nedenleri ayrıca araştırılması gereken konulardan birisidir. Buna göre, çalışmanın ikinci hipotezi (H2) reddedilmiştir.²⁵

Bu sonuç, Bartov v.d. (2001) ve Johl v.d. (2007) ile tutarlı olmamakla birlikte, Tsipouridou ve Spathis (2014); Butler v.d. (2004) yaptıkları çalışma sonuçları ile tutarlıdır. Butler v.d.’nin (2004) da belirttiği gibi, bu sonucun bir açıklaması, denetçilerin denetim kalitesi hakkındaki değerlendirmelerine dayalı olarak görüşlerini düzenleme zorunluluğu veya böyle bir rollerinin bulunmadığı şeklinde olabilir.

4.5.4.3. Üçüncü Modelin Sonuçları

Üçüncü modelde ihtiyari tahakkuklarla denetim firmasının yıllar itibariyle değişmesi arasındaki ilişki test edilmiştir. Bu modelin amacı, bağımsız denetim firmasının değiştiği yıllarda ihtiyari tahakkukların etkilenip etkilemediğinin test edilmesidir. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetim firması değiştiğinde, ihtiyari

25 H2: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma durumu ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

tahakkuklarda artış veya azalışın hangi boyutta olduğunun belirlenmesidir. Bu analizde de örnek kapsamındaki işletmelerin dönem sonu finansal tablolarından elde edilen verilerinden yararlanılmıştır. İhtiyari tahakkuklar (yaratıcı muhasebe uygulamaları) ile denetim firmasının değişimi (DDEĞİŞ) arasındaki ilişkiyi test eden üçüncü modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.16'de gösterilmiştir.

Tablo 4.15: 3. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t}; \beta_0 + \beta_1 DDEĞİŞ_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + \beta_6 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DDEĞİŞ	0.005132	0.016067	0.319400	0.7497
AKO	0.251363	0.095235	2.639412	0.0089*
KAL	-0.045373	0.038733	-1.171433	0.2427
PDDD	0.000650	0.000747	0.870820	0.3848
İŞLBÜYÜK	-0.028949	0.014878	-1.945736	0.0529***
KAR	0.029743	0.016236	1.831972	0.0683***
C	0.226506	0.118677	1.908594	0.0576
R-squared	0.121814	Mean dependent var	1.06E-07	
Adjusted R-squared	0.098396	S.D. dependent var	0.118068	
S.E. of regression	0.112109	Akaike info criterion	-1.508986	
Sum squared resid	2.827886	Schwarz criterion	-1.404990	
Log likelihood	182.0424	F-statistic	5.201684	
Durbin-Watson stat	2.151812	Prob(F-statistic)	0.000049	

*, *** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4.16’de analiz kapsamında yer alan tüm işletmelerin, dönem sonu verilerinden elde edilen bilgiler yardımıyla ihtiyari tahakkuklarla, denetim firmasının değişimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, DDEĞİŞ değişkeninin prob. değerinin (0.8508) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle denetim firmasının değişmesi (DDEĞİŞ) ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki, istatistiksel olarak bulunamamıştır.

Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının yıllar itibariyle değişmesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarına neden olabileceği varsayımı geçersiz olmuştur. Bu sonuç, ikinci modeli destekler nitelikte olup, denetim firmalarının karşılaştıkları yaratıcı muhasebe uygulamaları ile müşteri değiştirmedikleri şeklinde anlaşılabilir. Ancak literatürden de anlaşıldığı üzere, işletmeler geçerli bir sebep olmaksızın denetim firmalarını kolay kolay değiştirmezler. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte, bu konunun da ayrıca detaylı bir şekilde araştırılmasında fayda vardır. Buna göre, çalışmanın üçüncü hipotezi (H3a) reddedilmiştir.²⁶

4.5.4.4. Dördüncü Modelin Sonuçları

Dördüncü modelde bağımsız denetim kalitesiyle ilgili son değişken olan baş denetçinin değişmesi ile ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu modelin amacı üçüncü modelde olduğu gibi, baş denetçiler değiştiği zaman ihtiyari tahakkukların etkilenip etkilenmediğinin test edilmesidir. Çünkü bazı özel durumlarda denetim firmasının değiştirilmesi yerine baş denetçi değişebilmektedir. Bu durumun birçok nedeni olmakla birlikte, daha çok denetim firması ile müşteri işletme arasındaki ilişkiden meydana gelebilmektedir. Bu nedenle, bu değişkeninin de ayrıca test edilmesinde fayda vardır. Bu analizde de örnek kapsamındaki işletmelerin dönem sonu finansal tablolarından elde edilen verilerinden yararlanılmıştır. İhtiyari tahakkuklarla baş denetçinin değişmesi arasındaki ilişkiyi

26 H3a: Bağımsız denetim firmasının değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

test eden dördüncü modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.17’de gösterilmiştir.

Tablo 4.17: 4. Modelin Dönem Sonu Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t}; \beta_0 + \beta_1 BAŞDENT_{i,t} + \beta_2 AKO_{i,t} + \beta_3 KAL_{i,t} + \beta_4 KAR_{i,t} + \beta_5 PDDD_{i,t} + İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BAŞDENT	0.009182	0.014913	0.615697	0.5387
AKO	0.256945	0.095399	2.693391	0.0076*
KAL	-0.044870	0.038684	-1.159906	0.2473
PDDD	0.000637	0.000746	0.853609	0.3942
İŞLBÜYÜK	-0.029390	0.014873	-1.976017	0.0494**
KAR	0.029467	0.016158	1.823720	0.0695***
C	0.228277	0.117631	1.940615	0.0536
R-squared	0.122894	Mean dependent var		1.06E-07
Adjusted R-squared	0.099505	S.D. dependent var		0.118068
S.E. of regression	0.112040	Akaike info criterion		-1.510216
Sum squared resid	2.824409	Schwarz criterion		-1.406220
Log likelihood	182.1851	F-statistic		5.254243
Durbin-Watson stat	2.148716	Prob(F-statistic)		0.000044

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Baş denetçinin değişimi ile ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişkinin incelendiği analizin sonuçları Tablo 4.17’de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde, analiz kapsamında bağımsız denetim kalitesiyle ilgili diğer değişken olan baş denetçinin değişmesi (BAŞDENET) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında da prob. değerinin (0.5751) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması

nedeniyle, ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak, bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmalarının baş denetçilerinin değişmesinin nedeni olarak yaratıcı muhasebe uygulamaları olabilir varsayımının geçerli olmadığı söylenebilir.

Baş denetçilerinin değişmesinin bir çok nedeni olmakla birlikte, bu konunun da ayrıca araştırılmasında fayda vardır. Buna göre, çalışmanın son hipotezi de (H3b) reddedilmiştir.²⁷ Bu sonuç, DeFond ve Subramanyam'ın (1998) yaptığı denetçi değişiklikleri ve ihtiyari tahakkuklar adlı çalışmanın sonuçları ile farklıdır. Bu çalışmada, 1990-1993 yılları arasında 503 denetçi değiştiren işletmenin, ihtiyari tahakkuklarını gelirlerini düşürmek için kullandıklarını ve denetçinin değişmesinden hemen önce yapıldığı ve denetçinin değişmesinden sonra ise hemen ihtiyari tahakkukların gelir azaltılması için kullanılmadığı bulunmuştur. Ayrıca bu durumun dava riski olan ve mali kriz içinde olan işletmelerde yoğunlaştığını belirlemişlerdir. Bu kapsamda, işletmelerin denetçilerini, genellikle mali kriz ve dava riskinin olduğu dönemlerde değiştirdikleri anlaşılmaktadır.

4.5.4.5. Beşinci Modelin Sonuçları

Beşinci modelde, çalışma kapsamında tüm denetim ve kontrol değişkenleri modele dahil edilerek aralarındaki ilişki incelenmiştir. Bu modelin amacı, bağımsız denetim kalitesiyle ilgili değişkenlerle ve kontrol değişkenleriyle, ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak görmek ve analiz etmektir. Bu sayede tüm değişkenler arasındaki ilişki, tek bir tabloda görünmüş olacaktır. Yine bu analizde de örnek kapsamındaki işletmelerin dönem sonu finansal tablolarından elde edilen verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca diğer modellerde ayrıntılarıyla açıklandığı için bağımsız denetim kalitesi ve kontrol değişkenleri ile ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişki, yorumlanmayarak genel sonuçlar verilmiştir. İhtiyari tahakkuklarla tüm değişkenler arasındaki ilişkiyi test eden beşinci modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.18'de gösterilmiştir.

²⁷ H3b: Baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 4.18: Dönem Sonu Tüm Değişkenler Arasındaki Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t}; \beta_0 + \beta_1 BİG4_{i,t} + \beta_2 DGÖRÜŞ_{i,t} + \beta_3 DDEĞİŞ_{i,t} + \beta_4 BAŞDENT_{i,t} + \beta_5 AKO_{i,t} + \beta_6 KAL_{i,t} + \beta_7 KAR_{i,t} + \beta_8 P_{i,t} + \beta_9 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BİG4	-0.007231	0.017142	-0.421809	0.6736
DGÖRÜŞ	0.009270	0.029755	0.311547	0.7557
DDEĞİŞ	-0.004701	0.024956	-0.188359	0.8508
BAŞDENT	0.012952	0.023073	0.561328	0.5751
AKO	0.257288	0.098154	2.621264	0.0094*
KAL	-0.043224	0.039514	-1.093876	0.2752
PD/DD	0.000636	0.000751	0.846526	0.3982***
İŞLBÜYÜK	-0.029469	0.016395	-1.797395	0.0736***
KAR	0.031782	0.017315	1.835525	0.0678
C	0.223571	0.124020	1.802709	0.0728
R-squared	0.124070	Mean dependent var		1.06E-07
Adjusted R-squared	0.088559	S.D. dependent var		0.118068
S.E. of regression	0.112719	Akaike info criterion		-1.485695
Sum squared resid	2.820624	Schwarz criterion		-1.337129
Log likelihood	182.3407	F-statistic		3.493871
Durbin-Watson stat	2.156722	Prob(F-statistic)		0.000463

*, *** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında oluşturulan ve tüm değişkenlerin birlikte incelendiği bu regresyon modelinde, ihtiyari tahakkuklar ile bağımsız denetim kalitesiyle ilgili oluşturulan değişkenlerden (denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim firmasının değişmesi ve baş denetçinin değişmesi) hiçbirisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Analiz kapsamında incelenen kontrol değişkenlerinden AKO, KAR ve İŞLBÜYÜK ile ihtiyari tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, diğer kontrol değişkenlerinden KAL ve PD/DD ile ihtiyari tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

4.5.4.6. Altıncı Modelin Sonuçları (Ara Dönem)

İhtiyari tahakkuklar ile kontrol değişkenleri arasındaki ilişkiyi test eden altıncı ve son modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 4.19'de gösterilmiştir. Bu modele bağımsız denetim kalitesiyle ilgili değişkenler ilave edilmemiş, işletmelerin ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerle oluşturulan kontrol değişkenleri analize dahil edilmiştir. Daha öncede ifade edildiği üzere, ara dönemde denetimle ilgili değişkenlerin modele ilave edilmeme gerekçesi, denetim firmalarının ara dönem denetimlerinde işletmelere ait tam bir bağımsız denetim görüşü sunmamaları, denetim faaliyetlerini kapsamlı yapmamaları ve denetimle ilgili bazı bilgilerini (baş denetçi, denetim firmasının ismi veya büyüklüğü vs.) tam olarak paylaşmamalarıdır.

Tablo 4.19: Ara Dönem Değişkenler İçin Regresyon Sonuçları (Denetim Değişkenlerini İçermeyen)

Bağımlı değişken: DAC
Yöntem: Panel Veri Analizi
Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55
Dönemler: 2010 - 2013
Toplam İşletme: 60
Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
AKO	0.463895	0.129069	3.594154	0.0004*
KAL	0.010301	0.041137	0.250407	0.8025
PD/DD	-0.005362	0.023072	-0.232393	0.8164
İŞLBÜYÜK	-0.029406	0.015684	-1.874875	0.0621***
KAR	0.028051	0.017760	1.579463	0.1156

C	0.219992	0.138948	1.583265	0.1148
R-squared	0.104757	Mean dependent var	4.01E-07	
Adjusted R-squared	0.084951	S.D. dependent var	0.129211	
S.E. of regression	0.123601	Akaike info criterion	-1.317994	
Sum squared resid	3.452652	Schwarz criterion	-1.228854	
Log likelihood	158.8873	F-statistic	5.289099	
Durbin-Watson stat	1.381997	Prob(F-statistic)	0.000129	

*, *** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4.19'da analiz kapsamında yer alan tüm işletmelerin ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerinden oluşturulan kontrol değişkenleri (AKO, KAL, PD/DD, İŞLBÜYÜK VE KAR) ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında ihtiyari tahakkuklar ile AKO ve İŞLBÜYÜK değişkenleri arasında %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, KAL, PD/DD VE KAR değişkenleri arasında %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bu sonuçlara göre analiz kapsamındaki işletmeler, dönem sonunda olduğu gibi ara dönemlerinde de aktif karlılık oranı (AKO) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Daha öncede ifade edildiği üzere, AKO ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasında genellikle negatif ve istatistiki anlamlı bir ilişki beklenmektedir. Çünkü AKO, işletmelerin ulaşılmış oldukları büyüklük ile sağladıkları verimin veya işletme performansının ölçülmesinde kullanılır. Aktif karlılık oranı işletmelerin edinmiş oldukları tüm varlıkların (yapılan maddi ve finansal yatırımlar dahil olmak üzere) hangi oranda etkin kullanıldığını göstermektedir (Bayırlı, 2006: 272).

Çalışma kapsamında analize dahil edilen AKO'nun, modele önemli düzeyde katkı sağladığı belirlenmiştir. Fakat bu değişkende, tıpkı dönem sonunda olduğu gibi, değeri beklenen aksine pozitifdir. Buna göre, analiz kapsamındaki işletmelerin varlık verimliliğinin ve performansının ölçülmesinde kullanılan AKO'nun değerinin pozitif yönde olması, işletmelerin varlıklarını verimli kullandıklarında veya performansı artıkça, yaratıcı muhasebe uygulamalarının da artığı şeklinde anlaşılabilir. Analiz

kapsamındaki işletmelerin ara dönem verileri kapsamında oluşturulan ve anlamlı olan diğer kontrol değişkeni, işletmelerin toplam varlıklarının göstergesi olarak kullanıldığı, büyüklük (İŞLBÜYÜK) değişkenidir. Bu değişkende de dönem sonunda olduğu gibi, ihtiyari tahakkuklar arasında beklenildiği gibi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu değişkenin pozitif olması, işletmelerin ara dönemlerde büyümesi ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının arttığı, yani işletmelerin büyümek için yaratıcı muhasebe uygulamaları ile daha fazla ilgilendikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, büyük işletmelerin kar artırıcı yönde yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha fazla istekli oldukları anlaşılmaktadır. Tablodan anlaşılacağı üzere ara dönemlerde analiz kapsamındaki işletmelere ait olan diğer kontrol değişkenler (KAL, KAR ve PD/DD) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlara göre;

İşletmelerin varlıklarını hangi oranda yabancı kaynaklarla finanse ettiğini gösteren kaldıraç oranının (KAL) yüksek olması durumunda, işletmelerin risk seviyesini artıracak gibi, aynı zamanda borçlanma ve sermaye maliyetinin yüksek olmasına yol açacaktır. Ayrıca işletmelerin yıllar itibarı ile hedeflenen ve işletmelerin beklediği karlılığı elde etmek amacıyla, finansal kaldıraç kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan finansal riski, aktif karlılığı oranı (AKO) üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Karlılık kısa süreli bir performans göstergesi iken, finansal durumu ise işletmelerin mevcut ve gelecekte olası sermaye ve borç yapısı üzerinde önemli bir bilgiler sunar. Bu kapsamda KAL oranı yüksek olan işletmelerde yukarıda verilen olumsuz etkileri azaltmak için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvuracağı beklenmektedir. Analiz kapsamında dönem sonunda olduğu gibi, ara dönemde de ihtiyari tahakkuklarla KAL değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Beklenenin aksine tespit edilen bu ilişki, borçlanma düzeyleri fazla olan işletmelerin daha çok yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurduğu şeklindeki varsayımın tersi olarak çıkmıştır.

Ara dönemde diğer bir kontrol değişkeni kardaki değişim (KAR) olup, ihtiyari tahakkuklarla arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Beklenildiğinin aksine analiz kapsamındaki işletmelerin net karları

önceki yıllara göre değişen işletmelerle, yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında paralellik olduğu tespit edilememiştir. Analiz kapsamındaki son kontrol değişkeni, işletmelerin piyasa değerlerinin, öz sermayelerinin kaç katı olduğunu gösteren oran olan PD/DD'dir. Bu oranın yatırımcılar tarafından tercih edilmesinin nedeni, işletmelerin piyasa değerinin bilançodaki defter değerinin ne kadar altında veya üstünde olduğuna bakarak ve sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırarak, hisse senedi fiyatının aşırı değerlendirildiği ya da ucuz kaldığı konusunda, nakit akımlarını hesaplamak gibi detaylı bir araştırmaya gerek kalmaksızın hemen bir önyargıya sahip olmalarına imkan tanınmasıdır (Ercan ve Üreten, 2000: 132). Bu oranın işletmelerde yüksek olması, yaratıcı muhasebe uygulamalarının olasılığının ve piyasa değerini artırabilme motivasyonu taşıdıklarının göstergesi olmaktadır. Bu çalışmada, PD/DD ile ihtiyari tahakkuklar arasında beklenen pozitif ve istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre, örneklem kapsamındaki işletmelerin piyasa değerini yükseltmek için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmadıkları anlaşılmaktadır.

Örneklem kapsamındaki işletmelerin dönem sonu ve ara dönem verilerinden oluşturulan kontrol değişkenleri birlikte değerlendirildiğinde çok büyük farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. AKO ve İŞLBÜYÜK değişkenlerinin hem dönem sonunda hem ara dönemde yaratıcı muhasebe uygulamaları ile pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, KAL ve PD/DD değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca her iki dönem birlikte değerlendirildiğinde, sadece KAR değişkeninin dönem sonunda yaratıcı muhasebe uygulamaları ile anlamlı bir ilişkisi varken, ara dönemde anlamsız bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. KAR değişkeninin, dönemler arasında farklı anlamlılıkta çıkması, beklenen bir sonuçtur. Çünkü işletmelerin dönem sonlarında karlılığını daha fazla değiştirdikleri bilinen bir gerçektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, her ne kadar muhasebe ilke ve standartlarındaki esnekliklerden veya boşluklardan kaynaklanıp, meslek etiği açısından bir sorun teşkil etmese de işletmelerin gerçek durumunu olduğundan farklı gösteren uygulamalardır. Özellikle, ABD’de ve Avrupa’da meydana gelen finansal skandalların temelinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkili olması, bağımsız denetim kalitesinin sağlanması gerekliliği günümüzde en önemli tartışılmalı konulardan birisidir.

Literatürdeki teorik tartışmalar ve araştırma bulguları, bağımsız denetim kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlandırdığı yönündedir. Ancak konuyla ilgili yapılan araştırmalar, çoğunlukla kaliteli bir bağımsız denetimin ABD gibi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğunu, bağımsız denetimin yüksek kalitede olmadığı veya sınırlı olduğu Türkiye gibi ülkeler için sorgulanması gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi konularındaki tartışmalar temel alınarak, bu çalışmada cevabı aranacak soru, “yaratıcı muhasebe uygulamalarının, bağımsız denetim kalitesi üzerinde etkisi var mıdır ?” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkiye’de yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen uygulamalı bir çalışma yok denecek kadar azdır.

Bu kapsamda çalışmanın konusu ve kapsamı, muhasebe manipülasyon yöntemlerinden olan yaratıcı muhasebe uygulamalarının; nedenleri, ortaya çıkış amaçları, stratejileri, literatürdeki gelişimi, hangi muhasebe uygulamalarıyla yapıldığı, ölçülmesinde kullanılan modeller ve bunların bağımsız denetim kalitesiyle olan ilişkisi olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkilerini belirlemektir. Çalışmanın diğer bir amacı ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarını, dönem sonu ve ara dönem finansal tablolar bakımından bir fark olup olmadığını test etmektir.

Çalışmada, BİST’de imalat sektöründe faaliyet gösteren 60 işletmenin 2010-2013 yılları arasındaki dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarından ve denetim raporlarından elde edilen veriler kullanılarak yaratıcı muhasebe uygulamalarının, bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bağımsız denetim kalitesinin, yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlayıcı bir güç olabileceği noktasından hareketle dört hipotez geliştirilmiştir.

Bunlar, işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarında yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma sayılarının farklı olabileceği düşünülerek birinci hipotez geliştirilmiştir. Dört büyük denetim firmalarının denetim kalitesi ile ilgili kötü şöhret sonucunda müşterilerini kaybetmekten veya denetim ücretlerinin azalmasından çekinecekleri ya da açılacak denetimle ilgili davalarda uğrayacakları zararların diğer küçük denetim firmalarına kıyasla daha fazla olacağı şeklindeki varsayımlarla ikinci hipotez geliştirilmiştir. Denetim görüşünün olumsuz veya şartlı olması, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir göstergesi olabileceğinden hareketle üçüncü hipotez oluşturulmuştur. Son hipotez ise, denetim firmasının ve baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişki dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde öncelikle, Düzeltilmiş Jones Model kullanılarak, ihtiyari tahakkuklar hesaplanmıştır. Daha sonra ise, tahmin edilen ihtiyari tahakkuklar; denetim firması büyüklüğünü, denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişmesi gibi değişkenler ve kontrol değişkenleri (Aktif Karlılık Oranı, Kaldıraç Oranı, Kardaki Değişim, Piyasa Değeri/Defter Değeri, İşletme Büyüklüğü) regresyona tabi tutularak hipotezler test edilmiştir.

Tez çalışmasının uygulama bölümü iki kısma ayrılmaktadır. Birinci aşamada, analiz kapsamındaki işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma sayıları bakımından farklı olup olmadığını belirlemek için, işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerinden yararlanarak yaratıcı muhasebe uygulamaları hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisi test etmek için, işletmelerin dönem sonu finansal tablolarından ve denetim raporlarından elde edilen verileri kullanarak hesaplanan yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim kalitesiyle

ilgili belirlenen değişkenler arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ayrıca ikinci aşamada, ara dönem denetim raporları dikkate alınmadan analiz yapılmıştır. Ara dönem raporlarının dikkate alınmamasının nedeni, işletmelerin ara dönem denetim raporlarına veya sonuçlarına ulaşamamasıdır.

Uygulama çalışmasının birinci aşamasındaki genel sonuçları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Çalışma kapsamındaki işletmelerin ihtiyari tahakkuklarının (DAC) değişkenliği, dönem sonu finansal tablolarında ortalama; 2010 yılında 0,11112, 2011 yılında 0,18579, 2012 yılında -0,14, 2013 yılında ise -0,1582 olarak gerçekleşmiştir. Ara dönem finansal tablolarında ise ortalama 2010 yılında 0,03622, 2011 yılında 0,25463, 2012 yılında -0,07, 2013 yılında ise -0,0374 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre, dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarında ihtiyari tahakkuklar (yaratıcı muhasebe uygulamaları) yönünden büyük farklılıklar olmadığı tespit edilmiştir. İhtiyari tahakkuklarda meydana gelen sıfırdan sapma olarak da dönem sonu finansal tablolar açısından; 2010 yılında 19, 2011 yılında 18, 2012 yılında 15, 2013 yılında 17 işletmenin yaratıcı muhasebe uygulaması yaptığı tahmin edilmiştir. Ara dönemler itibariyle ise, 2010 yılında 10, 2011 yılında 17, 2012 yılında 18, 2013 yılında 16 işletmenin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurdukları hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre, yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapan işletmelerin sayısı olarak dönem sonu ve ara dönem finansal tablolarda büyük farklılıklar göstermemektedir. Gelir artırıcı veya gider azaltıcı yönden yaratıcı muhasebe uygulamalarının da dönem sonu ve ara dönemlerde önemli bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Uygulama bölümünün ikinci aşamasındaki sonuçlar ise aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Analiz kapsamında yer alan işletmelerin yaklaşık %54'ü, 4 büyük denetim firması kapsamındadır. Bu denetim firmaları, analiz kapsamındaki işletmelere %80 oranında olumlu görüş, %20 oranında şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma görüşü bildirmişlerdir. Denetim firmalarının değişim oranı, yaklaşık %68 olarak

bulunmuştur. Denetim firmalarının baş denetçisini değiştirme oranı ise yaklaşık %56'dır.

- Çalışmada, dönem sonu verilerine göre, DAC/yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu değişkenlerin kendi aralarında doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı da görülmektedir. Ayrıca DAC ve BİG4 bağımlı değişkenleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, bu değişkenler arasında çok düşük korelasyon (0.059626) olduğu belirlenmiştir. DAC ile denetim firmasının (DDEĞİŞ) ve baş denetçinin (BAŞDENT) değişmesi arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Ancak bu değişkenler arasındaki korelasyonun da çok düşük (0.032981 ve 0.019886) olduğu görülmektedir. Denetimle ilgili diğer bir değişken olan denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşü olması ile DAC arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Ancak bu korelasyonun da çok düşük değerde (0.085053) olduğu görülmektedir. Dönem sonunda, kontrol değişkenlerinden AKO, PD/DD, KAR değerleri ile DAC arasında pozitif yönde korelasyon olduğu, KAL ve İŞLBÜYÜK değerleri ise DAC arasında negatif yönde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin ara dönem kontrol değişkenlerine bakıldığında ise, DAC ile AKO ve KAR değerleri ile pozitif yönde, KAL, PD/DD ve İŞLBÜYÜK değerleri ile negatif yönde ilişki vardır. Dönem sonu ve ara dönem verilerinin korelasyon değerleri karşılaştırılıp genel olarak incelendiğinde, korelasyon değerleri bakımından çok büyük farklılıkların olmadığı anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, her iki dönemde de değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede doğrusal bir ilişkinin veya korelasyonun bulunmadığı belirlenmiştir.
- Çalışma kapsamında yer alan tüm işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kullanılan ihtiyari tahakkukları (DAC) ile dört büyük denetim firmalarıyla çalışması arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Buna göre, dört büyük denetim firması ile ihtiyari tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Analiz kapsamındaki işletmelerin, dört büyük denetim firmasıyla çalışmasının yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamadığı anlaşılmaktadır.

- Denetim görüşü (DGÖRÜŞ) değişkeninin prob. değerinin (0.7557) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle DGÖRÜŞ ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, DGÖRÜŞ'ün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma durumunda olması ile beklenen yaratıcı muhasebe uygulamalarının artacağı varsayımı örneklem kapsamındaki işletmeler için söz konusu değildir. Bu sonuç, denetçilerin denetledikleri işletmelerde karşılaşmış oldukları yaratıcı muhasebe uygulamalarını, denetim görüşüne yansıtmadıkları şeklinde yorumlanabilir.
- Denetim firması değişkeninin (DDEĞİŞ) prob. değerinin (0.8508) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle DDEĞİŞ ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının yıllar itibariyle değişmesinin nedeni arasında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının olabileceği varsayımı geçersizdir. Bu sonuç, ikinci modeli destekler nitelikte olup, denetim firmalarının yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşmaları durumunda müşteri değiştirmedikleri anlaşılabilir.
- Baş denetçinin değişmesi (BAŞDENET) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında da prob. değerinin (0.5751) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmalarının baş denetçilerinin değişmesinin nedeni, yaratıcı muhasebe uygulamaları olamaz. Sonuç olarak, baş denetçiler değişmesinin sebepleri arasında yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkisinin olmadığı söylenebilir. Baş denetçilerinin değişmesinin bir çok nedeni olmakla birlikte bu konunun ayrıca araştırılmasında fayda vardır.
- Dönem sonu finansal tablo verileri kullanılarak modellere dahil edilen kontrol değişkenleri (AKO, KAL, KAR, PD/DD ve İŞLBÜYÜK) analiz edilmiştir. Regresyon modelinde bu değişkenlerden sadece AKO, KAR ve İŞLBÜYÜK değişkenlerinin %1, %5 ve %10 düzeyinde ihtiyari tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olduğu, KAL ve PD/DD değişkenlerinin ise, anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Bu sonuçlara göre;

- İşletmelerin büyüklüğü (İŞLBÜYÜK) arttıkça, ihtiyari tahakkukların değişkenliği azalmıştır. Buna göre, büyük işletmelerde, küçük işletmelerinin aksine, ihtiyari tahakkukları kullanarak yaratıcı muhasebe uygulamaları yapabilme motivasyonları düşüktür. Diğer bir ifadeyle, büyük işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları yapma olasılıkları düşüktür.
- Finansal kaldıraç endeksi/oranı (KAL) ile ihtiyari tahakkukların değişkenliği arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle KAL yükseldikçe, işletmelerin borçlarını idare edebilme ile ilgili yaratıcı muhasebe uygulama motivasyonlarının arttığı söylenemez. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin borçlarını kullanarak veya yöneterek, yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu sonuç, borçlanma düzeyleri fazla olan işletmelerin, daha çok yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmaktadır şeklindeki varsayımın tersidir.
- Aktif karlılık oranı (AKO) değeri, beklenen aksine, ihtiyari tahakkuklarla arasındaki ilişki, pozitifdir. İşletmelerin varlık verimliliğinin ve performansının ölçülmesinde kullanılan AKO'nun değerinin pozitif yönde olması, işletmelerin varlıklarını verimli kullandıklarında veya performansı arttıkça, yaratıcı muhasebe uygulamalarının da arttığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, ihtiyari tahakkukların değişimi ile AKO arasında bulunan bu pozitif ilişki, işletmelerin performansını artırmak için yaratıcı muhasebe uygulamalarını kullandığı anlamına gelmektedir.
- İşletmelerin karının bir önceki yıla göre değişmesi (KAR) ile ihtiyari tahakkukların değişmesi arasında bulunan pozitif anlamlı ilişki, işletmelerin karının bir önceki döneme göre değişmesiyle yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, yıllar itibariyle karında değişim olan işletmelerin, yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma olasılığının daha fazla olduğu söylenebilir. Analiz kapsamındaki işletmelerin dönemler itibariyle, kar rakamlarında değişme olduğu görünmüştür.

- Bu çalışmada, PD/DD ile ihtiyari tahakkuklar arasında beklenen pozitif ve istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre, analiz kapsamındaki işletmelerin, piyasa değerini yükseltmek için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Bu sonuç, Türkiye’de genellikle işletmelerin piyasa değerinden ziyade, vergiden kaçınmak için karlarını düşürme eğiliminde oldukları gerçeğiyle örtüşmektedir.

- Analiz kapsamında yer alan tüm işletmelerin ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerinden oluşturulan ve ihtiyari tahakkuklar ile kontrol değişkenleri arasındaki ilişkiyi test eden altıncı ve son modelde yer alan değişkenlere ilişkin regresyon analizi sonuçlarına göre ise, kontrol değişkenleri (AKO, KAL, PD/DD, İŞLBÜYÜK VE KAR) ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında ihtiyari tahakkuklar ile AKO ve İŞLBÜYÜK değişkenleri arasında %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, KAL, PD/DD ve KAR değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yukarıda verilen sonuçlar birlikte dikkate alındığında, literatüre aşağıdaki katkıları sağlayacağı düşünülmektedir;

- Çalışmanın uygulama sonuçları kapsamında yapılacak analiz sonuçlarının işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapıp yapmadıkları ve bağımsız denetim kalitesiyle olan ilişkisi hakkında kesin bir görüşün aksine, bazı önemli ipuçları elde edildiğinin göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. Bu kapsamda, bu çalışmanın öncelikle akademisyenlere, konuyla ilgili düzenleyici kurumlara, yatırımcılara veya işletmelerle ilgili karar alıcılara ileride bu konuyla ilgili yapacakları çalışmalarında katkıda bulunacağı düşünülmektedir.
- Konuyla ilgili yapılan yabancı menşeli çalışmalara bakıldığında (özellikle de Science Direct veri tabanı) hemen hemen hepsinin istatistiksel analizler şeklinde yapıldığı, ancak ülkemizde ise bu konuların daha çok anket çalışması veya teorik ele alındığı görülmüştür. Çalışmada kullanılan istatistiksel analizler, bundan sonra yapılacak muhasebeyle ilgili çalışmalar için rehber olması bakımından önem arz etmektedir.

- Yapılan analizlerde elde edilen bulguların literatüre katkılarının yanı sıra yatırımcılar, karar alıcılar, analistler, ve SPK gibi düzenleyici kurumlar için bilgilendirici bir yönü bulunmaktadır.
- Bu çalışmada yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim kalitesi konuları birlikte incelendiğinden, ülkemizdeki bu konularla ilgili daha önce yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır.
- BİST’de faaliyet gösteren işletmelerin ara dönem finansal tablolarında yaratıcı muhasebe uygulamalarını yapma olasılıklarının yüksek olduğuna dair varsayımlar, bu konunun önemini daha çok artırmaktadır. Öyle ki ülkemizde yapılan diğer tüm çalışmalar sadece dönem sonu finansal tablo verileri dikkate alınarak yapılmaktadır.
- Yerli literatür incelendiğinde bağımsız denetim kalite ölçüsü olarak, dört büyük denetim firması olup olmadığının dikkate alındığı görülmüştür. Ancak bu çalışmada kalite ölçüsü olarak yeni değişkenler (denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişimi) geliştirilmiştir. Bu şekilde literatüre katkı sağlamaya çalışılmıştır.
- Ülkemizde yapılan çalışmalar genellikle işletmelerin finansal tablolarının konsolide olup olmadığı dikkate alınmadan yapılmakta iken, bu çalışmada konsolide olmayan işletmelerin finansal tabloları dikkate alınmıştır.
- Çalışmanın uygulama kısmında 2010-2013 yılları örneklem olarak seçilmiştir. Seçilen bu yıllar ülke ekonomisi ve dünya ekonomisi açısından istikrarlı dönemler olarak kabul edilmiştir. Uluslararası muhasebe standartlarının ve Avrupa Birliği düzenlemelerinin tam anlamıyla uygulanacağı önümüzdeki dönemlerde bu konunun yeni verilerle yapılması, yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespiti açısından önemli bir katkı sağlayabilir.

Yukarıda verilen araştırma sonuçlarının aşağıdaki kısıtlamalar kapsamında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır;

- Bu çalışma, Türkiye’de BİST’te faaliyet gösteren halka açık işletmeleri kapsamaktadır. Bu açıdan bulunan sonuçlar halka kapalı işletmeler için doğru sonuçlar vermeyebilir.

- Varlık yapılarının büyük bir kısmı nakit ve nakit benzeri kalemlerden oluşması nedeniyle, banka ve özel finans kurumları, sigorta işletmeleri, finansal kiralama ve factoring, girişim sermayesi, yatırım işletmeleriyle, menkul ve gayrimenkul kıymet yatırım ortaklıkları örneklem kapsamı dışında tutulmuştur.
- Araştırmamız BİST’te faaliyet gösteren 2010-2013 yıllarına ilişkin imalat işletmeleri ile sınırlanmıştır. BİST’te faaliyet gösteren toplam 196 imalat işletmeden, araştırmaya 60 işletmeye ait (bireysel finansal tablolar) 2010-2013 yıllarına ait dönem sonu ve ara dönem finansal verileri dahil edilmiştir. Konsolide finansal tablo düzenleyen işletmeler, çalışmada kapsam dışı tutulmuştur.
- Denetim ücreti, sektörel uzmanlık ve denetçi rotasyonunun bağımsız denetimin kalitesi üzerine olan etkisi kapsam dışı bırakılmıştır.
- Bağımsız denetim kalitesinin göstergeleri olan değişkenlerden sadece dönem sonu finansal tablolarına ve denetim raporlarına ait olan bilgiler alınırken, ara dönem finansal tablolarına ve denetim raporlarına ait bilgiler dikkate alınmamıştır.

Gelecekte bu konu ile ilgili olarak yapılacak çalışmalar için, aşağıdakiler önerilmiştir.

- Son zamanlarda yaratıcı muhasebe ile ilgili uygulamalar, azalan bakiyeler yöntemi, LIFO, kıdem tazminatı karşılıkları gibi klasik muhasebe uygulamaları ile değil; ekonomik hayatın getirdiği yeni ekonomik işlemler aracılığıyla icraata konmaktadır. Bu yeni ekonomik işlemler, işletme birleşmeleri, riskten korunma ve bilanço dışı finansman gibi ekonomik işlemlerdir. Günümüzde artık yaratıcı muhasebe, işletme birleşmelerinde “havuzlama yönteminin”, riskten korunma muhasebesi yöntemlerinin ve özel amaçlı işletmelerin konsolidasyona tabi tutulmaması gibi yeni ekonomik gelişmelerin gündeme getirdiği muhasebe uygulamalarının kullanılması ile icra edilmektedir (Bayırlı, 2006: 314). Bu nedenle yapılacak çalışmaların yeni konular üzerinde yoğunlaşmasında fayda vardır.
- Gelecekte yapılacak çalışmalarda, bu çalışmada kullanılan genel toplam tahakkukları yerine, işletmelerin sektörlerine özgü ihtiyari tahakkuklar geliştirilerek analiz yapılmasında fayda vardır.

- Yapılacak çalışmaların sektörel olarak ayrı ayrı ele alınmasında fayda vardır. Çünkü her sektörde yaratıcı muhasebe uygulamalarının nedenleri, kaynakları, uygulama stratejileri ve sonuçları farklıdır.
- İşletmelerin özel veya olağanüstü durumlarında yaratıcı muhasebe uygulamaları yapıp yapmadıklarıyla ilgili çalışmalar da yapılmalıdır. Özellikle işletmelerin ilk halka açılımı, tasfiyesi, iflası ve özelleştirme durumlarının incelenmesinde yarar görülmektedir.
- Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalarda, işletme yöneticilerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını hangi durumlarda uyguladıkları, bunun sebepleri ve sonuçları konularında muhasebecilere, akademisyenlere ve bağımsız denetim firmalarına ayrı ayrı anket yaparak sonuçlar karşılaştırılmalıdır.

Bu çalışmanın sonucunda düzenleyici kurumlara ve diğer araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Akademisyenlerin bu konular üzerinde çalışma yapmaları teşvik edilmeli, bu konularda yapacakları araştırmaların teorik olmaktan ziyade piyasa bazlı, istatistiki temellere dayalı, uygulamalı çalışmalar olması gerekmektedir.
- Yaratıcı muhasebe uygulamaları yöneticiler tarafından yapıldığından, sonucunda yöneticilerin alacakları cezaların artırılması ve yöneticilere daha fazla sorumluluk verilmesi gerekmektedir.
- Bağımsız denetim firmalarının, yeni ekonomik gelişmeleri yakından takip etmeleri ve denetim sürecinde özellikle taraflarla ilgili denetim firmalarında daha dikkatli olmaları gerekmektedir.
- Günümüzde uygulamaya başlayan muhasebe standartlara uyumun geliştirilmesi için yasal yaptırımların artırılması gerekmektedir.
- İşletme yöneticilerinin muhasebe standartları üzerindeki baskı ve müdahalelerini en aza indirmek için önlemler alarak, bu önlemlerin gerçek anlamda uygulanması ve devam etmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bağımsız denetim firmalarının ve muhasebecilerin ara dönem finansal tablolara daha fazla önem vermesinin sağlanması gerekmektedir.

- İşletmelerde etkili bir iç denetim ve iç kontrol sisteminin olmaması, yaratıcı muhasebe uygulamalarının kolay bir şekilde uygulanmasını neden olmaktadır. Bu sebeple, tüm işletmeler, iç kontrol sistemlerini ve iç denetim mekanizmalarını güçlendirilmelidir.
- Muhasebe ilke ve standartların uygulanmasında uygulamacılara alternatif oluşturmak yerine, her alternatif durum ve konunun finansal tablolara etkilerinin iyice belirlenmesi veya sınırlarının net çizilmesi, bunların raporlanması ile ilgili detayların açık bir şekilde belirlenmesi ve her bir alternatifin uygulanacağı konuların net bir şekilde belirlenmesi sağlanmalıdır.
- Halka açık işletmelerin yönetim yapısı tekrar gözden geçirilerek, daha fazla bağımsızlığın ve daha iyi yönetim mekanizmalarının sağlanması için çaba harcanmalıdır.
- SPK tarafından yayımlanan kurumsal yönetim ilkelerinin yeniden gözden geçirilerek, işletmelerin bu ilkelere uymaları sağlanmalıdır.
- Muhasebe ve denetimle ilgili düzenlenen değişik mevzuatlarda ki farklılıkların giderilmesi ve bunlar arasında uyumun sağlanması gerekmektedir.
- Bağımsız denetim raporları yeniden gözden geçirilerek, denetim ücreti, saati gibi bilgilerin kamuoyuyla paylaşılması zorunlu hale getirilmelidir.
- SMMM ve YMM'lerin yaptıkları denetimlerle ilgili olarak TÜRMOB, SPK gibi düzenleyici kurumların mesleki kalite kontrollerini sistematik bir şekilde yapması sağlanmalıdır.
- Diğer önemli bir konu ise, üniversitelerin ve meslek örgütlerinin muhasebe ve denetim alanındaki eğitimlerini gözden geçirmelidirler. Bu kapsamda, üniversitelerde genel işletme bölümleri yerine, muhasebe ve denetim adında bölümlerin açılmasında fayda vardır.
- Sonuç olarak, yaratıcı muhasebe uygulamalarının önlenmesi ve bağımsız denetim kalitesinin artırılması için sadece yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı bir gerçektir. Düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, aracı kuruluşlar, üniversiteler ve ilgili birlik ve örgütler olmak üzere, tüm piyasa aktörlerinin bu konular için elbirliği ile çalışmalarında fayda vardır.

KAYNAKLAR

- ABDİOĞLU, H. (2007), Hilelerin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar, Muhasebe Ve Denetime Bakış, Mayıs 2007: 119-138.
- ACAR, Merve (2012), Kar Yönetimi Tekniklerinden Karın İstikrarlı Gösterilmesinin Türk Bankacılık Sektöründe Test Edilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Ve Finans Bilim Dalı, Ankara.
- ACFE (2003), Association Of Certified Fraud Examiners, Fraud Examiners Manuel, Diplomalı Hile Araştırmacıları Enstitüsü.
- AKAYTAY, Ali (2010), Bağımsız Denetimin Etkinliğini Arttırma Aracı Olarak Yapay Sınır Ağları: Analitik Bir İnceleme, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.
- AKYEL, N., KARACA, N. (2005), Bağımsız Denetim Açısından Etik Ve Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları, Mali Çözüm Dergisi, İstanbul Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Yayınları, Sayı 72.
- ALLEN, F., GALE, D. (1992), Stock Price Manipulation, Review of Financial Studies, (5):503-529.
- AMAT, O., BLAKE, J., DOWDS, J. (1999), Economics Working Paper, The Ethics Of Creative Accounting [Http://Www.Recercat.Net/Bitstream/2072/495/1/349.Pdf](http://Www.Recercat.Net/Bitstream/2072/495/1/349.Pdf), 23.10.2012.
- AREN, Selim (2003), Yöneticilerin Kar Yönetimiyle İlgili Tutumları ve İMKB'de Bir Uygulama, TC Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze.
- ARI, Mustafa (2007), Finansal Raporlamaya Olan Guvenin Artırılmasına Yonelik Yeni Yaklaşımlar, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- ARLEEN, Thomas, KİM, M. Gibson (2003), Management İs Responsible, Too, Journal Of Accountancy New York, Vol.195, Iss.4, P.53.
- AVGOULEAS, Emilios (2005), The Mechanics And Regulation Of Market Abuse: A Legal And Economic Analysis, New York, Oxford University Press.
- AVŞARLIGİL, Nuri (2010), Finansal Tabloların Manipülasyonunda Yaratıcı Muhasebe Uygulama Teknikleri Ve Beneish Modeli İle Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta
- AYARLIOĞLU, Mehmet Akif (2007), Kar Yönetimi Uygulamaları Ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Test Edilmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- AYGÜN, Davut (2013), Yaratıcı Muhasebe Stratejileri, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergi, Cilt: 8-2, Sayı: Ekim 2013, Eskişehir.
- AYSAN, Mustafa A. (2009), Küresel Ekonomik Krizler Ve Muhasebe Standartları, TMUD, Www.Tmud.Org.Tr/Userfiles/File/Aysansunum.Ppt [Erişim Tarihi: 10.03.2013]
- BALSARI, Çağnur Kaytmaz, VARAN, Seçil (2014), Kaliteli Finansal Raporlamada Denetimin Rolü İle İlgili Tartışmalar, Mali Çözüm Dergisi, İstanbul Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Yayınları, Sayı 124.

- BARIŞ, Sipahi (2004), SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler, Mali Çözüm Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 67, Nisan-Mayıs-, S.114.
- BARTOV, Eli Ferdin, A. GUL, JUDY S. L. Tsui (2001), Discretionary – Accruals Models And Audit Qualifications, Journal Of Accounting And Economics, Vol: 30, Pp: 421 - 452.
- BAUWHEDE, H.V., WILLEKENS, M. (2003), Earnings Management in Belgium: a Review of the Empirical Evidence, Tijdschrift voor Economie en Management Vol. 2.
- BAYIRLI, Rıdvan (2006), Yaratıcı Muhasebe Etik Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara,
- BECKER, C.L., DEFOND, M.L., JIAMBALVO, J., SUBRAMANYAM, K.R. (1998), The Effect Of Audit Quality On Earnings Management. Contemporary Accounting Research. Vol: 15. No: 1. Pp. 1-24.
- BENEISH, M. D. (1999), The Detection Of Earnings Manipulation, Financial Analysts, Journal, 55.
- BENEİSH, M. (2001), Earnings Management: A Perspective, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=269625, Erişim Tarihi: 15.12.2013.
- Bilanço Dergisi (2004), Parmalat, Şubat.
- BOYNTON, William, RAYMOND, N.Johnson (2006), Modern Auditing : Assurance Services And The Integrity Of Financial Reporting, 8th Edition, John Wiley & Sons., Hoboken, New Jersey, USA.
- BOZKURT, Nejat (1998), Muhasebe Denetimi, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- BOZKURT, Nejat (2000), Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri, Muhasebe-Finansman Dergisi, Yıl:9, Sayı:12, Nisan.
- BURROWES, Ashley W., JOSEPH, Kastantin, MİLORAD, M.Movicevic (2004), The Sarbanes-Oxley Act As A Hologram Of Post-Enron Disclosure: A Critical Realist Commentary, Critical Perspectives On Accounting, 15, 797-811.
- BUTLER, M., LEONE, A.J., WILLENBORG, M. (2004), An Empirical Analysis of Auditor Reporting and Its Association with Abnormal Accruals, Journal of Accounting and Economics, 37(2004): 139–165.
- CAI, C., ZHAO, S., HUANG, Y. (2005), Toward The Effect Of Audit Quality On Earnings Management-Empirical Evidence From Manufacturing Enterprises Listed In Shanghai Stock Market. Journal Of Modern Accounting And Auditing. Vol: 1. No: 2. Pp. 69-80.
- CAN, Ahmet Vecdi (2010), Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi, Mali Çözüm Dergisi, İstanbul Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Yayınları, Sayı 97.
- CANBULUT, Gonca (2008), Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Örnek Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- CHAMBERS, N. (2004), Sermaye Piyasalarında Manipülasyon ve İMKB'deki Örnekleri, Muhasebe ve Finansman Dergisi.
- Committee Of Sponsoring Organizations COSO (1997), Fraudulent Financial Reporting 1987-1997 – An Analysis Of U.S. Of Public Companies.

- COSSERAT, G.W., RODDA N. (2009), *Modern Auditing, Third Edition*, Wiley, United Kingdom.
- ÇALIŞKAN, A. (2006), *Sekizinci Yönerge Çerçevesinde Avrupa Birliğinde Bağımsız Denetim*, *Sayıştay Dergisi*, (63):51-58.
- ÇITAK, N. (2007), *Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama*, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇİFTÇİ, Y., Erserim, A. (2007), *Bağımsız Denetime İlişkin Ulusal Ve Uluslararası Güncel Düzenlemelerin İncelenmesi*, II. Uluslararası Esletme Ve Ekonomi Çalıştayım Ve I. Muhasebe Tarihi Günleri, 29 Haziran 2007, Çağrılı Konuşma, Giresun.
- ÇORBACI DOĞAN, Öznur (2011), *Yaratıcı Muhasebe ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda İşlem Gören Şirketler Üzerinde Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- ÇÜRÜK, T. (2004), *Bağımsız Dış Denetimin Muhasebe Şeffaflığına Etkisi Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma: Türkiye Örneği*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 2.
- DAĞLI, Muhammet Fatih (2011), *Muhasebe Denetiminin Finansal Bil Manüpülasyonu Ve Kayıt Dışılığına Etkisi*, T.C. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- DALĞAR, Hüseyin, PEKİN, Sait (2011), *Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İmkb Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma*, *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Yayınları, İstanbul.
- DAŞTAN, A. (2010), *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Kurumsal Muhasebe Etkileşimi*, *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, Sayı: 72.
- DEANGELO, L.E. (1981), *Auditor Size And Audit Quality*. *Journal Of Accounting And Economics*. Vol: 3. No: 3. Pp. 297-322.
- DEANGELO, L.E. (1986), *Accounting Nembers As Market Valuation Substitutes: A Study Of Management Buyouts Of Public Stockholders*. *The Accounting Review*. Vol: 61. No: 3. Pp. 400-420.
- DECHOW P., R. SLOAN, SWEENEY, A. (1995), *Causes And Consequences Of Earnings Manipulation: An Analysis Of Firms Subject To Enforcement Actions By The SEC*, *Contemporary Accounting Research* Cilt:13, No:1.
- DECHOW, P. M., SKİNLER, D. J. (2000), *Earnings Management: Reconciling The Views Of Accounting Academics, Practitioners, And Regulators*, *Accounting Horizons*.
- DECHOW, Patricia M., CATHERİNE, M. Schrand (2004), *Earnings Quality*, The Research Foundation Of CFA Institute, ISBN 0-943205-68-9, 2004, [Http:// Wwww.Cfapubs.Org/ Doi/Pdf/10.2470/Rf.V2004.N3.3927,S.40](http://www.cfa.org/Doi/Pdf/10.2470/Rf.V2004.N3.3927,S.40) (Erişim Tarihi 14.04.2013).
- DEFOND, M. L., JİAMBALVO, J. (1994), *Debt covenant effects and the manipulation of accrual*. *Journal of Accounting and Economics*, 17, 145-176.

- DEFOND, Mark L., SUBRAMANYAM, K.R. (1998), Auditor changes and discretionary accruals, *Journal of Accounting and Economics*.
- DEMİR V., Bahadır O. (2007), Muhasebe Manipülasyonu Yöntemler ve Teknikler, *Mali Çözüm Dergisi*, (84): 103-120.
- DHAOUİ, A. (2010), What Does Matter In R&D Decentralization: Financial Performance Worry Or Intensive Earnings Management?, [Http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstractid=1554646](http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstractid=1554646), Erişim Tarihi: 07.12.2014.
- DOĞAN, Ebubekir (2009), Finansal Bilgi Manipülasyonu Ve Finansal Bilgi Manipülasyonunun Belirlenmesine Yönelik Modeller; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Bir Uygulama T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- DÖNMEZ, A. (2008), Bağımsız Denetim Sürecinde Kullanılan Analitik İnceleme Prosedürlerinin Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi Ve Türkiye' De SPK'dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, Akdeniz Üniversitesi SBE, Yayınlanmış Doktora Tezi. Antalya.
- DUMAN, Haluk (2010), Kamunun Aydınlatılması İlkesi Kapsamında Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Finansal Raporlama Kalitesi Ve Şirket Performansı Üzerine Etkisi: İMKB' De Bir Uygulama, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- DURMUŞ Acar, SENAL, Serpil, USUL, Hayrettin (2011), Bağımsız Denetim Kalitesi: Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, SÜ İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı 22.
- ELİTAŞ, Cemal, BİLGE, Leyla (2010), Türkiye Muhasebe Standartları, Türkiye Finansal Raporlama Standartları Üzerine Yorumlar Ve Örnek Uygulamalar. Ankara: Gazi Kitapevi
- ERCAN, M. Kamil, ÜRETEN, A. (2000), Firma Değerinin Tespiti ve Yönetimi, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- ERCİYAS, Murat (2002), Kar Yönetimi Uygulamaları, SPK Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- ERKAYA, Barış (2012), Dört Büyük Şirket İstedi, Bağımsız Denetim Tebliği Değişti, Referans Gazetesi, [http:// www.referansgazetesi.com/haber.aspx?hbr_kod =131615](http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?hbr_kod=131615), Erişim Tarihi, 10.12.2014.
- ERSERİM, A. (2007), Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Ve Denetim Standartları Açısından Değerlendirilmesi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- ESENDEMİR, Ebru (2011), Bağımsız Denetim Kalitesi İle İlgili Yeni Yaklaşımlar Ve İzmir İlinde Yeminli Mali Müşavirlere Yönelik Bir Araştırma, T.C. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa.
- FRANCIS, J., KRISHNAN, J. (1999), Accounting Accruals and Auditor Reporting Conservatism. *Contemporary Accounting Research*. Vol: 16. No: 1. pp. 135-165.
- FRANKEL, R. M., JOHNSON M. F., NELSON, K.K. (2002), The Relation Between Auditors' Fees For Non-Audit Services And Earnings Management, [Http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstractid=296557](http://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstractid=296557).

- GÖĞER, Tuğba (2006), Türkiye’de Bağımsız Denetim Uygulamalarında Bağımsız Denetim Kalitesini Belirleyen Etkenler Ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- GÖNEN, Seçkin, UZAY, Şaban (2009), Türkiye’de Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Görünümü, Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1. Ulusal Kurumsal Yönetim, Yolsuzluk, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Edirne, Bildiri Kitabı.
- GUJARATİ, Damodar N. (2003), Basic econometrics. (International Edition), USA, McGraw Hill Inc.
- GÜÇLÜ, F. (2007), Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler, Detay Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- GÜRBÜZ, Hasan (1995), Muhasebe Denetimi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- GÜREDİN, Ersin (1994), Denetim, 6.Baskı, İstanbul.
- HABBASH, M. (2010), The Effectiveness of Corporate Governance And External Audit On Constraining Earnings Management Practice In The UK, Doctor Of Philosophy, Durham University, United Kingdom.
- HEALY, P. (1985), The Effect of Bonus Schemes on Accounting Decisions, Journal Of Accounting And Economics.
- HEALY, P.M., PALEPU, K.G. (2003), The Fall of Enron. Journal of Economic Perspectives. Vol: 17. No: 2. pp. 3-26.
- HEALY, P.M., WAHLEN, J.M. (1999), A Review Of The Earnings Management Literature And Its Implications For Standard Setting, Accounting Horizons 13(4), S. 365-368.
- HEİDİ Vander Bauwhede, MARLEEN, Willekens, GAEREMYNCK , Ann (2003), Audit firm size, public ownership, and firms’ discretionary accruals management, The International Journal of Accounting, 38 (2003) 1–22.
- HORASAN, Esat Burç (2011), Box-Jenkins Modeli İle Bağımsız Denetim Uygulaması, T.C Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- HRİBAR, P., COLLİNS, D. W. (2001), Errors in Estimating Accruals Implications For Empirical Research. Journal Of Accounting Research. Vol: 40. No: 1. pp. 105- 134.
- HSİEH, L. F., TSAİ, Y. T. (2006), Information Asymmetry, Creative Accounting And Moral Choice, An Apocalypse Of Procomp Informatic Ltd., Journal of American Academy Of Business, Cambridge, 6 (2).
- Hürriyet Gazetesi, Worldcom’un İflası İçin Düğmeye Basıldı, Erişim Tarihi: 28.06.2014: S.10
- IFRS, Special Purpose Entities, Erişim Adresi: [Http://Www.Pwc.Com/Extweb/Service.Nsf/Docid/98E6A0BFBD0ED77780257133003531](http://Www.Pwc.Com/Extweb/Service.Nsf/Docid/98E6A0BFBD0ED77780257133003531) D. Erişim Tarihi: 20.08.2013.
- JAMESON, M. (1988), A Practical Guide To Creative Accountin, Kogan Page, London.
- JEONG, S.W., RHO, J. (2004), Big Six Auditors and Audit Quality: The Korean Evidence. The International Journal of Accounting. Vol: 39. pp. 175-196.
- JONES, J.J. (1991), Earnings Management During Import Relief Investigations, Journalof Accounting Research, 29(2):193–228

- JONES, M. J. (2011), *Creative Accounting, Fraudand International Accounting Scandals*, England: John Wiley&Sonsinc.
- KANDEMİR, Canol, KANDEMİR, Şenol (2012), Enron Olayı'nı Doğru Okumak-I: Bir Çözümleme Denemesi, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı 25.
- KARACAER, Semra, ÖZEK, Pelin (2010), Denetim Firmasının Büyüklüğü Ve Kar Yönetimi İlişkisi: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı 48 – Ekim.
- KARAGÜLLÜ, E. (2008), Denetim, Bilanço Avcıları. *Forbes Aylık Ekonomi Dergisi*.
- KAVUT, L. (2001), Bağımsız Denetçiler İle Denetim Hizmeti Alan İşletmelerin Yöneticilerinin Denetim Kalitesine İlişkin Görüş ve Tutumları, *İMKB Dergisi*, Cilt;5, Sayı:20.
- KAYACAN, Murad (2006), Kurumsal Yönetim İlkeleri Ve Ulusal Finansal Raporlama Standartları Açısından Gelişmeler, İzmir Serbest Mali Müşavirler Odası, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu-X, 6-10 Aralık 2006, Kıbrıs, S.87.
- KEPEÇİ, C. (2004), Bağımsız Denetim, Avcıol Basım Yayınevi, İstanbul.
- KIRLIOĞLU, Hilmi, AKYEL, Nermin (2004), Enron Sonrası Bağımsız Denetimde Yaşananlar, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı 23.
- KİM, J.R., Chung, R., FİRTH, M. (2003), Auditor Conservatism, Asymmetric Monitoring and Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*. Vol: 20. No: 2. pp. 323-359.
- KİRACI, Murat (2005), Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü Ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Ocak, Ss.103-126.
- KOÇAŞ, Cenk, IRMAK, Melek (2007), Yasin Duran, Ekonometrik Rekabet Modelleme, Pazar Tepki Analizi ve Talep Tahmini, Sabancı Üniversitesi.
- KÜÇÜKSÖZEN, C. (1999), Sermaye Piyasasında Yatırımcının Korunması: Türk Sermaye Piyasasının Bu Açidan Değerlendirilmesi, Ankara 1999.
- KÜÇÜKSÖZEN, C. (2004), Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları Ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- KÜÇÜKSÖZEN, Cemal, KÜÇÜKKOCAOĞLU Güray (2005), Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, MÖDAV Uluslararası Muhasebe Konferansında Sunulan Tebliğ, 03-05- Kasım: İstanbul.
- KÜTÜK, Halil İbrahim (2010), Sermaye Piyasasında Manipülasyon, Cezai Ve Hukuki Sonuçları, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- LAI, K.-W. (2009), Does audit quality matter more for firms with high investment opportunities?, *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(2009): 33–50.
- LAZOL, İbrahim (1985), Kalite Maliyetlerinin Analizi ve Kontrolü, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 1.

- LEE, C. J., Li, L. Y., YUE, H. (2006), Performance, growth and earnings management. *Review of Accounting Studies*, 11(2-3), 305-334.
- MCBARNET, Doreen, WHELAN, C. (1999), *Creative Accounting and the Cross -Eyed Javelin Thrower*, Wiley Pr., England, s.6'dan Aktaran, Bayırlı, 2006: 63.
- MCKEE, T.E. (2005), *Earnings Management: An Executive Perspective*. Texere. An İmprint Of Thomson/South-Western. A Part Of The Thomson Corporation. USA.
- MEMİŞ, Mehmet Ünsal, ÇETENAK, Emin Hüseyin (2012), Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: İmkb'de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı3, 205-224.
- Milliyet Gazetesi, ABD İçin Enron, 11 Eylül'den Daha Önemli, Erişim Tarihi: 07.07.2014.
- MOSES, O. (1987), Income Smoothing And Incentives: An Empirical Tests Using Accounting Changes, *Accounting Review*, Vol.62, Iss.3,.
- MULFORD, C. W., COMİSKEY, E.E. (2002), The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices, John Wiley & Sons.
- NİCHOLS, D.R., SMİTH, D.B. (1983), Auditor Crdibility and Auditor Changes. *Journal of Accounting Research*. Vol: 21. No: 2. Pp. 534-544.
- OKTAY, Sadiye (2013), Bağımsız Denetim Etkinliğinin Arttırılmasında, Denetim Hizmetinde Kalite Ve Kalite Kontrol: ABD Düzenlemeleri, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 100.
- OKUR, M. (2007), Bağımsız Denetimin Denetimi, SPK Yeterlik Etüdü. Kasım. S. 1-45.
- OTLU, Fikret, UĞUR, Ahmet (2006), Bilanço Dışı Finanslama Tekniği Olarak Özel Amaçlı Şirketler, *Muhasebe Ve Denetime Bakış*.
- ÖMÜRGÖNÜLŞEN, M., ÖMÜRGÖNÜLŞEN, U. (2009), Critical Thinking About Creative Accounting In The Face Of A Recent Scandal In The Turkish Banking Sector, *Critical Perspectives On Accounting*, S: 651–673.
- ÖNDER Şerife, AĞCA, Ahmet (2013), Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye'de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İmkb'de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Eyi 2013 Özel Sayısı*.
- ÖZBİRCİKLİ, Mehmet (2006), Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları Ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl:5, S. 18, Nisan 2006, S. 9-10.
- ÖZDEN, Vildan Evrim Altuk (2013), Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kar Yönetimine Etkisi: Bağımsız Denetçilerin Algıları Üzerine Bir Araştırma, T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, İstanbul.
- ÖZEL, Yener (2002), Enerji Devi Enron'un Çöküşü Ve Etkileri, 2002 Nisan, *Yaklaşım Dergisi*, S. 61-67.
- PARLAKKAYA, Raif (2004), *Özel Amaçlı Girişimlere İlişkin Muhasebe Sorunları*, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- POWERS W., TROUBH, R., WİNOKUR, H. (2002), Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp.

- Radikal Gazetesi, Parmalat'ta Yolsuzluk 7 Milyar Euro'yu Geçti, Erişim Tarihi: 23.12.2014.
- SAĞLAM, Necdet (2001), Bölümsel Raporlama ve Uygulaması, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1282, İktisadi Ve İdari Bilimler Yayınları, No: 170.
- SALTOĞLU, Müge (2003), Yaratıcı Muhasebe Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü Ve Enron Örneği, Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi, Eylül, Ss. 107-116.
- SAYIN, H. Cem, KARACAER, Semra (2014), Değer Hisse Senetleri Ve Büyüme Hisse Senetlerinin Tahakkuk Uygulamaları Açısından Farklılıkları, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Volume: 14 Sayı /Number:3, Eskişehir.
- SCHİLİT, Howard (2002), Financial Shenanigans. 2.bs. [y.y.]: McGraw Hill Companies.
- SENAL, Serpil (2011), Bağımsız Denetim Kalitesinin Arttırılmasında Kamu Gözetim Kurulu'nun Rolü: Bağımsız Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- SEYMAN, Hasan (2010), İMKB Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon Ve Engellemeye Yönelik Tedbirler, TC. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para, Sermaye Piyasası Ve Finansal Kurumlar Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- SİEGEL J. G., SHİM, J. K. (2005), Dictionary Of Accounting Terms, Fourth Edition, Barron's Educational Series.
- SİNGLETON, Tommie W., ARON, Singleton, G.Jack BOLOGNA, ROBERT J. Lindquist, (2006), Fraud Auditing And Forensic Accounting, 3rd Edition, John Wiley&Sons, Inc., New York, USA.
- SMİTH, T. Hannah (1991), Accounting for Growth. UK: UBS Phillips and Drew.
- SPK (2003), Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon: Kullanılan Yöntem Örnekleri, Manipülatif İşlem Kalıbı Örnekleri, Korunma Yolları, Ankara.
- STLOWY, H., BRETON, G. (2004), Accounts Manipulation: A Literature Review Andproposed Conceptual Framework, Review Of Accounting & Finance, Vol.3, No.1, S.5
- STOLOWY, H., BRETON, G. (2000), A Review Of Research On Accounts Manipulation, Paper For The Annual Congress Of European Accounting Association, 29-31.
- STOLOWY, H., BRETON, G. (2004), Accounting Manipulation: A Literature Review And Proposed Conceptual Framework, Review Of Accounting And Finance, 3, S. 5-65.
- ŞENSOY, Necdet (2002), Muhasebede Gerçekleşme Kavramı ve Yansımaları Kapsamlı Kar, muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, MÖDAV, Cilt:4, Sayı: 2, Haziran.
- TALU, H. (2009), Sarbanes Oxley Yasasının Denetimin Bağımsızlığını Ve Etkinliğini Ve Sermaye Piyasasında Şeffaflığı Sağlama Açısından Değerlendirilmesi, [Http://www.Modav.Org.Tr/Yazar Prf.Asp?id=1](http://www.modav.org.tr/YazarPrf.asp?id=1) (Erişim Tarihi: 10.02.2014).
- TANDELOO, B.V., VANSTRAELEN, A. (2008), Earnings Management And Audit Quality In Europe: Evidence From The Private Slient Segment Market. European Accounting Review. Vol: 17. No: 3. Pp. 447-469.
- TEK, Nergis (2010), Türkiye'de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na Geçişin Tahakkukların Güvenilirliği Ve Kazançların Süreğenliği Üzerindeki Etkileri: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Uygulamaları, TC Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

- TEKİNALP, Ünal (2006), Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Merkez Kurumu Bağımsız Denetimin, Denetçi, Denetimin Konusu Ve Yöntemi Yönünden Analizi, İzmir Serbest Mali Müsavirler Odası, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu-X, 6-10 Aralık, Kıbrıs, S. 24.
- TEZCANLI, M. (1996), İçeriden Öğrenenlerin Ticareti Ve Manipülasyonlar, İstanbul: Ufuk Reklamcılık Ve Matbaacılık.
- THORNTON, Grant (2010), Managing Fraud Risk: The Audit Committee Perspective, The Audit Committee Guide Series,1-21, [http:// www.grantthornton.com/staticfiles/GTCom/Audit/Assurancepublications/Audit%20committee%20guides/ACH_Guides_Managing_Fraud_Risk_.pdf](http://www.grantthornton.com/staticfiles/GTCom/Audit/Assurancepublications/Audit%20committee%20guides/ACH_Guides_Managing_Fraud_Risk_.pdf) (26.10.2012).
- TSİPOURİDOUA, GreeceMaria, CHARALAMBOS, Spathisb, (2014), Audit opinion and earnings management: Evidence from Greece, Accounting Forum 38 (2014) 38– 54.
- TURANBOY, A (1990), İnsider Muameleri (Şirkete Ait Gizli Bilgilerin Haksız Kullanımı), Ankara 1990, Sh. 6.
- TÜRKER, Masum (2006), Uluslararası Denetim Standartlarına Yakınsama Ve Türkiye Denetim Standartlarının Olusturulması, Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi, S.19, Temmuz.
- TÜRMOB (2008), Finansal Raporlama Konseyi'nin Denetim Kalitesi Çerçevesi, Türmob, Sayı.15, Yılı:2008, Nisan, Ankara.
- ULAŞ, Ünlü, BAYRAKDAROĞLU, Ali, ŞAMİLOĞLU, Famil, Yönetici Sahipliği ve Firma Değeri: İMKB İçin Ampirik Bir Uygulama, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt 66, No.2.
- ULUSOY, Sibel (2007), Finansal Tablo Hilelerinin Değerlendirilmesi Ve Bu Kapsamda Hasılatın Kaydedilmesinde Özellikli Durumlar, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- UZAY, Ş. (2006), Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, WCAE. The 10th World Congress Of Accounting Educators & The 3rd Annual International Accounting Conference. 9-11 Kasım 2006, İstanbul.
- UZAY, Ş. (2007), Türkiye'de Denetçi Bağımsızlığı, Türkiye'de Muhasebe Denetimi Alanında Yayınlanan Araştırmalar (1995-2005) ve Seçme Yazıları. İSMMMO Yayınları. Yayın No: 82.
- UZAY, Ş. (2009), Denetimde Kalite. I. Uluslararası Denetim Standartları Konferansı. 14- 17 Mayıs 2009. Konya.
- ÜNLÜ, Yasemin (2012), Denetim Kalitesini Arttıran Bir Faktör Olarak Sektörel Uzmanlaşmanın Önemine İlişkin Denetçi Algısının Ölçülmesi, T.C. Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- VARICI, İdiris (2011), Hile Riski Ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon
- VARICI, İdiris (2012), Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu: İMKB'de Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, Gümüşhane.

- WATTS, R. L., ZİMMERMAN, J. L. (1986), Positive accounting theory (1. bs.). New Jersey, NJ: Prentice Hall, Inc.
- WELLS, Joseph T. (2008), Corporate Fraud Handbook Prevention and Detection, John Wiley&Sons.
- WİEDMAN, C. I. (1999), Instructional Case: Detecting Earnings Manipulation, Issues in Accounting Education, Vol: 14, No:1.
- WU, F., PAN, Y. (2009), Analysis Of The Current Financial Crisis From An Accounting Point of View, International Journal Of Business And Management, 4 (10), S: 131-143.
- YAĞBASAN, Barış Yaşam (2010), Hileli Finansal Raporlama Aracı Olarak Yaratıcı Muhasebe Ve Bir Uygulama, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- YAHYAOĞLU, Gürkan (1991), Bağımsız Dış Denetimin Yapısı ve İşlevi. Maliye Yazıları: Maliye, İktisat, Hukuk, (Eylül-Ekim).
- YAŞAR, Alpaslan (2011), Bağımsız Dış Denetim Kalitesinin Kar Yönetimi Üzerine Etkisi: İMKB’de Kayıtlı İşletmeler Üzerine Bir Uygulama, Türkiye Cumhuriyeti, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- YAYLA, Hilmi Erdoğan (2006), Güç Ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye’deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- YEL, Tülay (2009), Kar Kalitesi Ve Dönem Karıyla Gelecek Dönem Karları Ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin İmkb’de Test Edilmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- YILDIRIM, A. (2009), Denetim Kuruluşları Denetlenebilir Mi? [Http://Www.Stratejikboyut.Com/Haber/Denetim-Kuruluslari-Denetlenebilir-Mi-28532.Html](http://www.Stratejikboyut.Com/Haber/Denetim-Kuruluslari-Denetlenebilir-Mi-28532.Html). Erişim Tarihi: 20.11.2013).
- YILMAZ, F. (2009), Finansal Kriz ve Muhasebe: Suclu Muhasebe Standartları Mı?, XIII. Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu, 18-22 Kasım.
- YÖRÜK, N., DOĞAN, E. (2009), Finansal Bilgi Manipulasyonu Ve Finansal Bilgi Manipulasyonunun Belirlenmesine Yönelik İ.M.K.B’da Bir Uygulama, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ZEFF, S.A. (2007), The SEC Rules Historical Cost Accounting: 1934 To The 1970s , [Http://Papers.Ssrn.Com/Sol3 /Papers.Cfm?Abstractid=956163](http://Papers.Ssrn.Com/Sol3 /Papers.Cfm?Abstractid=956163), 22.09.2012.
- ZHANG, Huai (2002), Detecting Earnings Management – Evidence From Rounding-Up İn Reporting EPS, Working Paper, November, Www.Fbe.Hku.Hk/Hzhang /Research/Detect.Pdf.
- ZHANG, Y., HAY, D., HOLM, C. (2013), Non-Audit Services And Auditor Independence: Norwegian Evidence, SSRN E-Library.

